

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΟΝ/ΜΟ: ΑΛ Ζ ΙΓΙΟΥΝΤ ΝΑΓΙΕΦ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΣΑΡΡΗΣ Ν.**

ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

- 1) ΣΑΡΡΗΣ Ν., ως επιβλέπων
- 2) ΜΕΛΕΤΙΑΔΗΣ Χ., ως μέλος
- 3) ΚΑΡΑΜΠΙΛΙΑΣ Γ., ως μέλος

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗΣ

**ΤΑ ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΙΣΛΑΜΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΣΤΗΝ
ΙΟΡΔΑΝΙΑ: Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ.6
------------------------------	--------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΟΡΔΑΝΙΑΣ.....	12
---	-----------

1.1 Η Ιορδανία σήμερα	12
1.2 Τα σχολεία στην Ανατολική Ιορδανία.....	14
1.3 Η έννοια των ιδιωτικών ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία.....	16
1.4 Οι παράγοντες δημιουργίας κι εξάπλωσης των ιδιωτικών σχολείων στην Ιορδανία.....	18

1.4.1 Η αγαθή προσφορά της ισλαμικής κοινωνίας.....	18
1.4.2 Η ισλαμική αναγέννηση.....	19

1.5 Οι παράγοντες που επηρεάζουν τα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία.....	20
---	-----------

1.5.1 Πολιτικός παράγοντας.....	20
1.5.2 Οικονομικός παράγοντας.....	23
1.5.3 Παιδαγωγικός παράγοντας.....	24

1.6 Στόχοι.....	26
------------------------	-----------

1.6.1 Οι στόχοι των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία.....	27
1.6.2 Το πρόγραμμα σπουδών και τα επιπλέον μαθήματα.....	29
1.6.3 Οι σχολικές δραστηριότητες.....	31
1.6.4 Το σύστημα αξιολόγησης.....	34
1.6.5 Δάσκαλοι και μαθητές.....	36
1.6.6 Διοίκηση και χρηματοδότηση.....	39
Α) Οργανόγραμμα σχολείων μεγάλου μεγέθους.....	40
Β) Οργανόγραμμα σχολείων μεσαίου μεγέθους.....	41
Γ) Οργανόγραμμα σχολείων μικρού μεγέθους.....	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	43
---	-----------

2.1 Διατύπωση Θέματος Έρευνας.....	43
2.2 Θέσπιση στόχων.....	43
2.3 Συλλογή Δευτερογενών Στοιχείων.....	45
2.4 Συλλογή Πρωτογενών Στοιχείων.....	45

2.4.1 Προσδιορισμός Πληθυσμού.....	45
2.4.2 Επιλογή Ερευνητικής Μεθόδου.....	48
2.5 Διαδικασία Συλλογής των Δεδομένων.....	50
2.5.1 Σχεδιασμός Ερωτηματολογίου.....	51
2.5.2 Επεξεργασία των Στοιχείων.....	51

A. ΜΕΡΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ ΚΑΙ ΚΗΛΕΜΟΝΩΝ

1. Δυνατότητα επίσκεψης των κοριτσιών στους συγγενείς χωρίς συνοδό.....	53
(A) Η απαγόρευση της επίσκεψης των κοριτσιών στους συγγενείς χωρίς συνοδό	
(B) Η δυνατότητα επίσκεψης των κοριτσιών στους συγγενείς, χωρίς συνοδό, σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα	
2. Η δυνατότητα του κοριτσιού να βγαίνει χωρίς συνοδό για ψώνια.....	61
(A) Η απαγόρευση της εξόδου του κοριτσιού από το σπίτι για ψώνια, χωρίς συνοδό	
3. Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές των Ισλαμικών σχολείων.....	66
(A) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές που οργανώνουν τα ισλαμικά σχολεία σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης του πατέρα	
(B) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές που οργανώνουν τα ισλαμικά σχολεία σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης της μητέρας	
(Γ) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές που οργανώνουν τα ισλαμικά σχολεία σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης του πατέρα	
(Δ) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές των ισλαμικών σχολείων σε σχέση με το μηναίο εισόδημα των κηδεμόνων)	
(E) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές των ισλαμικών σχολείων	
4. Η δυνατότητα του κοριτσιού να διαλέγει τα ρούχα του.....	76
(A) Τηρούν οι μαθήτριες το ισλαμικό ντύσιμο ανάλογα με το φύλο των δασκάλων που παραδίδουν το μάθημα;	

B. ΜΕΡΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ ΚΑΙ ΚΗΛΕΜΟΝΩΝ

5. Η σημασία της μόρφωσης στα κορίτσια.....	81
(A) Γιατί η μόρφωση του κοριτσιού θεωρείται σημαντική	
(B) Η σημαντικότητα της μόρφωσης των κοριτσιών σε σχέση με το μορφωτικό	

- επίπεδο του πατέρα
(Γ) Η σημαντικότητα της μόρφωσης των κοριτσιών σε σχέση με το μορφωτικό
επίπεδο του πατέρα

6. Η δυνατότητα των κοριτσιών να διαλέξουν κατεύθυνση στις σπουδές τους μετά το γυμνάσιο.....91

- (Α) Η κατεύθυνση σπουδών του κοριτσιού μετά το Γυμνάσιο σε σχέση με το Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα
(Β) Η κατεύθυνση σπουδών που επιλέγει το κορίτσι μετά το Γυμνάσιο σε σχέση με το μηνιαίο εισόδημα του πατέρα

7. Η εφαρμογή των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας από το γυναικείο πληθυσμό.....98

- (Α) Η εφαρμογή των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας από την πλευρά των κοριτσιών σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης της μητέρας
(Β) Η εφαρμογή των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας από την πλευρά των κοριτσιών σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης του πατέρα
(Γ) Τρόποι εφαρμογής των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας
(Δ) Τρόποι εφαρμογής των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας ανάλογα με το στάδιο εκπαίδευσης των κοριτσιών

8. Η σημασία του μαθήματος των Θρησκευτικών(ή ισλαμικής Παιδείας).....105

- (Α) Ποια είναι τα πιο ενδιαφέροντα θέματα του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας (Θρησκευτικών);
(Β) Ποια είναι τα πιο ενδιαφέροντα θέματα του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας (Θρησκευτικών);
(Γ) Έχουν τα κορίτσια συντηρητικό ντύσιμο στο σχολικό χώρο
(Δ) Η συντηρητική ενδυμασία των κοριτσιών στο σχολείο

9. Η δυνατότητα των κοριτσιών να σπουδάσουν ισλαμική Θεολογία.....113

- (Α) Εισαγωγή των κοριτσιών στο Πανεπιστήμιο
(Β) Απαγόρευση των πανεπιστημιακών σπουδών του κοριτσιού

10. Το σχολείο ενθαρρύνει τους μαθητές να αποστηθίζουν το Κοράνι ολοκληρωτικά ή τμηματικά.....119

11. Υπάρχει όφελος από την εκπαίδευση των παιδιών σας στα ισλαμικά σχολεία.....120

12. Επεμβαίνουν οι γονείς στη συνέχιση της εκπαίδευσης των παιδιών στα ισλαμικά σχολεία.....123

13. Το ισλαμικό σχολείο εξασφαλίζει τα απαραίτητα μέσα¹ για τη σωστή εκμάθηση της ισλαμικής θρησκείας.....125

¹ Δηλ. υπολογιστές, οπτικά και ακουστικά μέσα όπως τηλεόραση, ραδιόφωνο κλπ.

14. Η δυνατότητα του κοριτσιού να βλέπει ισλαμικά προγράμματα μέσω τηλεόρασης ή ραδιοφώνου.....	127
15. Ενδιαφέρεται το σχολείο να έχει διδακτικό προσωπικό που τηρεί τους κανόνες της ισλαμικής συμπεριφοράς.....	129
16. Προτιμούν τα κορίτσια να διδάσκονται το μάθημα της ισλαμικής παιδείας από καθηγητές.....	131
(Α) Λόγοι για τους οποίους τα κορίτσια δεν επιθυμούν τη διδασκαλία του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας από καθηγητή	
17. Δυνατότητα διδασκαλίας του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας σε τάξη που συνυπάρχουν και τα δύο φύλα.....	135
(Α) Σε ποια σχολική βαθμίδα θα πρέπει να διαχωρίζονται τα δύο φύλα	
18. Ποιο φύλο είναι προτιμότερο στην ιορδανική κοινωνία.....	141
19. Συμφωνείτε με την παροιμία: «Οι γυναίκες έχουν μακριά μαλλιά και κοντά μυαλά.....	146
20. Συμφωνείτε με την παράγραφο του ιερού Κορανιού που αναφέρεται στην πονηριά της γυναίκας.....	149
21. Ο γάμος αποτελεί εμπόδιο στις σπουδές του κοριτσιού.....	151
22. Πως αντιμετωπίζετε το γάμο της κόρης σας σε περίοδο Σπουδών.....	154
23. Επιτρέπετε στα παιδιά σας να μιμηθούν τη συμπεριφορά και την εμφάνιση των παιδιών των δυτικών χωρών.....	157
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	159
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	166

ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το θέμα των ισλαμικών σχολείων έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς η ισλαμική Παιδεία και εκπαίδευση συνιστούν τις βάσεις του ισλαμικού καλέσματος που ανανεώνουν και αναδομούν την Iumma. Η ιστορία των σχολείων στο Ισλάμ είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το τζαμί που θεωρείται ο πρώτος εκπαιδευτικός οργανισμός του Ισλάμ και πηγή ίδρυσης των σχολείων. Ωστόσο, το τζαμί παρέμεινε για τέσσερις αιώνες ο οίκος των επιστημών και της θρησκευτικής λατρείας, στο οποίο τα παιδιά διδάσκονταν διάφορα μαθήματα όπως η Επιστήμη του Κορανίου και του hadith, η αραβική γλώσσα κ.ά. Από τα τζαμί, αποφοίτησαν ορισμένοι από τους σημαντικότερους επιστήμονες του Ισλάμ.

Η μετάβαση από το τζαμί στο σχολείο έγινε λόγω διαφόρων συνθηκών που δημιουργήθηκαν στην Iumma, όπως η διεύρυνση του ισλαμικού κράτους και η εμφάνιση του Κινήματος της Μετάφρασης τον 4^ο και 5^ο αιώνα της Εγίρα, που συνετέλεσαν στο άνοιγμα του ισλαμικού κράτους προς άλλους πολιτισμούς. Τα παραπάνω οδήγησαν στη διδασκαλία νέων επιστημών που διδάσκονταν παράλληλα με τη Θρησκευτική Επιστήμη.

Η σημασία της μελέτης

Η κρίση της ισλαμικής κοινότητας συνδέεται με την κρίση που παρουσιάζεται στον τομέα της Παιδείας, γι' αυτό η έρευνα στα ισλαμικά σχολεία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους εξής λόγους:

- Η σημασία του θέματος που ερευνάται: η έρευνα πραγματοποιείται μέσα στα ισλαμικά σχολεία, τα οποία αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της ισλαμικής Παιδείας, καθώς συνιστούν τον άμεσο, υπεύθυνο και επίσημο οργανισμό που φέρει την ευθύνη της ισλαμικής διαπαιδαγώγησης των νέων γενεών, σύμφωνα με τις αρχές του Κορανίου και της Sunna. Οποιαδήποτε, λοιπόν, δυσλειτουργία των ισλαμικών σχολείων έχει άμεσο αντίκτυπο και στην κοινωνία.
- Η μελέτη έρχεται ως συνέχεια συμπερασμάτων και προτάσεων που προέκυψαν από τα τέσσερα μεγάλα Ισλαμικά Παιδαγωγικά Συνέδρια στη Μέκκα, το Πακιστάν, τη Μαλαισία και το Κάιρο, καθώς και άλλα Συνέδρια που πρότειναν την ίδρυση ενός εξειδικευμένου παράγοντα που θα πραγματοποιεί παιδαγωγικές

έρευνες για τη διερεύνηση της παρούσας κατάστασης στα ισλαμικά σχολεία, τον εντοπισμό των προβλημάτων και την επίλυσή τους.

- Οι ελάχιστες έρευνες και μελέτες που αφορούν στα ισλαμικά σχολεία, από την ίδρυση μέχρι την εξάπλωσή τους.
- Η ιδιαίτερη χρησιμότητα της έρευνας για παράγοντες όπως τα Ισλαμικά Σωματεία, που είναι υπεύθυνα για τα ισλαμικά σχολεία και οι εξειδικευμένοι Επιστήμονες στο θέμα της ισλαμικής Παιδείας, προς την κατεύθυνση υποστήριξης των δυνατών σημείων των σχολείων και αποφυγής των αδυναμιών τους.

Στόχοι της μελέτης

Οι στόχοι της παρούσας μελέτης είναι οι παρακάτω:

- Η προέλευση των ισλαμικών σχολείων
- Η ανάδειξη των σημαντικότερων χαρακτηριστικών των ισλαμικών σχολείων παλιά
- Η διερεύνηση των σημαντικότερων δεδομένων των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία σήμερα
- Οι λόγοι και οι αιτίες που οδήγησαν στην ίδρυση και την εξάπλωση των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία
- Οι παράγοντες που επηρεάζουν την πορεία των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία
- Ο καθορισμός των χαρακτηριστικών των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία μέσω έρευνας σε διευθυντές σχολείων, δασκάλους κι έμπειρους επιστήμονες της Ισλαμικής Παιδείας.

Η μεθοδολογία της μελέτης

Η θεωρητική προσέγγιση του θέματος από τον ερευνητή ακολούθησε την εξής διάρθρωση.

1. Ιστορική αναδρομή: κατά την οποία προσπαθήσαμε να αναδείξουμε τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των ισλαμικών σχολείων, προκειμένου να γεφυρωθούν τα παλαιά χαρακτηριστικά των ισλαμικών σχολείων με τα σημερινά.

2. Περιγραφή: κατά την οποία περιγράφηκαν οι διάφορες εκπαιδευτικές πλευρές των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία, σε ότι αφορά στους στόχους, το περιεχόμενο και τις δραστηριότητες, προκειμένου να αναγνωρίσουμε τα εμπόδια που δυσχεραίνουν την πραγματοποίηση των στόχων και οι αιτίες που συνέβαλαν στην εξάπλωση των ιδιωτικών ισλαμικών σχολείων.

Προηγούμενες μελέτες

Οι προηγούμενες μελέτες που συνάντησε ο ερευνητής κατά την αναζήτησή του, μπορούν να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες:

- Ιστορικές μελέτες: σχετίζονται με την ιστορία των ισλαμικών σχολείων. Παραθέτουμε μερικές:

α) Πρόγραμμα Αραβικής Ισλαμικής Παιδείας: στόχος της ήταν η περιγραφή των παιδαγωγικών οργανισμών και δραστηριοτήτων, την εποχή της Διανόησης, που πέρασε η αραβική κοινωνία πριν και μετά το Ισλάμ, μέχρι και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η μελέτη περιλαμβάνει την ιστορική και γεωγραφική πλευρά του θέματος, ενώ η ανάλυση του θέματος γίνεται σε 37 ενότητες, καθεμία από την οποία αναλάμβανε εξειδικευμένος επιστήμονας. Τα αποτελέσματά της συγκεντρώθηκαν σε τέσσερις τόμους και περιλαμβάνουν περιγραφή των παιδαγωγικών δραστηριοτήτων και των ισλαμικών, παιδαγωγικών οργανισμών διαφόρων γεωγραφικών περιοχών και ιστορικών εποχών. Η παραπάνω έρευνα αναφέρθηκε σε όλους τους Παιδαγωγικούς Οργανισμούς των περισσότερων ισλαμικών χωρών, σε ό,τι αφορά στην οργάνωση, την αξιολόγηση, το σύστημα διδασκαλίας κτλ.

β) Τα Ισλαμικά Πανεπιστήμια και ο Ρόλος του στην Πορεία της Παιδαγωγικής Διανόησης: στόχος της ήταν²:

- η ανάδειξη των σημαντικότερων ισλαμικών Πανεπιστημίων στη Μεσαιωνική εποχή
- η ανάδειξη των πολιτικών, οικονομικών, πολιτιστικών και κοινωνικών παραγόντων που υπήρχαν στην ισλαμική κοινωνία και συνέβαλαν στην ίδρυση των ισλαμικών Πανεπιστημίων
- η παρακολούθηση της εξέλιξης των Πανεπιστημίων της Μεσαιωνικής Εποχής, προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες της κοινωνίας και εκείνης της εποχής

² Al Katari M. (1985): *Τα Ισλαμικά Πανεπιστήμια και ο Ρόλος τους στην Πορεία της Παιδαγωγικής Διανόησης*, Κάιρο

- η διερεύνηση των σημαντικότερων καταλοίπων που άφησαν τα ισλαμικά Πανεπιστήμια εκείνης της εποχής σε ό,τι αφορά στην ανάπτυξη της Επιστήμης και τη γενική εικόνα της Διανόησης, σε τοπικό κι ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η έρευνα αυτή, μεταξύ άλλων, κατέληξε στα εξής συμπεράσματα:

- Οι Μουσουλμάνοι έδωσαν το όνομα *madrasa* στα μεγάλα Πανεπιστήμια
- Τα σημαντικότερα Πανεπιστήμια της Μεσαιωνικής Εποχής ήταν τα Αλ Νιδαμιά, Al-Azhari, Al-Zaitona.
- Τα Πανεπιστήμια αυτά συνέβαλαν στην ανάπτυξη της Επιστήμης και της Διανόησης σε ισλαμικά και άλλα κράτη.

γ) Η Ίδρυση Πολλών Σχολείων και η Εξειδίκευσή τους στην Ισλαμική Κοινωνία³. Οι στόχοι της μελέτης αυτής είναι οι εξής:

- Η πληροφόρηση για το ξεκίνημα και την ίδρυση των σχολείων στις ισλαμικές πόλεις
- Οι λόγοι ίδρυσης των ισλαμικών σχολείων.
- Οι λόγοι και οι αιτίες εξάπλωσης των σχολείων, όπως πολιτικοί, θρησκευτικοί, πολιτιστικοί και προσωπικοί λόγοι.

δ) Τα Ισλαμικά Σχολεία στην Υεμένη.⁴ Οι στόχοι της μελέτης είναι:

- Η καταμέτρηση των ισλαμικών σχολείων της Υεμένης, την περίοδο 558 Η - 1344 Η.
- Η καταγραφή της ιστορίας ίδρυσης κάθε σχολείου και της εξάπλωσής τους.
- Τα απομεινάρια και η επίδραση των σχολείων αυτών στην ανάπτυξη της Επιστήμης και της εξάπλωσής της στην Υεμένη.
- Μελέτες που προέρχονται από τους σημερινούς Εκπαιδευτικούς Οργανισμούς

α) Αναλυτική Μελέτη για τη Σύγκριση της Εκπαίδευσης στην Αίγυπτο, το Σουδάν και το Λίβανο⁵: αναφέρεται στην εκπαιδευτική κατάσταση της Αιγύπτου, του Σουδάν και του Λιβάνου, την κατηγοριοποίηση των ιδιωτικών σχολείων, τη διερεύνηση των συνθηκών υπό τις οποίες ιδρύθηκαν και αναπτύχθηκαν, την αξιολόγηση των ιδιωτικών σχολείων υπό τη Νομοθεσία που όριζε ο Νόμος της

³ Kambar M. (1985): *Η Ίδρυση Πολλών Σχολείων και η Εξειδίκευσή τους στην Ισλαμική Κοινωνία*, Κέντρο Παιδαγωγικής Έρευνας, Πανεπιστήμιο Κατάρ

⁴ Al Aqua I. (1980): *Τα Ισλαμικά Σχολεία στην Υεμένη*, Δαμασκός, Πανεπιστήμιο Σαναά

⁵ Ibrahim R. (1974): *Αναλυτική Μελέτη για τη Σύγκριση της Εκπαίδευσης στην Αίγυπτο, το Σουδάν και το Λίβανο*, Μεταπτυχιακή Μελέτη, Πανεπιστήμιο Αέν Σάμς

Ιδιωτικής Εκπαίδευσης και τη μελέτη των οικονομικών και διοικητικών προβλημάτων. Στοχεύει στην απάντηση των εξής ερωτημάτων:

- Ο διοικητικός μηχανισμός που είναι υπεύθυνος για την εκτέλεση της Νομοθεσίας για την Ιδιωτική Εκπαίδευση, είναι ικανός για την εφαρμογή της;
- Τα δίδακτρα των ιδιωτικών σχολείων είναι προσιτά προς την οικογένεια;
- Οι οικονομικές και διοικητικές συνθήκες που επικρατούν σε αυτά τα σχολεία επηρεάζουν το επίπεδο και την ποιότητα της εκπαίδευσης;

Το συμπέρασμα της προαναφερθείσας μελέτης ήταν πως υπάρχουν πολλά διοικητικά και οικονομικά προβλήματα που πλήττουν τον ιδιωτικό εκπαιδευτικό τομέα.

β) Τα Ισλαμικά Σχολεία στη Βόρεια Αμερική⁶: ερευνά το εκπαιδευτικό, διοικητικό και οικονομικό σύστημα των ισλαμικών σχολείων στη Β. Αμερική, ο αριθμός των οποίων έφτανε τα 49 σχολεία, το σχολικό έτος 1989-1990. Ο στόχος αυτής της μελέτης ήταν η πληροφόρηση για τις πραγματικές ανάγκες των αναγκών των σχολείων της Β. Αμερικής και των κατακτήσεών τους. Ορισμένα από τα σημαντικότερα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας είναι:

- Οι ελάχιστοι οικονομικοί πόροι ενίσχυσης των παραπάνω σχολείων που επηρεάζουν την απόδοση και την ποιότητα εκπαίδευσης.
- Η έλλειψη του πραγματικού, ισλαμικού παραδείγματος εντός της οικογένειας που δημιουργεί σύγχυση στο μαθητή.
- Έλλειψη διδακτικού προσωπικού.
- Μελέτες που συνδυάζουν την παλαιά κατάσταση των ισλαμικών σχολείων με τη σημερινή:

α) Η Ισλαμική Εκπαίδευση Παλαιότερα και Σήμερα⁷: ερευνά τις διαφορές ισλαμικές, εκπαιδευτικές πλευρές και το ρόλο των ισλαμικών οργανισμών στην αναβάθμιση του επιπέδου της εκπαίδευσης. Παράλληλα, εξετάζει τη γεφύρωση της παλαιότερης και σύγχρονης εκπαίδευσης, αναδεικνύει τους σημαντικότερους παράγοντες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της ισλαμικής εκπαίδευσης και εξετάζει τους παράγοντες που παρέμειναν στη σημερινή εκπαίδευση. Οι στόχοι της μελέτης είναι:

⁶ Ismael S.(1990): *Τα Ισλαμικά Σχολεία στη Βόρεια Αμερική*, Συνέδριο με τίτλο «Προς το χτίσιμο της Ισλαμικής, Εκπαιδευτικής Θεωρίας», Σωματείο Έρευνας και Ισλαμικής Μελέτης, Αμμάν

⁷ Ashamiri F.(1989): *Η Ισλαμική Εκπαίδευση Παλαιότερα και Σήμερα*, Διδακτορική Διατριβή, Ισλαμικό Πανεπιστήμιο Αλ Μεδίνα, Σαουδική Αραβία, Τμήμα Κάλεσμα και Ισλαμική Παιδεία

- Περιγραφή των στόχων της ισλαμικής εκπαίδευσης παλιά και παρουσίαση των στόχων της σημερινής ισλαμικής εκπαίδευσης και ισλαμικών εκπαιδευτικών οργανισμών. Επίσης, η παροχή προτάσεων προς την κατεύθυνση βελτίωσης των στόχων των σημερινών εκπαιδευτικών οργανισμών.
- Παρουσίαση του περιεχομένου της παλαιότερης και σημερινής ισλαμικής εκπαίδευσης, κριτική του περιεχομένου της τελευταίας και παροχή προτάσεων για τη βελτίωσή του.
- Αναφορά στους σημαντικότερους οργανισμούς της παλαιότερης ισλαμικής εκπαίδευσης και το ρόλο τους στην προώθηση της Παιδείας. Επίσης, παρουσίαση της σημερινής πραγματικότητας των εκπαιδευτικών οργανισμών και ανάδειξη των καταλοίπων της πολιτιστικής εισβολής στην ισλαμική εκπαίδευση σήμερα.

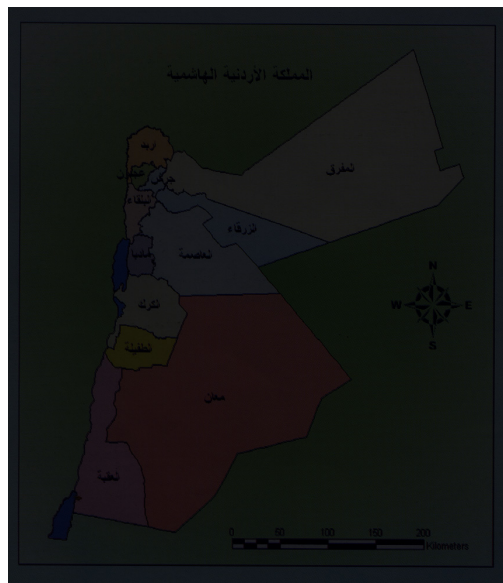
Το συμπέρασμα της προαναφερθείσας μελέτης είναι ότι σήμερα, δεδομένων των μέσων που υπάρχουν στη διάθεση της εκπαίδευσης, τα προβλήματα που συναντώνται είναι περισσότερα απ' ό,τι παλαιότερα, γεγονός το οποίο αποδίδεται στην πολιτιστική εισβολή που έχει συντελεστεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΙΟΡΔΑΝΙΑΣ

1.1 Η Ιορδανία σήμερα

Η Ιορδανία εκτείνεται σε 89,3 χιλιάδες τετραγωνικά χιλιόμετρα, με το 75% της χώρας να είναι αστική και το 4% ν' αποτελείται από νομάδες και ημινομάδες. Ο πληθυσμός της αριθμεί 5,04 εκατομμύρια κατοίκους, με τον ρυθμό αύξησης του πληθυσμού ν' ανέρχεται στο 3% ετησίως. Οι Άραβες αποτελούν το 98% του πληθυσμού, με τους Σουνίτες Μουσουλμάνους ν' αποτελούν το 96% και τους Χριστιανούς το 4%. Η επίσημη γλώσσα της Ιορδανίας είναι η αραβική και δεύτερη γλώσσα η αγγλική.⁸

Εικ. Χάρτης Ιορδανίας

Η πρωτεύουσα της Ιορδανίας είναι το Αμμάν κι εντάσσεται στα κράτη της Μέσης Ανατολής. Η μεγαλύτερη πόλη της είναι το Αμμάν κι ακολουθούν η Ζάρκα (Zarqa), η Ιρμπίντ (Irbid) και η Ακαμπα, το μοναδικό λιμάνι της Ιορδανίας.

Στα βόρεια συνορεύει με τη Συρία, βορειοανατολικά με το Ιράκ, ανατολικά και νότια με τη Σαουδική Αραβία και δυτικά με την Παλαιστίνη και τη Δυτική Όχθη.⁹

Το πολίτευμα της Ιορδανίας είναι Συνταγματική Μοναρχία, ενώ συναντάται ένα ευρύ φάσμα πολιτικών κομμάτων. Βασιλιάς της Ιορδανίας είναι ο Abdullah II, του οίκου των Χασεμιτών και Πρωθυπουργός από τις 19/6/2000 ο Ali Abul Ragheb. Οι βασικοί άξονες δράσης της Κυβέρνησης περιλαμβάνουν την καταπολέμηση της φτώχειας, τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη της χώρας. Το νόμισμα της Ιορδανίας είναι το Ιορδανικό Δηνάριο.

⁸ www.mfa.gr/greek/foreign_policy/amii/jordan.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο Διαδίκτυο 3/6/2007)

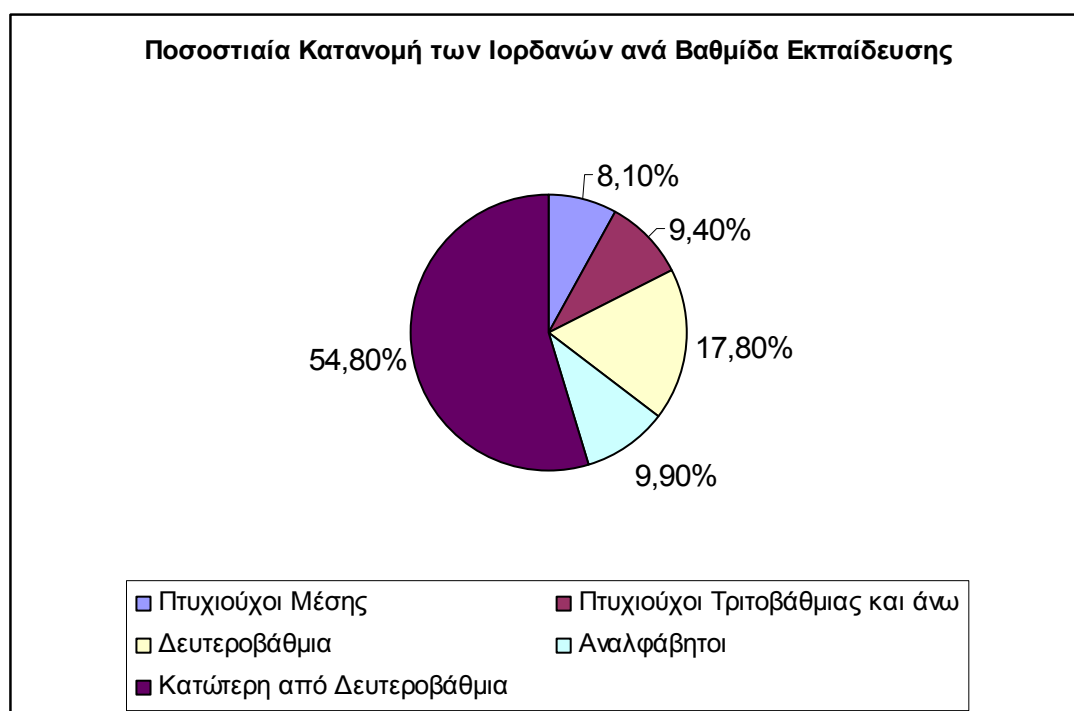
⁹ www.el.wikipedia.org/wiki/Ιορδανία (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο Διαδίκτυο 3/6/2007)

Οι σχέσεις της Ιορδανίας με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις ΗΠΑ είναι ειρηνικές. Λαμβάνει σημαντική οικονομική βοήθεια, ενώ γίνεται προσπάθεια για την προσέλκυση ξένων επενδύσεων στο εσωτερικό της χώρας.

Ωστόσο, τα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει είναι σημαντικά, καθώς μεγάλο μέρος του πληθυσμού ζει κοντά ή κάτω από το όριο της φτώχειας.

Η Ιορδανία έχει πραγματοποιήσει μία αξιόλογη προσπάθεια ανάπτυξης του εκπαιδευτικού τομέα. Η δημόσια εκπαίδευση είναι δωρεάν και υποχρεωτική για τις ηλικίες 6-15 ετών.

Ακολουθεί διαγραμματική απεικόνιση που εμφανίζει την ποσοστιαία κατανομή των Ιορδανών ανά εκπαιδευτική βαθμίδα.

Τα δύο σημαντικά Πανεπιστήμια της Ιορδανίας είναι το Πανεπιστήμιο της Ιορδανίας στο Αμμάν, που ιδρύθηκε το 1962 και το Πανεπιστήμιο Yarmouk, που ιδρύθηκε το 1976, στην πόλη Irbid.

Οι σημαντικότερες βιβλιοθήκες της περιλαμβάνουν τη δημόσια Βιβλιοθήκη του Αμμάν, που είναι και η μεγαλύτερη, την Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη της

Ιορδανίας και το Επιστημονικό και Τεχνικό Κέντρο Πληροφόρησης, επίσης στο Αμμάν. Τέλος, στη χώρα συναντώνται και σημαντικά Μουσεία¹⁰.

Η Ιορδανία, όπως κι άλλες αραβικές χώρες βρισκόταν υπό οθωμανική κυριαρχία. Οι Οθωμανοί δεν επέδειξαν ιδιαίτερη φροντίδα στην Ανατολική Ιορδανία, παρά μόνο την εποχή του al-Hajj κι αυτό λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Τον υπόλοιπο καιρό, η Ανατολική Ιορδανία, μπορούμε να πούμε ότι, χαρακτηριζόταν από την ελλιπή κρατική επίβλεψη των Οθωμανών.

Τα πρώτα δείγματα ενδιαφέροντος των Οθωμανών προς την Ανατολική Ιορδανία εκδηλώθηκαν το 1908, όταν ξεκίνησαν οι εργασίες για τη δημιουργία του σιδηροδρομικού δικτύου al-Hijaji. Ωστόσο, ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος επέβαλε στη χώρα δύσκολες οικονομικές και διατροφικές συνθήκες, με την εξάπλωση λιμού κι ασθενειών, που προήλθαν από τον οικονομικό αποκλεισμό των συμμάχων προς τις αραβικές πολιτείες, το 1917.

Μετά τη φυγή των Οθωμανών από την Ανατολική Ιορδανία, η περιοχή έμεινε χωρίς βρετανικές ή οθωμανικές δυνάμεις, γεγονός που οδήγησε στην απουσία κυβέρνησης, στρατού κι αστυνομίας μέχρι το 1920.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι το οθωμανικό κράτος δεν ασχολήθηκε με τον τομέα της εκπαίδευσης, ειδικότερα στις περιοχές της περιφέρειας, λόγω της προσήλωσης των Οθωμανών στην ανάπτυξη της στρατιωτικής τους δύναμης. Εν τούτοις, η εγκατάλειψη του τομέα της εκπαίδευσης, ενδεχομένως να οφείλεται στην καταγωγή των Οθωμανών από τους Βεδουίνους, οι οποίοι επίσης διακρίνονται από τον προσανατολισμό τους στις πολεμικές επιχειρήσεις.¹¹

1.2 Τα σχολεία στην Ανατολική Ιορδανία

Τα σχολεία στις αραβικές πολιτείες πριν το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα ήταν λιγοστά, ενώ η πλειοψηφία αυτών λειτουργούσε μέσα στα τζαμιά ή σε ανεξάρτητους χώρους που δεν διέθεταν την απαραίτητη υποδομή. Την κατάσταση αυτή συναντούσε κανείς τόσο στην πρωτεύουσα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όσο και στην περιφέρεια.

Ο στόχος της εκπαίδευσης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ήταν η δημιουργία υπαλλήλων (Γραφών και Ιμάμηδων). Η Οθωμανική Αυτοκρατορία

¹⁰ www.mfa.gr/greek/foreign_policy/amii/jordan.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο Διαδίκτυο 3/6/2007)

¹¹ Shaker M. 1987: Η Ισλαμική Ιστορία (Τόμος Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), Λίβανος, σελ. 121

ξεκίνησε την εφαρμογή συνεχών βελτιώσεων στον τομέα της εκπαίδευσης, στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, οι οποίες εξαπλώθηκαν σ' όλες τις οθωμανικές πολιτείες, σε διάφορους βαθμούς, με τις περιοχές που βρίσκονταν κοντά στο κέντρο κάθε πολιτείας να χαίρουν ιδιαίτερης φροντίδας.

Η οθωμανική εκπαίδευση επικεντρώθηκε στην ίδρυση στρατιωτικών σχολών, οι οποίες θα ήταν σε θέση να τροφοδοτήσουν τον οθωμανικό στρατό με άτομα τεχνικών ειδικοτήτων, τα οποία είχε ανάγκη. Στη συνέχεια, ιδρύθηκαν δημόσια σχολεία που συναντώνται στο μεγαλύτερο μέρος της Αυτοκρατορίας. Το Οθωμανικό Κράτος συνεχίζει να παρακολουθεί τις βελτιώσεις που συντελούνταν στον τομέα της εκπαίδευσης και παράλληλα, το 1913, εξέδωσε το Νόμο της Εκπαίδευσης, με τον οποίο θέσπισε την υποχρεωτική και δωρεάν εκπαίδευση. Παρ' όλα αυτά, ο σχετικός Νόμος δεν κάλυπτε όλες τις πολιτείες. Πχ στην Ανατολική Ιορδανία υπήρχαν μόλις 4 σχολεία, στις περιοχές: Erbet¹², Salt¹³, Maan και Karak¹⁴ στα οποία διδάσκονταν τα μαθήματα της Ιστορίας, Γεωγραφίας, Κορανίου, Αριθμητικής, Αραβικής και Τουρκικής γλώσσας. Υπήρχαν επίσης λίγα al-Kouthab, ενώ στη βόρεια Παλαιστίνη, κοντά στην πολιτεία της Βηρυτού, προσφέρονταν επιπλέον οφέλη εκπαίδευσης.

Ακολουθούν ορισμένα παραδείγματα σχολείων σε πόλεις της Ιορδανίας:

- Νομός al-Houran: στον Νομό αυτό ιδρύθηκαν διάφορες κρατικές υπηρεσίες. Ο βουλευτής Faouaz al-Zohabi αναφέρει, στα απομνημονεύματά του, ότι το 1914 αναγγέλθηκε η έναρξη λειτουργίας του σχολείου στην περιοχή al-Ramtha, στο οποίο δάσκαλος διορίστηκε ο Zaki Afandi, από τη Συρία. Το σχολείο αυτό συνέχισε να λειτουργεί μέχρι την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας¹⁵. Επίσης, υπήρχαν σχολεία για μη ισλαμικές μειονότητες, το κέντρο των οποίων βρισκόταν στην περιοχή al-Housoun¹⁶, όπως το σχολείο Rum al Orthodox που ιδρύθηκε το 1884, με 25 μαθητές.
- Πόλη al-Yarasa¹⁷: στην πόλη αυτή έμεναν οι Σαρκάσιοι, με μερική ανεξαρτησία. Επίτιμος διευθυντής διορίστηκε, το 1992, ο Abed al-Majid ibn Noe Bayk, ο

¹² Erbet: πόλη στα βόρεια της Ιορδανίας, στα σύνορα με τη Συρία

¹³ Salt: πόλη κοντά στο κέντρο της Ιορδανίας

¹⁴ Maan & Karak: πόλεις στα νότια της Ιορδανίας

¹⁵ Skerat A. (1992): *Η Ιστορία της Οθωμανικής Διοίκησης στην Ανατολική Ιορδανία*, Amman, σελ. 96

¹⁶ Al-Housoun: περιοχή στην οποία η πλειοψηφία των κατοίκων είναι Χριστιανοί.

¹⁷ Yarasa: προέρχεται από την ελληνική λέξη «γέρασα» και χρησιμοποιήθηκε ως όνομα της πόλης, διότι οι κάτοικοί του ήταν μεγάλης ηλικίας. Η πόλη αυτή επίσης διαθέτει πολλά αρχαιολογικά ευρήματα.

οποίος προερχόταν από τους ίδιους τους Σαρκάσιους. Ένα δημοτικό σχολείο ιδρύθηκε το 1893¹⁸.

- Νομός al-Karak: το πρώτο σχολείο ιδρύθηκε το 1894 και διέθετε δύο δασκάλους, τον Mohamed Afendi και τον Soutki Afendi. Το σχολείο ονομαζόταν «Το Δημοτικό Σχολείο του al-Karak». Το δεύτερο σχολείο ιδρύθηκε το 1897. Ο πρώτος δάσκαλος που εργάστηκε εκεί ήταν ο Rasid Afendi και το σχολείο ονομαζόταν «Το Δημοτικό Σχολείο Al-Majali»¹⁹. Στο Νομό υπήρχαν 16 δημοτικά σχολεία γι' αγόρια και 2 δημοτικά σχολεία για κορίτσια. Το 1903 ιδρύθηκαν απογευματινά σχολεία.
- Σχολεία της πόλης Salt: η επίσημη εκπαίδευση ξεκίνησε από την πόλη Salt, πριν τις άλλες πόλεις ή χωριά της Ανατολικής Ιορδανίας, με την αναγγελία λειτουργίας του πρώτου σχολείου το 1864, το οποίο διέθετε δύο τμήματα, ένα γι' αγόρια κι ένα για κορίτσια. Υπήρχε ακόμη ένα ισλαμικό σχολείο 120 μαθητών κι άλλα μη ισλαμικά σχολεία που διέθεταν 125 μαθητές, το 1871. Επίσης, υπήρχε ένα προτεσταντικό σχολείο, το 1875, το οποίο αριθμούσε 70 μαθητές κι ένα καθολικό σχολείο, τα οποία συνέχισαν να λειτουργούν και μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας²⁰.

1.3 Η έννοια των ιδιωτικών ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία

Ο λόγος ίδρυσης των ιδιωτικών ισλαμικών σχολείων επικεντρώνεται στο γενικό προσανατολισμό των Μουσουλμάνων πολιτών στην τήρηση των παραδόσεων, γεγονός που τους κάνει ν' ανησυχούν για την προστασία των οικογενειών τους από τη φθορά και τη χαλάρωση των οικογενειακών δεσμών. Η επιθυμία μίας ισλαμικής οικογένειας ν' αναθρέψει τα παιδιά της εντός ενός ισλαμικού παιδαγωγικού κι εκπαιδευτικού περιβάλλοντος δημιούργησε πρόσφορο έδαφος για την ίδρυση των ισλαμικών σχολείων.

Τα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία συναντώνται στο σύνολο των γεωγραφικών περιοχών κάθε πόλης και καλύπτουν όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, ξεκινώντας από τον παιδικό σταθμό και φτάνοντας μέχρι και την τριτοβάθμια εκπαίδευση, με Τεχνολογικά Ιδρύματα και Πανεπιστήμια.

¹⁸ Skerat A.: ..., 1987: Η Ισλαμική Ιστορία (Τόμος Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), σελ. 154

¹⁹ Skerat A.: ..., 1987: Η Ισλαμική Ιστορία (Τόμος Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), σελ. 172-173

²⁰ Skerat A.: ..., 1987: Η Ισλαμική Ιστορία (Τόμος Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), σελ. 187

Επίσης, απευθύνονται σ' όλα τα κοινωνικά στρώματα της ιορδανικής ισλαμικής κοινωνίας, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη μεσαία τάξη, η οποία άρχισε σιγά-σιγά να ενσωματώνεται στην κατώτερη κοινωνική τάξη. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των ιδιωτικών ισλαμικών σχολείων στη μεσαία και κατώτερη τάξη, οφείλεται στο γεγονός ότι οι τάξεις αυτές εμφανίζουν ιδιαίτερη ευαισθησία στο θέμα της μόρφωσης, καθώς η εκπαίδευση των παιδιών τους αποτελεί γι' αυτούς τη μοναδική «επένδυση» τόσο από την πλευρά οικονομικής δυνατότητας, όσο και φιλοδοξίας.

Οι υπεύθυνοι των Αγαθών Κέντρων της Ισλαμικής Κοινότητας, θεωρούν ότι το ελκυστικότερο κίνητρο προσέλκυσης ενός μεγάλου αριθμού πολιτών είναι η δυνατότητα που τους παρέχεται να υπηρετήσουν και να διαφυλάξουν τις ισλαμικές αρχές και παραδόσεις, μέσω της μέσης, ανώτερης κι ανώτατης εκπαίδευσης, που συντελείται στα σχολεία, τα Πανεπιστήμια και τα Τεχνολογικά Ιδρύματα. Παρόλα αυτά, υπάρχει ένας αρκετά υψηλός αριθμός σχολείων, που ενώ φέρουν τον τίτλο «ισλαμικά» δεν ανταποκρίνονται στις υποχρεώσεις, τις αρχές και τους σκοπούς που η Ισλαμική Παιδεία επιβάλλει, αλλά χρησιμοποιούν τον τίτλο αυτό προκειμένου να προσελκύσουν περισσότερους μαθητές.

Τα σχολεία στην Ιορδανία διακρίνονται στις εξής δύο κατηγορίες: 1) **Κρατικά σχολεία**, τα οποία υπάγονται στο Υπουργείο Παιδείας κι Εκπαίδευσης ή σε άλλα Υπουργεία, 2) **Ιδιωτικά Σχολεία**, τα οποία διακρίνονται αναλόγως των ιδρυτικών μελών τους. Έτσι έχουμε τις εξής επιμέρους κατηγορίες ιδιωτικών σχολείων:

- Ιδιωτικά σχολεία που ιδρύθηκαν από τα Σωματεία των Μειονοτήτων²¹ της Ιορδανίας.
- Ιδιωτικά σχολεία που ιδρύθηκαν από φυσικά ή νομικά πρόσωπα.
- Ιδιωτικά σχολεία που ιδρύθηκαν από τα Αγαθά Κέντρα Χριστιανικής Κοινότητας, στα οποία συναντάμε τους ίδιους στόχους, πηγές χρηματοδότησης, πρόγραμμα σπουδών των ισλαμικών σχολείων κτλ αλλά από την χριστιανική σκοπιά.
- Ιδιωτικά σχολεία που ιδρύθηκαν από τα Αγαθά Κέντρα Ισλαμικής Κοινότητας, για τα οποία θα μιλήσουμε περαιτέρω στις επόμενες σελίδες²².

²¹ Παραδείγματα Σωματείων που έχουν ιδρυθεί από Μειονότητες της Ιορδανίας είναι το Σωματείο των Σισάν, το Σωματείο των Σαρκάσιων κ.ά.

²² Αναφορά για τα Ισλαμικά Σχολεία, Υπουργείο Παιδείας κι Ανώτατης Εκπαίδευσης της Ιορδανίας, 2006, σελ. 1

1.4 Οι Παράγοντες Δημιουργίας κι Εξάπλωσης των Ιδιωτικών Σχολείων στην Ιορδανία

1.4.1 Η αγαθή προσφορά της ισλαμικής κοινωνίας

Η αγαθή προσφορά στην ισλαμική κοινωνία υπάρχει από τότε που εμφανίστηκε το Ισλάμ κι υπήρξε το αποτέλεσμα των πολλών και συνεχών επισημάνσεων που συναντώνται στο Κοράνι και τη Σούννα (Ισλαμική Παράδοση). Υπήρχε μία παρακίνηση των Μουσουλμάνων προς τα καλά έργα, όπως φαίνεται και στο παρακάτω απόσπασμα: *«Όσοι δαπανούν τον πλούτο τους στον δρόμο του Κυρίου, μοιάζουν με τον σπόρο του σταριού, ο οποίος βγάζει εφτά στάχυα και το κάθε στάχυ βγάζει εκατό σπόρους. Ο Κύριος αυξάνει τα αγαθά όποιου Εκείνος θέλει. Ο Θεός είναι ανεξάντλητος και πάνσοφος»*²³. Επίσης, σύμφωνα με την Ισλαμική Παράδοση: *«Οι επιστήμονες είναι οι κληρονόμοι των Προφητών»*²⁴.

Ακόμη, η εκπαίδευση κι η μόρφωση θεωρούνται από το Ισλάμ ως τα καλύτερα έργα, διότι πιστεύεται ότι φέρνουν τους Μουσουλμάνους πιο κοντά στο Θεό. Γι' αυτό σύμφωνα με την Ισλαμική Παράδοση: *«Όταν πεθάνει ο άνθρωπος, σταματάει το έργο του εκτός από τρία πράγματα: 1) Συνεχής προσφορά, 2) Επιστημονική προσφορά, 3) Οικογενειακή προσφορά.»*. Για παράδειγμα, η ανέγερση ενός σχολείου εντάσσεται στην Κοινωνική προσφορά, διότι από αυτό το έργο ωφελούνται πολλές γενιές. Επίσης, εντάσσεται στην Επιστημονική προσφορά, διότι είναι ένα έργο που οδηγεί σε αυριανούς επιστήμονες κι ανθρώπους των γραμμάτων. Με την Οικογενειακή προσφορά, εννοείται η ανατροφή χρησίμων για την κοινωνία παιδιών από τους γονείς που όμως είναι και αποτέλεσμα της Παιδείας που τα παιδιά λαμβάνουν από το σχολείο. Έτσι συμπεραίνουμε ότι το σχολείο εντάσσεται και στις 3 κατηγορίες της αγαθής προσφοράς.

Η επιστήμη θεωρείται από τα καλύτερα Ebadat που μπορεί να κάνει ο άνθρωπος για να βρίσκεται κοντά στο Θεό. Αυτό υποστηρίζεται από το Hadith Asha σύμφωνα με το οποίο: *«Ένας Μουσουλμάνος επιστήμονας σε σχέση με τους πιστούς Μουσουλμάνους είναι σαν το φεγγάρι ανάμεσα στ' αστέρια»*. Γι' αυτό, η προηγούμενη γενιά Μουσουλμάνων σχεδόν ανταγωνίστηκε στην αγαθή προσφορά, με την ανέγερση τζαμιών, σχολείων, βιβλιοθηκών, οικονομική ενίσχυση παιδιών φτωχών

²³ Κοράνι, Σούρα Η αγελάδα (ελ-Μπάκαρα), Άια 261, σελ. 75

²⁴ Abidaout: *Sunnan Abidaout*, Λίβανος, ΔΕ

οικογενειών για να σπουδάσουν κ.ά. Ομοίως, πρέπει και η παρούσα γενιά Μουσουλμάνων να συνεχίσει την αγαθή προσφορά με την ίδρυση ισλαμικών σχολείων, αφού έχουν χαθεί πολλά ήθη κι έθιμα της ισλαμικής ζωής. Προς αυτή την κατεύθυνση πρέπει να αξιοποιηθεί κι η ισλαμική εκπαίδευση που βασίζεται στο Κοράνι, την Ισλαμική Παράδοση και την Ισλαμική Ιστορία. Γι' αυτό, άλλωστε, έχουν ενωθεί πολλές δυνάμεις της κοινωνίας με πρώτο σκοπό την αγαθή προσφορά προς το Θεό και λόγω της δυσαρέσκειάς τους από την κατάσταση της Παιδείας στον ισλαμικό κόσμο.

«Να γίνετε ένας λαός που θα προσκαλεί τους άλλους στην αγαθοεργία, θα υποδεικνύει τις καλές πράξεις και θα απαγορεύει τις κακές. Ευλογημένοι θα είναι όσοι θα κάνουν αυτό.»²⁵

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η αγαθή πρόθεση για τη δημιουργία των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία προήλθε από τα σωματεία αγαθοεργιών, όπως τα σωματεία «Ισλαμικό Κέντρο», «Πολιτιστικό Κέντρο», «Παιδαγωγική Κοινότητα». Τα περισσότερα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία επιβλέπονται από τα σωματεία αυτά ή από άτομα που παρακινούνται από αγαθή πρόθεση ή την αγάπη τους για το Θεό.

1.4.2 Η ισλαμική αναγέννηση

Η ισλαμική αναγέννηση θεωρείται από τους σημαντικότερους παράγοντες που συνέβαλαν στη δημιουργία και την εξάπλωση των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία.

Η ισλαμική αναγέννηση ήρθε ως αποτέλεσμα της αποτυχίας διαφόρων εκπαιδευτικών μεθόδων από τη Δύση και την Ανατολή να επιλύσουν τα κοινωνικά προβλήματα της ισλαμικής κοινωνίας. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα κίνημα που αντιπροσώπευε την επιθυμία η ισλαμική ζωή να επιστρέψει στις ρίζες της και να αντικατασταθούν τα «εισαγόμενα» εκπαιδευτικά συστήματα από το ισλαμικό πρόγραμμα σπουδών.

Οι κυριότεροι παράγοντες που οδήγησαν στην ισλαμική αναγέννηση ήταν η γενικότερη τάση του κόσμου προς τον υλισμό, που οδηγούσε στη διάσπαση της οικογένειας, την αύξηση των κρουσμάτων ψυχικών ασθενειών, τα ναρκωτικά και την εξασθένηση των πνευματικών αξιών.

²⁵ Κοράνι, Σούρα Ο Οίκος Ιμράν (ελ-Ιμράν), Άια 104, σελ. 101

Οι εχθροί του Ισλάμ προσπάθησαν με διάφορους τρόπους να διασπάσουν τη δομή της ισλαμικής κοινωνίας. «Προσπαθούν με το φύσημά τους να σβήσουν το φως του Θεού, ενώ ο Θεός, σε πείσμα των απίστων, το αυξάνει»²⁶. Η ισλαμική αναγέννηση όμως τους εξέπληξε με τη δημιουργία των ισλαμικών σχολείων, ως αποτέλεσμα της επιθυμίας για επιστροφή στις ισλαμικές ρίζες, μετά τον ερχομό της δυτικής σκέψης σε όλες τις πτυχές της ισλαμικής ζωής και της εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση ειδικότερα, αποτελεί για τους Μουσουλμάνους το στήριγμα μίας σωστής ισλαμικής κοινωνίας, τη βάση για την ορθή καλλιέργεια του ατόμου και το μόνο μέσο για την προειδοποίηση κοινωνίας κι ατόμου από τον κίνδυνο αποπροσανατολισμού της ισλαμικής γενιάς.

Η προσοχή κι η φροντίδα της ισλαμικής αναγέννησης επικεντρώθηκε στα ισλαμικά σχολεία, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ορθή διαπαιδαγώγηση κι εκπαίδευση των μελλοντικών ισλαμικών γενεών.

1.5 Οι Παράγοντες που επηρεάζουν τα ιδιωτικά ισλαμικά Σχολεία στην Ιορδανία

Η μελέτη οποιουδήποτε εκπαιδευτικού οργανισμού δεν μπορεί να μην περιλαμβάνει τους παράγοντες που τον επηρεάζουν, καθώς αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι της πραγματικότητάς του και θα μας δώσουν μία πλήρη εικόνα για τον πραγματικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσουν τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία και τον αντίκτυπο της επίδρασης που δημιουργείται στην κοινωνία. Μιλώντας για τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία, θα συναντήσουμε σημαντικούς παράγοντες που είτε τα επηρέασαν ή τα εμπόδισαν να διαδραματίσουν τον πραγματικό τους ρόλο υπό κανονικές συνθήκες, είτε δεν επέτρεπαν στην κοινωνία να κρίνει για την ορθή ή όχι λειτουργία τους. Οι παράγοντες αυτοί ακολουθούν παρακάτω.

1.5.1 Πολιτικός παράγοντας

Θεωρείται ότι το πολιτικό σύστημα είναι εκείνο που ουσιαστικά διαμορφώνει το εκπαιδευτικό σύστημα. Το 1918 μ.Χ., μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οι κατακτητές κατάφεραν να φέρουν το τέλος του ισλαμικού κράτους, εκπληρώνοντας

²⁶ Κοράνι, Σούρα Η Πολεμική Παράταξη (ελ-Σαφ), Άια 8, σελ. 866

την επιθυμία τους για διάσπασή του σε μικρότερες χώρες και πολλά διαφορετικά πολιτικά συστήματα. Το κάθε πολιτικό σύστημα εφήρμοσε τη δική του εκπαιδευτική πολιτική, αυξάνοντας ολοένα και περισσότερο την επιρροή και τον έλεγχο προς τον τομέα της εκπαίδευσης.

Η κατάσταση αυτή οδήγησε στην αλλαγή της σχέσης μεταξύ Κράτους κι εκπαίδευσης, αφού στο ισλαμικό κράτος η Πολιτεία έδινε στην εκπαίδευση μία γενική κατευθυντήρια γραμμή και στη συνέχεια άφηνε στην κρίση του δασκάλου το περιεχόμενο και τον τρόπο διδασκαλίας. Επίσης, επέτρεπαν στον μαθητή να διαλέξει τον sheikh ή τον δάσκαλο που θεωρούσε ότι του ταίριαζε.

Η εκπαιδευτική ελευθερία που υπήρχε στην ισλαμική κοινωνία, καθώς το Κράτος παρενέβαινε για την προαγωγή του καλού του εκπαιδευτικού συστήματος, δεν υπάρχει σήμερα. Η σχέση Κράτους κι εκπαίδευσης σήμερα είναι σχέση ελέγχου, επιβολής και κυριαρχίας²⁷. Ως συνέπεια της σχέσης αυτής δημιουργήθηκαν διάφορα εκπαιδευτικά συστήματα στις ισλαμικές χώρες, που έρχονται σε αντίθεση, αφού κάθε Κράτος φρόντιζε για το δικό του περιφερειακό συμφέρον κι όχι για το σύνολο του ισλαμικού κράτους. Έτσι, τα σχολικά βιβλία κι ειδικότερα το μάθημα της ιστορίας εστίαζε περισσότερο στα εθνικά κινήματα, παρά στην ισλαμική ιστορία, κάτι το οποίο δημιούργησε χάσμα μεταξύ των Μουσουλμάνων από την Αραβία και των μη Αράβων Μουσουλμάνων²⁸.

Άλλη συνέπεια της σχέσης κυριαρχίας κι επιβολής μεταξύ Κράτους κι εκπαίδευσης, ήταν η ανάθεση του Υπουργείου Παιδείας σε πολιτικό παρά σε ακαδημαϊκό παράγοντα, που θα καθιστούσε δυνατή την ορθή καθοδήγηση του εκπαιδευτικού συστήματος²⁹ (ο δεσμός μεταξύ της εκπαιδευτικής πολιτικής και της γενικότερης πολιτικής του Κράτους το πιθανότερο είναι να οδηγήσει στη μη επίτευξη των στόχων της εκπαίδευσης, ενώ είναι βέβαιο ότι το σχεδιάγραμμα της εκπαιδευτικής πολιτικής πάντα παρεκκλίνει σε κάποιο στάδιο εξαιτίας της πολιτικής του κράτους και του εκπαιδευτικού της συστήματος³⁰).

Μία άλλη συνέπεια του ελέγχου και της κυριαρχίας του Κράτους στο εκπαιδευτικό σύστημα, είναι η εφαρμογή του συγκεντρωτικού συστήματος, που προκάλεσε μία σειρά προβλημάτων στην εκπαιδευτική λειτουργία. Αν το

²⁷ Άλι Σαΐτ Ισμαήλ: *Ματιές στην Παιδαγωγική Σκέψη*, Αίγυπτος 1992, σελ. 190-193

²⁸ Φαρχάν Α.: ..., σελ. 19-22

²⁹ Μοχάμεντ ΧΑμμάνι: *Η Αποξένωση του Τρίτου Κόσμου*, Αλγερία Δ.Ε., σελ. 142-149

³⁰ Ashamiri F. 1989: Διδακτορική διατριβή με θέμα: *Η Σύγχρονη και η Παλιότερη Ισλαμική Εκπαίδευση*, Μεδίνα, σελ. 467

συγκεντρωτικό σύστημα ήταν αναγκαίο τόσο που να εξασφαλίζει το συντονισμό της εκπαίδευσης στην κοινωνία, να θέτει ίσες ευκαιρίες για όλα τα παιδιά της κοινωνίας και να εξασφαλίζει την πορεία της εκπαίδευσης στα σωστά επίπεδα, τότε η υπερβολή στον τρόπο του επιβλέποντα θα ήταν επικίνδυνη. Αυτό συμβαίνει διότι δεν υπάρχει προσαρμογή στο εγγώριο περιβάλλον και τις ειδικές ανάγκες των μαθητών σε κάθε σχολείο. Το συγκεντρωτικό σύστημα λεηλάτησε το δικαίωμα της πρωτοβουλίας και το αίσθημα ευθύνης των αντρών της εκπαίδευσης στα σχολεία, κάτι το οποίο προκάλεσε την καταπάτηση της προσωπικότητάς τους, την καθοδήγηση της σκέψης τους και την έλλειψη δημιουργικότητας κι ανανέωσης.

Επίσης, το σύστημα αυτό αποτέλεσε την αιτία περιφρόνησης της προσωπικότητας, καθώς διαμόρφωσε τη μηχανική λειτουργία της εκπαίδευσης που δεν εμπεριέχει κανένα παιδαγωγικό περιεχόμενο, διότι η πραγματική Παιδεία διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση τριών παραγόντων: το δάσκαλο, το μαθητή και το περιεχόμενο.³¹

Μία άλλη συνέπεια του συγκεντρωτικού συστήματος, είναι ότι δέσμευσε τα ιδιωτικά σχολεία στην Ιορδανία να εφαρμόζουν το περιεχόμενο και πρόγραμμα σπουδών που καθορίζει το Υπουργείο Παιδείας της Ιορδανίας, το οποίο υιοθετείται και από τα δημόσια σχολεία, καθώς τα Άρθρα 33, 34 και 36 του Νόμου 3/1994 από το 7^ο Κεφάλαιο επιβάλλουν *«συγκεκριμένο πρόγραμμα σπουδών που πρέπει ν' ακολουθούν δημόσια κι ιδιωτικά σχολεία, τη φιλοσοφία του Υπουργείου Παιδείας, την εφαρμογή των Παιδαγωγικών Κανόνων και την υπαγωγή των ιδιωτικών σχολείων στον έλεγχο του Υπουργείου»*³². Γενικότερα, η εκπαιδευτική πολιτική του αραβικού κόσμου πλήττεται από δύο βασικά ζητήματα: το διοικητικό συγκεντρωτισμό και την αναποτελεσματικότητα της διοίκησης. Όλα τα σχολεία, όπως είδαμε και παραπάνω, είναι υποχρεωμένα να ακολουθούν το πρόγραμμα της κεντρικής διοίκησης και να χρησιμοποιούν τα σχολικά βιβλία του σχετικού οργανισμού του Υπουργείου Παιδείας. Ο ρόλος των επιθεωρητών άλλωστε, είναι να διασφαλίζουν την εφαρμογή των παραπάνω από τα σχολεία.³³

Η κατάσταση αυτή σίγουρα επηρεάζει τη λειτουργία των ιδιωτικών σχολείων στην Ιορδανία, διότι το πρόγραμμα σπουδών που επιβάλλει το Υπουργείο Παιδείας

³¹ Άλι Σαΐτ Ισμαήλ: ..., σελ. 190-193

³² Δημοσιεύσεις του Υπουργείου Παιδείας, *Το Γράμμα του Δασκάλου*, Αμμάν 1994, σελ. 180-186

³³ Πυργιωτάκης Ι.Ε. & Κανάκης Ι.Ν., *Παγκόσμια Κρίση στην Εκπαίδευση: Μύθος ή Πραγματικότητα;*, από το Διεθνές Παιδαγωγικό Συνέδριο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος 6-8/10/1989, Αθήνα 1992, σελ. 141

έχει επιδράσεις από την πολιτιστική εισβολή, γεγονός το οποίο ενδεχομένως αποτέλεσε ένα επιπρόσθετο βάρος για το δάσκαλο και το μαθητή (η κρίση της ισλαμικής εκπαίδευσης συνδέεται άμεσα με την κρίση της δημόσιας εκπαίδευσης στις ισλαμικές χώρες, αφού η εκπαιδευτική πολιτική που εφαρμόζεται είναι κοινή ή εντάσσεται στο ίδιο πλαίσιο της πολιτικής του κράτους, τους στόχους και τα Παιδαγωγικά Προγράμματα)³⁴.

1.5.2 Οικονομικός παράγοντας

Η οικονομία θεωρείται ως το νερό της ζωής στις κοινωνίες, ειδικά μετά την καλλιέργεια της οικονομικής σκέψης σ' όλες τις πλευρές της ζωής, καθώς οι άνθρωποι αξιολογούν όλα τα πράγματα σύμφωνα με την οικονομική τους αξία, μακριά από τον χαρακτήρα, την πνευματική αξία κτλ. Γι' αυτό η επιτυχία ενός εκπαιδευτικού οργανισμού χωρίς την εξασφάλιση της οικονομικής υποστήριξης είναι απίθανη έως ακατόρθωτη κι αποτελεί το βασικό εμπόδιο των ισλαμικών σχολείων της Ιορδανίας, από δύο πλευρές.

Αρχικά, διότι οι οικονομικοί πόροι συμβάλλουν στην ανέγερση σωστών εγκαταστάσεων, πχ μεγάλες αίθουσες, προαύλιο, χώροι εκγύμνασης κι αθλητισμού κ.ά. την εξέλιξη και την ανάπτυξή τους και τροφοδοτούν τα εργαστήρια με τον κατάλληλο εξοπλισμό, όπως υπολογιστές, μηχανήματα κ.ά.. Όλα τα παραπάνω απαιτούν μεγάλη οικονομική κι εργασιακή υποστήριξη, παρά το γεγονός ότι μπορεί μέρος των εξόδων να καλυφθεί από το ποσό των διδάκτρων που καταβάλλουν οι μαθητές. Η αναπτυξιακή λειτουργία, όμως, του σχολείου δημιουργεί συνέχεια νέες ανάγκες που σίγουρα χρειάζονται οικονομική υποστήριξη, μεγαλύτερη από το σύνολο των διδάκτρων.

Επιπρόσθετα, το ύψος των διδάκτρων που συγκρίνεται με το μέσο εισόδημα του ατόμου στην Ιορδανία, δημιουργεί μεγάλο εμπόδιο στην εκπαιδευτική πορεία των ισλαμικών σχολείων, καθώς οι περισσότερες οικογένειες στην Ιορδανία εξαρτώνται από το μηνιαίο μισθό, που δεν φτάνει να καλύψει τις ανάγκες της οικογένειας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία ν' απευθύνονται στις κοινωνικές τάξεις που έχουν την ανάλογη οικονομική ευχέρεια. Το γεγονός αυτό, όμως, είναι αρνητικό για τα ισλαμικά σχολεία, γιατί το περιεχόμενο της εκπαίδευσής τους εφαρμόζεται σε μία μικρή ομάδα της κοινωνίας. Έτσι, κάποια ισλαμικά σχολεία

³⁴ Ashamiri F.: ..., σελ. 516

δημιούργησαν ένα σύστημα απαλλαγής από τα δίδακτρα των μαθητών που αποστηθίζουν το Κοράνι. Ωστόσο το σύστημα αυτό μακροχρόνια επιφόρτισε οικονομικά τα σχολεία. Γι' αυτό πρέπει να υπάρχει ένα σύστημα στο οποίο οι al mohsinin ν' αναλαμβάνουν να σπουδάσουν κάποια ορφανά ή φτωχά παιδιά.

Το ισλαμικό σχολείο, παρά το γεγονός ότι ανήκει στα ιδιωτικά σχολεία της Ιορδανίας, που είναι κερδοσκοπικοί οργανισμοί, παρουσιάζει μία διαφορά από τα ιδιωτικά σχολεία, καθώς οι ιδιοκτήτες τους έχουν την αγαθή προσφορά να δημοσιεύουν τις αρχές του Ισλάμ μεταξύ των εκπαιδευόμενων.

Συνεπώς, τα ισλαμικά ιδιωτικά σχολεία δεν είναι ιδιωτικά με την απόλυτη κερδοσκοπική έννοια της λέξεως. Η ισλαμική εκπαίδευση πρέπει να είναι δικαίωμα όλων των ανθρώπων, όπως συνέβαινε παλιά στο ισλαμικό κράτος. Έτσι, αν κι η ισλαμική εκπαίδευση τώρα παρουσιάζει μεγάλη διαφορά με τη μορφή που είχε στο ισλαμικό κράτος, εξακολουθεί ν' αποτελεί πολύτιμη γνώση που πρέπει να διαδοθεί.

Ο οικονομικός παράγοντας αποτελεί στοιχείο που επηρεάζει τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία κι εξαιτίας του η ισλαμική εκπαίδευση συγκεντρώνεται σε μία ομάδα αποκλείοντας τις υπόλοιπες.

1.5.3 Παιδαγωγικός παράγοντας

Η έννοια του Παιδαγωγικού παράγοντα περιλαμβάνει τους εκπαιδευτικούς οργανισμούς που λειτουργούν παράλληλα με το σχολείο. Παραδείγματα τέτοιων οργανισμών είναι το σπίτι, το τζαμί, ο δρόμος, τα M.M.E., το εκπαιδευτικό κλίμα κ.ά.

Η Παιδαγωγική λειτουργία είναι μεγάλης σημασίας και σ' αυτή συμμετέχουν όλοι σχεδόν οι οργανισμοί της κοινωνίας. Η Παιδεία δεν είναι αποκλειστική ευθύνη του σχολείου, παρά το γεγονός ότι το σχολείο αποτελεί τον πρώτο κι επίσημο οργανισμό γι' αυτό το σκοπό στην κοινωνία. Άλλωστε, το σχολείο δεν μπορεί να ανταπεξέλθει μεμονωμένα στην καλλιέργεια της Παιδείας, αφού η Παιδεία αποτελεί μία λειτουργία πολύπλοκη και δύσκολη και δεν μπορεί να ορισθεί μόνο εντός των ορίων του σχολείου.

Κάθε στοιχείο που μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά του ατόμου εντάσσεται στην Παιδεία. Έτσι, οι υπόλοιποι οργανισμοί που λειτουργούν παράλληλα με το σχολείο, όπως η οικογένεια, το τζαμί, ο δρόμος, τα M.M.E. κ.ά. το υποστηρίζουν. Είναι αυτονόητο ότι όλοι αυτοί οι οργανισμοί θα έπρεπε να αλληλοβοηθούνται στην πραγματοποίηση των στόχων που επιδιώκει η ισλαμική

κοινωνία, προκειμένου να καλλιεργούνται ισλαμικές προσωπικότητες που βρίσκονται μακριά από κάθε κακή επιρροή³⁵.

Ωστόσο, η σημερινή κατάσταση που επικρατεί στους Παιδαγωγικούς οργανισμούς είναι ακριβώς η αντίθετη. Όλοι οι οργανισμοί στην ισλαμική κοινωνία έρχονται σε σύγκρουση και χωρίζονται από ιδεολογικές αντιθέσεις. Για παράδειγμα, ό,τι χτίζει το σχολείο, το «γκρεμίζει» ο δρόμος ή τα Μ.Μ.Ε. κι ό,τι μαθαίνει το παιδί στο σπίτι δεν συμφωνεί μ' αυτό που μαθαίνει στο σχολείο. Όλη η παραπάνω κατάσταση επιδρά στην ψυχολογική κατάσταση και την κοινωνική συμπεριφορά κι έτσι χάνεται το Παιδαγωγικό έργο³⁶.

Για το ίδιο θέμα μιλάει ο Παιδαγωγικός Επιστήμονας Muhamad Kotob: *«Όταν ορίζεται η θρησκεία από τη ζωή μας, όπως στη σημερινή πραγματικότητα και μειώνεται η σκιά της στις σκέψεις και στα αισθήματα και δεν λειτουργεί η θρησκεία για την ισλαμική Παιδεία ούτε στο σπίτι, ούτε στο δρόμο και συμβαίνει το αντίθετο, φτάνει στην εκπαίδευση να διδάσκομαι μόνο την πληροφόρηση όπως ήταν πριν καιρό και φτάνει στα Μ.Μ.Ε. η καλή συμβουλή; Το μάθημα της πληροφόρησης και της συμβουλής μοιάζει μ' ένα κτίριο που κατέρρευσε κι έμεινε απ' αυτό ένα κομμάτι μίας πόρτας εδώ κι εκεί ένα άλλο κομμάτι, μπορεί αυτό να βοηθάει σε τίποτα το κτίριο που κατέρρευσε ότι η εικόνα είναι χειρότερη από την πραγματικότητα;»*³⁷

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε τη δύναμη που έχουν αναπτύξει τα Μ.Μ.Ε. ως μέσο επηρεασμού της νέας γενιάς Μουσουλμάνων. Τα Μ.Μ.Ε. εισήλθαν σε κάθε μουσουλμανικό σπίτι με διάφορες μορφές πχ τηλεόραση, ραδιόφωνο, έντυπος Τύπος κτλ κι έχουν αναδειχθεί σε απαραίτητο αγαθό για κάθε οικογένεια, ενώ τα πρότυπα που προβάλλουν έρχονται σε σύγκρουση με τις αξίες και τους κανόνες της ισλαμικής κοινωνίας. Αυτό επιβεβαιώνεται κι από ισλαμικά Συνέδρια, όπως το Πρώτο Παγκόσμιο Ισλαμικό Συνέδριο για την Ισλαμική Εκπαίδευση: *«Τα Μ.Μ.Ε. μπορούν να θεωρηθούν ιδιαίτερα επικίνδυνα, διότι έχουν τη δύναμη να συμβάλουν στην υλοποίηση των εκπαιδευτικών στόχων της ισλαμικής κοινωνίας και ταυτόχρονα μπορούν αν το επιθυμούν να καταστρέψουν την ισλαμική Παιδεία και το ρόλο του σχολείου στην κοινωνία. Γι' αυτό, το Συνέδριο ζητά από τους Υπεύθυνους των Μ.Μ.Ε. των ισλαμικών χωρών να παρουσιάζουν επιστημονικά προγράμματα σύμφωνα με την ισλαμική λογική, που οδηγούν στο συνδυασμό θρησκείας και μόρφωσης. Επίσης, το*

³⁵ Abud Abdelgani: *Ισλαμική Παιδεία και ο Δυτικός συγκεντρωτισμός*, Λίβανος 1981, σελ. 61-64

³⁶ Al Marouzi A.: *Η θεωρία της Ισλαμικής Παιδαγωγικής κι η έννοια της Δυτικής Παιδαγωγικής Σκέψης*, Σαουδική Αραβία 1982, σελ. 117-120

³⁷ Kotob M.: *Ο Ρόλος της Παιδείας στη Θρησκεία*, Σαουδική Αραβία 1983, σελ. 47

Συνέδριο ζητά, τα Μ.Μ.Ε. να καταβάλουν σημαντική προσπάθεια για την παραγωγή προγραμμάτων με περιεχόμενο που θα βασίζεται στις ισλαμικές αξίες, προκειμένου ν' αντικαταστήσουν τ' ανώφελα προγράμματα και ταινίες, που δυστυχώς αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των σημερινών Μ.Μ.Ε»³⁸.

Το έργο των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία επηρεάζεται ιδιαίτερα από τις αντιφάσεις που συναντώνται στην ισλαμική κοινωνία, διότι ο μαθητής επηρεάζεται από τις διάφορες πηγές πληροφόρησης συμπεριλαμβανομένων και των Μ.Μ.Ε., τα οποία στη σημερινή εποχή ενδέχεται ν' ασκούν μεγαλύτερη επιρροή κι από το σχολείο. Σχετικά, ο Abou Al Hasar Al Nadawi αναφέρει: «*Η μη συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών οργανισμών προκαλεί μεγάλες αντιφάσεις στην ισλαμική μας κοινωνία και σύγχυση στη σκέψη των μελών της. Επίσης, δυσκολεύει το ρόλο των δασκάλων, των ιμάμηδων στα τζαμιά κ.ο.κ. Έκανε τους ανθρώπους που εργάζονται στην Εκπαίδευση να πιστεύουν τις περισσότερες φορές ότι χάνεται ο κόπος κι ο χρόνος που αφιερώνουν σ' αυτή τη δουλειά»³⁹.*

Αναμφίβολα, οι παραπάνω παράγοντες ασκούν σημαντική επίδραση στην εκπαιδευτική πραγματικότητα των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία, στην οποία θ' αναφερθούμε παρακάτω.

1.6 Στόχοι

Οι στόχοι της Παιδείας αποτελούν το θεμέλιο λίθο της. Συμβάλλουν τόσο στην οργάνωση, τον προγραμματισμό και τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών παραμέτρων, όπως οι δραστηριότητες του σχολείου και το πρόγραμμα σπουδών, όσο και στην προετοιμασία των δασκάλων και φυσικά στην καλλιέργεια των μαθητών. Η υποχρέωση κάθε ισλαμικού σχολείου είναι να εξασφαλίζει όλες τις βασικές προϋποθέσεις προκειμένου να μπορεί ν' ανταπεξέλθει στην υλοποίηση των στόχων του.⁴⁰

Η έλλειψη ξεκάθαρων και συγκεκριμένων παιδαγωγικών στόχων, θεωρείται ως η αιτία εμφάνισης αργών ρυθμών ανάπτυξης στα σχολεία. Παράλληλα, οι στόχοι αυτοί πρέπει να συνάδουν με την ισλαμική αντίληψη και θεωρούνται κρίσιμος

³⁸ Πρώτο Ισλαμικό Παγκόσμιο Συνέδριο για την Ισλαμική Εκπαίδευση, Σαουδική Αραβία 1977, Πανεπιστήμιο «Βασιλιάς Αμπντελαζίζ», Τήρηση Πρακτικών: Zed M. , σελ. 114

³⁹ Abou Al Hasar Al Nadawi: *Η Σημερινή Κρίση της Ισλαμικής Εκπαίδευσης*, Σαουδική Αραβία, 1983, σελ. 40

⁴⁰ Al Kylani: *Οι Στόχοι της Ισλαμικής Παιδείας*, Σαουδική Αραβία 1988, σελ. 8

παράγοντας επιτυχίας της παιδαγωγικής λειτουργίας των εκπαιδευτικών οργανισμών, γι' αυτό κι η θέσπιση των στόχων πρέπει να γίνεται με προσοχή και με βάση της πηγές της ισλαμικής εκπαίδευσης, όπως το Κοράνι κι η Ισλαμική Παράδοση (sunna). Σημαντικό, επίσης, είναι οι στόχοι να συμβαδίζουν με τη σύγχρονη εποχή, χωρίς ωστόσο, να λησμονούνται και να παραμελούνται οι παραδόσεις.⁴¹

Στο σημείο αυτό, αξίζει ν' αναλύσουμε τους στόχους των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία, τη στιγμή που δεν υπάρχει κάποια κοινή κατευθυντήρια γραμμή που πρέπει ν' ακολουθούν. Τα στοιχεία που θα παραθέσουμε συγκεντρώθηκαν από τον συγγραφέα της παρούσας μελέτης κατόπιν έρευνας.

1.6.1 Οι στόχοι των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία⁴²

- Η συμμετοχή στην καλλιέργεια μίας γενιάς που θα συμβάλει στην ανάπτυξη της ισλαμικής κοινωνίας
- Η παροχή του κατάλληλου υπόβαθρου στους μαθητές προκειμένου ν' αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της σύγχρονης εποχής
- Η δυνατότητα του μαθητή να χρησιμοποιεί την τεχνολογία στη ζωή του
- Η καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας και σκέψης του μαθητή
- Η εμφύτευση της αξίας της εργασίας, της παραγωγικότητας και της ποιότητας
- Η ανάπτυξη της ολοκληρωμένης ισλαμικής προσωπικότητας του μαθητή
- Η συνετή χρήση των σύγχρονων μέσων
- Η δεκτικότητα προς τις συμβουλές των άλλων κι η καλλιέργεια του σεβασμού προς αυτούς
- Η καλλιέργεια του αισθήματος της αυτοθυσίας για το Θεό
- Η αγάπη για την αραβική γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το Ιερό Κοράνι κι αποτελεί την πηγή του ισλαμικού πολιτισμού
- Τα ενδιαφέροντα τους καθενός να προάγουν την ανάπτυξη του κοινωνικού συνόλου
- Η παροχή βοήθειας στον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών
- Η παρότρυνση για αποστήθιση όσο το δυνατόν περισσότερων αποσπασμάτων του Κορανίου και της Ισλαμικής Παράδοσης (al-Hadith)
- Η γνώση της ισλαμικής ιστορίας

⁴¹ Al Kylani: ..., σελ. 18

⁴² Ο ερευνητής συγκέντρωσε τους παραπάνω στόχους από τους ιστορικούς κανονισμούς και τα δημοσιεύματα των σχολείων:

- Η παρότρυνση του μαθητή να μάθει τουλάχιστον μία ξένη γλώσσα, γνώση που θα τον βοηθήσει στην προσωπική κι επαγγελματική του ζωή

Οι προαναφερθέντες στόχοι πηγάζουν από τις αρχές και τις αξίες της ισλαμικής Παιδείας κι ενώ υπάρχουν κοινά σημεία, συναντώνται σημαντικές διαφορές. Η σημαντικότερη διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι τα κρατικά σχολεία προετοιμάζουν σωστούς Πολίτες, ενώ τα ισλαμικά σχολεία δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην προετοιμασία σωστών Ανθρώπων που ανήκουν στην ισλαμική κοινωνία. Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι το Ισλάμ δεν αδιαφορεί για το έθνος, αλλά το θεωρεί ως τη βάση για την υπηρετήση της θρησκείας.

Η προετοιμασία ενός σωστού Ανθρώπου είναι περισσότερο γενικευμένη και πλήρης από την προετοιμασία ενός σωστού Πολίτη, διότι κάθε σωστός Άνθρωπος είναι και σωστός Πολίτης, ενώ το αντίθετο δεν ισχύει πάντα. Το Ισλάμ δεν περιορίζεται εντός των εθνικών συνόρων, αλλά αντίθετα αποτελεί μία θρησκεία που θέτει γενικότερους στόχους, χωρίς να διακρίνει τους ανθρώπους αναλόγως της χώρας και του χώρου προέλευσης τους, ενώ πιστεύει ότι οι άνθρωποι πρέπει πρώτα ν' ανήκουν στην ισλαμική *Umma* και μετά έρχονται όλα τα υπόλοιπα, όπως το έθνος κτλ.⁴³

Κατά τη θέσπιση των στόχων πρέπει να εξετάζονται λεπτομερώς οι επικρατούσες συνθήκες, καθώς κι οι αδυναμίες της σύγχρονης εποχής, προκειμένου αυτές να ξεπεραστούν. Έτσι, αν υπάρξει κρίση που σχετίζεται με την Παιδεία, τότε πρέπει η έμφαση να δοθεί στους παιδαγωγικούς στόχους, ενώ αν η κρίση εμφανιστεί στην πίστη, πρέπει να επικεντρωθούμε στους στόχους αυτού του τομέα. Επιπρόσθετα, πρέπει να αξιολογηθεί η ρεαλιστικότητα των στόχων, δεδομένων των παρουσών συνθηκών, διότι η θέσπισή τους, είναι εξίσου σημαντική με τη δυνατότητα πραγματοποίησής τους, ώστε η κοινωνία να μην προσπαθεί για μία ουτοπική κατάσταση. Ακόμη, πρέπει συστηματικά ν' αξιολογείται η πρόοδος που έχει σημειωθεί με βάση τους θεσπισμένους στόχους και να γίνεται επανεξέτασή τους, διότι χωρίς αυτή τη διαδικασία δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τα εμπόδια επίτευξης των στόχων κι έτσι το σχολείο εισέρχεται σε μία κατάσταση αμφιβολίας επίτευξης των στόχων του, που τελικά αποτελούν και τη φιλοδοξία του.

⁴³ Kotob M.: *Το Περιεχόμενο της Ισλαμικής Παιδείας*, Τόμος 1, Κάιρο, 1983, σελ. 34

1.6.2 Το πρόγραμμα σπουδών και τα επιπλέον μαθήματα

Το πρόγραμμα σπουδών στα ισλαμικά σχολεία δε διαφέρει πολύ από το πρόγραμμα σπουδών που διαμόρφωσε το Υπουργείο Παιδείας και τα κρατικά σχολεία στην Ιορδανία, διότι σύμφωνα με το Νόμο του Υπουργείου Παιδείας για τους εκπαιδευτικούς οργανισμούς (ιδιωτικούς και ξένους) Ν 34-A+B/1994, όλα τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία πρέπει ν' ακολουθούν το πρόγραμμα σπουδών που διαμορφώνει το Υπουργείο, τουλάχιστον για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Το πρόγραμμα σπουδών των αραβικών σχολείων κυρίως περιλαμβάνει μαθήματα Γλώσσας, Μαθηματικών, Θετικών Επιστημών και Κοινωνικών Σπουδών. Επιπρόσθετα, η Θρησκεία και οι ξένες γλώσσες καταλαμβάνουν περίοπτη θέση στο σχολικό πρόγραμμα.⁴⁴

Ωστόσο, το Υπουργείο δίνει τη δυνατότητα στους εκπαιδευτικούς οργανισμούς να προσθέσουν κάποια μαθήματα κατόπιν έγκρισης του Υπουργείου.⁴⁵

Τα μαθήματα που πρόσθεσαν τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία είναι τα εξής:

- Αγγλικά / 4-5 μαθήματα την εβδομάδα
- Θρησκευτικά / 1-2 μαθήματα την εβδομάδα
- Μελέτη κι αποστήθιση του Κορανίου / 1 μάθημα την εβδομάδα τουλάχιστον
- Χρήση Η/Υ / 1-2 μαθήματα την εβδομάδα
- Γαλλικά / 2 μαθήματα την εβδομάδα (από Γ' + Δημοτικού)
- Αραβική γλώσσα / 1-2 μαθήματα την εβδομάδα

Τα παραπάνω είναι γενικά τα μαθήματα που πρόσθεσαν τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία. Για να γίνουμε πιο σαφείς θα παραθέσουμε κάποια παραδείγματα επιπλέον μαθημάτων για συγκεκριμένα σχολεία στην Ιορδανία.

- Σχολείο Al Dor Al Manthour⁴⁶: τα επιπλέον μαθήματα ήταν Η/Υ, Αγγλικά, Γαλλικά, Μελέτη κι Αποστήθιση του Κορανίου (μισή ώρα πριν την έναρξη των μαθημάτων καθημερινά).

⁴⁴ Πυργιωτάκης Ι.Ε. & Κανάκης Ι.Ν.:..., σελ. 146

⁴⁵ Δημοσιεύσεις του Υπουργείου Παιδείας, *Το Γράμμα του Δασκάλου*, Αμμάν 1994, σελ. 185-186

⁴⁶ Al Dor Al Manthour: μεταφράζεται ως «Λαμπρό Αστέρν»

- Σχολείο Al Aksa⁴⁷: Αγγλικά και κάποια μαθήματα θρησκευτικού περιεχομένου σχετικά με τους Μαθητές του Μωάμεθ
- Σχολείο Al Aoumaria⁴⁸: Η/Υ, Αγγλικά, Γαλλικά, Θρησκευτικά, Αραβικά
- Σχολείο Dar al Arkam⁴⁹: Θρησκευτικά, Μελέτη κι Αποστήθιση Κορανίου, Αγγλικά, Η/Υ
- Σχολείο Dar al Haloum⁵⁰: Αγγλικά, Θρησκευτικά

Τα ισλαμικά σχολεία εκτός από τα επιπλέον μαθήματα που πρόσθεσαν στο πρόγραμμα σπουδών τους, θέλησαν να προσδώσουν στα μαθήματα που επέβαλε το Υπουργείο Παιδείας κάποιο θρησκευτικό χαρακτήρα κι έτσι διεξήγαγαν σεμινάρια επιμόρφωσης των δασκάλων

Επιπρόσθετα, το Αγαθό Κέντρο Ισλαμικής Κοινότητας⁵¹ δίνει το πρόγραμμα σπουδών του Υπουργείου προς αξιολόγηση σε ειδική επιτροπή, η οποία συγκεντρώνει τις δυνατότητες και τις αδυναμίες του από ισλαμική σκοπιά. Στη συνέχεια εκδίδει τα συμπεράσματά της σε βιβλίο, το οποίο διανέμει μεταξύ των δασκάλων των ισλαμικών σχολείων, με σκοπό να τους δώσει προτάσεις διδασκαλίας για τις αδυναμίες που εντοπίστηκαν κι αντιμετώπισης εκφράσεων και λέξεων που συγκρούονται με τις ισλαμικές έννοιες. Πχ λανθασμένες έννοιες που αποδίδονται στο al-jihad (αυτοθυσία του ανθρώπου για το Θεό).

Ιδιαίτερη έμφαση, επίσης, δίνεται και στην εκμάθηση μίας ξένης γλώσσας, χωρίς βέβαια να παραμελείται η μελέτη της αραβικής γλώσσας, η οποία είναι η γλώσσα του Κορανίου και κατέχει προτεραιότητα έναντι της ξένης γλώσσας. Ωστόσο, οι επιπλέον ώρες στο μάθημα της ξένης γλώσσας μπορούν καμιά φορά να επηρεάσουν τη σημασία της αραβικής γλώσσας στο μυαλό του μαθητή, κάτι που ενδεχομένως να οδηγήσει σε αρνητικά αποτελέσματα.

Ακόμη, η προσθήκη επιπλέον θρησκευτικών μαθημάτων στο πρόγραμμα σπουδών δεν καθιστά το εκπαιδευτικό σύστημα πιο ισλαμικό, διότι αυτό εξαρτάται από το κατά πόσο εμείς θα επιτύχουμε ή θα αποτύχουμε ν' αναδείξουμε τις αρχές του Ισλάμ, σε βάση πάνω στην οποία στηρίζονται όλες οι δραστηριότητες, συμπεριφορές,

⁴⁷ Al Aksa: είναι το τζαμί που υπάρχει στην Ιερουσαλήμ και είναι το τρίτο σημαντικότερο τζαμί για τους Μουσουλμάνους

⁴⁸ Al Aoumaria: είναι το όνομα του δεύτερου χαλίφη των Μουσουλμάνων Όμαρ

⁴⁹ Dar al Arkam: το πρώτο σπίτι στο οποίο ο Μωάμεθ δίδαξε τους πρώτους Μουσουλμάνους κρυφά.

⁵⁰ Dar al Haloum: μεταφράζεται ως «Ο Οίκος των Επιστημών»

στόχοι και πρόγραμμα σπουδών, πεποιθήσεις κτλ⁵¹. Τα επιπλέον θρησκευτικά μαθήματα, άλλωστε, δεν θα έχουν την αναμενόμενη επίδραση στο μαθητή, αν δεν του εξασφαλίσουμε το σωστό εκπαιδευτικό περιβάλλον εντός του σχολείου, μέσα στο οποίο να τηρείται η ισλαμική συμπεριφορά όχι μόνο από τους μαθητές, αλλά κι από τους δασκάλους και το υπόλοιπο προσωπικό. Αυτό είναι το ορθότερο πρόγραμμα σπουδών για το μαθητή, το οποίο θα οδηγήσει στην επίτευξη των στόχων, διότι είναι ιδιαίτερα σημαντικό η παρεχόμενη γνώση να συμβαδίζει με τη γενικότερη φιλοσοφία του σχολείου. Στην αντίθετη περίπτωση, το σχολείο περνά διπλό μήνυμα στους μαθητές, οπότε και θεωρούν τη θρησκεία ως απλά λόγια που δεν εφαρμόζονται. Για παράδειγμα, πώς μπορεί να μάθει ένας μαθητής την αγάπη, τη συγχώρεση και την αδελφότητα όταν βλέπει μέσα στο σχολείο να συμβαίνει το αντίθετο.⁵²

1.6.3 Οι σχολικές δραστηριότητες⁵³

Οι σχολικές δραστηριότητες αποφέρουν σημαντικό όφελος στο μαθητή, διότι του επιτρέπουν να ξεκουράζεται και να ξεφεύγει για λίγο από την ρουτίνα τη θεωρητικής διδασκαλίας. Παράλληλα, ο μαθητής έχει τη δυνατότητα ν' αναπτύξει περαιτέρω τις δραστηριότητες αυτές και να τις ανάγει σε χόμπι.

Μέσω των σχολικών δραστηριοτήτων, οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να εφαρμόσουν στην πράξη τη θεωρητική γνώση, ενώ το σχολείο μπορεί να κατακτά παιδαγωγικούς στόχους, οι οποίοι δεν ήταν εφικτοί μέσα στην τάξη, όπως η ανάπτυξη ομαδικού πνεύματος και συνεργασίας, η καλλιέργεια αυτοπειθαρχίας, ο σεβασμός προς τη χειρωνακτική εργασία κι η περαιτέρω ανάπτυξη έμφυτων ταλέντων. Η ενασχόληση με τις σχολικές δραστηριότητες, δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να εφαρμόσουν τις βάσεις της ισλαμικής συμπεριφοράς, ενώ αποτελούν τον συνδετικό κρίκο μεταξύ θεωρητικής διδασκαλίας και πρακτικής άσκησης, αφού οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να εφαρμόσουν αυτά τα οποία διδάχθηκαν, υπό πραγματικές συνθήκες.

⁵¹ Πρώτο Ισλαμικό Παγκόσμιο Συνέδριο για την Ισλαμική Εκπαίδευση, Σαουδική Αραβία 1977, Πανεπιστήμιο «Βασιλιάς Αμπντελαζίς», Τήρηση Πρακτικών: Zed M. , σελ. 111

⁵² Saleh Abdourahman: *Η Ισλαμική Καθοδήγηση για την Παιδαγωγική Επιστήμη*, Σαουδική Αραβία, 1986, σελ.28.

⁵³ Πέμπτο Παγκόσμιο Συνέδριο για την Ισλαμική Παιδεία, Τόμος 1, σελ. 2-3

Προκειμένου οι σχολικές δραστηριότητες να είναι αποτελεσματικές πρέπει να διακρίνονται από τα εξής χαρακτηριστικά:

- Παιδαγωγικούς στόχους και σχεδιασμό προσανατολισμένο στον παιδαγωγικό χαρακτήρα, ώστε οι δραστηριότητες να μη χάνουν την παιδαγωγική τους αξία
- Τακτική παρατήρηση και τήρηση σημειώσεων από το δάσκαλο, προκειμένου να γίνουν αντιληπτές οι φυσικές κλίσεις, η προσωπικότητα κι οι αδυναμίες των μαθητών
- Βαθμολόγηση με βάση την παιδαγωγική αξία κι όχι κρίνοντας από τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων
- Να χαρακτηρίζονται από ποικιλία, προκειμένου ο μαθητής να έχει την ευκαιρία να εκφράζει τις επιθυμίες του και να κοινοποιεί τις ανάγκες του⁵⁴

Οι στόχοι των σχολικών δραστηριοτήτων των ισλαμικών σχολείων πρέπει να είναι οι παρακάτω:

- Η βελτίωση χειρισμού του προφορικού λόγου μέσω συμμετοχής στο σχολικό ραδιόφωνο με ποιήματα, άρθρα, μικρές ιστορίες, εκφώνηση λόγων
- Η καλλιέργεια του γραπτού λόγου μέσω συμμετοχής στη σχολική εφημερίδα
- Η εφαρμογή των θρησκευτικών αξιών και κανόνων μέσω της καθημερινής μελέτης του Κορανίου και συμμετοχής σε θρησκευτικές συγκεντρώσεις
- Η αγάπη για την ανάγνωση βιβλίων, μέσω της καθημερινής επίσκεψης στη βιβλιοθήκη του σχολείου κι η προτροπή του μαθητή ν' απευθύνεται στις ειδικές σχολικές επιτροπές που θα απαντήσουν σε κάθε του ερώτημα.
- Η καλλιέργεια της επιστημονικής σκέψης μέσω έρευνας και συμμετοχής στα σχολικά εργαστήρια και σχετικούς διαγωνισμούς
- Η ανάπτυξη των κοινωνικών δραστηριοτήτων μέσω συμμετοχής σε συνέδρια, σεμινάρια, εθελοντικούς οργανισμούς και οργανισμούς κοινωνικής προσφοράς
- Η καλλιέργεια του παραγωγικού πνεύματος μέσω συμμετοχής των μαθητών στην διοργάνωση εκθέσεων
- Η γνώση των τοπικών προϊόντων, των συνθηκών και των προβλημάτων της περιοχής στην οποία μεγαλώνει ο μαθητής

⁵⁴ Mikbel F.: *Οι Σχολικές Δραστηριότητες*, Λίβανος 1978, σελ. 4-26

Τα ισλαμικά σχολεία δίνουν ιδιαίτερη έμφαση και στις εξωσχολικές δραστηριότητες, τις οποίες μπορούν τα ίδια τα σχολεία να επιλέξουν χωρίς την παρέμβαση του Κράτους. Όσες περισσότερες οι εξωσχολικές δραστηριότητες, τόσο περισσότερο τα ισλαμικά σχολεία έχουν τη δυνατότητα να υλοποιήσουν τους στόχους τους. Τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία προσφέρουν παρόμοιες εξωσχολικές δραστηριότητες⁵⁵ όπως:

- Πνευματικές και θρησκευτικές

- α) Διαγωνισμός αποστήθισης κι απαγγελίας του Κορανίου

- β) Νηστεία κάθε Δευτέρα και Πέμπτη

- γ) Καθημερινή ομαδική προσευχή στο σχολείο

- δ) Ετήσια σχολική θρησκευτική εκδρομή στη Μέκκα (al Omra)

- Παιδαγωγικές συναντήσεις

- α) Συνέδρια

- β) Σεμινάρια

- γ) Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων

- Εκδρομές

- α) Διάφορες εκδρομές εκτός χώρας σε γειτονικές χώρες

- β) Εκδρομές στο εσωτερικό της χώρας κατά τις οποίες μπορεί ο μαθητής να γνωρίσει τους αρχαιολογικούς χώρους της χώρας του κτλ.

- Φεστιβάλ

- α) Φεστιβάλ για τους ισλαμικούς ύμνους

- β) Πολιτιστικά φεστιβάλ αφιερωμένα στο βιβλίο, στην ποίηση κ.ά.

- Κατασκήνωση (τα ισλαμικά σχολεία προσπαθούν να οργανώνουν κατασκηνώσεις κατά τη χειμερινή και την καλοκαιρινή περίοδο)

- Αθλητικές δραστηριότητες

- α) Διαγωνισμοί τρεξίματος

- β) Διαγωνισμοί ποδηλασίας

- γ) Διαγωνισμοί ιππασίας

- δ) Διαγωνισμοί κολύμβησης

- ε) Διαγωνισμοί ποδοσφαίρου

- ζ) Διαγωνισμοί καλαθοσφαίρισης

- η) Διαγωνισμοί πετοσφαίρισης κ.ά.

⁵⁵ Δημοσιεύσεις κι Αναφορές για τα σχολεία του Αγαθού Κέντρου Ισλαμικής Κοινότητας, 2004-2005

- Έντυπος σχολικός Τύπος

α) Περιοδικό al-shirat που εκδίδεται από το σχολείο του Dar al Arkam

β) Ανακοινώσεις που τοιχοκολλούνται εντός του σχολείου

- Χρήση Ηλεκτρονικού Υπολογιστή (και Διαδικτύου)
- Σύλλογος φοιτητών
- Εκθέσεις

α) Ζωγραφική

β) Χειροτεχνίας

- Εκδηλώσεις αποφοίτων
- Αγαθό παζάρι

Ωστόσο, οι εξωσχολικές δραστηριότητες δεν βαθμολογούνται, γεγονός που αποθαρρύνει τους μαθητές από τη συμμετοχή τους σ' αυτές.

1.6.4 Το σύστημα αξιολόγησης

Το σύστημα αξιολόγησης που χρησιμοποιείται σήμερα από τα σχολεία (ιδιωτικά και κρατικά) αποτελεί ένα μέσο αξιολόγησης της προόδου και του επιπέδου των μαθητών. Ωστόσο, το σύγχρονο αυτό σύστημα αξιολόγησης διακρίνεται από πολλά μειονεκτήματα, καθώς δεν εξετάζει τη συνολική επίδοση του μαθητή. Οι εξετάσεις στα σχολεία βαθμολογούνται με βάση τη θεωρητική γνώση του μαθητή, μη λαμβάνοντας υπόψη την κλίση και τα ενδιαφέροντά του, ενώ ακόμη και στην αξιολόγηση της θεωρητικής γνώσης, εξετάζεται το χαμηλό επίπεδο γνώσης που περιλαμβάνει τη δυνατότητα αποστήθισης, αντίληψης και κατανόησης. Έτσι, δεν δίνεται έμφαση στο υψηλό επίπεδο γνώσης που περιλαμβάνει την ανάλυση, την εφαρμογή θεωριών κτλ⁵⁶.

Δεν υπάρχει μεγάλη διαφορά σε ότι αφορά στο σύστημα αξιολόγησης μεταξύ δημόσιων κι ιδιωτικών σχολείων, διότι και τα δύο στηρίζονται στις εξετάσεις ως μέσο αξιολόγησης. Ωστόσο, ένα τέτοιο σύστημα αξιολόγησης δεν συμβάλει στη μέτρηση της πραγματικής προόδου που σημείωσε το σχολείο, σύμφωνα με τους στόχους του, αφού εξετάζει τη γνώση και παραλείπει άλλες σημαντικές πλευρές, όπως είναι ο χαρακτήρας, τα έμφυτα ταλέντα και οι αξίες του μαθητή. Τα παραπάνω οδηγούν στην αποφοίτηση μαθητών που δεν αποτελούν σωστούς αντιπροσώπους της ορθής ισλαμικής συμπεριφοράς, διότι δεν αξιολογήθηκαν με τον κατάλληλο τρόπο. Γι' αυτό

⁵⁶ Sahada G. & Ibrahim A.: *Το Αποδοτικό Σχολικό Περιεχόμενο*, Λίβανος, 1984, σελ. 3-10

τα ισλαμικά σχολεία δεν μπορούν να διαθέτουν αποφοίτους στο επίπεδο φιλοδοξίας που θα επιθυμούσαμε με το παρόν σύστημα αξιολόγησης.

Παρακάτω αναφέρονται κάποιες προϋποθέσεις που πρέπει απαραίτητα να συναντώνται σ' ένα καλό και ποιοτικό σύστημα αξιολόγησης:

- Να χρησιμοποιούνται διάφορα μέσα αξιολόγησης όπως οι δραστηριότητες κτλ
- Η αξιολόγηση πρέπει να είναι συνεχής κι όχι να έχει τη μορφή τελικής εξέτασης, ώστε να γνωρίζουμε τα δυνατά κι αδύνατα σημεία του μαθητή, τα οποία να είναι δυνατό να διορθωθούν στην πορεία
- Η αξιολόγηση πρέπει να είναι συνολική και ν' αφορά σ' όλες τις πλευρές της δραστηριότητας πχ τη γνώση, το ταλέντο κτλ
- Η επιλογή του κατάλληλου χώρου και χρόνου για την αξιολόγηση
- Η ακρίβεια κι οι ξεκάθαροι στόχοι του συστήματος αξιολόγησης
- Η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη συμμετοχή εκείνων που σχετίζονται με το πρόγραμμα αξιολόγησης, όπως ο μαθητής κι οι γονείς, ώστε οι τελευταίοι ν' αποκτήσουν ένα ευρύτερο πρόγραμμα αξιολόγησης, καθώς είναι εκείνοι που μπορούν να εντοπίσουν τη μη-επιθυμητή συμπεριφορά εντός του σπιτιού, περισσότερο απ' ότι στο σχολείο.

Από τα σημαντικότερα εργαλεία καταγραφής της αξιολόγησης που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια ολόκληρης της σχολικής χρονιάς στα ισλαμικά σχολεία είναι τα εξής:

- Τετράδιο βαθμολογίας
- Τετράδιο γενικότερης κατάστασης μαθητή
- Κατάλογος ειδικών σημειώσεων

Η διαδικασία αξιολόγησης του μαθητή διεξάγεται με τους εξής τρόπους:

- Εξετάσεις που πραγματοποιούνται σε μηνιαία βάση
- Η καλοκαιρινή συμμετοχή και συμμετοχή σε διάφορες δραστηριότητες
- Εξετάσεις που γίνονται κάθε εξάμηνο
- Η πειθαρχία στη συμπεριφορά και τον χαρακτήρα του μαθητή

Όλα τα προαναφερθέντα συνιστούν τα μέσα και τους τρόπους αξιολόγησης που είναι τα ίδια μεταξύ ισλαμικών και δημοσίων σχολείων, με τη μόνη διαφορά να

έγκειται στην επιπλέον αξιολόγηση του μαθητή σε ότι αφορά στην εφαρμογή των ισλαμικών αρχών και αξιών.⁵⁷

1.6.5 Δάσκαλοι και μαθητές

α) Ο δάσκαλος

Ο δάσκαλος διαδραματίζει το σημαντικότερο ρόλο στο σύνολο της Παιδαγωγικής λειτουργίας, διότι είναι εκείνος που μπορεί ν' αυξήσει το ποιοτικό επίπεδο του προγράμματος σπουδών, ενώ το πρόγραμμα σπουδών δεν μπορεί ν' αυξήσει το επίπεδο του αδύναμου δάσκαλου.⁵⁸ Είναι εκείνος που έχει την αρμοδιότητα της γενικής επίβλεψης της τάξης και υλοποίησης του προγράμματος σπουδών.⁵⁹

Κατόπιν μίας σειράς επισκέψεων σε διάφορα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία, διαπιστώσαμε ότι ο δάσκαλος φέρει το βάρος επίτευξης των στόχων κάθε σχολείου και παράλληλα αποτελεί το ποιοτικό διαφοροποιό στοιχείο των ισλαμικών σχολείων έναντι των κρατικών, αφού το πρόγραμμα σπουδών είναι καθορισμένο από το Υπουργείο Παιδείας και συνεπώς κοινό και για τις δύο κατηγορίες σχολείων. Είναι απαραίτητο ο δάσκαλος να κατέχει μία εξέχουσα θέση σε ότι αφορά στον κοινωνικό και παιδαγωγικό του ρόλο.

Στην ισλαμική κοινωνία ο δάσκαλος δεν θεωρείται ότι ασκεί επάγγελμα, αλλά λειτούργημα που ανάγεται σε προσωπική του υπόθεση, γι' αυτό κι η δουλειά του δεν σταματά στην απόκτηση πτυχιακών τίτλων, αλλά στηρίζεται κι εξαρτάται από τον χαρακτήρα του και τη θρησκευτική του πίστη. Παράλληλα, ο Μουσουλμάνος δάσκαλος πρέπει να κατέχει υψηλή κατάρτιση και μόρφωση, σωστή συμπεριφορά και χαρακτήρα που αρμόζει στο λειτούργημά του.

Ωστόσο, ο δάσκαλος ζει σε μία κοινωνική και οικονομική πραγματικότητα που πολλές φορές δυσχεραίνει το έργο του, γεγονός που ισχύει τόσο στα κρατικά όσο και στα ιδιωτικά σχολεία, στα οποία συγκαταλέγονται και τα ισλαμικά. Στα ιδιωτικά μάλιστα, η κατάσταση αρκετές φορές είναι χειρότερη, διότι οι πολλές υποχρεώσεις του δασκάλου σ' αυτά, που πηγάζουν από τον υψηλό αριθμό μαθημάτων και δραστηριοτήτων, δεδομένου ότι οι μισθοί των δασκάλων στα ιδιωτικά σχολεία είναι

⁵⁷ Sahada G. & Ibrahim A.: ..., σελ. 31-38

⁵⁸ Πέμπτο Παγκόσμιο Συνέδριο για την Ισλαμική Παιδεία, Τόμος 1, σελ. 28-31

⁵⁹ Πυργιωτάκης Ι.Ε. & Κανάκης Ι.Ν.:..., σελ. 147

οι ίδιοι με τους μισθούς των δασκάλων στα δημόσια σχολεία ακόμη και χαμηλότεροι. Επιπρόσθετα, οι δάσκαλοι των δημοσίων σχολείων απολαμβάνουν κι άλλα πλεονεκτήματα, όπως είναι το αίσθημα της ασφάλειας, σταθερά ωράρια κ.ά.⁶⁰.

Ο δάσκαλος στα ισλαμικά σχολεία πρέπει να συνδυάζει τα μαθήματα με την ισλαμική φιλοσοφία, να εμπλουτίζει τις σχολικές δραστηριότητες που βρίσκονται εκτός του προγράμματος σπουδών και να είναι πρότυπο και παράδειγμα συμπεριφοράς, χαρακτηριστικό που αποτελεί και το σημαντικότερο μέσο επηρεασμού των μαθητών. Άλλωστε, όσο καλή προετοιμασία και καλή πρόθεση να διαθέτει ο μαθητής, η συμπεριφορά που θα υιοθετήσει δεν θα είναι η επιθυμητή όταν ο δάσκαλος δεν συνιστά το ανάλογο πρότυπο ορθής συμπεριφοράς. Η απλή παράδοση του μαθήματος κι η τήρηση του προγράμματος σπουδών είναι εύκολη υπόθεση για το δάσκαλο. Το δύσκολο είναι αυτά που ο δάσκαλος διδάσκει να γίνουν βίωμα των μαθητών, όταν ο ίδιος ο δάσκαλος δεν τα εφαρμόζει στην προσωπική του ζωή.

Ο Θεός έστειλε τον Προφήτη Μωάμεθ ως καλό πρότυπο και παράδειγμα προς μίμηση. Το Κοράνι σχετικά αναφέρει: *«Είχατε ως τρανό παράδειγμα τον Απόστολο του Θεού, και προπάντων όσοι έχουν την ελπίδα τους στον Θεό και στην Έσχατη Μέρα, μνημονεύοντας συνεχώς τον Κύριο»*⁶¹. Ο Μωάμεθ ως δάσκαλος και πρότυπο ζωής δίδασκε στους μαθητές και τους φίλους του τις αρχές, τις αξίες και τη νομοθεσία του Ισλάμ, τα οποία οι ίδιοι εφαρμόζαν στην καθημερινή τους ζωή παίρνοντας παράδειγμα από εκείνον.

Κρίνοντας από τα παραπάνω, τα ισλαμικά σχολεία πρέπει να φροντίζουν για την προετοιμασία δασκάλων που να συμβαδίζουν με την ισλαμική νοοτροπία και να ακολουθείται διαφορετική διαδικασία προετοιμασίας από εκείνη των Πανεπιστημίων, είτε αυτό αφορά στις υποτροφίες εξωτερικού, είτε στα εγχώρια Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, καθώς οι απόφοιτοι των ιδρυμάτων αυτών καλλιεργούνται με την κλασική μεθοδολογία μετάδοσης της γνώσης και δεν ασχολούνται με τα ποιοτικά κριτήρια του δασκάλου, όπως η συμπεριφορά. Οι δάσκαλοι πρέπει να αναγνωρίζουν στη δουλειά τους το λειτούργημα και την κοινωνική προσφορά.

Κατά τη διάρκεια των επισκέψεών μας στα ισλαμικά σχολεία, δε συναντήσαμε κάποιο σχολείο που να διαθέτει πρόγραμμα προετοιμασίας δασκάλων, το οποίο να συμβαδίζει με την ισλαμική αντίληψη, προκειμένου ο δάσκαλος να

⁶⁰ Δημοσιεύσεις κι Αναφορές για τα σχολεία του Αγαθού Κέντρου Ισλαμικής Κοινότητας, 2004-2005

⁶¹ Κοράνι, Σούρα Οι Συνασπισμένες Φυλές (ελ-Εχζάμπ), Άια 21, σελ. 635

μπορεί ν' ανταποκριθεί σε όλες τις παραπάνω υποχρεώσεις που αναφέραμε. Αυτό που πολλές φορές συναντήσαμε, ήταν μικρά δημοσιεύματα και ολιγοσέλιδες εκδόσεις όπως το λεγόμενο Γράμμα του Δασκάλου, τα οποία εξηγούν με πρόχειρο τρόπο στον δάσκαλο τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του προγράμματος σπουδών, καθώς και μηνιαία ή δεκαπενθήμερα σεμινάρια που αναλόγως των αναγκών που ανακύπτουν παρέχουν προτάσεις αντιμετώπισης διαφόρων ζητημάτων και συνδυασμού των μαθημάτων με την ισλαμική λογική. Τα παραπάνω, ωστόσο, δεν είναι αρκετά για να φτάσουν το επίπεδο της φιλοδοξίας μας για την επίτευξη των καθορισμένων, από τα ισλαμικά σχολεία, στόχων.

Συμπεραίνουμε ότι η κατάσταση των δασκάλων στα ισλαμικά σχολεία δεν τους επιτρέπει να ανταπεξέλθουν στο ρόλο που τους έχει ανατεθεί, γεγονός που επιδρά αρνητικά στα ισλαμικά σχολεία και καλλιεργεί την αμφιβολία για την υλοποίηση των στόχων τους.

β) Οι μαθητές

Οι όροι εγγραφής των μαθητών στα ισλαμικά σχολεία δεν διαφοροποιούνται από τους αντίστοιχους στα κρατικά σχολεία. Αρχικά, διεξάγονται κάποιες συνεντεύξεις του μαθητή είτε για να διαπιστωθεί το μορφωτικό του επίπεδο⁶² είτε για να κριθεί αν ο μαθητής θα γίνει δεκτός στο σχολείο.⁶³

Στα περισσότερα ισλαμικά σχολεία σε ότι αφορά στην ενδυμασία των μαθητών είναι υποχρεωτική η ισλαμική στολή.⁶⁴ Επίσης, τα σχολεία θεσπίζουν κάποιους κανόνες που πρέπει να τηρούνται από τους μαθητές ώστε να υπάρχει πειθαρχία. Σε περίπτωση που κάποιος μαθητής αδιαφορήσει για κάποιον κανόνα, την πρώτη φορά του γίνεται σύσταση, ενώ τη δεύτερη φορά αποβάλλεται από το σχολείο.

Ορισμένα ισλαμικά σχολεία προσπαθούν να προσφέρουν κάποιες θέσεις στα παιδιά που προέρχονται από φτωχότερα κοινωνικά στρώματα, ειδικότερα στα σχολεία που ανήκουν σε κάποιο ισλαμικό Σωματείο. Επιπρόσθετα, κάποια άλλα σχολεία προσφέρουν τη δυνατότητα μειωμένων διδάκτρων σε παιδιά που αποστηθίζουν το Κοράνι, η οποία φτάνει και την κάλυψη του 100% επί της τιμής των

⁶² Το σχολείο «Λαμπρό Αστέρι» χρησιμοποιεί τις συνεντεύξεις προκειμένου να διαπιστώσει το επίπεδο των μαθητών

⁶³ Το Επιστημονικό Ισλαμικό Κολέγιο και το σχολείο «Ο Οίκος των Επιστημών» χρησιμοποιούν την πολιτική της συνέντευξης προκειμένου ν' αποφασίσουν αν θα δεχθούν ή θ' απορρίψουν κάποιον μαθητή

⁶⁴ Το Επιστημονικό Ισλαμικό Κολέγιο καθιστά υποχρεωτική την ισλαμική στολή για τους μαθητές

διδάκτρων, όταν ο μαθητής αποστηθίσει όλο το Κοράνι. Μείωση της τάξης του 25%-100% δικαιούνται επίσης οι αριστούχοι του σχολείου κι οι μαθητές που έχουν κατακτήσει αθλητικές διακρίσεις. Μείωση διδάκτρων παρέχεται κι όταν στο ίδιο ή στην ίδια αλυσίδα σχολείων φοιτούν πολλά αδέρφια. Έτσι, για το δεύτερο παιδί προσφέρεται έκπτωση 10% και για το τρίτο 15% επί των καθορισθέντων διδάκτρων⁶⁵. Έκπτωση 10% παρέχεται επίσης για κάθε μαθητή που έχει βαθμούς άνω του 90%⁶⁶ σε μία σχολική χρονιά. Επιπρόσθετα, οι μαθητές της πρώτης και δευτέρας Λυκείου έχουν την δυνατότητα έκπτωσης έως 50%, όταν η τελική τους βαθμολογία τους στο τέλος της χρονιάς είναι ανώτερη του 95%⁶⁷. Τα παιδιά των δασκάλων έχουν έκπτωση 100%, ανεξαρτήτως του αριθμού τους, ενώ τα παιδιά των υπαλλήλων του σχολείου έχουν την ίδια έκπτωση, για μέχρι 4 παιδιά⁶⁸, ενώ από το 5^ο παιδί τα δίδακτρα καταβάλλονται κανονικά. Η Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια εκπαίδευση των παιδιών που προέρχονται από οικονομικά αδύναμες οικογένειες είναι δωρεάν.

Παρατηρούμε ότι τα ισλαμικά σχολεία προορίζουν κάποιες θέσεις δωρεάν φοίτησης για τα παιδιά των φτωχών οικογενειών και για τα παιδιά που αποστηθίζουν το Κοράνι. Τα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία προσφέρουν τα χαμηλότερα δίδακτρα σε σύγκριση με τ' άλλα ιδιωτικά σχολεία, ενώ οι συνολικές παροχές τους διευκολύνουν την υλοποίηση των στόχων και την κατάκτηση των φιλοδοξιών τους.

1.6.6 Διοίκηση και χρηματοδότηση

Στην Ιορδανία υπάρχουν τρεις πηγές χρηματοδότησης για τα ισλαμικά σχολεία:

- Τα Σωματεία Αγαθής προσφοράς, όπως το «Αγαθό Κέντρο Ισλαμικής Κοινότητας και το «Πολιτιστικό Ισλαμικό Σωματείο», «Σωματείο Ανάπτυξης και Κοινωνικών Υπηρεσιών» και το «Σωματείο Αγαθής Προσφοράς στην Ισλαμική Παιδεία».
- Επιχειρήσεις, όπως συμβαίνει με τα σχολεία Al Aoumaria και Al Aksa που χρηματοδοτούνται από την Ισλαμική Τράπεζα της Ιορδανίας
- Φυσικά πρόσωπα και μικρές επιχειρήσεις.

⁶⁵ Η μείωση αυτή δεν ισχύει για τα έξοδα μεταφοράς των μαθητών και τα έξοδα των εξωσχολικών δραστηριοτήτων

⁶⁶ Στο ελληνικό σύστημα βαθμολογίας το 90% αντιστοιχεί στο 19 με άριστα το 20.

⁶⁷ Τα σχολεία δίνουν κίνητρα στους μαθητές ώστε να κατακτήσουν βαθμούς άνω του 95%, διότι έτσι μπορούν να περάσουν στην Πανεπιστημιακή σχολή που οι ίδιοι επιθυμούν και το σχολείο χρησιμοποιεί τα ονόματα των επιτυχόντων για διαφήμιση

⁶⁸ Μία συνηθισμένη οικογένεια που ζει στις αραβικές χώρες διαθέτει ένα μέσο όρο 3-4 παιδιών

Η βασικότερη πηγή εσόδων των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία είναι τα δίδακτρα που καταβάλουν οι μαθητές, τα οποία καλύπτουν πλήρως τα έξοδα του σχολείου, ενώ στις περιπτώσεις μεγάλων και γνωστών ισλαμικών σχολείων αφήνουν και κέρδος.

Η κατανομή των εσόδων από τα δίδακτρα γίνεται ως εξής:

- Μισθοί υπαλληλικού κι εκπαιδευτικού προσωπικού
- Έξοδα εγκαταστάσεων κι εξοπλισμού
- Ενίσχυση φτωχών, ορφανών κι αριστούχων μαθητών

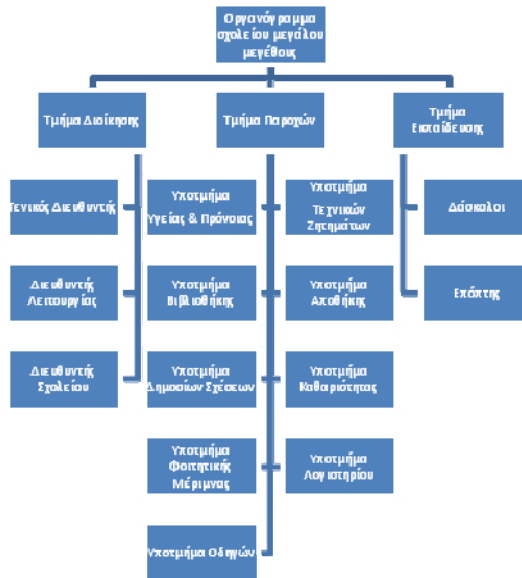
Η διοικητική ιεραρχία των ισλαμικών σχολείων στην Ιορδανία διαμορφώνεται ανάλογα με το μέγεθος και τη φήμη του σχολείου.

A) Οργανόγραμμα σχολείων μεγάλου μεγέθους

Στα ισλαμικά σχολεία μεγάλου μεγέθους που διαθέτουν παραρτήματα και χαρακτηρίζονται από καλή οικονομική κατάσταση, όπως τα σχολεία του Επιστημονικού Ισλαμικού Κολεγίου, τα σχολεία του Νταρ αλ Αρκαμ και τα σχολεία του ΑΙ Αουμαρία, χαρακτηρίζονται από πολλά ιεραρχικά και διοικητικά επίπεδα. Διαθέτουν:

- Τμήμα Διοίκησης που περιλαμβάνει Γενικό Διευθυντή, Διευθυντή Λειτουργίας του σχολείου και τον Διευθυντή του σχολείου.
- Τμήμα Παροχών που περιλαμβάνει υποτμήματα Υγείας και Πρόνοιας, Βιβλιοθήκης, Δημοσίων Σχέσεων, Φοιτητικής Μέριμνας, Τεχνικών ζητημάτων, Αποθήκης, Λογιστηρίου, Καθαριότητας, Οδηγών
- Τμήμα Εκπαίδευσης που περιλαμβάνει τους δασκάλους και τους επόπτες.

Η διαγραμματική απεικόνιση του οργανογράμματος που ακολουθούν τα σχολεία μεγάλου μεγέθους παρουσιάζεται παρακάτω.

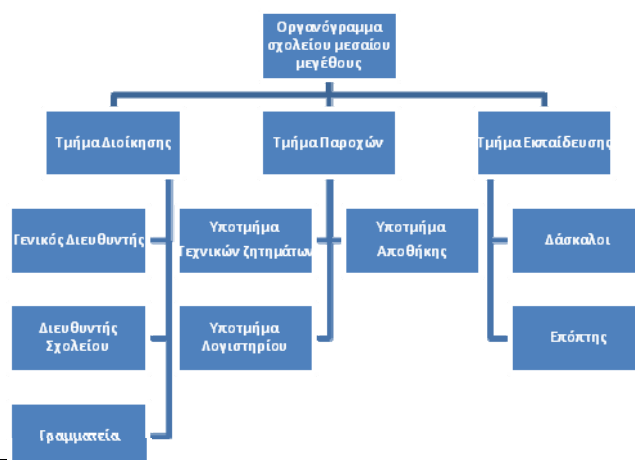

B) Οργανόγραμμα σχολείων μεσαίου μεγέθους

Στα ισλαμικά σχολεία μεσαίου μεγέθους, όπως τα σχολεία της Ισλαμικής Αδελφότητας Mafrak⁶⁹, τα ισλαμικά σχολεία στο Arbet⁷⁰, τα σχολεία Al Farouk στο Zarka⁷¹, τα σχολεία του Οίκου της Ισλαμικής Επιστήμης στο Amman⁷² κτλ. Διαθέτουν:

- Τμήμα Διοίκησης που περιλαμβάνει Γενικό Διευθυντή, Διευθυντή Σχολείου, Γραμματέα
- Τμήμα Παροχών που περιλαμβάνει υποτμήματα Τεχνικών ζητημάτων, Λογιστηρίου, Οδηγών
- Εκπαιδευτικό τμήμα που περιλαμβάνει δασκάλους κι έναν επόπτη

Η διαγραμματική απεικόνιση του οργανογράμματος που ακολουθούν τα σχολεία μεσαίου μεγέθους παρουσιάζεται παρακάτω.

⁶⁹ Al Mafrak: πόλη στο κέντρο της Ιορδανίας

⁷⁰ Arbet: πόλη στα βόρεια της Ιορδανίας

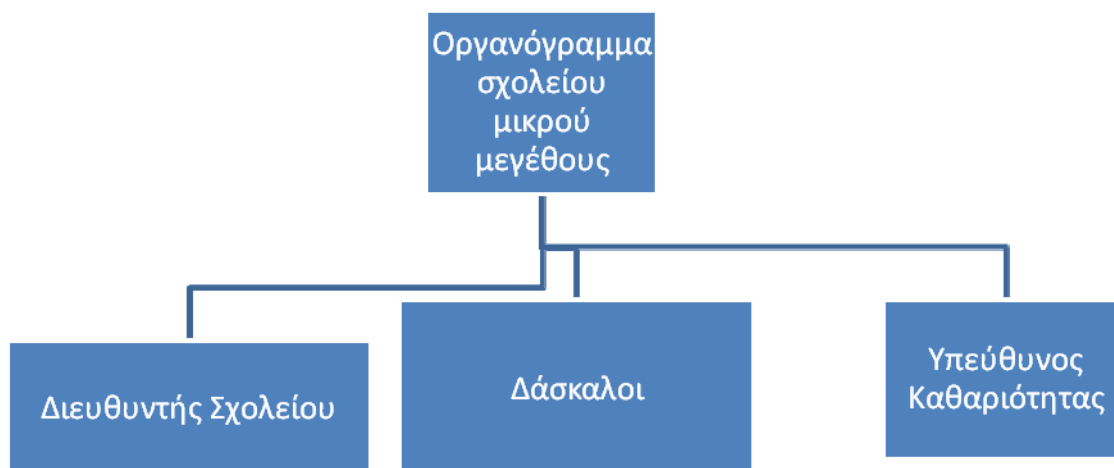
⁷¹ Zarka: πόλη κοντά στο Αμμάν της Ιορδανίας. Είναι η δεύτερη σε πληθυσμό πόλη της Ιορδανίας

⁷² Amman: η πρωτεύουσα της Ιορδανίας

Γ) Οργανόγραμμα σχολείων μικρού μεγέθους

Στα ισλαμικά σχολεία μικρού μεγέθους, όπως τα σχολεία al Akram στην Al Hasimia και το σχολείο «Ισλαμικό φως» στο Αμμάν έχουμε Διευθυντή Σχολείου, Δασκάλους κι έναν Υπεύθυνο Καθαριότητας.

Η διαγραμματική απεικόνιση του οργανογράμματος που ακολουθούν τα σχολεία μικρού μεγέθους παρουσιάζεται παρακάτω.

Η απόκτηση των παραπάνω θεωρητικών πληροφοριών σε ό,τι αφορά τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία, από πλευράς κατανομής, στόχων, περιεχομένου, δραστηριότητας, συστήματος αξιολόγησης, διοίκησης κτλ έγινε από πηγές όπως η Εσωτερική Νομοθεσία, δημοσιεύσεις και βιβλία που εκδόθηκαν από τα σχολεία. Επίσης, από την προσωπική εμπειρία του ερευνητή και προσωπικές συνεντεύξεις που πραγματοποίησε ο ερευνητής σε διευθυντές και ιδιοκτήτες διαφόρων ισλαμικών σχολείων, καθώς και από προηγούμενες μελέτες.

Στο σημείο αυτό ολοκληρώνεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση για τα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία. Ακολουθεί ανάλυση του εξεταζόμενου θέματος με βάση πρωτογενή στοιχεία που συλλέχθηκαν από τον ερευνητή, προκειμένου να επιτευχθεί πληρέστερη και σφαιρική κάλυψη του θέματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 Διατύπωση Θέματος Έρευνας

Ο σαφής προσδιορισμός του θέματος στην έρευνα αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιτυχίας. Εάν το υπό εξέταση θέμα δεν καθοριστεί λεπτομερώς, τα αποτελέσματα της έρευνας δε θα δώσουν στον ερευνητή τις απαντήσεις που εκείνος αναμένει. Ο Βασίλης Φίλιας (1996:21) σημειώνει σχετικά, ότι αυτό το αρχικό στάδιο της έρευνας, ίσως είναι και το δυσκολότερο, ειδικότερα σε ότι αφορά στην κοινωνική έρευνα.

Το θέμα της παρούσας έρευνας ορίζεται ως εξής: **«Η εξέταση τα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία και η επιρροή τους στην εκπαίδευση των γυναικών και επιπτώσεων που ασκούν ιορδανικής κοινωνίας, στα κορίτσια, ηλικίας 14-18 ετών κατά τη χρονική περίοδο Οκτωβρίου 2008».**

2.2 Θέσπιση στόχων

Οι στόχοι της έρευνας διακρίνονται στο Γενικό Στόχο και τους Ειδικούς Στόχους.

Ο γενικός στόχος είναι εκείνος που δίνει την απάντηση στην ερώτηση που τίθεται με το θέμα της έρευνας. Επίσης, καθορίζει τα πλαίσια στα οποία θα κινηθεί η έρευνα και τις παραμέτρους που θα εξετασθούν προκειμένου να ληφθεί η αναγκαία πληροφόρηση για την απάντηση στην ερώτηση που πηγάζει από το θέμα της έρευνας. Γενικός στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσουμε **(Τα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία η επιρροή τους στην εκπαίδευση των γυναικών ηλικίας 14-18 ετών)**, στην ιορδανική κοινωνία.

Οι Ειδικοί Στόχοι πηγάζουν από τη λεπτομερή ανάλυση του γενικού στόχου. Για το γενικό στόχο της παρούσας έρευνας, οι ειδικοί στόχοι είναι οι εξής:

1) Η διερεύνηση των ελευθεριών του κοριτσιού και η επίδραση της ισλαμικής παιδείας στην καθημερινή ζωή του κοριτσιού, στην συμπεριφορά της και στον τρόπο ζωής της (επίσκεψη σε συγγενείς ή προσωπικές αγορές).

2) Η διερεύνηση του βαθμού παρεμβατισμού των κηδεμόνων σε ζητήματα και αποφάσεις που αφορούν στο κορίτσι, όπως η ενδυμασία, ο γάμος, η εκπαίδευση κ.ά.

3) Η εξέταση των ευκαιριών και της δυνατότητας μόρφωσης και εκπαίδευσης των κοριτσιών στη συγκεκριμένη κοινωνία.

4) Η διερεύνηση του βαθμού ελευθερίας του κοριτσιού στη συμμετοχή της σε σχολικές δραστηριότητες που διοργανώνονται από ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία καθώς και το εκπαιδευτικό όφελος της συνέχισης της φοίτησης του σε αυτά τα σχολεία.

5) Η διερεύνηση του βαθμού ελευθερίας του κοριτσιού στην επιλογή της κατεύθυνσης σπουδών του και η σημασία της μόρφωσης του κοριτσιού κατά την άποψη των γονέων και των κοριτσιών.

6) Η διερεύνηση της τήρησης της ισλαμικής νομοθεσίας από την πλευρά των κοριτσιών και ο βαθμός συμμετοχής των γονέων στην ανάπτυξη θρησκευτικού φρονήματος των κοριτσιών.

7) Η διερεύνηση του βαθμού ενθάρρυνσης των γονέων στην συνέχιση των πανεπιστημιακών σπουδών των κοριτσιών.

8) Η διερεύνηση της τήρησης του ισλαμικού ντυσίματος στο σχολείο από την πλευρά των κοριτσιών

9) Η διερεύνηση της δυνατότητας διδασκαλίας του μαθήματος της ισλαμικής θεολογίας από δασκάλους και οι αιτίες που η ισλαμική κοινωνία δεν το θεωρεί αυτό επιτρεπτό

10) Η διερεύνηση της δυνατότητας παρακολούθησης του μαθήματος της ισλαμικής θεολογίας σε μικτή τάξη από την πλευρά των κοριτσιών

11) Η διερεύνηση της δυνατότητας παρακολούθησης ισλαμικών προγραμμάτων μέσω τηλεόρασης ή ραδιοφώνου από την πλευρά των κοριτσιών

12) Η επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος στην απόφαση συνέχισης της παρακολούθησης των σπουδών σε ισλαμικά σχολεία, όσον αφορά στα κορίτσια.

13) Η διερεύνηση της ενθάρρυνσης ή αποθάρρυνσης των κηδεμόνων στην μίμηση δυτικών προτύπων από την πλευρά των παιδιών τους, όσον αφορά στην εξωτερική εμφάνιση και τη συμπεριφορά.

14) Η διερεύνηση του βαθμού προτίμησης των γονέων στην απόκτηση αγοριών ή κοριτσιών.

15) Η διερεύνηση της συμφωνίας ή ασυμφωνίας της ισλαμικής κοινωνίας με την παράγραφο του Κορανιού που αναφέρεται στην πονηριά της γυναίκας.

16) Η διερεύνηση της παρέμβασης των γονέων στην επιλογή συντρόφου του κοριτσιού και κατά πόσο ο γάμος αποτελεί εμπόδιο στη συνέχιση των σπουδών του κοριτσιού

17) Η διερεύνηση της τήρησης της ισλαμικής νομοθεσίας από την πλευρά του διδακτικού προσωπικού ενός σχολείου και αν το ίδιο το σχολείο φροντίζει να οργανώνει σεμινάρια ισλαμικού περιεχομένου για το διδακτικό προσωπικό του.

18) Η διερεύνηση της ύπαρξης μέσων τεχνολογίας στο σχολικό περιβάλλον για τη διδασκαλία της ισλαμικής θεολογίας – παιδείας.

19) Η διερεύνηση της τήρησης ισλαμικών προτύπων στο σχολικό περιβάλλον και η προστασία από εισβολή ανεπιθύμητων δυτικών χαρακτηριστικών - προτύπων.

20) Η διερεύνηση της παρότρυνσης των μαθητών του σχολείου στη τήρηση και εφαρμογή των κανόνων του Ισλάμ.

Άλλες δευτερογενείς πηγές. Ειδικά σε ότι αφορά στην παρουσία αραβικών πηγών, αυτή κρίθηκε απαραίτητη, λόγω διεξαγωγής της έρευνας στην Ιορδανία, η οποία ανήκει στις αραβικές χώρες.

2.3 Συλλογή Δευτερογενών Στοιχείων

Αρχικά ο ερευνητής αναζήτησε μελέτες σχετικές με το θέμα της παρούσας έρευνας, οι οποίες όμως ήταν πολύ περιορισμένες σε αριθμό. Στη συνέχεια έγινε προσπάθεια ανεύρεσης βιβλιογραφίας η οποία επίσης είναι πολύ περιορισμένη. Ωστόσο κι ύστερα από σημαντική προσπάθεια αναζήτησης, ο ερευνητής βρήκε πληροφοριακό υλικό προερχόμενο από την αραβική, την ελληνική και την ξένη βιβλιογραφία, καθώς κι από εφημερίδες, περιοδικά και άλλες δευτερογενείς πηγές. Ειδικά σε ότι αφορά στην παρουσία αραβικών πηγών, αυτή κρίθηκε απαραίτητη, λόγω διεξαγωγής της έρευνας στην Ιορδανία, η οποία ανήκει στις αραβικές χώρες.

2.4 Συλλογή Πρωτογενών Στοιχείων

2.4.1. Προσδιορισμός Πληθυσμού

Ο προσδιορισμός του πληθυσμού γίνεται με τον καθορισμό των παρακάτω στοιχείων⁷³:

-Στοιχείο Πληθυσμού:

1) Μαθήτριες του Γυμνασίου και του Λυκείου, 14-18 ετών.

⁷³ Κυριαζή Ν. (2002) *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*, σσ. 108-109.

2) Οι κηδεμόνες των εν λόγω μαθητριών. Ως κηδεμόνα εννοούμε τον πατέρα ή το μεγαλύτερο αδελφό - στην περίπτωση που η παρουσία του πατέρα είναι αδύνατη-. Μάλιστα, σύμφωνα με την ιορδανική νομοθεσία και τον υπ' αριθμόν 34 Νόμο του 1973 ως κηδεμόνας ορίζεται ο πατέρας, ενώ σε περίπτωση θανάτου ή απουσίας του για οποιοδήποτε λόγο η αρμοδιότητα αυτή μεταβιβάζεται στον μεγαλύτερο σε ηλικία γιο του. Παρατηρούμε στο σημείο αυτό, ότι ο συγκεκριμένος Νόμος δεν αναγνωρίζει στη μητέρα την αρμοδιότητα αυτή. Συνεπώς ορθώς ο ερευνητής δέχθηκε το ενδεχόμενο αντικατάστασης του πατέρα, ως ερωτώμενου, από το μεγαλύτερο αδελφό, αφού ο ρόλος που διαδραματίζει η οικογένεια, ειδικότερα ο πατέρας ή ο μεγαλύτερος αδερφός,

3) Οι δάσκαλοι του μαθήματος της ισλαμικής Θρησκείας (Παιδείας). Αυτή η κατηγορία ερωτηθέντων έχει μεγαλύτερη εμπειρία και γνώση σχετικά με το γνωστικό αντικείμενο και την εφαρμογή του μαθήματος της ισλαμικής θρησκείας. Επιπρόσθετα, γνωρίζουν κατά πόσο είναι εύκολο η θεωρία του μαθήματος να γίνει πράξη στο σχολικό περιβάλλον

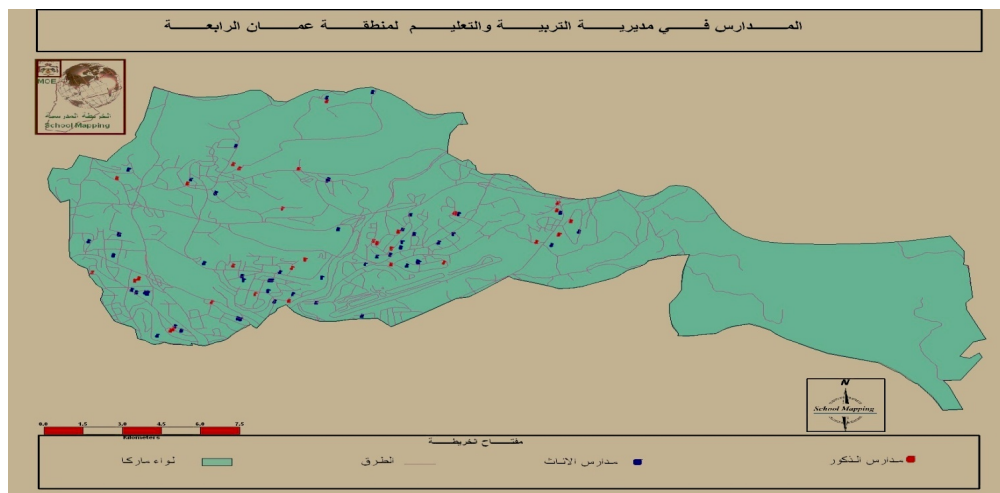
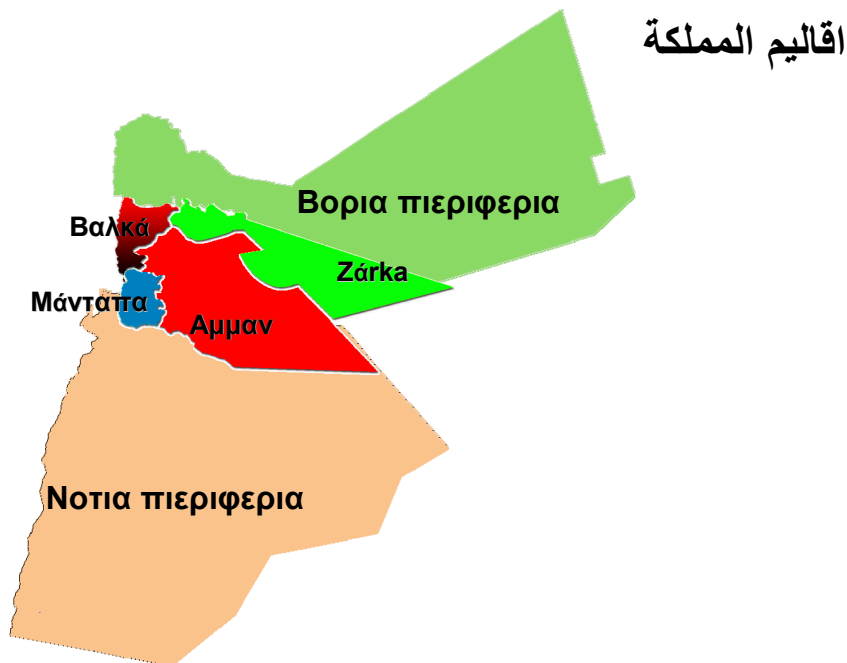
-Δειγματοληπτική μονάδα: Για τις μαθήτριες η Δειγματοληπτική Μονάδα ήταν τα Γυμνάσια και τα Λύκεια στα οποία φοιτούν, ενώ για τους γονείς ήταν οι οικίες τους.

-Γεωγραφική κατανομή (Στοιχεία από στατιστική υπηρεσία 2004): η πρωτεύουσα της Ιορδανίας (Αμμάν) η οποία είναι η το επίκεντρο της οικονομίας, της πολιτικής και της διοίκησης της χώρας. Ο πληθυσμός της το 2006 σύμφωνα με τη στατιστική υπηρεσία είναι 2.172.800, δηλ. το 38.8% του συνόλου του πληθυσμού της Ιορδανίας. Η Ιορδανία χωρίζεται σε 3 περιφέρειες: βόρεια, κεντρική (πρωτεύουσα της Ιορδανίας) και νότια.

-Χρονικό στοιχείο: από 9/10/2008 έως 22/10/2008, όπως παρουσιάζεται και στον παρακάτω πίνακα

Είδος ερωτηματολογίου	Διάρκεια εφαρμογής του ερωτηματολογίου
Ερωτηματολόγιο των κοριτσιών	9-10-2008 έως 22-10-2008
Ερωτηματολόγιο των κηδεμόνων	9-10-2008 έως 22-10-2008
Ερωτηματολόγιο δασκάλων (ανδρών και γυναικών) του μαθήματος της ισλαμικής θρησκείας.	9-10-2008 έως 22-10-2008

2.4.2 Επιλογή Ερευνητικής Μεθόδου

Η Ειρήνη Τηλικίδου (2002:84) διακρίνει δύο ερευνητικές μεθόδους, την Απογραφή και τη Δειγματοληψία. Στην παρούσα μελέτη έχει επιλεχθεί η μέθοδος της Δειγματοληψίας, λαμβάνοντας υπόψη την Αντιπροσωπευτικότητα και Αμεροληψία που πρέπει να διέπει το δείγμα της έρευνας, προκειμένου τα αποτελέσματά της να

είναι αξιόπιστα.

Η παρούσα δειγματοληπτική έρευνα διακρίνεται σε περιγραφική και επεξηγηματική. Περιγραφική, διότι στόχος του ερευνητή υπήρξε η καταγραφή συγκεκριμένων απόψεων, πεποιθήσεων και χαρακτηριστικών του Πληθυσμού και επεξηγηματική, διότι στόχος της ήταν η επεξήγηση των αιτιακών σχέσεων που οδήγησαν στη διατύπωση των συγκεκριμένων τάσεων.⁷⁴

Η μέθοδος της Δειγματοληψίας αποτελείται από τα παρακάτω επιμέρους στάδια:

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε μαθήτριες Γ' Γυμνασίου και Α' και Β' Λυκείου σε δημόσια αλλά και ιδιωτική εκπαίδευση της πρωτεύουσας και στους κηδεμόνες των παραπάνω κοριτσιών (Γ' Γυμνασίου και Α' και Β' Λυκείου). Επίσης, στους δασκάλους (γυναίκες και άντρες) της ισλαμικής θρησκείας σε διάφορα σχολεία. Η δειγματοληψία πραγματοποιήθηκε σε δύο κατηγορίες της εκπαίδευσης (δημόσια και ιδιωτική) οι οποίες ανήκουν σε δύο διαφορετικές τάξεις της Ιορδανίας. Οι μαθήτριες που φοιτούν στα ιδιωτικά σχολεία κατοικούν σε αναβαθμισμένες περιοχές της πρωτεύουσας ενώ οι μαθήτριες δημοσίων σχολείων κατοικούν σε πιο υποβαθμισμένες περιοχές.

Το σύνολο των κοριτσιών Γ' Γυμνασίου και Α' και Β' Λυκείου που εκπροσωπούν την έρευνά μας είναι 21.399 καταναμεμημένα ως εξής:

3279 μαθήτριες της Γ' Γυμνασίου στην ιδιωτική εκπαίδευση

5688 μαθήτριες Α' και Β' Λυκείου ιδιωτικής εκπαίδευσης

4787 μαθήτριες της Γ' Γυμνασίου στην δημόσια εκπαίδευση

7645 μαθήτριες Α' και Β' Λυκείου δημόσια εκπαίδευσης

Πρέπει να τονίσουμε ότι το σύνολο των μαθητριών της πρωτεύουσας σε δημόσια και ιδιωτικά σχολεία που φοιτούν σε όλες τις τάξεις είναι 270.124 καταναμεμημένα ως εξής:

235962 μαθήτριες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

34162 μαθήτριες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Το σύνολο των μαθητριών σε όλα τα σχολεία όλης της χώρας είναι 744.013 καταναμεμημένα ως εξής:

648.212 μαθήτριες πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

⁷⁴ Κυριαζή Ν.(2002) *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*, σσ. 100-101.

95.801 μαθήτριες δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Δειγματοληψία της έρευνας:

1500 κορίτσια που αποτελούν το 7% του συνόλου των κοριτσιών (21.399)

250 δάσκαλοι που αποτελούν το 7% του συνόλου των δασκάλων της ισλαμικής θρησκείας. Σε κάθε σχολείο υπάρχουν 3 δάσκαλοι αυτής της ειδικότητας. Το σύνολο των ιδιωτικών σχολείων στο Αμμάν είναι 1033 και στο δ' διαμέρισμα (περιοχή πιο υποβαθμισμένη) είναι 150 επομένως συνολικά είναι 1183 το οποίο αποτελεί το 7% του ποσοστού των δασκάλων της ισλαμικής θρησκείας της δειγματοληψίας.

2.5 Διαδικασία Συλλογής των Δεδομένων

Ο ερευνητής πρέπει να διαθέτει γνώση όλων των «εργαλείων» που χρησιμοποιούνται στη συλλογή των στοιχείων, ώστε να μπορέσει να επιλέξει την κατάλληλη, για το θέμα της μελέτης, μέθοδο και τελικά να φτάσει στο στόχο του.

Η μέθοδος συλλογής των πρωτογενών στοιχείων της παρούσας έρευνας είναι η Δημοσκόπηση, η οποία χρησιμοποιεί το ερωτηματολόγιο (όργανο αυτό αναφοράς, αρκετά χρήσιμο για τις Κοινωνικές Επιστήμες) ως το κύριο όργανο συλλογής στοιχείων.⁷⁵ Η μέθοδος της Δημοσκόπησης θεωρείται σημαντική για τη συλλογή στοιχείων και χρησιμοποιείται ευρέως στην κοινωνική έρευνα, όταν τα στοιχεία συσχετίζονται με τα αισθήματα, τα κίνητρα και την πίστη των ανθρώπων.⁷⁶ Σύμφωνα με τους Χρήστο Καμπίτση και Υβόννη Χαραχούσου (1999:113) η Δημοσκόπηση, μεταξύ των άλλων σκοπών της, εξυπηρετεί την καταγραφή στάσεων, πεποιθήσεων και απόψεων, όπως συμβαίνει και στην παρούσα έρευνα.

Ο τύπος της Δημοσκόπησης που χρησιμοποίησε ο ερευνητής είναι η Περιγραφική, η οποία, όπως συμπληρώνουν οι Χρήστος Καμπίτσης και Υβόννη Χαραχούσου (1999:116-119), χρησιμοποιείται όταν δεν μπορεί να μετρηθεί το κάθε ένα στοιχείο του πληθυσμού κι έτσι επιλέγεται ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από το οποίο στη συνέχεια πραγματοποιούνται γενικεύσεις και αναφορές σε ολόκληρο τον Πληθυσμό, από τον οποίο επελέγη το Δείγμα.

⁷⁵ Βλ. Τηλικίδου Ε. (2002). *Έρευνα Μάρκετινγκ*, σ.118.

⁷⁶ Βλ. Καμπίτσης Χ. και Χαραχούσου Κ. (1999). *Τεχνικές Έρευνες στις Αθλητικές Επιστήμες*, σ. 91.

2.5.1 Σχεδιασμός Ερωτηματολογίου

Σύμφωνα με την τη Νότα Κυριαζή (2003:256) το ερωτηματολόγιο αποτελεί το βασικό εργαλείο της ποσοτικής έρευνας. Στη συνέχεια, οι απαντήσεις των ερευνώμενων επιδέχονται στατιστική επεξεργασία προκειμένου να αναδειχθούν εμπειρικές γενικεύσεις.⁷⁷

Ο ερευνητής συνεργάστηκε με ειδικούς της Κοινωνιολογικής Επιστήμης προκειμένου να επιτευχθεί η βέλτιστη σειρά τοποθέτησης των ερωτήσεων, ώστε να εξυπηρετούν το σκοπό της μελέτης. Μετά από τις απαραίτητες διορθώσεις, το ερωτηματολόγιο παραδόθηκε ξανά στους ειδικούς προκειμένου να λάβει την τελική του μορφή.

Στο ερωτηματολόγιο των μαθητριών, η κηδεμόνων, η Των δασκάλων της ισλαμικής εκπαίδευσης χρησιμοποιήθηκαν ορισμένες ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι οποίες μπορούσαν να απαντηθούν μ' ένα «να» ή ένα «όχι» και ορισμένες ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι οποίες έπονταν των ερωτήσεων κλειστού τύπου, ώστε οι απαντήσεις που δίνονταν να αιτιολογούνται και να παρέχουν στον ερευνητή επαρκέστερη και πληρέστερη πληροφόρηση.

Ο ερευνητής κατά τη σύνταξη του ερωτηματολογίου έλαβε υπόψη του τα εξής:

α) Την τοποθέτηση των ερωτήσεων που περιελάμβαναν γενικά στοιχεία στο τέλος του ερωτηματολογίου, για την διασφάλιση της ελευθερίας και της ειλικρίνειας των απαντήσεων.

β) Τοποθέτηση οδηγιών στην αρχή του ερωτηματολογίου για την εξασφάλιση έγκυρων και αξιόπιστων απαντήσεων.

γ) Το επίπεδο μόρφωσης των μαθητριών αλλά και των γονέων τους.

δ) Τήρηση της βέλτιστης σειράς και τοποθέτηση των ερωτήσεων ανάλογα με το θέμα της έρευνας.

ε) Ομαδοποίηση των ερωτήσεων σε βασικές κατηγορίες.

2.5.2 Επεξεργασία των Στοιχείων

Αφού ολοκληρώθηκε η συλλογή των στοιχείων από τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια τόσο των κοριτσιών όσο και των κηδεμόνων τους, ο ερευνητής έφτασε στο στάδιο επεξεργασίας των στοιχείων.

⁷⁷ Κυριαζή Ν.: *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*, σ. 119

Αρχικά έγινε η ποινικοποίηση, σε πίνακες μονής εισόδου που περιελάμβαναν μόνο μία ερώτηση από το ερωτηματολόγιο και τις απαντήσεις των κοριτσιών ή των κηδεμόνων σ' αυτή και διπλής εισόδου, που σκοπό είχαν την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των απαντήσεων των κηδεμόνων και των κοριτσιών. Οι πίνακες συλλογής στοιχείων ήταν απαραίτητοι για τη γρήγορη κι ευκολότερη τοποθέτηση των πληροφοριών που περιείχαν τα ερωτηματολόγια και προετοιμάστηκαν πριν την έναρξη συλλογής των στοιχείων.

Τα ερωτηματολόγια των κοριτσιών και των κηδεμόνων συμπληρώθηκαν σωστά στο σύνολό τους κι έτσι δε χρειάστηκε κάποιο από αυτά ν' αποσυρθεί.

Πίνακας (IV)

Είδος ερωτηματολογίου	Αριθμός ερωτηματολογίων στα σχολεία	Σύνολο
Ερωτηματολόγιο των κοριτσιών	1500	1500
Ερωτηματολόγιο των κηδεμόνων	1500	1500
Ερωτηματολόγιο Των δασκάλων της ισλαμικής εκπαίδευσης	250	250
Σύνολο	3250	3250

Α' ΜΕΡΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ

1. Δυνατότητα επίσκεψης των κοριτσιών στους συγγενείς χωρίς συνοδό

Πίνακας (1) Κορίτσια

Κορίτσια	Επιλογές	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
<u>Ερώτηση</u> Σας επιτρέπουν οι γονείς σας να επισκέπτεστε τους συγγενείς σας χωρίς συνοδό;	Ναι	779	51.9%
	Όχι	721	48.1%
	Σύνολο	1500	100%

Πίνακας (2) Κηδεμόνες

Κηδεμόνες	Επιλογές	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
<u>Ερώτηση</u> Επιτρέπετε στις κόρες σας να επισκέπτονται τους συγγενείς τους χωρίς συνοδό;	Ναι	627	41.8%
	Όχι	873	58.2%
	Σύνολο	1500	100%

Η πρώτη ερώτηση αφορά στη δυνατότητα επίσκεψης του κοριτσιού στους συγγενείς χωρίς συνοδό.

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων βλέπουμε ότι το ποσοστό των κοριτσιών που απάντησαν ναι ήταν 51.9% ενώ το 48.1% όχι. Όσον αφορά στο ποσοστό των κηδεμόνων, το 41.8% απάντησαν θετικά και το 58.2% απάντησαν αρνητικά.

Η διαφοροποίηση των απαντήσεων μπορεί να εξηγηθεί ως εξής: από τη μια πλευρά, το κορίτσι εκφράζει μια άποψη, η οποία ανταποκρίνεται στον εαυτό της ή σε αυτό που οι γονείς της θα επιθυμούσαν να είναι. Από την άλλη πλευρά, ο κηδεμόνας, εκφράζει μια άποψη συμβατή με την πραγματικότητα της κοινωνίας στην οποία ζει, με την οποία όμως, προσπαθεί να δείξει ότι δεν εμμένει στα ήθη και στα έθιμα των προγόνων του.

Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνά κανείς, ότι η διαφοροποίηση των απαντήσεων μπορεί να οφείλεται στο θρήσκευμα, εφόσον το 90% των Ιορδανών είναι Μουσουλμάνοι.⁷⁸ Στο Ισλάμ, η έξοδος του κοριτσιού από το σπίτι χωρίς συνοδό, είναι απαγορευμένη. Το Ιερό Κοράνι αναφέρει: «Και να μένετε (φρόνιμα) στα σπίτια σας, και να μην φανερώνετε επιδεικτικά τα κάλλη σας, όπως στην πρώτη (στην αρχαία) εποχή της άγνοιας (της προϊσλαμικής εποχής)⁷⁹».

Παρόμοια άποψη βλέπουμε και στην έρευνα της Samia Saati (1999:108), η οποία αναφέρει ότι οι Άραβες δεν επιθυμούν η γυναίκα να βγαίνει έξω από το σπίτι στηρίζεται μάλιστα σε μια λαϊκή παροιμία: «Η γυναίκα που βγαίνει από το σπίτι της...χάνει την αξία της».⁸⁰ Η Λάουρα Μαράτου Αλιπράντη (1995:23) συμπληρώνει: «Η ιδανική σύζυγος είναι εκείνη που κάθεται σπίτι της».

Και στις δύο περιπτώσεις πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, αφενός, τη προσωπική άποψη του γυναικείου πληθυσμού και των κηδεμόνων και αφετέρου, τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε κάποιες κοινωνίες της Ιορδανίας - και πολύ περισσότερο του Αραβικού κόσμου, όπως αναφέρει ο Soleman Hager: «Τρεις φορές επιτρέπεται στην γυναίκα να βγει μόνη. Η πρώτη, όταν βγαίνει από την κοιλιά της μητέρας της (όταν γεννιέται), η δεύτερη, από

⁷⁸ Η Ιορδανική κοινωνία συμμερίζεται την ίδια κουλτούρα με άλλες ισλαμικές και Αραβικές χώρες, λόγω της γλώσσας, του θρησκευματος και της κουλτούρας που τη χαρακτηρίζει γενικότερα. Συνεπώς, οι συνθήκες και οι καταστάσεις που συναντώνται στις περισσότερες ισλαμικές χώρες, όπως στη Σαουδική Αραβία και στην Αίγυπτο κλπ., ταυτίζονται με τις αντίστοιχες καταστάσεις στην Ιορδανία και γι' αυτό μπορούμε και την αναφέρουμε ως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του αραβικού και ισλαμικού κόσμου.

⁷⁹ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, §33 (αγιέτ), Κεφ. Σούρα «αλαχσάπ», σ.634

⁸⁰ Συγγραφείς αναφέρονται στην παραδοσιακή κοινωνία και στο ρόλο και στη θέση της οικογένειας σε αυτή, όπως ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:220), ο οποίος σημειώνει στη μελέτη του για την παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης, ότι οι γυναίκες δεν πήγαιναν ποτέ στα μαγαζιά ούτε για ένα κουτί σπίρτα. Άνδρες και γυναίκες δεν αναμειγνύονται, οι γυναίκες κάθονται στις ρούγες και οι άντρες στα καφενεία. Ο Αδαμάντιος Σαμψών (1995:19) επίσης τονίζει, ότι ο γυναικείος πληθυσμός δεν εργαζόταν στα κτήματα σε μόνιμη βάση, όπως σε άλλες καθαρά αγροτικές περιοχές της Ελλάδος. Τα κορίτσια δεν έβγαιναν από το σπίτι μέχρι να παντρευτούν. Ο Πολύς Μυλωνάς (1990:51) στη μελέτη του για τους Πομάκους της Θράκης, υπογραμμίζει ότι τα έθιμα απαιτούν να μη βγαίνει η γυναίκα συχνά από το σπίτι, να δέχεται επισκέψεις μονάχα από τους στενούς συγγενείς της ή άλλες γυναίκες κι αυτό μονάχα εάν το επιτρέπει ο άντρας της. Είναι μισοφυλακισμένη, θα μπορούσαμε να πούμε.

το πατρικό της στο σπίτι του άντρα της (γάμος) και η τρίτη, όταν πεθαίνει όπου μεταφέρεται στην τελευταία κατοικία της»⁸¹.

Ο Charles Lindholm (2002:228) αναφέρει ότι οι γυναίκες της Μέσης Ανατολής, μεταξύ των οποίων βρίσκεται και ο γυναικείος πληθυσμός της Ιορδανίας, είναι περιορισμένες στο σπίτι του πατέρα τους αρχικά, ενώ μετά το γάμο τους, ο εγκλεισμός αυτός συνεχίζεται και στο σπίτι του συζύγου τους και της οικογένειάς του.

⁸¹ Βλ. *International Conference for Women and Sport* (1995:505).

1(A) Λόγοι απαγόρευσης της επίσκεψης των κοριτσιών στους συγγενείς χωρίς συνοδό

Πίνακας (3) Κορίτσια

	Επιλογές	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
1	Επειδή βρίσκονται μακριά	406	56.4%
2	Επειδή υπάρχει φόβος για ατυχήματα στο δρόμο	99	13.7%
3	Επειδή τα ήθη και τα έθιμα του τόπου μας δεν μας το επιτρέπουν	215	29.9%
Σύνολο		720	100%

Πίνακας (4) Κηδεμόνες

	Επιλογές	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
1.	Επειδή βρίσκονται μακριά	121	14.4%
2.	Επειδή υπάρχει φόβος για ατυχήματα στο δρόμο	158	18.6%
3.	Επειδή τα ήθη και τα έθιμα δεν μας το επιτρέπουν	527	62%
4.	Άλλοι λόγοι	38	5%
Σύνολο		844	100%

Η επόμενη ερώτηση αφορά στους λόγους απαγόρευσης της επίσκεψης των κοριτσιών στους συγγενείς χωρίς συνοδό. Αναλύοντας τους λόγους για τους οποίους τα κορίτσια απάντησαν ότι δεν τους επιτρέπεται να επισκέπτονται τους συγγενείς τους χωρίς συνοδό, παρατηρούμε τα ακόλουθα.

Η πρώτη αιτία είναι η απόσταση σύμφωνα με το 56.4% που αντιστοιχεί σε 406 κορίτσια – απάντηση που δόθηκε από τα κορίτσια που είχαν απαντήσει ότι οι γονείς τους δεν τους αφήνουν να επισκέπτονται τους συγγενείς χωρίς συνοδό (48.1% - πίνακας 1). Οι απαντήσεις των κηδεμόνων για την ίδια αιτία, ήταν 121, με ποσοστό 14.4% - απάντηση που έδωσαν οι κηδεμόνες που είχαν υποστηρίξει ότι δεν επιτρέπουν στις κόρες τους να επισκέπτονται τους συγγενείς χωρίς να συνοδεύονται (58.2%- πίνακας 2).

Παρατηρούμε ότι οι μακρινές αποστάσεις αποθαρρύνουν τα κορίτσια στο να επισκεφθούν τους συγγενείς τους. Αντίθετα, οι κηδεμόνες, δεν θεωρούν εξίσου σημαντικό λόγο την απόσταση, δηλώνοντας ως πιο αποτρεπτικό παράγοντα τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τους. Υποστηρίζουν ότι τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τους επηρεάζουν τη μελλοντική αποκατάσταση του κοριτσιού στις αραβικές χώρες, όπως είναι η Ιορδανία. Η συστηματική έξοδος του κοριτσιού από το σπίτι προκαλεί αρνητικά σχόλια, γεγονός που θα επηρεάσει τη φήμη ολόκληρης της οικογένειας. Τα σχόλια αυτά θα αποτελέσουν ανασταλτικό παράγοντα στην μετέπειτα αποκατάσταση του κοριτσιού (γάμος). Αξίζει να σημειωθεί ότι το Κοράνι αναφέρει: «Μένοντας ήσυχα στα σπίτια σας, μην ποθείτε την πολυτέλεια των προηγούμενων χρόνων της αμάθειας⁸²». Ο Ahmmad Kossa (1996:83) αναφέρει ότι η πλειοψηφία των Ιορδανών εξακολουθεί να παντρεύεται κάποιον από τους συγγενείς, τόσο για οικονομικούς λόγους όσο και για τη διατήρηση της οικογένειας.⁸³

Η δεύτερη αιτία είναι ο φόβος για ατυχήματα στο δρόμο. Το ποσοστό των κοριτσιών που έδωσε αυτή την απάντηση είναι το 13.7%, σύμφωνα με τον πίνακα (3), ενώ το ποσοστό των κηδεμόνων είναι 18.6% όπως φαίνεται στον πίνακα (4). Η διαφορά που προκύπτει από τις απαντήσεις μεταξύ γονέων και κοριτσιών, οφείλεται στην έλλειψη ενημέρωσης των κοριτσιών σε αυτήν την ηλικία.

⁸² . *Ιερό Κοράνι*, §33, Κεφάλαιο «αλαχσάπ», σ.634(

⁸³Επίσης βλ. Hassan S. (1957) *Οι Βάσεις της Κοινωνιολογίας*, σ. 175. και Τσαούσης Δ.(1991) *Η Κοινωνία μας, Οργάνωση, Λειτουργία, Δυναμικής*, σ. 128.

Αξίζει να επισημανθεί ότι σύμφωνα με την Τροχαία, η Ιορδανία κατέχει μία από της πρώτες θέσεις σε τροχαία ατυχήματα στον κόσμο.⁸⁴ Το σύνολο των τροχαίων ατυχημάτων που συνέβησαν, σύμφωνα με την Στατιστική Υπηρεσία της Τροχαίας, από 1/1/2007 έως 31/5/2007, ανέρχεται στα 41.821 ατυχήματα, εκ των οποίων τα 4.266 είναι ολικής αναπηρίας. Ενώ το 2008, από 1/1/2008 έως 31/5/2008, σημειώθηκαν 35.621, εκ των οποίων τα 3.672 είναι μερικής αναπηρίας⁸⁵.

Η τρίτη αιτία αφορά στα ήθη και στα έθιμα της χώρας, τα οποία πηγάζουν από την Ισλαμική θρησκεία. Βλέπουμε ότι το ποσοστό των κοριτσιών που έδωσαν αυτή την απάντηση είναι το 29.9%, ενώ οι γονείς τους στην ίδια ερώτηση απάντησαν με ποσοστό 62%. Τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής κοινωνίας, παίζουν καθοριστικό ρόλο στην απόφαση του κοριτσιού να βγει από το σπίτι. Η άποψη του πατέρα είναι κυρίαρχης σημασίας στην οικογένεια, γεγονός που συναντάται και σε άλλες αραβικές - και όχι μόνο αραβικές - κοινωνίες, όπως είναι η Τουρκία και το Ιράν. Επιπλέον, η γυναίκα αντιμετωπίζει την ίδια κατάσταση και στον επαγγελματικό της τομέα (Συνέδρια), όπου δεν δύναται να επισκεφτεί άλλη χώρα χωρίς συνοδό (αδελφό ή σύζυγο). Οι Nelly Lahoud και Anthony Johns (2005:94-95) προσθέτουν ότι μία γυναίκα έχει μεν τη δυνατότητα να γίνει διευθύντρια ενός Πανεπιστημίου, όμως δεν μπορεί να ταξιδέψει στο εξωτερικό χωρίς την έγκριση του άνδρα-φύλακά της, πατέρα, αδελφού ή συζύγου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ακόμη κι αν η γνώση έχει αποκτηθεί, αυτή δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ν' ασκηθεί. Παρόμοια συμπεριφορά, όσον αφορά στην απαγόρευση της κοπέλας να βγαίνει μόνη της, βλέπουμε και στην έρευνα της Samia Saati (1999:108), η οποία αναφέρει ότι οι Άραβες δεν επιθυμούν η γυναίκα να βγαίνει έξω από το σπίτι στηρίζεται μάλιστα σε μια λαϊκή παροιμία: « Η γυναίκα που βγαίνει από το σπίτι της χάνει την αξία της».⁸⁶

⁸⁴Σύμφωνα με τη Στατιστική Υπηρεσία της Ιορδανίας (2004:14), σημειώθηκαν 62.000 ατυχήματα το 2003, αριθμός που αυξήθηκε κατά 13% το 2004, φτάνοντας στα 70.000 ατυχήματα. Σε αυτά 818 άτομα έχασαν τη ζωή τους, δηλαδή είχαμε ένα θύμα κάθε 11 ώρες. Η πλειοψηφία των θυμάτων είναι παιδιά και πεζοί με 30% και 40% αντίστοιχα.

⁸⁵Κέντρο Ενημέρωσης της Τροχαίας, το πρώτο πεντάμηνο 1/1/2007-31/5/2007 και το πρώτο πεντάμηνο 1/1/2008-31/5/2008. .

⁸⁶Συγγραφείς αναφέρονται στην παραδοσιακή κοινωνία και στο ρόλο και στη θέση της οικογένειας σε αυτή, όπως ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:220), ο οποίος σημειώνει στη μελέτη του για την παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης, ότι οι γυναίκες δεν πήγαιναν ποτέ στα μαγαζιά ούτε για ένα κουτί σπίρτα. Άνδρες και γυναίκες δεν αναμειγνύονται, οι γυναίκες κάθονται στις ρούγες και οι άντρες στα καφενεία. Ο Αδαμάντιος Σαμψών (1995:19) επίσης τονίζει, ότι ο γυναικείος πληθυσμός δεν εργαζόταν στα κτήματα σε μόνιμη βάση, όπως σε άλλες καθαρά αγροτικές περιοχές της Ελλάδος. Τα κορίτσια δεν έβγαιναν από το σπίτι μέχρι να παντρευτούν. Ο Πόλυς Μυλωνάς (1990:51) στη μελέτη του για τους Πομάκους της Θράκης, υπογραμμίζει ότι τα έθιμα απαιτούν να μη βγαίνει η γυναίκα συχνά από το σπίτι, να δέχεται επισκέψεις μονάχα από τους στενούς συγγενείς της ή άλλες γυναίκες κι αυτό μονάχα εάν το επιτρέπει ο άντρας της. Είναι μισοφυλακισμένη, θα μπορούσαμε να πούμε.

**1 (B) Η δυνατότητα επίσκεψης των κοριτσιών στους συγγενείς, χωρίς συνοδό, σε
σχέση με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα**

Πίνακας (5) Κορίτσια

Επιτρέπετε στην κόρη σας να βγαίνει μόνη της για επίσκεψη στους συγγενείς;	Επίπεδο Μόρφωσης του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	Τ.Ε.Ι	Α.Ε.Ι	
Ναι	265 (17.6%)	113 (7.5%)	0%	249 (16.6%)	627 (41.8%)
Όχι	152 (10.1%)	201 (13.4%)	108 (7.2%)	412 (27.4%)	873 (58.2%)
Σύνολο	417 (27.8%)	314 (20.9%)	108 (7.2%)	661 (44%)	1500

Πίνακας (6) Κηδεμόνες

<u>Κορίτσια</u> Σε αφήνουν οι γονείς σου να βγαίνεις έξω μόνη σου για επίσκεψη στους συγγενείς;	Επίπεδο Μόρφωσης του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	Τ.Ε.Ι	Α.Ε.Ι	
Ναι	54 (3.6%)	119 (7.9%)	120 (8%)	486 (32.4%)	779 (51.9%)
Όχι	52 (3.4%)	171 (11.4%)	54 (3.6%)	444 (29.6%)	721 (48.6%)
Σύνολο	106 (7%)	290 (19.3%)	174 (11.6%)	930 (62%)	1500

Σ' αυτό το σημείο, θα σχολιάσουμε τις απαντήσεις κοριτσιών και κηδεμόνων, όσον αφορά στην επίσκεψη των κοριτσιών στους συγγενείς, χωρίς συνοδό, λαμβάνοντας υπόψη την μόρφωση του πατέρα.

Παρατηρώντας, αρχικά, τις απαντήσεις των κοριτσιών, βλέπουμε ότι το 32,4% αυτών που οι κηδεμόνες τους έχουν πτυχίο ΑΕΙ, απάντησαν θετικά ενώ το 29.6% απάντησαν αρνητικά. Στη συνέχεια, το 8% των κοριτσιών των οποίων οι κηδεμόνες τους έχουν πτυχίο ΤΕΙ, απάντησαν θετικά σε αντίθεση, με το 3.6% των κοριτσιών που απάντησαν αρνητικά. Επίσης, το 7.9% των κοριτσιών, των οποίων οι πατέρες έχουν μόρφωση Λυκείου, απάντησαν «ναι» ενώ το 11.4% απάντησαν «όχι». Τέλος, το 3.6% των κοριτσιών, των οποίων οι πατέρες του έχουν μόρφωση κάτω του Λυκείου, απάντησαν «ναι», σε αντίθεση με το 3.4% που απάντησαν «όχι». Αξιοσημείωτο είναι, ότι καθώς ανεβαίνει το μορφωτικό επίπεδο των κηδεμόνων, το ποσοστό των θετικών απαντήσεων των κοριτσιών αυξάνεται. Τα κορίτσια, ίσως, εξέφρασαν αυτή την άποψη, έχοντας επηρεαστεί από το μορφωτικό επίπεδο των κηδεμόνων τους.

Στον πίνακα (6), οι απαντήσεις των κηδεμόνων είναι αντιστρόφως ανάλογες με αυτές των κοριτσιών καθώς, όσο ανεβαίνει το μορφωτικό επίπεδο, τόσο περισσότερο αυξάνεται το ποσοστό των αρνητικών απαντήσεων. Το ποσοστό των κηδεμόνων με μορφωτικό επίπεδο ΑΕΙ, που είπε ότι θα επέτρεπε στα κορίτσια την επίσκεψη στους συγγενείς χωρίς συνοδό, είναι 16.6% ενώ το 27.4 % απάντησαν ότι δεν θα επέτρεπε. Στην ίδια ερώτηση, απάντησαν κηδεμόνες που ήταν κάτοχοι πτυχίου ΤΕΙ. Στην περίπτωση αυτή δόθηκαν μόνο αρνητικές απαντήσεις με ποσοστό 7.2% αφού κανένας από τους ερωτώμενους δεν απάντησε θετικά. Τέλος, το 25.1% των κηδεμόνων με μόρφωση Λυκείου ή κάτω του Λυκείου, απάντησαν «ναι», ενώ το 23.5% απάντησαν «όχι».

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε αυτή την ερώτηση, τα ήθη και τα έθιμα επηρεάζουν τις αποφάσεις των κηδεμόνων ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου. Καλό θα ήταν να τονιστεί, ότι η ποιότητα μόρφωσης των κηδεμόνων σχετίζεται με την ισλαμική παιδεία.⁸⁷ Η έλλειψη θάρρους και τόλμης να ξεπεραστούν κάποια ήθη και έθιμα (είτε μέσω της εκπαίδευσης, είτε μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης), που δεν βοηθούν στην εξέλιξη μιας κοινωνίας, αποδεικνύουν ότι στην ισλαμική κοινωνία

⁸⁷ Βλ. Μ.Αλκηλάνη (2005) *Τα εμπόδια της εκπαίδευσης*, σ. 145.

δεν υπάρχει ελεύθερη σκέψη και ότι οι άνθρωποι αυτής της κοινωνίας είναι προσκολλημένοι σε καταστάσεις του παρελθόντος.

2. Η δυνατότητα του κοριτσιού να βγαίνει χωρίς συνοδό για ψώνια

Πίνακας (7) Κορίτσια

Σε αφήνουν οι γονείς να βγαίνεις για τα δικά σου ψώνια μόνη;	Επιλογές	Απαντήσεις	Αριθμός Απαντήσεων %
1.	Ναι	792	52.8%
2.	Όχι	708	47.2%
Σύνολο		1500	100%

Πίνακας (8) Κηδεμόνες

Επιτρέπετε στην κόρη σας να βγαίνει μόνη για τα δικά της ψώνια;	Επιλογές	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
1.	Ναι	493	32.8%
2.	Όχι	958	63.9%
Δεν απάντησαν		49	3.2%
Σύνολο		1500	100%

Όσον αφορά στη δυνατότητα των κοριτσιών να βγαίνουν για ψώνια χωρίς συνοδό, παρατηρούμε ότι το 52.8% των κοριτσιών ανταποκρίθηκαν θετικά στο ερώτημα, ενώ το 47.2% ανταποκρίθηκαν αρνητικά. Οι κηδεμόνες, ωστόσο, επιτρέπουν στην κόρη τους να βγαίνει μόνη για τα δικά της ψώνια με ποσοστό 32.9%,

ενώ το 63.9% των ερωτώμενων δεν επιτρέπουν στα κορίτσια να βγαίνουν μόνα τους για τα δικά τους ψώνια. Το 3.2% των κηδεμόνων δεν απάντησαν.

Δίνοντας προσοχή στα αποτελέσματα τις έρευνας, βλέπουμε ότι ένα μεγάλο ποσοστό των κηδεμόνων (63.9%) δεν συμφωνούν στο να βγαίνει το κορίτσι μόνο του για ψώνια. Η εξήγηση που μπορεί να δοθεί είναι ότι η ισλαμική νομοθεσία απαγορεύει την έξοδο της γυναίκας χωρίς συνοδό εκτός σπιτιού, ανεξαρτήτως λόγου, κάτι που αναφέρεται και στο Ιερό Κοράνι και στην Sunna. Επιπρόσθετα, τα ήθη και τα έθιμα συμβάλλουν καθοριστικά στην απαγόρευση της εξόδου της κοπέλας από το σπίτι χωρίς συνοδό, καθώς έτσι επηρεάζεται η φήμη και η υστεροφημία της οικογένειας της.⁸⁸ Η κοπέλα, η οποία δεν υπακούει στην ισλαμική παιδεία και στα ήθη και τα έθιμα του τόπου της, μπορεί να αντιμετωπίσει σοβαρές αντιδράσεις από την κοινωνία και το κλειστό οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον που ζει. Πιθανότατα, να οδηγηθεί στον αποκλεισμό του γάμου της ίδιας ή και κάποιου άλλου μέλους της οικογένειάς της. Η αναφορά αυτή στηρίζεται κι από τον Ιορδανό συγγραφέα Σαλέχ Χρησάτ (1990:75) και τον Frass Majaly (2005:27), οι οποίοι αναφέρουν στη μελέτη τους για το γάμο των Ιορδανών, ότι οι Ιορδανοί προτιμούν να παντρευτούν κάποιον από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Σημειώνουν, επίσης, ότι οι γάμοι ανάμεσα σε ξαδέρφια από την οικογένεια του πατέρα είναι κι οι προτιμότεροι.⁸⁹ Μέρη, όπως η αγορά, μπορούν κάλλιστα να θεωρηθούν «γόνιμο έδαφος»⁹⁰ για οποιαδήποτε μορφή παρενόχλησης (προφορική η σωματική παρενόχληση).

⁸⁸ Η Αγγελική Αθανασοπούλου (2002:158) υπογραμμίζει στη διατριβή της για το γάμο των Αρβανιτών ότι οι γονείς επιθυμούν τα παιδιά τους, αγόρια και κορίτσια, να παντρευτούν κάποιον από την οικογένειά τους, ακόμα και να μείνουν στην ίδια ή στις γύρω περιοχές όπου οι γονείς τους κατοικούν, καθώς επικρατεί η αντίληψη ότι οι κοπέλες που έχουν καλή φήμη, ήθος κλπ., θα πρέπει να μείνουν στις κοντινές περιοχές. Αντίθετα, εκείνες που δεν έχουν καλή φήμη, θα πρέπει να φύγουν μακριά για να παντρευτούν.

⁸⁹ Η Άννα Λιδάκη (1997:54) αναφέρει στη μελέτη της για το γάμο των τσιγγάνων στα Άνω Λιόσια, ότι οι Τσιγγάνοι προτιμούν να παντρευτούν κάποιον από τους συγγενείς και μάλιστα πρώτου βαθμού συγγένειας, όπως είναι τα ξαδέλφια [Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:284-285)]. Ωστόσο, παρατηρεί, ότι σε περίπτωση που συμβεί γάμος ανάμεσα στο γένος, θεωρείται αμαρτία, αιμομιξία και καταδικάζεται από την κοινή γνώμη και το γένος. Προσθέτει ακόμη, ότι ένας τέτοιος γάμος χαλάει τη συγγένεια και το αίμα.

⁹⁰ «haddith», (οι αγαπημένοι χώροι του Θεού είναι τα τζαμιά, και οι ανεπιθύμητοι χώροι είναι οι αγορές.)

2 (Α) Οι λόγοι απαγόρευσης της εξόδου του κοριτσιού από το σπίτι για ψώνια,
χωρίς συνοδό

Πίνακας (9) Κορίτσια

Επιλογές	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων %
1. Επειδή οι γονείς μου αγοράζουν αυτά που θέλω	377	54%
2. Επειδή φροντίζω εγώ η ίδια για τις αγορές μου	59	8%
3.Επειδή τα ήθη και τα έθιμα δεν μας το επιτρέπουν	236	33%
4. Επειδή υπάρχει φόβος για παρενόχληση	38	5%
Σύνολο	710	100%

Πίνακας (10) Κηδεμόνες

Επιλογές	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων %
1. Επειδή φροντίζω εγώ να έχει αυτά που θέλει	347	34.5%
2. Επειδή δεν γνωρίζει να ψωνίζει μόνη της	364	36.4%
3. Το απαγορεύει η θρησκεία	296	29.4%
Δεν απάντησαν	493	32.9%
Γενικό σύνολο	1500	100%

Ο πίνακας (9) μας δείχνει τις απαντήσεις των κοριτσιών που σχετίζονται με τους λόγους απαγόρευσης της εξόδου τους για ψώνια, χωρίς συνοδό. Βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των κοριτσιών (54%) είπαν ότι ο πατέρας φροντίζει να αγοράζει αυτά που θέλουν. Σε αυτό το σημείο, διαφαίνεται ο ρόλος του πατέρα μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον, καθώς, είναι αυτός που φροντίζει να καλύπτει τις εξωτερικές ανάγκες της οικογένειας και οι γυναίκες, από την πλευρά τους, είναι υπεύθυνες για τις εσωτερικές υποχρεώσεις.

Στη δεύτερη θέση των απαντήσεων των κοριτσιών βλέπουμε για άλλη μια φορά την επίδραση των ηθών και των εθίμων στη ζωή του γυναικείου πληθυσμού. Ο φόβος για πιθανά σχόλια, από μέρους της κοινωνίας, είναι αναπόσπαστο κομμάτι των ηθών και των εθίμων της αραβικής - και ειδικά της ιορδανικής - κοινωνίας. Επιπλέον, δεν πρέπει να λησμονήσουμε το θρησκευτικό παράγοντα ο οποίος απαγορεύει την ελεύθερη έξοδο της γυναίκας χωρίς συνοδό⁹¹.

Στη τρίτη θέση των απαντήσεων των κοριτσιών βλέπουμε την απάντηση «Επειδή φροντίζω εγώ να έχω αυτά που θέλω» σε ποσοστό 8% και τέλος, στην τέταρτη θέση, το 5% των κοριτσιών απάντησαν ότι έχουν τον φόβο της παρενόχλησης.

Σχετικά με τις απαντήσεις των κηδεμόνων, παρατηρεί κανείς ότι οι περισσότεροι κηδεμόνες (34.5%) υποστηρίζουν ότι οι ίδιοι αγοράζουν αυτά που θέλουν οι κόρες τους. Το 29.4% των κηδεμόνων λέει ότι η θρησκεία απαγορεύει την έξοδο των κοριτσιών για ψώνια χωρίς συνοδό. Τέλος, το 36.4% των κηδεμόνων πιστεύει ότι τα κορίτσια δεν γνωρίζουν να κάνουν αγορές μόνα τους.

Επιπρόσθετα, ένα άλλο επιχείρημα που ορισμένοι κηδεμόνες προέβαλλαν είναι ο φόβος για αρνητικά σχόλια του κόσμου, αναφέροντας χαρακτηριστικά: *Εφόσον το κορίτσι έχει μεγαλώσει πρέπει να το προσέχουμε*. Με την έκφραση αυτή αντιλαμβανόμαστε ότι οι γονείς μπορεί να εκφράζουν το φόβο ανάπτυξης μιας ερωτικής σχέσης ή έστω φιλικής σχέσης της κόρης τους με το αντίθετο φύλο. Εάν όμως το εκφράσουν με αυτόν τον τρόπο μπορεί να θεωρηθεί προσβολή τόσο για τους ίδιους όσο και για την κόρη τους, με την έννοια ότι δεν την έχουν διαπαιδαγωγήσει σωστά ώστε να αποκτήσει αξιοπρέπεια. Αποφεύγουν λοιπόν, τέτοιες εκφράσεις, παρά

⁹¹Βλ. *Ιερό Κοράνι*, (§33) Κεφ. «Αλαχσάπ», σ.634

το γεγονός ότι η πραγματικότητα μπορεί να είναι αυτή, προκειμένου να μην βλάψουν το όνομα της οικογένειας γενικότερα και της κόρης ειδικότερα⁹².

Επίσης, ο φόβος για τη κόρη συνεχίζεται πολλές φορές και μετά το γάμο. Η Ayse Saktanber (2002:37) υπογραμμίζει ότι ορισμένοι παρατηρητές συνηγορούν στο γεγονός ότι οι γυναίκες, κι ειδικότερα οι νεαρές, έτειναν να δέχονται τους περιορισμούς που τους επιβάλλονταν ως ένα μικρό τίμημα με αντάλλαγμα την ασφάλεια, τη σταθερότητα και το σεβασμό που κέρδιζαν μέσα από την τήρηση των ισλαμικών ιδεολογιών, όπως συμβαίνει και στην Ιορδανία⁹³. Η Ρούλα Κακλαμανάκη (1984:21) αναφέρει ότι οι γυναίκες κλείνονταν στο σπίτι προκειμένου διαφυλαχθεί η τιμή της οικογένειας και ν' αποφευχθεί οποιαδήποτε σχέση των κοριτσιών πριν το γάμο. Σ' αυτό συνηγορεί κι η Fwzia Diab (1981:275), η οποία αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι οι γονείς περιορίζουν την ελευθερία της κοπέλας, ελέγχουν τις κινήσεις της και τη συμπεριφορά της, κάτι που συμβαίνει εξαιτίας του φόβου τους για αρνητικά σχόλια τόσο για την κόρη τους, όσο και για την ίδια την οικογένεια. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι το NATIONAL COUNCIL FOR FAMILY AFFAIRS⁹⁴ αναφέρει ότι το σύνολο των εγκλημάτων (φόνων) που διαπράττονται στην Ιορδανία ανέρχεται σε 146 ετησίως, από τα οποία τα 12-15 είναι εγκλήματα τιμής⁹⁵ (δηλαδή το 9% από το σύνολο των εγκλημάτων). Αυτά τα εγκλήματα εκτελούνται εις βάρος των κοριτσιών με την δικαιολογία της προστασίας και της διαφύλαξης της τιμής της οικογένειας. Συνήθως η αφορμή αυτών των εγκλημάτων είναι οι ψεύτικες φήμες και τα κουτσομπολιά της τοπικής κοινωνίας καθώς αποδείχτηκε, μετά τις ιατρικές εξετάσεις, ότι το 81% από τα κορίτσια, που ήταν θύματα, ήταν παρθένες. Το Ιερό Κοράνι αναφέρει: «Πιστοί, αν κάποιος πονηρός σας φέρει κάποιο μήνυμα,

⁹² Αυτή η ανησυχία των γονέων εκφράζεται σε κάθε ενδεχόμενο εξόδου της κόρης από το σπίτι, είτε πρόκειται για να κάνει τα δικά της ψώνια, είτε για να συναντήσει φίλες της κτλ. Τα ευρήματα της Saati S. (1999:228) ταυτίζονται με τα παραπάνω.

⁹³ Παρόμοιες αναφορές για περιορισμό των γυναικών στη δημόσια ζωή, γίνονται και από άλλους συγγραφείς. Η Άννα Λιδάκη (1997:64) υπογραμμίζει ότι οι μητέρες των Τσιγγάνων δεν χάνουν από τα μάτια τους τις νεαρές κόρες τους, ελέγχοντας τις παρέες τους, αφού θεωρούν ότι το κορίτσι πρέπει να παραμείνει αγνό μέχρι να παντρευτεί. Οι Warren Bitton & Eugene Provenzo (1983:137) υπογραμμίζουν ότι η ηθική και η σεμνότητα αποτελούσαν σημαντικότερα προσόντα για μία Αμερικανίδα την περίοδο αμέσως μετά την Επανάσταση. Ο Ευάγγελος Αυδίκος υπογραμμίζει ότι τα κορίτσια στο μαχαλά δεν κατεβαίνουν στην Αλεξανδρούπολη, γιατί η ίδια η κοινότητα θεωρεί υποτιμητικό να κατεβούν τα κορίτσια στην παραλία, με τη σκέψη ότι αυτή η κοπέλα πήρε τον κακό δρόμο. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την αναφορά του Ευάγγελου Αυδίκου, βλ. Ευάγγελος Α. (2002). *Οι Ρομά στην Ελλάδα*, σ.225.

⁹⁴ Βλ. NATIONAL COUNCIL FOR FAMILY AFFAIR, 2008, σσ. 58-66.

⁹⁵ Είναι έγκλημα εις βάρος της κοπέλας από κάποιο οικογενειακό μέλος (πατέρα, αδελφό, ξάδελφο) λόγω ανάπτυξης μιας σχέσης εκτός γάμου και συμβαίνει στην Ιορδανία, λόγω της σύνθεσης του πληθυσμού που αποτελείται από μεγάλες φυλές.

βεβαιωθείτε προηγουμένως για την ειλικρίνεια του, διαφορετικά υπάρχει κίνδυνος να βλάψετε κάποιον εν άγνοια σας και κατόπιν, να το μετανιώσετε⁹⁶».

Όπως υπογραμμίζει ο Tad Tuleja (1987:51), το να παραμείνει μία γυναίκα αγνή μέχρι την πρώτη νύχτα του γάμου της σημαίνει ότι θα μπορέσει να διατηρήσει και να τιμήσει και το όνομα του συζύγου της. Αντίθετα, σύμφωνα με τον Pierre Grimal (1990:81), μια έντιμη γυναίκα, που γνώρισε τον άνδρα της έξω από τον τίμιο γάμο, δεν είναι ικανή να γίνει σύζυγος και ν' ανταπεξέλθει στις ευθύνες και τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από αυτόν⁹⁷.

Επιπρόσθετα, ο Charles Lindholm (2002:240) σημειώνει πως οι γυναίκες της Μέσης Ανατολής αναγνωρίζουν ότι η θέση τους είναι στο σπίτι, μέσα στο οποίο προσπαθούν να διατηρήσουν την τιμή τους, να στηρίζουν διακριτικά τους συζύγους τους και να κερδίσουν το σεβασμό εκείνων που βρίσκονται σε ανώτερη θέση από εκείνες. Σημαντικό όπλο τους σ' αυτή την προσπάθεια είναι οι γιοι τους.

3. Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές των Ισλαμικών σχολείων

Πίνακας (11) Κορίτσια

Σε αφήνουν οι γονείς σου να συμμετέχεις σε σχολικές εκδρομές;	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	1495	99.7%
Όχι	5	3%
Σύνολο	1500	100%

⁹⁶ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, §6 (αγιέτ), Κεφ. Σούρα «ελ-χουτζουράτ» σ.794.

⁹⁷ Στη Θράκη η αυστηρότητα των ηθών της παλιάς εποχής και περισσότερο ο μεγάλος και αυστηρός περιορισμός των κοριτσιών δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη του έρωτα. Βλ. <http://alex.eled.duth.gr/EThM/Thrakika/1999/11.htm> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-01-2007).

Πίνακας (12) Κηδεμόνες

Επιτρέπετε στην κόρη σας να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές;	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	1414	94.3%
Όχι	86	5.7%
Σύνολο	1500	100%

Οι σχολικές εκδρομές αποφέρουν σημαντικό όφελος στη ζωή του κοριτσιού καθώς του προσφέρουν ξεκούραση και απόδραση από την καθημερινή ρουτίνα. Παράλληλα, το κορίτσι, έχει τη δυνατότητα ν' αναπτύξει περαιτέρω αυτή τη δραστηριότητα και να την ανάγει σε χόμπι. Μέσω των σχολικών εκδρομών, τα κορίτσια έχουν την ευκαιρία να εφαρμόσουν στην πράξη τη θεωρητική γνώση. Στο πλαίσιο του σχολικού περιβάλλοντος δεν είναι εύκολο να εφαρμοστούν οι παιδαγωγικοί σκοποί, όπως είναι η ανάπτυξη ομαδικού πνεύματος και συνεργασίας, η καλλιέργεια αυτοπειθαρχίας, ο σεβασμός προς τη χειρωνακτική εργασία κι η περαιτέρω ανάπτυξη έμφυτων ταλέντων. Η συμμετοχή στις σχολικές εκδρομές και δραστηριότητες δίνει στα κορίτσια τη δυνατότητα να γνωρίσουν από κοντά την ισλαμική θρησκεία (επίσκεψη σε μέρη ιστορικής και θρησκευτικής σημασίας όπως π.χ. οι τάφοι των Χαλίφηδων), ενώ αποτελούν τον συνδετικό κρίκο μεταξύ θεωρητικής διδασκαλίας και πρακτικής άσκησης, αφού οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να εφαρμόσουν αυτά τα οποία διδάχθηκαν υπό πραγματικές συνθήκες⁹⁸.

Αναλύοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών με βάση τον πίνακα (11), παρατηρούμε ότι το 99.7% από αυτά υποστηρίζουν ότι οι γονείς τους, τους επιτρέπουν τη συμμετοχή σε σχολικές εκδρομές, οι οποίες διοργανώνονται από τα ισλαμικά ιδιωτικά σχολεία. Οι ισλαμικές εκδρομές (π.χ. επίσκεψη στους τάφους των χαλίφηδων⁹⁹ κτλ.) συμβάλλουν στην ισλαμική παιδεία των κοριτσιών, και αποτελούν μια θετική προσέγγιση του Ισλάμ¹⁰⁰.

⁹⁸ Mikbel F.: *Οι Σχολικές Δραστηριότητες*, Λίβανος 1978, σελ.45-46

⁹⁹ Πέμπτο Παγκόσμιο Συνέδριο για την Ισλαμική Παιδεία, Τόμος 1, σελ. 22-23

¹⁰⁰ Δημοσιεύσεις κι Αναφορές για τα σχολεία του Αγαθού Κέντρου Ισλαμικής Κοινότητας, 2004-2005

Μελετώντας, τέλος, τις απαντήσεις των κηδεμόνων στον πίνακα 12 παρατηρούμε ότι το ποσοστό των κηδεμόνων που επιτρέπουν στις κόρες τους να παίρνουν μέρος σε σχολικές εκδρομές είναι το 94.3%. Αξίζει να τονιστεί ότι η ποιότητα και οι στόχοι των ισλαμικών εκδρομών επηρέασαν σημαντικά τις αποφάσεις των κηδεμόνων.

3 (Α) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές που οργανώνουν τα ισλαμικά σχολεία σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης του πατέρα (άποψη κοριτσιών)

Πίνακας (13) Κορίτσια

Σε αφήνουν οι γονείς σου να συμμετέχεις σε σχολικές εκδρομές;	Επίπεδο Μόρφωσης του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	Τ.Ε.Ι	Α.Ε.Ι	
Ναι	103 (6.8%)	288 (19.2%)	174 (11.6%)	930 (62%)	1495
Όχι	3 (0.2%)	2 (0.1%)	0	0	5
Σύνολο	106	290	174	930	1500

Στο προηγούμενο κεφάλαιο (πίνακες 11 και 12) είδαμε το 99.7% των κοριτσιών να υποστηρίζουν ότι οι γονείς τους, τους επιτρέπουν τη συμμετοχή σε σχολικές εκδρομές. Έπειτα, οι απαντήσεις των κοριτσιών, επιβεβαιώνονται και από τους κηδεμόνες καθώς το 94.3% αυτών απάντησε θετικά στην ερώτηση.

Θέλουμε να επισημάνουμε ότι η συμμετοχή των κοριτσιών στις ισλαμικές εκδρομές θεωρείται ένα λειτούργημα των κανόνων του Ισλάμ. Σε γενικές γραμμές, όσο περισσότερες εξωσχολικές δραστηριότητες πραγματοποιούν τα ισλαμικά σχολεία (Καθημερινή ομαδική προσευχή στο σχολείο, Συνέδρια, Σεμινάρια, Φεστιβάλ για τους ισλαμικούς ύμνους), τόσο περισσότερο έχουν τη δυνατότητα να υλοποιήσουν τους παιδαγωγικούς τους στόχους.

Με βάση τα αποτελέσματα των απαντήσεων που λάβαμε μετά την ερευνά από τα κορίτσια και τους κηδεμόνες τους, η σύγκριση μας δείχνει ότι οι απαντήσεις και των δυο κατηγοριών των ερωτώμενων επηρεάζονται από τα ήθη και τα έθιμα της

ιορδανικής κοινωνίας, τα οποία ήθη και έθιμα πηγάζουν από την ισλαμική θρησκεία. Παρατηρούμε, σε αυτό το σημείο, ότι ο παράγοντας “απόσταση” δεν επηρέασε τη γνώμη των κοριτσιών και των κηδεμόνων. Παρά το γεγονός ότι τα κορίτσια πρέπει να διανύσουν αποστάσεις για να επισκεφθούν κάποιο ιστορικό μέρος ή να πραγματοποιήσουν κάποια εκδρομή, η κοινωνία του Ισλάμ το αποδέχεται. Σε αυτήν την περίπτωση, εφόσον είναι αποδεκτό από την ευρεία κοινωνία, είναι αποδεκτό και από το σύνολο του πληθυσμού¹⁰¹. Να επισημάνουμε ότι χρειάζεται γραπτή έγκριση από το Υπουργείο Παιδείας, από την πλευρά των καθηγητών και από την πλευρά των κηδεμόνων προς τους καθηγητές.

Το σύνολο των αρνητικών απαντήσεων που δόθηκαν από τους κηδεμόνες και τα κορίτσια οφείλεται σε διάφορους λόγους. Κάποιοι γονείς φοβούνται για πιθανά ατυχήματα στους δρόμους, ειδικά στις εθνικές οδούς. Επίσης, ένας άλλος ανασταλτικός παράγοντας είναι η πιθανότητα παρενόχλησης που θα μπορούσε να δεχτεί η κόρη, κατά τη διάρκεια της εκδρομής. Τέλος, λίγοι κηδεμόνες απάντησαν ότι φοβούνται για την κόρη τους όταν αυτή βρίσκεται μακριά από την επίβλεψή τους για αρκετό καιρό¹⁰² ενώ κάποιοι άλλοι υποστήριξαν ότι δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα ώστε να μπορέσουν οι κόρες τους να παρευρεθούν σε κάποια εκδρομή. (Επισημαίνουμε εδώ ότι οι ισλαμικές εκδρομές οργανώνονται μια φορά το σχολικό έτος).

Πρέπει να αναφέρουμε ότι ο νόμος του Υπουργείου Παιδείας για τις σχολικές εκδρομές των κοριτσιών, απαγορεύει την προσέλευση στο δάσος, τα μεγάλα εμπορικά κέντρα, τους χώρους κολύμβησης (πισινές και κολυμβητήρια) και τα λούνα Παρκ¹⁰³. Σχετικά με τα κορίτσια - προσκόπους¹⁰⁴ αναφέρει ότι για να πάρουν μέρος στις σχολικές εκδρομές πρέπει να περάσουν κάποιο δοκιμαστικό τεστ, ισλαμικού περιεχομένου, όπως για παράδειγμα να αναφέρουν 10 ονόματα του Θεού, να εξηγήσουν ή να αναφέρουν χαρακτηρισμούς των προφητών καθώς, επίσης, να εφαρμόσουν τις πέντε αρχές του Ισλάμ (arkan), όπως πχ. οι πέντε προσευχές στην ώρα τους και η νηστεία. Το πρόγραμμα των προσκόπων στην Ιορδανία, περιλαμβάνει

¹⁰¹ Μια από τις αραβικές παροιμίες.

¹⁰² Επίσης βλ. Alzyoud .k(2008) σ. 148.

¹⁰³ Ο νόμος του Υπουργείου παιδείας για τις σχολικές εκδρομές 1994/4, αναφέρει ότι οι σχολικές εκδρομές οργανώνονται για τα κορίτσια τη Δευτέρα ή Τετάρτη κάθε εβδομάδα και για μια μονό μέρα και για τα αγόρια Τρίτη και Πέμπτη. Μόνο στα αγόρια που φοιτούν στο Λύκειο επιτρέπεται να πάνε σχολική εκδρομή πάνω από μια μέρα .

¹⁰⁴ Ο νόμος του Υπουργείου Παιδείας για τους προσκόπους 1994/6, αναφέρει ότι όσοι συμμετάσχουν πρέπει να περάσουν κάποιο δοκιμαστικό τεστ, ισλαμικού περιεχομένου.

αθλητικά, πολιτιστικά, επιστημονικά, περιβαλλοντικά προγράμματα, όπως επίσης και κοινωνικά και θρησκευτικά προγράμματα, τα οποία έχουν σχέση με τα ήθη και τα έθιμα της Ισλαμικής κοινωνίας¹⁰⁵.

Μελετώντας το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα και της μητέρας των κοριτσιών και συγκρίνοντάς το με τις απαντήσεις που δόθηκαν από τα κορίτσια, βλέπουμε ότι όσο πιο υψηλό μορφωτικό επίπεδο έχουν οι γονείς τόσο περισσότερες θετικές απαντήσεις έχουμε:

3 (B) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές που οργανώνουν τα ισλαμικά σχολεία σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης της μητέρας (άποψη κοριτσιών)

Πίνακας (14) Κορίτσια

Σε αφήνουν οι γονείς σου να συμμετέχεις σε σχολικές εκδρομές;	Επίπεδο μόρφωσης της μητέρας				Σύνολο
	Κάτω Λύκειο	Λύκειο	Τ.Ε.Ι	Α.Ε.Ι	
Ναι	100 (13.3%)	509 (33.9%)	500 (33.3%)	386 (25.%)	1495
Όχι	4 (0.2%)	1	0	0	5
Σύνολο	104	510	500	386	1500

Παρατηρώντας τα αποτελέσματα του πίνακα (14), βλέπουμε ότι είναι παρόμοια με αυτά του πίνακα (13) στην ερώτηση «Σου επιτρέπουν οι κηδεμόνες σου να συμμετέχεις σε σχολικές εκδρομές», η οποία τέθηκε στα κορίτσια. Αναλύοντας, αντιλαμβανόμαστε ότι όσο πιο υψηλό είναι το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας τόσο περισσότερες είναι οι θετικές απαντήσεις.

Αν συμβουλευτούμε τον πίνακα (15), ο οποίος βρίσκεται λίγο πιο κάτω και αναφέρει τις απαντήσεις που έδωσαν οι κηδεμόνες στην ερώτηση «Επιτρέπετε στις

¹⁰⁵ Διαγωνισμός αποστήθισης κι απαγγελίας του Κορανίου, Νηστεία κάθε Δευτέρα και Πέμπτη, θρησκευτική εκδρομή, Πολιτιστικά φεστιβάλ αφιερωμένα στο βιβλίο.

κόρες σας να συμμετέχουν σε σχολικές εκδρομές», θα δούμε ότι οι κηδεμόνες απάντησαν θετικά με ποσοστό σχεδόν 100%. Αυτό επιβεβαιώνει την εμπιστοσύνη των γονέων στις αρχές, στην ποιότητα και στη λειτουργία των ισλαμικών σχολείων.

3 (Γ) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές που οργανώνουν τα ισλαμικά σχολεία σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης του πατέρα (άποψη κηδεμόνων)

Πίνακας (15) Κηδεμόνες

Επιτρέπετε στην κόρη σας να πηγαίνει σε σχολικές εκδρομές;	Επίπεδο Μόρφωσης του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	Τ.Ε.Ι	Α.Ε.Ι	
Ναι	379 (25.2%)	294 (19.%)	80 (5.3%)	661 (4%)	1414
Όχι	38 (2.5%)	20 (1.3%)	28 (1.8%)	0	86
Σύνολο	417 (27.8%)	314 (20%)	108 (7.2%)	661 (4%)	1500

Στον πίνακα (15) βλέπουμε τις απαντήσεις που έδωσαν οι κηδεμόνες στην ερώτηση «Επιτρέπετε στην κόρη σας να πηγαίνει σε σχολικές εκδρομές». Οι απαντήσεις αυτές έχουν κατηγοριοποιηθεί σύμφωνα με το μορφωτικό επίπεδο των κηδεμόνων.

Έτσι, με βάση τον πίνακα (15), τα ποσοστά των κηδεμόνων που έδωσαν θετική απάντηση ήταν τα ακόλουθα: το 75% των κηδεμόνων με πτυχίο ΤΕΙ, το 94% των κηδεμόνων με μόρφωση Λυκείου και το 91% των κηδεμόνων με μόρφωση κατώτερη του Λυκείου. Πρέπει να επισημάνουμε ότι ο πραγματικός και βασικός λόγος της ύπαρξης των τόσο υψηλών θετικών απαντήσεων από μέρους των κηδεμόνων, δεν είναι μόνο το μορφωτικό τους επίπεδο, αλλά και η θετική άποψη που έχουν σχηματίζει για τη λειτουργία των ιδιωτικών ισλαμικών σχολείων.

Η ημέρα της εκδρομής δεν είναι μια απλή μέρα για τους γονείς καθώς, την προηγούμενη μέρα υπόκεινται σε μια πληθώρα προετοιμασιών: οι γονείς κάνουν αγορές και δίνουν συμβουλές στα κορίτσια όπως για παράδειγμα να μην βγάλουν τη μαντίλα στη διάρκεια της εκδρομής, να τηρούν αυστηρά την ισλαμική ενδυμασία, να μην απομακρύνονται από την υπόλοιπη ομάδα και να μην συνομιλούν με άτομα του αντίθετου φύλου¹⁰⁶ (είτε αυτά τα άτομα είναι από το οικείο περιβάλλον των κοριτσιών είτε είναι παντελώς άγνωστα σε εκείνα). Είναι γνωστό, ότι οποιαδήποτε «παράξενη» συμπεριφορά των κοριτσιών θα γνωστοποιηθεί με κάθε λεπτομέρεια στους γονείς τους από τα υπόλοιπα μέλη της εκδρομής, τα οποία τυχαίνει να ζουν και να μεγαλώνουν στην ίδια γειτονιά. Σ' αυτό το σημείο διαφαίνεται η υπερπροστατευτική συμπεριφορά που έχουν οι γονείς απέναντι στα κορίτσια, σε αντίθεση με την πιο χαλαρή συμπεριφορά που έχουν απέναντι στα αγόρια¹⁰⁷.

Ο Alzyoud Kaled¹⁰⁸ ανέφερε στη διδακτορική διατριβή του, πως τα κορίτσια έχουν πολύ πιο περιορισμένη ελευθερία σε σχέση και σύγκριση με τα αγόρια. Τα αγόρια έχουν πολύ μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων σε διάφορα θέματα όπως για παράδειγμα στην αγορά ενδυμάτων, στην επιλογή φίλων κτλ. Η περιορισμένη ελευθερία των κοριτσιών είναι μια πραγματικότητα της ισλαμικής κοινωνίας, η οποία έχει τα θεμέλια της στα ήθη και στα έθιμα του τόπου. Οι γονείς δίνουν αυστηρές οδηγίες στα κορίτσια, όσον αφορά στη συμπεριφορά τους και πιο ελαστικές οδηγίες στα αγόρια, όπως για παράδειγμα να προσέχουν τη διάβαση, να σέβονται τους καθηγητές τους, να έχουν επιεική συμπεριφορά ως προς την ομάδα κτλ.

Τέλος, δεν θα πρέπει να παραγκωνίσουμε την αγωνία και το άγχος που έχουν οι γονείς, κατά τη διάρκεια επιστροφής των κοριτσιών από την εκδρομή, γεγονός το οποίο δε συμβαίνει και με τα αγόρια.

¹⁰⁶ Η Ειρήνη Καμπερίδου (XX:669) στη διατριβή της αναφέρει ότι στο Ισλάμ δεν επιτρέπεται σ' έναν άνδρα να κοιτάζει μια γυναίκα και το αντίθετο, ούτε να ανταλλάξει κουβέντες μαζί της πριν να γίνει σύζυγός της.

¹⁰⁷ Ο Σαρρής Ν. (1990: 32), στην ερευνά του για την οικογένεια στην Τουρκία, επισημαίνει ότι τα κορίτσια, σε σχέση με τ' αγόρια, έχουν μία διαφορετικού είδους πρόσβαση κοινωνικοποίησης και τελούν υπό συνεχή καταπίεση κι έλεγχο

¹⁰⁸ Βλ. Διδακτορική διατριβή 2008 «Επιπτώσεις από τα ήθη και τα έθιμα στην αθλητική δραστηριότητα της γυναίκας», σ. 135

**3 (Δ) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές των
ισλαμικών σχολείων σε σχέση με το μηναίο εισόδημα των κηδεμόνων**

Πινάκας (16) Κηδεμόνες

Επιτρέπετε στην κόρη σας να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές;	Μηνιαίο Εισόδημα των κηδεμόνων			Σύνολο
	Κάτω από 500	Πάνω από 500 Κάτω από 1000	Πάνω από 1000	
Ναι	654 (43.6%)	286 (19%)	474 (31.6%)	1414
Όχι	86 (5.7%)	0	0	86
Σύνολο	740	286	474	1500

Σ' αυτό το σημείο της έρευνας, θα μελετήσουμε την επίδραση της οικονομικής επιφάνειας των γονέων στη λήψη αποφάσεων σχετικών με τη συμμετοχή των κοριτσιών στις σχολικές εκδρομές που διοργανώνουν τα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία.

Παρατηρώντας τον πίνακα (16), αντιλαμβανόμαστε ότι ο οικονομικός παράγοντας δεν αποτελεί εμπόδιο στην συμμετοχή των κοριτσιών στις σχολικές εκδρομές των ιδιωτικών (αλλά και των δημοσίων) ισλαμικών σχολείων. Θα μπορούσε κανείς να πει, ότι αυτό το γεγονός, οφείλεται στην επίδραση που ασκούν τα ήθη και τα έθιμα στην κοινωνία. Υπάρχει μία παροιμία η οποία λέει: «Ότι είναι θεμιτό από την πλειοψηφία είναι θεμιτό και από το σύνολο της κοινωνίας».

Επιπρόσθετα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο οικονομικός παράγοντας δεν επηρεάζει τις αποφάσεις των κηδεμόνων αρνητικά καθώς, οι γονείς που στέλνουν τα παιδιά τους στα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία έχουν την οικονομική δυνατότητα που τους επιτρέπει να ανταπεξέλθουν στα έξοδα των σχολικών εκδρομών. Αντίθετα, οι γονείς που στέλνουν τα παιδιά τους σε δημόσια σχολεία, δεν αντιμετωπίζουν τόσο μεγάλο οικονομικό πρόβλημα, καθώς οι σχολικές εκδρομές πραγματοποιούνται μία φορά μέσα στο σχολικό έτος. Να σημειώσουμε εδώ ότι το μηνιαίο εισόδημα μιας

ιορδανικής οικογένειας, ανέρχεται στα 500 δηνάρια¹⁰⁹, τα οποία αντιστοιχούν σε 525€ ή 700\$.

Η έρευνα μας δείχνει ότι οι κηδεμόνες που ανήκουν στην αστική ή μεγαλοαστική τάξη, επιτρέπουν τη συμμετοχή των κοριτσιών τους σε σχολική εκδρομή με ποσοστό 100%. Το ίδιο, επίσης, συμβαίνει και με τις χαμηλότερες κοινωνικές τάξεις¹¹⁰, καθώς οι κηδεμόνες που ανήκουν σε αυτές, επιτρέπουν στις κόρες τους να λάβουν μέρος στις σχολικές εκδρομές με ποσοστό 88%. Παρόλη τη διαφορά που προκύπτει από τη σύγκριση των δύο προηγούμενων κατηγοριών, αυτό το ποσοστό θετικών απαντήσεων θεωρείται υψηλό. Εδώ, η λήψη θετικών απαντήσεων από μέρους των γονέων δεν οφείλεται σε οικονομικούς λόγους αλλά σε κοινωνικούς ή ψυχολογικούς ή συναισθηματικούς, όπως λόγου χάρη, κάποια πιθανή πίεση που θα ασκεί η μητέρα στο σύζυγο, συγκρίνοντας την κόρη της με τις άλλες συμμαθήτριες της ή κάποια πιθανή πίεση που θα ασκεί η κόρη στον πατέρα της χρησιμοποιώντας την εκδρομή ως δικαιολογία για να φέρει κάλους βαθμούς.

Τέλος, θα ήθελα να επισημάνω ότι οι ταχύτατοι και έντονοι ρυθμοί εκσυγχρονισμού των υπόλοιπων χωρών λειτουργεί αντιστρόφως ανάλογα με τους ρυθμούς εκσυγχρονισμού της ισλαμικής κοινωνίας. Συγκεκριμένα, όσο αυξάνονται οι πιέσεις από τις αναπτυγμένες χώρες, μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης και μέσω της διαφήμισης, τονίζοντας διαρκώς το ρόλο που παίζει η ελευθερία της γυναίκας στην κοινωνία, τόσο η ισλαμική κοινωνία παραμένει πιο έντονα προσκολλημένη στα ήθη και στα έθιμα που πηγάζουν από την ισλαμική θρησκεία, ενδυναμώνοντας και ενισχύοντάς τα. Πάρα την αυξημένη συμμετοχή των κοριτσιών στις εκδρομές των ισλαμικών σχολείων¹¹¹ και το υψηλό μορφωτικό επίπεδο¹¹² που συναντάμε στην κοινωνία, η ίδια δεν μπορεί να δεχθεί και να παρακολουθήσει τις εξελίξεις αφού η ποιότητα μόρφωσης των ανθρώπων προέρχεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό από την ισλαμική παιδεία (θρησκεία)

¹⁰⁹ Ο μέσος όρος μηνιαίου εισοδήματος της ιορδανικής οικογένειας, αντιστοιχεί σε 543 δηνάρια (σύμφωνα με τη γενική στατιστική υπηρεσία 2003-2006, σ. 51)

¹¹⁰ Γενική στατιστική υπηρεσία 2003-2006, σ. 92 : Το όριο φτώχειας στην Ιορδανία είναι 419 δηνάρια

¹¹¹ Γενική στατιστική υπηρεσία 2003-2006, σ. 87, το ποσοστό μόρφωσης του συνόλου των κατοίκων της Ιορδανίας ανέρχεται στο 90,3% για το 2006.

¹¹² Η εθνική υπηρεσία πολιτογράφησης της Ιορδανίας το 2006 δηλώνει ότι το ποσοστό νέων κάτω από 25 χρονών που είναι αναλφάβητοι κατέχει το 1% του πληθυσμού και το 34% των νέων είναι πανεπιστημιακής μορφώσεως, σ.5

**3 (Ε) Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές των
ισλαμικών σχολείων (άποψη δασκάλων)**

Πίνακας (17) Δάσκαλοι

Απαγορεύουν οι γονείς στο κορίτσι να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές;	Φύλο		Σύνολο
	Α	Θ	
Ναι	29	29	58
Όχι	90	102	192
Σύνολο	119	131	250

Σε αυτό το σημείο της έρευνας ρωτήσαμε 250 δασκάλους αν πιστεύουν ότι οι γονείς απαγορεύουν τη συμμετοχή των κοριτσιών τους σε σχολικές εκδρομές.

Μελετώντας τις απαντήσεις, βλέπουμε ότι η πλειοψηφία των δασκάλων υποστηρίζει ότι οι γονείς επιτρέπουν τη συμμετοχή των κοριτσιών στις σχολικές εκδρομές. Συγκεκριμένα, 192 από τους 250 ερωτώμενους δασκάλους / δασκάλες (δηλ. το 77%) μας απάντησαν ότι οι γονείς δεν απαγορεύουν τη συμμετοχή των κοριτσιών, ενώ μόνο 58 δάσκαλοι / δασκάλες (που αντιστοιχούν σε ποσοστό 23%) απαντάνε ότι υπάρχει απαγόρευση από τους γονείς στη συμμετοχή των παιδιών τους σε εκδρομές των ισλαμικών σχολείων.

Αναμφίβολα, η γνώμη των δασκάλων επηρεάζεται από τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας. Δεν πρέπει να λησμονήσουμε, ότι οι δάσκαλοι είναι μέρος της ισλαμικής κοινωνίας και επομένως, εκφράζουν την ίδια άποψη με αυτήν των κηδεμόνων.

4. Η δυνατότητα του κοριτσιού να διαλέγει τα ρούχα του

Πίνακας (18) Κορίτσια

Σου δίνουν οι γονείς σου τη δυνατότητα να επιλέξεις μόνη σου τα ρούχα σου;	Απαντήσεις	Ποσοστό απαντήσεων %
Ναι	1437	95.8%
Όχι	63	4.2%
Σύνολο	1500	100%

Πίνακας (19) Κηδεμόνες

Δίνετε στην κόρη σας την ελευθερία να διαλέξει η ίδια τα ρούχα που θέλει;	Απαντήσεις	Ποσοστό απαντήσεων %
Ναι	1326	88.4%
Όχι	138	9.2%
Δεν απάντησαν	36	2.4%
Σύνολο	1500	100%

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε τη δυνατότητα του κοριτσιού να διαλέγει τα ρούχα του, σύμφωνα με τη γνώμη των κοριτσιών αλλά και των κηδεμόνων.

Αναλύοντας τον πίνακα (18) διαπιστώνουμε, από τις απαντήσεις των κοριτσιών, ότι το 95.8% αυτών έχουν την ελευθερία να αγοράζουν ελεύθερα ρούχα, ενώ μόλις το 4.2% δεν έχουν τη δυνατότητα να ψωνίζουν ελεύθερα. Επιπρόσθετα, μελετώντας τον πίνακα (19), παρατηρούμε ότι το 9.2% των κηδεμόνων απάντησαν ότι δεν επιτρέπουν στα κορίτσια την ελευθερία επιλογής ρούχων.

Εξετάζοντας τις αιτίες που εμποδίζουν τους γονείς να αφήσουν την κόρη τους να διαλέξει τα ρούχα της ελεύθερα, βλέπουμε ότι οι κηδεμόνες φοβούνται μήπως η

κόρη τους αγοράσει ρούχα που δεν της ταιριάζουν ή που μπορεί να προκαλέσουν κάποια αρνητικά σχόλια στην τοπική κοινωνία (κουτσομπολιά). Επίσης, θεωρούν ότι τα κορίτσια, λόγω του νεαρού της ηλικίας τους, δεν έχουν ακόμα την ανάλογη εμπειρία και τη γνώση να διαλέξουν ρούχα που να ταιριάζουν στη θέση της οικογένειάς τους στην συντηρητική κοινωνία που ζουν και μεγαλώνουν.

Η ενδυμασία, η οποία διαγράφει ή και ακόμα αποκαλύπτει μέρη του σώματος, δεν θεωρείται αποδεκτή ούτε από τη θρησκεία¹¹³ αλλά αντίθετα, χαρακτηρίζεται ως προσβλητική και απορριπτέα, η οποία κατά κανένα τρόπο δε συμφωνεί με την επιθυμία του πατέρα¹¹⁴. Μάλιστα πρέπει στην περίπτωση αυτή να διασφαλισθεί ότι η μητέρα θα ψωνίσει για την κόρη της ρούχα συντηρητικά¹¹⁵ που δεν θα προκαλέσουν ούτε την αντίδραση του πατέρα ή των αδερφών της, αλλά ούτε και της κοινωνίας, που τηρεί τα ήθη και τα έθιμα που πηγάζουν από την ισλαμική θρησκεία: *Δόθηκε η εντολή στις ευσεβείς να κατεβάζουν τα βλέμματα τους από τον πειρασμό, να είναι εγκρατείς, να καλύπτουν τα κάλλη τους, εκτός από τα εξωτερικά, να καλύπτουν τα στήθη τους με πέπλο, να μην δείχνουν τα κάλλη τους σε κανέναν, εκτός από τους συζύγους, τον πάτερα, τους πεθερούς, τα παιδιά τους προγόνους, τα αδέρφια, τα ανίψια και τις συζύγους τους, τις δούλες τους ή τους άντρες υπηρέτες τους οι όποιοι δεν έχουν σεξουαλικά δικαιώματα, καθώς και τα παιδιά τα όποια αναγνωρίζουν την ιδιαιτερότητα του γυναικείου φύλου. Οι γυναίκες καθώς βαδίζουν να μην κινούν τα πόδια τους κατά τέτοιο τρόπο που να επιδεικνύει τα κρυμμένα κάλλη τους*¹¹⁶.

¹¹³ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, Κεφ. (σούρα), §360 (αγιέτ) «ελνour» σ.534

¹¹⁴ Εκφράζει την πραγματικότητα που συναντάται στο ιορδανικό σπίτι, σχετικά με την πατρική κυριαρχία που επιβάλλεται σ' αυτό κι είναι παρόμοια με τη θέση που ο πατέρας κατέχει στο τουρκικό σπίτι. Ο Σαρής Ν. (1990:25) σχετικά αναφέρει: *Ο πατέρας στην τουρκική οικογένεια πραγματώνει την κατανομή εργασίας μεταξύ των μελών της οικογένειας, καρπώνεται το εισόδημα και μέχρι ενός σημείου έχει την εξουσία να καθορίζει την μοίρα του κάθε μέλους*. Ομοίως, στην ιορδανική κοινωνία βλέπουμε να παρεμβαίνει στη μοίρα του κάθε μέλους της οικογένειας του, σύμφωνα με τον Χρησατ Σ. (1990), στην ερευνά του για τα έθιμα του γάμου στην Ιορδανία, σ. 56. Επίσης βλ. Μωυσίδης Α. (1986) *Η Αγροτική Κοινωνία στη Σύγχρονη Ελλάδα*. σσ. 207-208.

¹¹⁵ Συντηρητικά: η ιορδανική κοινωνία είναι συντηρητική με εμμονή στα ήθη και τα έθιμα που πηγάζουν από τις αρχές του Ισλάμ και θεωρούν ότι η ενδυμασία της γυναίκας πρέπει να καλύπτει όλο το σώμα της. Το ένδυμα της γυναίκας πρέπει να είναι φαρδύ ώστε να μην φαίνονται οι εσωτερικές γραμμές του σώματος. Ωστόσο, μία Μουσουλμάνα γυναίκα έχει τη δυνατότητα να φορέσει ο,τιδήποτε την ευχαριστεί όταν βρίσκεται με το σύζυγο ή την οικογένειά της. Όταν όμως κυκλοφορεί εκτός του σπιτιού και παρευρίσκεται με άλλους άνδρες, εκτός του συζύγου της, πρέπει να φοράει ένδυμα που να καλύπτει όλα τα μέρη του σώματός της και που δεν αποκαλύπτει τη φιγούρα της. Μάλιστα, συναντάται και κάποια σύγκρουση απόψεων αφού ορισμένοι πιστεύουν ότι τα χέρια και το πρόσωπο πρέπει να παραμένουν ακάλυπτα, ενώ κάποιοι άλλοι διαφωνούν υποστηρίζοντας ότι και το πρόσωπο δεν πρέπει να φαίνεται. Οι κανόνες αυτοί πηγάζουν από τις θρησκευτικές επιταγές. Το Κοράνι αναφέρει μάλιστα το γυναικείο ντύσιμο τουλάχιστον τρεις φορές σε (Κεφ. al noor §31, σ. 520, al aaraf, §26, σ. 206 και al maida, §51, σ. 153). Επίσης, βλ. Πατέλος Κ. (1987) *Πολιτική Ιστορία του Ισλαμικού Χώρου 7^{ος} –18^{ος}*, σ. 55.

¹¹⁶ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, Κεφ. σούρα, §31(αγιέτ) «ελνour», σ.528

Με βάση τα παραπάνω, περνάμε στην ηθικοποίηση της ένδυσης, η οποία σύμφωνα με τον Μιχάλη Μερακλή (1992:97) περιέχει δυο κατεξοχήν αυστηρούς ορους: το σώμα δεν επιτρέπεται να είναι γυμνό, αλλά ούτε και ντυμένο με τρόπο που να προκαλεί. Ο Αλέξανδρος Καριώτογλου (2005:165), στηριζόμενος στα λόγια του προφήτη Muhammad, αναφέρει πως όταν μια γυναίκα φθάσει στην ηλικία της εφηβείας, πρέπει να καλύπτει ολόκληρο το σώμα της, εκτός από τα χέρια και το πρόσωπό της. Στο μουσουλμανικό κόσμο τόσο οι γυναίκες, όσο κι οι άνδρες πρέπει να επιδεικνύουν σεμνότητα μέσω της συμπεριφοράς και της ενδυμασίας τους.

4 (Α) Τηρούν οι μαθήτριες το ισλαμικό ντύσιμο ανάλογα με το φύλο των δασκάλων που παραδίδουν το μάθημα;

Πίνακας (20) Κορίτσια

Τηρούν τα κορίτσια το ισλαμικό ντύσιμο;	Απαντήσεις	
	Ποσοστό Απαντήσεων %	
Ναι	236	94.4%
Όχι	16	5.6%
Σύνολο	250	100%

Πίνακας (21

Τηρούν τα κορίτσια το ισλαμικό ντύσιμο (ανάλογα με το φύλο των δασκάλων);	Φύλο		Σύνολο
	Α	Θ	
Ναι	105	131	236
Όχι	14	0	14
Σύνολο	119	131	250

Σ' αυτήν την ενότητα θα γίνει λόγος για την τήρηση του ισλαμικού ντυσίματος των κοριτσιών στο σχολείο.

Ρωτήσαμε, λοιπόν, τις μαθήτριες αν φοράνε το μαντήλι στο σχολείο και κατά πόσο τις επηρεάζει το φύλο των δασκάλων τους. Οι απαντήσεις που μας έδωσαν, όπως φαίνεται από τον πίνακα (20), ήταν οι εξής: το 94.4% των μαθητριών (πολύ υψηλό ποσοστό) υποστήριξαν ότι φοράνε το μαντήλι στο σχολείο, ενώ μόλις το 5.6% απάντησαν αρνητικά στην ίδια ερώτηση.

Τα υψηλά θετικά ποσοστά αυτής της ερώτησης συμφωνούν με μια έρευνα που έγινε στο Πανεπιστήμιο του Καΐρου στην Αίγυπτο. Στην έρευνα αυτή διαπιστώθηκε ότι το 79% των ερωτώμενων πιστεύουν ότι οι φοιτήτριες πρέπει να φοράνε το μαντήλι στα Πανεπιστήμια. Αναλυτικά, το 44% θεωρούν ότι το μαντήλι συντελεί στην αξιοπρέπεια και το σεβασμό της γυναίκας από την πλευρά της κοινωνίας. Το 31% θεωρούν ότι αποτρέπει την πρόκληση (σκανδαλισμός) της κοινωνίας. Αντίθετα, μόνο το 9% πιστεύουν ότι η γυναίκα δεν πρέπει να φοράει μαντήλι, καθώς αυτό λειτουργεί ως μέσο κάλυψης της κακής συμπεριφοράς κάποιων γυναικών, ενώ το 6% θεωρούν ότι το μαντήλι είναι τάση της μόδας¹¹⁷. Το 10% των ερωτώμενων δεν απάντησαν.

Επιπλέον, Ο Χασάν Πατσαμάν (1989:121) συμπληρώνει ότι ο Μουσουλμάνος πρέπει να καλύπτει το μέρος του σώματος που βρίσκεται μεταξύ ομφαλού και γονάτων, ενώ η γυναίκα Μουσουλμάνα πρέπει να σκεπάζει όλο το σώμα

¹¹⁷ Afif A. 1996, *Έρευνες στην επιστήμη της σύγχρονης κοινωνιολογίας*, σ. 79.

της εκτός από τα χέρια, τα πόδια και το πρόσωπο. Ο περιορισμός της ενδυμασίας αποτελεί ηθικό κανόνα.

Σύμφωνα με τον Ahmad Obidat (1995:341) οι κοπέλες κι οι γυναίκες στην Ιορδανία φορούν την κελεμπία και τη μαντίλα λόγω του θρησκευτικού αισθήματος, το οποίο είναι έντονο στην ιορδανική κοινωνία, κι ως αντίδραση στη μεγάλη επιρροή που ασκούν τα δυτικά πολιτιστικά στοιχεία στην ισλαμική κοινωνία, τα οποία διαφέρουν αρκετά από την πίστη και τις παραδόσεις των Ιορδανών, ως Αράβων και Μουσουλμάνων.^{118, 119}

Από την άλλη, οι Akbar Ahmed και (1994:146) παραθέτουν το σχόλιο κάποιας γυναίκας, από μία φτωχή περιοχή του Καιρού, σε σχέση με την κάλυψη του σώματος των Μουσουλμάνων γυναικών με μακριά ρούχα: *Όταν ήμουν κορίτσι μπορούσες να ξεχωρίσεις τη μόδα από ένα σωστό φόρεμα. Σεμνότητα είναι στοιχείο μίας γυναίκας, δεν είναι τα ρούχα της. Πολλά από τα κορίτσια που ξαναφορούν τη μαντίλα σήμερα νομίζουν ότι το μάκρος των ρούχων τους είναι αυτό που χρειάζεται για να θεωρηθούν καλές Μουσουλμάνες.*

Σχετικά με το παραπάνω σχόλιο, ο Θεόδωρος Καρέζης (1997:319) τονίζει ότι υπάρχουν - αν και σπάνιες- περιπτώσεις κατά τις οποίες ο αφέντης του σπιτιού επιτρέπει στη γυναίκα του να βγει έξω, με μοναδική προϋπόθεση η γυναίκα να σκεπάζει το πρόσωπό της.

Ο Tad Tuleja (1987:57) σημειώνει ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο νυφικό βέλος και το μαντήλι που καλύπτει το πρόσωπο των Μουσουλμάνων γυναικών. Στη μουσουλμανική κοινωνία το μαντήλι συμβολίζει το διαχωρισμό των φύλων, ο οποίος πρέπει να είναι ξεκάθαρος, αφού οι γυναίκες αποτελούν τον κίνδυνο-πειρασμό για τους άνδρες. Το μαντήλι αντιπροσωπεύει την υποταγή της γυναίκας στο σύζυγό της,

¹¹⁸ Οι γυναίκες της Ιορδανίας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, ειδικότερα οι πανεπιστημιακές φοιτήτριες, διαδραμάτισαν έναν ενεργό ρόλο στην ισλαμική αναγέννηση. Η παραδοσιακή ενδυμασία αποτελούσε προσωπική επιθυμία των κοριτσιών, αφού έτσι ένιωθαν ότι εισπράττουν περισσότερο σεβασμό και αντιμετωπίζονται με περισσότερη σοβαρότητα από τους άνδρες συμφοιτητές τους. Η παραδοσιακή γυναικεία ισλαμική ενδυμασία δεν αποτελούσε πλέον χαρακτηριστικό των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων, όπως συνέβαινε παλαιότερα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.Jordan-encounter.com/Islam%20in%20Jordan-96.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).

¹¹⁹ Συγγραφείς αναφερόμενοι στην παραδοσιακή κοινωνία και στο ρόλο και τη θέση της οικογένειας σε αυτή, όπως ο Γιάννης Μαυραγάνης (1995:70), αναφέρουν ότι το ντύσιμο μίας νέας κοπέλας πρέπει να είναι συντηρητικό κι αυστηρό, η βάρκα σφιχτοδεμένη και μέχρι τον αστράγαλο κι η μπλούζα μέχρι το ύψος του λαιμού, ενώ οι σχέσεις με τ' αγόρια είναι περιορισμένες κι από απόσταση ή ανύπαρκτες, τα λόγια λίγα, το βλέμμα χαμηλωμένο. Ο Tad Tuleja (1987:79) σημειώνει ότι στην Καθολική Εκκλησία οι γυναίκες φορούν μαντήλι, προκειμένου να υποδηλώσουν την υποταγή τους στην εξουσία του συζύγου τους.

ενώ θεωρείται ότι μάλλον ενισχύει τη γοητεία της, αφού «τα κρυμμένα αγαθά φαίνονται περισσότερο πολύτιμα κι ελκυστικά από εκείνα που βρίσκονται σε κοινή θέα».

Ο John Espocito (2002:95-96) αναφέρει σχετικά, πως η ισλαμική μαντίλα και το ντύσιμο των γυναικών με πιο φαρδιά ρούχα υπήρξε αρχικά σύμβολο τιμής και διάκρισης μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. Οι υποστηρικτές του παραπάνω τρόπου ντυσίματος εξηγούν ότι η μαντίλα αποτρέπει αφενός τον ανταγωνισμό μεταξύ των γυναικών κι αφετέρου τους άνδρες από το να τις θεωρούν ερωτικά μόνο αντικείμενα. Επιπρόσθετα, επιτρέπει στις γυναίκες να επικεντρωθούν στην πνευματική, διανοητική κι επαγγελματική τους ανάπτυξη και καλλιέργεια¹²⁰.

Ο Μιχάλης Μερακλής (1992:97) σημειώνει ότι οι γυναίκες στην Αραβία δείχνουν κάποια μέρη του σώματος, ενώ η επίδειξη του προσώπου είναι για τις Μουσουλμάνες κάτι κ

Β' ΜΕΡΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΟΡΙΤΣΙΩΝ ΚΑΙ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ

5. Η σημασία της μόρφωσης στα κορίτσια

Πίνακας (22) Κορίτσια

Θεωρείτε τη μόρφωση σημαντικό εφόδιο;	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	1498	99.9%
Όχι	2	1%
Σύνολο	1500	100%

¹²⁰ Ο John Espocito (2002:95) στηριζόμενος στο Κοράνι σημειώνει: *Πείτε στις πιστές γυναίκες ότι πρέπει να χαμηλώνουν το βλέμμα τους και να διαφυλάττουν τη σεμνότητά τους. Πρέπει να σχεδιάζουν ένα πέπλο γύρω από τα στήθη τους και να μην επιδεικνύουν την ομορφιά τους.*

Πίνακας (23) Κηδεμόνες

Θεωρείτε σημαντική τη μόρφωση του κοριτσιού;	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων %
Ναι	1408	95.9%
Όχι	48	4.1%
Σύνολο	1500	100%

Στην παρούσα στιγμή της έρευνας, θα εξετάσουμε τη σημασία που έχει η μόρφωση για τα κορίτσια της ισλαμικής κοινωνίας. Θέσαμε λοιπόν, το ερώτημα αυτό στα κορίτσια αλλά και στους κηδεμόνες τους.

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις του πίνακα (22) με αυτές του πίνακα (23), παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει διαφορά μεταξύ των απόψεων των κηδεμόνων και των κοριτσιών σ' ότι αφορά στη σημασία της μόρφωσης. Ειδικότερα, βλέπουμε στον πίνακα (22) ότι το 99% των κοριτσιών θεωρούν σημαντική τη μόρφωση. Επιπρόσθετα, στον πίνακα (23) βλέπουμε ότι το 95.9% των κηδεμόνων θεωρούν βασική και σημαντική τη μόρφωση των κοριτσιών και μόνο το 4.1% αυτών έχουν αντίθετη άποψη.

Το υψηλό θετικό ποσοστό απαντήσεων και των δύο οφείλεται στην κοινωνική αλλά και θρησκευτική εξέλιξη της Ιορδανικής κοινωνίας. Ο Ιορδανός Majed Al Zyoud (2006:11) υποστήριξε ότι τα αποτελέσματα αυτά οφείλονται στην παγκοσμιοποίηση¹²¹ που συντελείται μέσω των μέσων μαζικής επικοινωνίας, τα οποία διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στην αλλαγή των αντιλήψεων των Ιορδανών σχετικά με τη σημασία της μόρφωσης ενός κοριτσιού. Στον πίνακα (24) (στο επόμενο κεφάλαιο) θα δούμε τους λόγους που ανέφεραν τα κορίτσια,

¹²¹ Αν σήμερα έχουμε όλοι μας συνειδητοποιήσει ότι ζούμε σε ένα κόσμο, αυτό οφείλεται σε μεγάλο μέρος στη διεθνή έκταση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Όποιος ανοίγει την τηλεόραση και βλέπει τις διεθνείς ειδήσεις, βρίσκεται μπροστά σε μια παρουσίαση γεγονότων που συνέβησαν την ημέρα εκείνη ή λίγο νωρίτερα σε πολλά και διαφορετικά μέρη του κόσμου. Οι εξελίξεις αυτές εκφράζουν την ένταση της παγκόσμιας πληροφοριακής τάξης, η οποία αναπτύχθηκε άνισα και αντανakλά τις διαφορές μεταξύ των αναπτυγμένων κοινωνιών και των χωρών του τρίτου κόσμου, σύμφωνα με τον Giddens A. (2002) *Κοινωνιολογία*, σσ. 506-507.

προκειμένου να αιτιολογήσουν την άποψή τους σε σχέση με την ύψιστη σημασία της μόρφωσης τους.

Η επικρατούσα άποψη στην ιορδανική κοινωνία, ανάγει τη μόρφωση του κοριτσιού σε κάτι ανεπιθύμητο για λόγους καθαρά κοινωνικούς, που πηγάζουν από τη νοοτροπία, τις στάσεις, τις αξίες των Ιορδανών, αλλά και λόγω της οικονομικής ιδεολογίας. Θεωρούν ότι η μόρφωση ενός κοριτσιού πρέπει να περιορίζεται στις οικιακές δουλειές¹²², όπως είναι η μαγειρική, η καθαριότητα, το πλύσιμο κλπ. Η αναφορά αυτή ταυτίζεται με τα ευρήματα της Samia Saati (1999:178), η οποία υπογραμμίζει ότι η Παιδεία για τις γυναίκες στις αραβικές χώρες ήταν κάτι απαγορευμένο, καθώς θεωρήθηκε ότι η μόρφωσή τους δεν έχει αξία, ότι αποτελούσε χαμένο χρόνο και ότι θα μειώσει το ενδιαφέρον τους για τα οικιακά καθήκοντα. Ωστόσο, όταν η τηλεόραση και τα υπόλοιπα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, εισήλθαν στο ιορδανικό σπίτι, η αντίληψη αυτή άρχισε σταδιακά να υποχωρεί, ώστε να παρατηρείται ραγδαία μείωση του αναλφαριθμητισμού. Εξαιτίας, λοιπόν, των παραγόντων που αναφέραμε αλλά και της αντίληψης για την ισλαμική θρησκεία, η μόρφωση έλαβε μια διαφορετική όψη. Οι Akbar Ahmed και Hastings Donnan (1994:2) επίσης τονίζουν ότι η Παγκοσμιοποίηση ανάγει την ισλαμική εκπαίδευση σε ζήτημα παγκοσμίου ενδιαφέροντος κι όχι ως αποκλειστικά εσωτερική υπόθεση. Ένας άλλος λόγος είναι η ορθή αντίληψη¹²³ της ισλαμικής θρησκείας¹²⁴.

Τέλος, παρατηρούμε ότι το 4.1% των κηδεμόνων δεν ενδιαφέρονται για τη σημασία της μόρφωσης προσθέτοντας μάλιστα ότι *η γυναίκα όσο ψηλά και να πάει, ότι κι αν κάνει, θα καταλήξει στο σπίτι*, αναφορά η οποία εκφράζει την πλήρη

¹²² Επίσης, βλ. Καμπερίδου Ε. (XX) *Η Θέση της Γυναίκας στο Οθωμανικό Χαρέμι, κατά την Επιτόπια Παρατήρηση Ξένων Περιμήτριων του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα*, σ 602. Βλ. επίσης, Wohpa T. (1983) *The Role of Women in Islam*, σ. 234. Βλ. Alktbee I. (2006), *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Αραβικό Πολιτισμό*, Νο 6, σ. 18.

¹²³ Η μόρφωση είναι ένα ζήτημα που τονίστηκε από το Ισλάμ μέσω του προφήτη Muhammad και το Ιερό Κοράνι. Ωστόσο, η κατανόηση των ανθρώπων (Ιορδανών ειδικά και Μουσουλμάνων γενικότερα) για το θέμα αυτό περιοριζόταν στην εκμάθηση της θρησκευτικής επιστήμης, παρά το ότι το Ισλάμ αναφέρει και τονίζει τη σημασία της μάθησης σε κάθε τομέα, «ιατρική, αρχιτεκτονική κ.λπ.» μέχρι τον αθλητισμό και τη ζωγραφική, αλλά υπό την τήρηση των νομών του Ισλάμ. Με την αναφορά αυτή συμφωνεί ο Μακρή Γ. (2004:461), ο οποίος αναφέρει ότι η εκπαίδευση των παιδιών από τους γονείς γινόταν μέσα στο πλαίσιο της ισλαμικής παράδοσης και αφορούσε στη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους σύμφωνα με τις αρχές του Ισλάμ.

¹²⁴ Κατά τον Μακρή Γ. (2004:117), οι περισσότεροι δυτικοί αναλυτές πιστεύουν ότι ο όρος «Κοράνι» προέρχεται από το συριακό qeryana (ανάγνωση της γραφής, μάθημα). Σύμφωνα με τους Μουσουλμάνους ερευνητές, Κοράνι σημαίνει qara'a, δηλαδή «αυτός που διάβασε ή απήγγειλε». Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος αναφέρει σχετικά στην εφημερίδα Μετρό (2006): «χωρίς πνευματικότητα κανένας λαός δεν μπορεί να προοδεύσει», αριθμός φύλλου 1447, σ. 2.

προσκόλληση των ατόμων αυτών στα ήθη και στα έθιμα καθώς και στη λανθασμένη αντίληψή τους για τη θρησκεία.

Οι κηδεμόνες της ιορδανικής κοινωνίας, που ενδιαφέρονται για τη σημασία της μόρφωσης, εξέφρασαν αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία η μόρφωση βελτιώνει τη θέση της γυναίκας: *«Ο προφήτης Muhammad τους ζήτησε να μορφώνονται, είναι το καλύτερο όπλο γι' αυτήν»*, όπως δήλωσαν χαρακτηριστικά, ενώ οι κηδεμόνες δήλωσαν ότι επειδή έχει μέλλον, καθέναν τον ενδιαφέρει να μορφώνεται και να μορφώνει τα παιδιά του, επειδή ο θεός (ΑΛΛΑΧ) διέταξε να μορφώνονται οι άνθρωποι και να ζητάνε τις γνώσεις χωρίς καμία διάκριση.

5 (Α) Οι λόγοι για τους οποίους η μόρφωση του κοριτσιού θεωρείται σημαντική

Πίνακας (24) Κορίτσια

Γιατί πιστεύεις πως η μόρφωση των κοριτσιών είναι απαραίτητη;	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
Αποτελεί ένα όπλο στα χέρια μας	306	20.4%
Βελτιώνει την κοινωνική θέση μας	635	42.3%
Θρησκευτικοί λόγοι	557	37.1%
Δεν απάντησαν	2	1%
Γενικό σύνολο	1500	100%

Πίνακας (25) Κηδεμόνες

Γιατί πιστεύετε πως η μόρφωση των κοριτσιών είναι απαραίτητη;	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
Αποτελεί ένα όπλο στα χέρια τους	282	18.8%
Βελτιώνει την κοινωνική θέση των κοριτσιών	366	24.4%
Θρησκευτικοί λόγοι	721	48.1%
Άλλοι λόγοι	93	6.2%
Δεν απάντησαν	38	2.5%
Γενικό σύνολο	1500	100%

Στους πίνακες (24) και (25) θα εξετάσουμε τους λόγους για τους οποίους τα κορίτσια και οι κηδεμόνες της ισλαμικής κοινωνίας θεωρούν τη μόρφωση των κοριτσιών σημαντική.

Μελετώντας τον πίνακα (24), ο οποίος αφορά στη γνώμη των κοριτσιών, βλέπουμε ότι το 20.4% θεωρούν ότι η εκπαίδευση είναι ένα όπλο στο χέρι του κοριτσιού, με τη βοήθεια του οποίου θα προσπεράσει εμπόδια και θα αντιμετωπίσει τις δύσκολες συνθήκες που πιθανόν συναντήσει στο μέλλον. Από την πλευρά των κηδεμόνων (πίνακας 25), το 18.8% αυτών θεωρούν ότι η εκπαίδευση είναι ένα όπλο στο χέρι των κοριτσιών.

Το χαμηλό ποσοστό των κοριτσιών, το οποίο υποστήριξε ότι η μόρφωση αποτελεί ένα όπλο στα χέρια τους, μπορεί να δικαιολογηθεί ως εξής: Τα κορίτσια ερμηνεύουν την έννοια «όπλο» σαν ένα οικονομικό εφόδιο, παραγκωνίζοντας την κοινωνική διάσταση της λέξης. Συγκεκριμένα, το κορίτσι που θα έχει επιμορφωθεί κατάλληλα θα μπορέσει να δημιουργήσει μία οικογένεια, η οποία θα έχει τη δυνατότητα να παρακολουθεί τις πολιτιστικές και επιστημονικές εξελίξεις της κοινωνίας και θα μπορεί πιο εύκολα να κατανοήσει τις διάφορες πτυχές της ζωής.

Ένας άλλος λόγος που οι γονείς και τα κορίτσια προέβαλαν είναι η βελτίωση της κοινωνικής θέσης των κοριτσιών. Το ποσοστό των κοριτσιών που έδωσαν αυτή την απάντηση είναι 42.3% (πίνακας 24), ενώ το ποσοστό των κηδεμόνων είναι 24.4% (πίνακας 24).

Ο Ισπανός φιλόλογος Χουάν Λούις υπογραμμίζει ότι η εκπαίδευση της γυναίκας είναι απαραίτητη, διευκρινίζοντας: *Τα περισσότερα ελαττώματα των γυναικών, τόσο του τωρινού αιώνα, όσο και του προηγούμενου, προέρχονται από την αμορφωσιά*¹²⁵. Η Άννα Φραγκουδάκη (1985:216), επισημαίνει ότι *όποιοι κι αν είναι οι κοινωνικοί καταναγκασμοί, η μόρφωση βελτιώνει την ποιότητα ζωής οποιουδήποτε εργαζομένου κι αποτελεί γενικότερο εμπλουτισμό, ώστε να καθίσταται κοινωνικά σημαντικότερο να μορφώνονται όλοι ή έστω όσο το δυνατόν περισσότεροι*¹²⁶. Η Lila Abu-Lughod (1998:95) υπογραμμίζει ότι την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα το επιχείρημα ότι οι γυναίκες πρέπει να μορφώνονται επειδή αποτελούν τους εκπαιδευτές των παιδιών, τις συντρόφους των ανδρών και το μισό του έθνους, άρχισε να επαναλαμβάνεται και ν' αποκτά ορθότητα ως μία αυτονόητη κατάσταση. Ο Αντ. Δανασσής-Αφεντάκης (1992:290) συμπληρώνει ότι το άτομο όφειλε να μορφωθεί,

¹²⁵ Βλ. Καρζής Θ. (1990) *Η Γυναίκα της Νέας Εποχής*, σ. 38.

¹²⁶ Επίσης βλ. Παπαδάκη Ν. (2003) *Η Εκπαιδευτική Πολιτική*, σ. 160.

για να υπηρετήσει την πολιτεία, ενώ στηριζόμενος στα λόγια του Πλάτωνα, αναφέρει ότι τα παιδιά πρέπει να εκπαιδεύονται σαν ν' ανήκουν περισσότερο στην πόλη παρά στους γονείς.

Ο τρίτος λόγος αναφέρει ότι η σημασία της εκπαίδευσης των κοριτσιών έχει θρησκευτικά κίνητρα. Αυτό επιβεβαιώνεται από την πρώτη Σούρα που στάλθηκε στο προφήτη Mohammed, στο Κοράνι³: *Ας διαβάσεις το όνομα του Κυρίου σου, ο Οποίος δημιούργησε τα πάντα*¹²⁷ όπως επίσης και από τους στίχους: *Κύριέ μου αύξησέ μου τη γνώση*¹²⁸. Τέλος, από το sonna, το οποίο υπενθυμίζει με το Hadeith: *Η αναζήτηση της εκπαίδευσης είναι υποχρέωση σε κάθε μουσουλμάνο και μουσουλμάνη*¹²⁹. Από αυτά τα μικρά αποσπάσματα αντιλαμβανόμαστε ότι η αναζήτηση της εκπαίδευσης αποτελεί θρησκευτική υποχρέωση.

Ο Lois Lamya al-Faruqi (1984:51) αναφέρει ότι τόσο στο Hadith όσο και στο Κοράνι υπονοείται η μόρφωση όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως φύλου. Είναι καθήκον κάθε Μουσουλμάνου και Μουσουλμάνας να επιδιώξουν τη μόρφωση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Για το ίδιο θέμα, ο Γεράσιμος Μακρής (2004:196) υπογραμμίζει ότι η απόκτηση μόρφωσης στις ισλαμικές κοινωνίες της Μέσης Ανατολής θεωρείτο συνώνυμη με την απόκτηση γνώσης του ισλαμικού λόγου και του τρόπου εφαρμογής του στην καθημερινή ζωή, σ' έναν κόσμο που η πλειοψηφία των κατοίκων δεν γνώριζε γραφή κι ανάγνωση. Και συνεχίζει ότι η ίδια η εκπαίδευση δεν αποτελούσε διαδικασία μόρφωσης, όπως συμβαίνει σήμερα, αλλά ένα πρώτο στάδιο μαθητείας, κατά το οποίο οι σπουδαστές αποκτούσαν τις απαραίτητες γνώσεις για να εξασκήσουν το επάγγελμα της μάθησης (alilm), κάτι που περιελάμβανε ποικίλους τομείς, από τη Νομική μέχρι την Ιατρική και την Αστρονομία. Ο Abdel-Wahed Youssif τονίζει ότι η γνώση για τους Μουσουλμάνους είναι ιδιαίτερα σημαντική και κατέχει κεντρική θέση στην ισλαμική σκέψη.¹³⁰

Μετά από όλα αυτά, γίνεται αντιληπτό ότι ο θρησκευτικός παράγοντας επηρεάζει τις απαντήσεις κοριτσιών και κηδεμόνων. Αναλυτικά, το ποσοστό των κοριτσιών που υποστήριξε ότι η μόρφωση είναι αλληλένδετη με τη θρησκεία, είναι το 37% (πίνακας 24) και το ποσοστό των κηδεμόνων αντίστοιχα, είναι το 48.1% (πίνακας 25). Τα κορίτσια μεν, θέτουν την εκπαίδευση σε προτεραιότητα και οι

¹²⁷ Κοράνι... Σούρα (ελ – Άλακ), Αία 1 σ.971,

¹²⁸ Οι παραπάνω στίχοι είναι από [τα κεφάλαια Al alak, παράγραφος 1-5, σ. 970. Το κεφάλαιο Al assra παράγραφος 85, σ. 412 αντίστοιχα].

¹²⁹ Al Ahouani A.: 1986..., σελ. 20

¹³⁰ Βλ. *International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, Islam, Perestroika and the Education of Women* (1990:33).

γονείς δε, παραμένουν πιστοί στην θρησκευτική νομοθεσία, η οποία τους “υποχρεώνει” να εκπαιδεύουν τα κορίτσια.

Κατά την άποψη τον ερευνητή, το υψηλό ποσοστό των κηδεμόνων και των κοριτσιών που πιστεύουν ότι η μόρφωση είναι απαραίτητη, οφείλεται, από τη μία πλευρά, στη διάδοση των μέσων μαζικής ενημέρωσης κι από την άλλη πλευρά, σε οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους. Ο Γρηγόρης Γκιζέλης κι άλλοι (1984:112), αναφέρουν ότι η εκπαίδευση θεωρείται σε μεγάλο βαθμό ως το σημαντικότερο μέσο αποκατάστασης του κοινωνικού γοήτρου και της οικονομικής ευημερίας. Επίσης, ο Δημήτρης Τομπαΐδης (1982:41) παρατηρεί ότι οι γονείς (στις φτωχές περιοχές) επιθυμούν να μορφώνουν τα παιδιά τους έτσι ώστε αυτά να αναζητήσουν κάπου αλλού καλύτερη τύχη.

5 (β) Η σημαντικότητα της μόρφωσης των κοριτσιών σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα (άποψη κοριτσιών)

Πίνακας (26) Κορίτσια

Θεωρείς τη μόρφωση των κοριτσιών απαραίτητο εφόδιο;	Επίπεδο μόρφωσης του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	Τ.Ε.Ι	Α.Ε.Ι	
Ναι	104	290	174	930	1498
Όχι	2	0	0	0	2
Σύνολο	106	290	174	930	1500

Πίνακας (27) Κηδεμόνες

Θεωρείς τη μόρφωση των κοριτσιών απαραίτητο εφόδιο;	Επίπεδο μόρφωσης του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	Τ.Ε.Ι	Α.Ε.Ι	
Ναι	325	314	108	661	1408
Όχι	48	0	0	0	48
Σύνολο	373	314	108	661	1456
Δεν απάντησαν	3	41	0	0	1500

Αυτό που μας ενδιαφέρει αυτή τη στιγμή, είναι να εξετάσουμε, κατά πόσο το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα, επηρεάζει τις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην ερώτηση «Θεωρείς τη μόρφωση των κοριτσιών απαραίτητη;».

Στον πίνακα (26) παρατηρούμε ότι σχεδόν όλα τα κορίτσια (99.9%) έδωσαν θετική απάντηση στην ερώτηση που τους τέθηκε, ανεξαρτήτως μορφώσεως των κηδεμόνων τους. Αναμφίβολα, η εκπαίδευση των κοριτσιών στα προηγούμενα χρόνια δεν έχει σχέση με τη σημερινή, παρόλο που η θρησκεία είχε θετική άποψη για την εκπαίδευση των κοριτσιών¹³¹. Επιπρόσθετα, στον πίνακα (27) παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία των κηδεμόνων θεωρεί σημαντική τη μόρφωση των κοριτσιών.

Βλέπουμε ότι οι γνώμες των κοριτσιών και των κηδεμόνων ταυτίζονται και ειδικά στην περίπτωση που ο πατέρας έχει μορφωτικό επίπεδο από λύκειο και άνω.

¹³¹ *Κύριε, αύξησε τη σοφία μου*

5 (γ) Οι λόγοι σημαντικότητας της μόρφωσης των κοριτσιών σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο του πατέρα (άποψη κηδεμόνων)

Πίνακας (28) Κηδεμόνες

Θεωρείς τη μόρφωση των κοριτσιών απαραίτητη;	Επίπεδο Μόρφωσης του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	Τ.Ε.Ι	Α.Ε.Ι	
Το Ισλάμ προωθεί τη μόρφωση	339 55%	162 22%	36 5%	184 25 %	721
Είναι ένα όπλο στα χέρια τους	39 14%	0	44 16%	199 70.5%	282
Βοηθάει την κοινωνική θέση τους	39 11%	123 34%	28 8%	176 48%	366
Δεν απάντησαν	0	29	0	64	93
Σύνολο	417	314	108	623	1462

Αξίζει να αναφέρουμε τους λόγους σημαντικότητας της μόρφωσης των κοριτσιών σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των κηδεμόνων, από την πλευρά των τελευταίων (δηλ. των κηδεμόνων).

Έτσι, λοιπόν, στον πίνακα (28), βλέπουμε ότι το 25% των κηδεμόνων με πτυχίο ΑΕΙ θεωρούν σημαντικό λόγο τη θρησκεία: *Όποιος αναζητά και ακολουθεί το δρόμο της μόρφωσης είναι σα να αναζητά το δρόμο της Παράδοσης*¹³². Ένα μεγάλο ποσοστό των κηδεμόνων (το 55%), με μορφωτικό επίπεδο κατώτερο του Λυκείου, θεωρούν τη θρησκεία βασικό λόγο εκπαίδευσης των κοριτσιών.

Από τους κηδεμόνες που κατέχουν ΑΕΙ, το 70.5% υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση είναι ένα όπλο στο χέρι του κοριτσιού που μπορεί να της εξασφαλίσει καλούς επαγγελματικούς μελλοντικούς ορίζοντες. Από τους κηδεμόνες με μορφωτικό

¹³² Al Nauaoui:..., Hadith αριθμός 1393

επίπεδο κάτω του Λυκείου, μόνο το 14% πιστεύει ότι η εκπαίδευση θα βοηθήσει στην επαγγελματική εξέλιξη των κοριτσιών.

Όσον αφορά στον τρίτο λόγο, ο οποίος είναι η κοινωνική υπόσταση που δίνει η εκπαίδευση στα κορίτσια, οι απαντήσεις κατανεμήθηκαν ως εξής: το 48% των κηδεμόνων με πτυχίο ΑΕΙ και το 34% με μόρφωση Λυκείου υποστήριξαν την κοινωνική πλευρά της εκπαίδευσης.

Γίνεται φανερό, από τα ποσοστά του πίνακα (28), ότι οι κηδεμόνες θεωρούν τη θρησκεία ως το σημαντικότερο λόγο μόρφωσης των κοριτσιών, αφού από τους 1500 κηδεμόνες, οι 721 απάντησαν θετικά. Στη δεύτερη θέση, είναι ο λόγος της κοινωνικής υπόστασης που παρέχει στο κορίτσι η μόρφωση. Συγκεκριμένα, από τους 1500 κηδεμόνες οι 366 είναι υποστηρικτές αυτής της άποψης. Τέλος, την τρίτη θέση (282 κηδεμόνες από τους 1500) κατέχει η άποψη ότι η εκπαίδευση των κοριτσιών είναι ένα όπλο στα χέρια τους.

Παρατηρούμε ότι η θρησκεία επηρεάζει καθοριστικά τη γνώμη των κηδεμόνων, ανεξαρτήτως μορφώσεως του καθενός. Οι ίδιοι πιστεύουν ότι ο θρησκευτικός παράγοντας, δεν παίζει καθοριστικό ρόλο μόνο στον τομέα της εκπαίδευσης, αλλά και σε άλλους τομείς της ζωής των ανθρώπων της ισλαμικής κοινωνίας.

**6. Η δυνατότητα των κοριτσιών να διαλέξουν κατεύθυνση στις σπουδές τους
μετά το γυμνάσιο**

Πίνακας (29) Κορίτσια

Επιλέγεις από μόνη σου την κατεύθυνση των σπουδών σου μετά το Γυμνάσιο;	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	1436	95.7%
Όχι	64	4.3%
Σύνολο	1500	100%

Σε αυτό το σημείο της έρευνας θα δούμε, αν τα κορίτσια της ισλαμικής κοινωνίας επιλέγουν μόνες τους κατεύθυνση σπουδών μετά το Γυμνάσιο.

Συγκεκριμένα, το 95.7% των κοριτσιών μας απάντησε ότι αποφασίζει ελεύθερα για το ποια κατεύθυνση σπουδών θα ακολουθήσει. Πρέπει να επισημάνουμε ότι στην αραβική κοινωνία υπάρχουν κάποιοι κοινωνικοί περιορισμοί οι οποίοι επηρεάζουν την λήψη επαγγελματικών αποφάσεων των κοριτσιών. Παλαιότερα στην Ιορδανία, δεν επιτρεπόταν η κοινή παρουσία ανδρών και γυναικών στον ίδιο επαγγελματικό χώρο, καθώς κάτι τέτοιο θεωρούνταν σκανδαλιστικό και προκλητικό από την αραβική κοινωνία. Γι' αυτό, βλέπουμε ότι το Ισλάμ απαγορεύει τη κοινή παρουσία ανδρών και γυναικών προκειμένου να προστατεύσει την κοινωνία.

Οι περιορισμοί των γυναικών, μάλιστα, δεν ισχύουν μόνο στον επαγγελματικό τομέα των γυναικών, αλλά και στον τομέα των διαπροσωπικών τους σχέσεων, όπως είναι η επιλογή συζύγου. Η Ειρήνη Καμπερίδου (XX:669) στη διατριβή της αναφέρει ότι στο Ισλάμ δεν επιτρέπεται σ' έναν άνδρα να κοιτάζει μια γυναίκα και το αντίθετο, ούτε να ανταλλάξει κουβέντες μαζί της πριν να γίνει σύζυγός της. Επιπρόσθετα, ο John Espocito (2002:87) αναφέρει ότι οι ανύπαντροι άνδρες δεν συναντώνται με ανύπαντρες γυναίκες, ενώ όταν αυτό πραγματοποιηθεί είναι είτε υπό ειδικές συνθήκες πχ. συναντήσεις συγγενών, είτε πρόκειται για τη συνάντηση δύο μελλοντικών συζύγων η οποία πάντα προϋποθέτει την παρουσία και κάποιου τρίτου προσώπου.

Με την εξέλιξη της κοινωνίας, η συνύπαρξη των δύο φύλων έγινε αποδεκτή κοινωνικά σε κάποιες περιπτώσεις, στις οποίες αυτό δεν ήταν δυνατό να αποφευχθεί (νοσηλευτικό προσωπικό, αστυνομία, στρατός κτλ) και στις οποίες κάτι τέτοιο ήταν ανεπιθύμητο μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80. Τομείς που οδηγούν στην επαγγελματική ανεξαρτησία της γυναίκας (όπως δασκάλες σε σχολεία θηλέων) είναι εκείνοι που προτιμώνται από τα κορίτσια.

Αν παρατηρήσουμε ξανά τον πίνακα 29, βλέπουμε ότι το 95.7% των κοριτσιών έχει τη δυνατότητα να επιλέγει ελεύθερα την κατεύθυνση σπουδών που επιθυμεί, γεγονός που οφείλεται στην ανάπτυξη των ΜΜΕ, στην εύκολη και γρήγορη πρόσβαση σε αυτά (τηλεόραση, εφημερίδες, ραδιόφωνο), στη διάδοση του Internet και στην εύκολη ανταλλαγή πληροφοριών. Με τη βοήθεια αυτών των μέσων, αποκτάται μία πλήρης και ολοκληρωμένη γνώση πάνω στις ανάγκες της αγοράς.

Παρακάτω, στους πίνακες (30) και (31), θα δούμε ποια κατεύθυνση σπουδών επιλέγουν τα κορίτσια της Ιορδανίας και κατά πόσο οι κηδεμόνες επηρεάζουν τις αποφάσεις τους.

Πίνακας (30) Κορίτσια

Ποια κατεύθυνση επιλέγεις μετά το γυμνάσιο;	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
Θετική	1114	74.3%
Θεωρητική	257	17.1%
Τεχνική	29	1.9%
Νοσηλευτική	62	4.1%
Πληροφορική	3	2%
Θεολογία	5	3%
Δεν απάντησαν	30	2%
Σύνολο	1500	100%

Πίνακας (31) Κηδεμόνες

Διαλέγεις εσύ την κατεύθυνση που θα επιλέξει η κόρη σου μετά το γυμνάσιο;	Απαντήσεις	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	603	40.2%
Όχι	801	53.4%
Δεν απάντησαν	96	6.4%
Σύνολο	1500	100%

Στον πίνακα (30) βλέπουμε ότι η πλειοψηφία των κοριτσιών (74.3%), επιλέγουν τη θετική κατεύθυνση μετά το γυμνάσιο, διότι, με βάση τις προδιαγραφές των πανεπιστημίων, έχουν πρόσβαση σε όλα τα τμήματα του, μετά από αίτηση τους. Το 17.1% επιθυμούν τη θεωρητική κατεύθυνση, η οποία επιτρέπει στο κορίτσι την πρόσβαση σε κάποια τμήματα του πανεπιστημίου. Το 1.9% των κοριτσιών επιλέγουν τη τεχνική κατεύθυνση, το 4.1% επιλέγουν τη νοσηλευτική κατεύθυνση και το 2% προτιμούν το τμήμα πληροφορικής. Τέλος, το 3% των κοριτσιών επιλέγει τη θεολογική κατεύθυνση, ενώ το 2% αυτών δεν απαντάει.

Αναμφίβολα, πρέπει να επισημάνουμε ότι η αγορά παίζει βασικό ρόλο στη διαμόρφωση της επιλογής της κατεύθυνσης που το κορίτσι θέλει να ακολουθήσει μετά το γυμνάσιο. Η Στατιστική Υπηρεσία της Ιορδανίας δείχνει ότι από τα 71.020 κορίτσια που δουλεύουν στο δημόσιο, με ποσοστό 40%, μόνο τα 34.134 κατέχουν πτυχίο ΑΕΙ και δουλεύουν σε διάφορα υπουργεία και οργανισμούς του δημοσίου. Υπογραμμίζουμε ότι στο Υπουργείο Παιδείας εργάζεται η πλειοψηφία των κοριτσιών, δηλ. 27.932 κορίτσια (αριθμός που αντιστοιχεί στο 87% του συνόλου) και 1.555 κορίτσια στο Υπουργείο Υγείας (με ποσοστό 22%), ενώ σε όλα τα άλλα υπουργεία και οργανισμούς του δημοσίου εργάζονται περίπου 200 κορίτσια με πτυχίο ΑΕΙ. Ανακεφαλαιωτικά, μπορούμε να πούμε ότι η πλειοψηφία των κοριτσιών επιλέγουν τη θεωρητική και τη θετική κατεύθυνση, αφού, μέσω αυτών θα έχουν πιο ασφαλή επαγγελματική αποκατάσταση.

Στο πίνακα 31, βλέπουμε ότι οι κηδεμόνες επηρεάζουν καθοριστικά τις αποφάσεις των κοριτσιών που σχετίζονται με τις σπουδές τους. Ειδικότερα, το 40.2% αυτών απάντησε ότι συμβάλλει στην επιλογή της κατεύθυνσης των κοριτσιών μετά από το γυμνάσιο. Το συγκεκριμένο ποσοστό είναι ιδιαίτερα μεγάλο και οφείλεται στη γνώση και στην εμπειρία των κηδεμόνων. Ας μη μας διαφεύγει, ότι τα κορίτσια επιλέγουν την ανάλογη κατεύθυνση, αφού πρώτα συζητήσουν με τον πατέρα τους και ενημερωθούν πλήρως για όλες τις κατευθύνσεις, προκειμένου η επιλογή που θα κάνουν να πληρεί τις προδιαγραφές τους.

**6 (Α) Η κατεύθυνση σπουδών του κοριτσιού μετά το Γυμνάσιο σε σχέση με το
μορφωτικό επίπεδο του πατέρα**

Πίνακας (32) Κορίτσια

Διαλέγεις εσύ την κατεύθυνση σπουδών σου μετά το Γυμνάσιο;	Επίπεδο Μόρφωσης του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Ναι	81 19%	97 31%	80 74%	345 52%	603
Όχι	288 69%	217 69%	28 26%	268 40%	801
Δεν απάντησαν	48	0	0	0	48
Σύνολο	417	314	108	661	1500

Πίνακας (33) Κηδεμόνες

Ποια κατεύθυνση επιλέγει το κορίτσι σου μετά το γυμνάσιο;	Επίπεδο Μόρφωσης του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Θετική	123 71%	96 99%	80 100%	307 71%	606
Θεωρητική	50 29%	1	0	85 20%	136
Πληροφορική	0	0	0	1	1
Θεολογία	0	0	0	38 8%	38
Σύνολο	173	97	80	431	781

Στον πίνακα (32) βλέπουμε τις απαντήσεις που δίνουν τα κορίτσια στην ερώτηση «Διαλέγεις εσύ την κατεύθυνση που θα επιλέξεις μετά το Γυμνάσιο» σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης των κηδεμόνων.

Συγκεκριμένα, το 40% των κοριτσιών, των οποίων οι κηδεμόνες είναι κάτοχοι πτυχίου ΑΕΙ, υποστηρίζουν ότι οι γονείς τους δεν παρεμβαίνουν στην επιλογή τους. Αντίθετα, το 74% των κοριτσιών, των οποίων οι κηδεμόνες έχουν πτυχίο ΤΕΙ, υποστηρίζουν ότι οι γονείς τους παρεμβαίνουν στη λήψη τέτοιου είδους αποφάσεων, ενώ το 26% των κοριτσιών αυτής της κατηγορίας λένε ότι οι γονείς τους δεν παρεμβαίνουν. Παρατηρούμε ότι οι κηδεμόνες που έχουν μορφωτικό επίπεδο κάτω του Λυκείου, παρεμβαίνουν με ποσοστό 19%, ενώ το 69% των κηδεμόνων με μόρφωση Λυκείου δεν παρεμβαίνουν στην επιλογή της κόρης του. Η αποστασιοποίηση των γονέων από τέτοιου είδους αποφάσεις οφείλεται στην άγνοια τους για τις ανάγκες της αγοράς ή για τις δυνατότητες της κόρης τους.

Ο πίνακας (33) μας δείχνει τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην ερώτηση «Ποια κατεύθυνση επιλέγουν τα κορίτσια μετά το Γυμνάσιο», σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης των κηδεμόνων.

Αναλυτικά, το 71% των κηδεμόνων που κατέχουν πτυχίο ΑΕΙ, επιθυμούν τη θετική κατεύθυνση και αυτό οφείλεται στην επίγνωσή τους για το εύρος των πανεπιστημιακών επιλογών που αυτή η κατεύθυνση προσφέρει στα κορίτσια. Βλέπουμε, επίσης, ότι οι κηδεμόνες που κατέχουν πτυχίο ΤΕΙ, επιθυμούν τη θετική κατεύθυνση για την κόρη τους με ποσοστό 100%. Το ίδιο ισχύει και σ' αυτούς που έχουν μόρφωση Λυκείου και στο 71% των κηδεμόνων που έχουν τελειώσει δημοτικό ή Γυμνάσιο¹³³. Είναι εμφανής η προτίμηση που έχουν οι γονείς στην θετική κατεύθυνση καθώς είναι μία επιλογή που προσφέρει πολλές επαγγελματικές δυνατότητες στο μέλλον.

¹³³ Η μελέτη του Υπουργείου Παιδείας του έτους 2006-2007 (πίνακας 10 σ. 62) δείχνει ότι ο αριθμός των φοιτητριών που εγγράφηκαν στα 22 δημόσια και ιδιωτικά Πανεπιστήμια στα θεολογικά τμήματα είναι 851 από το σύνολο των φοιτητών (533.382) που εγγράφηκαν σε δημόσια και ιδιωτικά πανεπιστήμια (δηλ. το 1.5% των φοιτητών που εγγράφηκαν στα δημόσια και ιδιωτικά πανεπιστήμια) και 464 φοιτητές για το ίδιο έτος (0.9% των φοιτητών).

6 (B) Η κατεύθυνση σπουδών που επιλέγει το κορίτσι μετά το Γυμνάσιο σε σχέση με το μηνιαίο εισόδημα του πατέρα

Πίνακας (34) Κηδεμόνες

Ποια κατεύθυνση επιλέγει η κόρη σας μετά το γυμνάσιο;	Μηνιαίο εισόδημα των κηδεμόνων			Σύνολο
	Κάτω από 500	Πάνω από 500 κάτω από 1000	Πάνω από 1000	
Θετική	283 74%	114 74%	209 85%	606
Θεωρητική	97 25%	1	38 15%	136
Πληροφορική	0	1	0	1
Θεολογία	0	38 25%	0	38
Σύνολο	380	154	247	781

Σε αυτό το σημείο της έρευνας, θα δούμε τις απαντήσεις που έδωσαν οι κηδεμόνες για την κατεύθυνση που επιλέγουν τα κορίτσια μετά το Γυμνάσιο, σε σχέση με το μηνιαίο εισόδημά τους.

Έτσι, λοιπόν, το 85% των κηδεμόνων που έχουν μηνιαίο εισόδημα άνω των 1000 δηναρίων, υποστηρίζουν τη θετική κατεύθυνση ενώ το 15% αυτών υποστηρίζουν τη θεωρητική κατεύθυνση. Όσον αφορά στα ποσοστά των κηδεμόνων με μηνιαίο εισόδημα μεταξύ 500-1000 δηναρίων, βλέπουμε ότι το 74% αυτών επιλέγουν τη θετική κατεύθυνση, ενώ το 25% τη θεωρητική κατεύθυνση. Τα ποσοστά αυτού του πίνακα αναφέρονται στο 40% των κηδεμόνων (πίνακας 31) που επιλέγουν οι ίδιοι την κατεύθυνση σπουδών που θα ακολουθήσει η κόρη τους.

Πρέπει να σημειώσουμε, ότι μία από τις οικονομικές υποχρεώσεις της ισλαμικής οικογένειας είναι τα έξοδα φοίτησης των παιδιών τους σε ένα από τα 22 ιδιωτικά ή δημόσια πανεπιστήμια της Ιορδανίας¹³⁴.

7. Η εφαρμογή των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας από το γυναικείο πληθυσμό¹³⁵

Πίνακας (35) Κορίτσια

Τηρείς τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων %
Ναι	1499	99.9 %
Όχι	1	1 %
Σύνολο	1500	100 %

Πίνακας (36) Κηδεμόνες

Σας ενδιαφέρει να τηρεί η να εφαρμόζει η κόρη σας τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	1371	91.4 %
Όχι	129	8.6 %
Σύνολο	1500	100 %

¹³⁴ Υπουργείο Παιδείας και Έρευνας, 2008, τόμος 1 και 2, σ. 237

¹³⁵ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, § 43 (αγιέτ), Κεφ. Σούρα «ελ-μπακάρα», σ. 27

Οι πίνακες (35) και (36) αναφέρονται στην τήρηση και στην εφαρμογή των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας, σύμφωνα με την άποψη των κοριτσιών και των κηδεμόνων.

Από την μία πλευρά, ρωτήσαμε 1500 κορίτσια αν τηρούν τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας και το 99.9% αυτών απάντησαν θετικά. Η εφαρμογή των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας αναφέρεται στην καθημερινή προσευχή¹³⁶, στην τιμιότητα¹³⁷, στην καλή συμπεριφορά προς τους γονείς και την κοινωνία, στην συνέπεια¹³⁸, στην ισλαμική ενδυμασία¹³⁹, στην απομάκρυνση από τα απαγορευμένα (ερωτικές σχέσεις, κατανάλωση αλκοόλ, προδοσία).

Από την άλλη πλευρά, θέσαμε το ίδιο ερώτημα στους γονείς. Το 91.4% αυτών υποστήριξαν ότι τους ενδιαφέρει τα κορίτσια να εφαρμόζουν τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας. Οι γονείς πρέπει να φροντίζουν, έτσι ώστε τα κορίτσια να τηρούν και να εφαρμόζουν τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας. Η φροντίδα αυτή των γονέων αποτελεί μια θρησκευτική αλλά και μια κοινωνική υποχρέωση¹⁴⁰, καθώς οι επιπτώσεις της (είτε αρνητικές είτε θετικές) θα επηρεάσουν όλη την κοινωνία. Η διαπαιδαγώγηση της νέας γενιάς, γενικότερα και του γυναικείου πληθυσμού ειδικότερα, είναι ευθύνη της κοινωνίας. Τα κορίτσια πρέπει να διαπαιδαγωγούνται προσεκτικά από νεαρή ηλικία, καθώς θα αποτελέσουν τις αυριανές μητέρες.

Βασική αρχή της κοινωνίας του Ισλάμ είναι η υπευθυνότητα που πρέπει να έχει ο κάθε άνθρωπος απέναντι στο συνάνθρωπό του, όπως π.χ. ο πατέρας απέναντι στο παιδί και ο σύζυγος απέναντι στη σύζυγο. (*Όλοι είμαστε βοσκοί και είμαστε υπεύθυνοι για το κοπάδι μας*¹⁴¹). Η Λουκία Μουσούρου (XX:96) επισημαίνει: «Μια γυναίκα εξακολουθεί να αντιμετωπίζεται βασικά ως σύζυγος, μητέρα και νοικοκυρά, ενώ ένας άντρας εξακολουθεί να θεωρείται σχεδόν αποκλειστικά ως προμηθευτής¹⁴²».

¹³⁶ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, § 183 (αγιέτ), Κεφ. Σούρα «ελ-μπακάρα», σ. 54

¹³⁷ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, § 132 (αγιέτ), Κεφ. Σούρα, «τα-χα», σ. 479

¹³⁸ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, § 34 (αγιέτ), Κεφ. Σούρα, «αλ-ισραα», σ. 417

¹³⁹ Μαντήλα: βλ. ερώτηση 4 (α), σ. 40

¹⁴⁰ Βλ. ερώτηση 4 (α), σ. 40

¹⁴¹ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, § 46 (αγιέτ), Κεφ. Σούρα: «ελ-κεχφ», σ. 439

¹⁴² Al Ahouani A.: 1986..., σ. 112.

¹⁴² <http://www.akatanomastos.gr/details.php?i=417> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 02-04-2009).

7(Α) Η εφαρμογή των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας από την πλευρά των κοριτσιών σε σχέση με το επίπεδο μόρφωσης της μητέρας¹⁴³

Πίνακας (37) Μητέρες

Σας ενδιαφέρει να τηρεί και να εφαρμόζει η κόρη σας τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας;	Επίπεδο Μόρφωσης της μητέρας				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Ναι	84 6%	515 34%	511 34%	388 26%	1498
Όχι	0	1	0	1	2
Σύνολο	84	516	511	389	1500

Στον πίνακα (37) μπορούμε να δούμε ότι η τήρηση και η εφαρμογή των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας, από την πλευρά των κοριτσιών, δεν επηρεάζεται από το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας.

Αναλυτικά, το 6% των κοριτσιών, των οποίων οι μητέρες έχουν μόρφωση δημοτικού ή γυμνασίου, απάντησαν ότι τηρούν τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας. Επιπρόσθετα, το 34% των κοριτσιών, των οποίων οι μητέρες έχουν μόρφωση Λυκείου και το 34% των κοριτσιών που προέρχονται από μητέρες που έχουν πτυχίο ΤΕΙ, απάντησαν θετικά. Τέλος, θετική απάντηση έδωσε και το 26% των κοριτσιών, των οποίων οι μητέρες έχουν πτυχίο ΑΕΙ.

Είναι εμφανές, ότι το επίπεδο μόρφωσης των μητέρων δεν επηρεάζει την άποψη των κοριτσιών, σε σχέση με την εφαρμογή των κανόνων του Ισλάμ. Η διαπαιδαγώγηση των νέων, σχετικά με θέματα θρησκείας, καθορίζεται από την οικογένεια, το σχολείο, την κοινωνία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.α.

¹⁴³ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, § 43 (αγιέτ), Κεφ. Σούρα «ελ-μπακάρα», σ. 27

7 (B) Οι λόγοι για τους οποίους τα κορίτσια πρέπει να εφαρμόζουν τους κανόνες του Ισλάμ (άποψη κηδεμόνων)

Πίνακας (38) Κηδεμόνες □□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

Ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους το κορίτσι θα πρέπει να τηρεί τους κανόνες του Ισλάμ;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων %
Θρησκευτική υποχρέωση	710	47.3%
Οι κανόνες του Ισλάμ προστατεύουν τη συμπεριφορά του ατόμου	492	32.8%
Η ισλαμικής παιδεία τους προφυλάσσει	261	17.4%
Δεν απάντησαν	37	2.5%
Σύνολο	1500	100%

Ο πίνακας (38) μας δείχνει τους λόγους που οι κηδεμόνες θεωρούν ότι τα κορίτσια πρέπει να τηρούν και να εφαρμόζουν τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας.

Φαίνεται ότι οι βασικοί λόγοι είναι δύο. Πρώτον, οι κηδεμόνες θεωρούν ότι η εφαρμογή των κανόνων, από την πλευρά των κοριτσιών, είναι θρησκευτική υποχρέωση (47.3%) και δεύτερον, πιστεύουν ότι η ισλαμική θρησκεία προστατεύει τη συμπεριφορά του ανθρώπου (32,8%).

Η τήρηση και η εφαρμογή των κανόνων του Ισλάμ βελτιώνει και καλυτερεύει την καθημερινή συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντι στην οικογένεια του και στην κοινωνία. Συγκεκριμένα, η τήρηση αυτών των κανόνων συντελεί στη δημιουργία καλής άποψης και φήμης της οικογένειας. Με αυτόν τον τρόπο, η οικογένεια καταλαμβάνει μία αξιοπρεπή κοινωνική θέση, με αποτέλεσμα το κορίτσι να μην αντιμετωπίσει δυσκολίες στο μέλλον. Η πραγματοποίηση των επιθυμιών και των ονείρων (π.χ. γάμος) των κοριτσιών εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη φήμη της

οικογένειας και ιδιαίτερα από τη συμπεριφορά των ιδίων. Πρέπει να σημειώσουμε, ότι στην Ιορδανία η οικογένεια του αγοριού ζητάει να μάθει πληροφορίες για την οικογένεια της μελλοντικής συζύγου του και αντίστροφα. Μεγαλύτερης σημασίας είναι η φήμη του κοριτσιού¹⁴⁴ διότι η λαϊκή παροιμία λέει: *Ο άντρας δεν διώκεται ποινικά για κοινωνικά του λάθη*¹⁴⁵ όπως η γυναίκα.

Ο Raketo Hassan¹⁴⁶ αναφέρει ότι το Ισλάμ φροντίζει για τους στενούς δεσμούς της οικογένειας και για τη διαμόρφωση ενός υγιούς και ήρεμου περιβάλλοντος για το παιδί. Επίσης, ο Kotb αναφέρει στο βιβλίο του *Εισαγωγή στην ισλαμική θρησκεία* ότι, παρόλο που το σχολείο, το σπίτι και η κοινωνία είναι οι κολόνες της βασικής παιδείας ενός ανθρώπου, το σπίτι είναι αυτό που επιδρά πιο ουσιαστικά στον χαρακτήρα του, διότι ο χρόνος που καταναλώνει σε αυτό είναι περισσότερος από οποιοδήποτε από τα άλλα μέρη και η επίδραση των γονέων είναι πιο σημαντική από οτιδήποτε άλλο. Ο Abed Alnahiaawy (2006) αναφέρει ότι η διαπαιδαγώγηση του παιδιού είναι μια σημαντική αποστολή και ευθύνη και θεωρεί ότι είναι υψίστης σημασίας για έναν δάσκαλο ή μια δασκάλα, για έναν πατέρα ή μια μητέρα¹⁴⁷ (*Το παιδί είναι σαν φυτό, όπως και όπου το φυτεύσεις μεγαλώνει και μυρίζει*¹⁴⁸).

¹⁴⁴ Λαϊκή παροιμία: «Οι κακές πράξεις ενός άντρα βλάπτουν τον εαυτό του, ενώ οι κακές πράξεις μιας γυναίκας βλάπτουν την οικογένειά της». Αξιοσημείωτο είναι ότι το 99,9% των εγκλημάτων τιμής πραγματοποιούνται από άτομα που ανήκουν στην οικογένεια της γυναίκας.

¹⁴⁵ Εξωσυζυγικές σχέσεις, μοιχεία.

¹⁴⁶ Βλ. Raketo Hassan «Πώς μεγαλώνει το παιδί μας», σ. 137, 2001

¹⁴⁷ Βλ. «Οι αρχές της ισλαμικής θρησκείας», σ. 21, 2006

¹⁴⁸ www.abhatoo.nct.ma/index (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 22-02-2009)

7 (Γ) Τρόποι εφαρμογής των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας

Πίνακας (39) Κορίτσια

Πώς εφαρμόζεις τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων ¹
Κάνοντας προσευχή την ώρα που πρέπει	260	17.3%
Κάνοντας νηστεία ενός μήνα κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού (μία φορά ετησίως)	200	13.3%
Διαβάζοντας το Κοράνι	3	2%
Όλες οι επιλογές	1037	69.1%
Σύνολο	1500	100%

Από τα στοιχεία του πίνακα (39), παρατηρούμε ότι τα κορίτσια εφαρμόζουν τους κανόνες του Ισλάμ με τους ακόλουθους τρόπους: το 17.3% των κοριτσιών κάνουν την προσευχή τους πέντε φορές την ημέρα¹⁴⁹, το 13.3% των κοριτσιών κάνουν νηστεία μια φορά το χρόνο (Ραμαζάνι) και το 2% αυτών διαβάζουν το Κοράνι τακτικά. Η πλειονότητα των κοριτσιών (69.1%) πραγματοποιεί και τις τρεις επιλογές. Αξίζει να υπενθυμίσουμε ότι υπάρχουν 5 βασικές αρχές, (Arkan) τις οποίες πρέπει να τηρεί και να ενστερνίζεται κάθε πιστός¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Το 1978 δημιουργήθηκαν ειδικά τμήματα για τις γυναίκες μέσα στα τζαμιά. Συγκεκριμένα, το 30% του συνόλου των τζαμιών (800) στο Αμμάν περιελάμβανε ειδικά τμήματα για γυναίκες. Αντίθετα, το 2008 από τα 1310 τζαμιά, το 90% αυτών περιελάμβανε ειδικούς χώρους για γυναίκες.

¹⁵⁰ Βλ. σ. 20: *Διατροφή*.

**7 (Α) Τρόποι εφαρμογής των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας ανάλογα με το
στάδιο εκπαίδευσης των κοριτσιών**

Πίνακας (40) Κορίτσια

Πώς εφαρμόζεις τους κανόνες της ισλαμικής θρησκείας;	Στάδιο Εκπαίδευσης		Σύνολο
	<u>Πρωτοβάθμια εκπαίδευση</u>	<u>Δευτεροβάθμια εκπαίδευση</u>	
Κάνοντας προσευχή την ώρα που πρέπει	111 25%	149 16%	260
Κάνοντας νηστεία ενός μήνα κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού (μία φορά ετησίως)	109 20%	91 9.5%	200
Διαβάζοντας το Κοράνι	0	3	3
Όλες οι επιλογές	321 59%	716 75%	1037
Σύνολο	541	959	1500

Στον πίνακα (40), είναι φανερό ότι οι τήρηση και η εφαρμογή των κανόνων της ισλαμικής θρησκείας εξαρτάται από το στάδιο μόρφωσης και την ηλικία των κοριτσιών¹⁵¹.

Συγκεκριμένα, παρατηρούμε ότι όσο αυξάνεται η ηλικία των κοριτσιών, τόσο περισσότερο συνεπή είναι στην εφαρμογή και τήρηση των κανόνων του Ισλάμ. Έτσι λοιπόν, τα κορίτσια πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης εφαρμόζουν και τους τρεις κανόνες της θρησκείας τους (προσευχή, νηστεία, Κοράνι) με ποσοστό 59%, ενώ τα κορίτσια δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εφαρμόζουν και τους τρεις κανόνες με ποσοστό 75%. Καθώς τα κορίτσια μεγαλώνουν, γίνονται πιο συνειδητοποιημένα και αποκτούν περισσότερη κατανόηση και επίγνωση πάνω σε θέματα θρησκείας.

¹⁵¹ Η εφαρμογή των κανόνων του Ισλάμ εξαρτάται από την ηλικία των κοριτσιών, καθώς όσο μεγαλώνουν ηλικιακά τόσο μεγαλύτερη ευθύνη έχουν απέναντι στην τήρηση των αρχών του Ισλάμ.

8. Η σημασία του μαθήματος των Θρησκευτικών (ή ισλαμικής Παιδείας)

Πίνακας (41) Κορίτσια

Θεωρείς ότι είναι σημαντικό το μάθημα των Θρησκευτικών (ισλαμικής Παιδείας);	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	1366	91.1%
Όχι	134	8.9%
Σύνολο	1500	100%

Ο πίνακας (41) μας δείχνει τη σημαντικότητα του μαθήματος των Θρησκευτικών για τα κορίτσια της ιορδανικής κοινωνίας.

Ειδικότερα, το 91.1% των κοριτσιών απάντησαν ότι το μάθημα των θρησκευτικών είναι ιδιαίτερης σημασίας, ενώ μόλις το 8.9% αυτών απάντησαν ότι δεν το θεωρούν σημαντικό. Το μάθημα της Ισλαμικής Παιδείας (δηλ. των θρησκευτικών) παρέχει πλούσιο περιεχόμενο για διάφορα χρήσιμα ζητήματα της καθημερινής ζωής. Έτσι, τα κορίτσια επωφελούνται από το μάθημα καθώς, μαθαίνουν να αναλαμβάνουν κοινωνικές ευθύνες και να αντιμετωπίζουν μελλοντικές δυσκολίες. Επιπλέον, όποιος παραμένει πιστός στις αρχές του Ισλάμ, μπορεί να προσφέρει σε όποιον τομέα και αν βρίσκεται (εκπαίδευση, υγεία κ.α.). Μην ξεχνάμε ότι ο ρόλος του συζύγου και της μητέρας είναι από τους πιο σημαντικούς στο Ισλάμ.

Ο Kotb αναφέρει στο βιβλίο του *Εισαγωγή στην Ισλαμική Παιδεία* ότι το στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ηλικιακά, είναι πολύ κρίσιμο και χρειάζεται φροντίδα· το περιγράφει σαν το φρούτο που πάει να ωριμάσει και αν δεν το προσέξουμε μπορεί όλη η προσπάθειά του να χαθεί. Η σπουδαιότητα αυτού του σταδίου του ανθρώπου υπογραμμίζεται από το Ισλάμ αλλά και από τα ήθη και τα έθιμα του αραβικού κόσμου, ιδιαίτερα της Ιορδανίας. Ο προφήτης Mohammed λέει: *Οι γυναίκες πάντα ήταν και θα είναι η αποπλάνηση των ανδρών*. Τέλος, μία λαϊκή παροιμία αναφέρει ότι πίσω από κάθε σπουδαίο άνδρα κρύβεται μια γυναίκα.

8 (Α) Ποια είναι τα πιο ενδιαφέροντα θέματα του μαθήματος της ισλαμικής

Παιδείας (Θρησκευτικών);

Πίνακας (42) Κορίτσια

Ποια είναι τα πιο ενδιαφέροντα θέματα του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας (Θρησκευτικών);	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων %
Ισλαμικές συναλλαγές	126	8.4%
Ήθος και συμπεριφορά	698	46.5%
Quran –sonny	306	20.4%
Όλες οι επιλογές	265	17.7%
Δεν απάντησαν	105	7.0%
Σύνολο	1500	100%

Στον πίνακα (42) βλέπουμε τα σημαντικότερα και πιο ενδιαφέροντα θέματα του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας (Θρησκευτικών), στα οποία αναφέρθηκαν τα κορίτσια.

Παρατηρούμε ότι το ενδιαφέρον των κοριτσιών επικεντρώνεται σε θέματα που προσεγγίζουν την καθημερινή ζωή, την προσωπικότητα και τη δημιουργία καλής φήμης με ποσοστό 46,5%. Επίσης, οι πηγές των θρησκευτικών θεμάτων (Quran, sauna) θεωρούνται σημαντικές από το 20,4% των κοριτσιών.

Στο πρώτο παγκόσμιο συνέδριο της ισλαμικής εκπαίδευσης¹⁵² προτάθηκε η δημιουργία ενός καθεστώτος βασισμένου σε επιστημονικές βάσεις και ανάλογα διαμορφωμένο, έτσι ώστε να ταιριάζει στις ανάγκες των γυναικών. Θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι γυναικείες υπηρεσίες που είναι απαραίτητες σε μία κοινωνία,

¹⁵² <http://www.isesco.org.ma/arabe/history/history.php?page=/Home/History> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 2-3-2009)

η προστασία κάθε ανθρώπου, ανεξαρτήτως φύλου, και κυρίως, η προστασία της οικογένειας. Αυτή η πρόταση οδήγησε στην επανεξέταση του ισλαμικού προγράμματος σπουδών των κοριτσιών, μέσω του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας. Η κοινωνία θα πρέπει να αφουγκραστεί και να λάβει υπόψη τις ανάγκες της γυναίκας, ιδιαίτερα σε αυτή την εποχή που υπάρχει μεγάλος κίνδυνος διάλυσης του ήθους και του χαρακτήρα της.

Τέλος, από τον πίνακα (42), φαίνεται ότι υπάρχει έκδηλο ενδιαφέρον για θέματα ήθους και συμπεριφοράς. Τα κορίτσια έχουν ανάγκη να μάθουν για την καθημερινή συμπεριφορά των ανθρώπων, ιδιαίτερα μετά την πολιτιστική παγκοσμιοποίηση και την εμφάνιση των δορυφόρων στον αραβικό κόσμο, οι οποίοι επέδρασαν αρνητικά στην αραβική και στην ισλαμική οικογένεια¹⁵³.

¹⁵³ Πρώτο παγκόσμιο συνέδριο της ισλαμικής εκπαίδευσης 1997, Μέκκα , τόμος (B), σ. 316

8 (B) Ποια είναι τα πιο ενδιαφέροντα θέματα του μαθήματος της ισλαμικής

Παιδείας (Θρησκευτικών);

Πίνακας (43) Δάσκαλοι

Υπάρχει ενδιαφέρον για το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας (Θρησκευτικών);	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	207	82.8%
Όχι	43	17.2%
Σύνολο	250	100%

Σε αυτό το σημείο της έρευνας, θα δούμε τις απαντήσεις 250 δασκάλων, σε σχέση με το αν υπάρχει ενδιαφέρον για το μάθημα της Ισλαμικής Παιδείας, από την πλευρά των μαθητών (αγοριών και κοριτσιών).

Στον πίνακα (43) βλέπουμε ότι το 82.8% των δασκάλων έδωσαν θετική απάντηση. Στην πραγματικότητα, είναι ένα πολύ υψηλό ποσοστό, αν σκεφτεί κανείς τους του εξωγενείς παράγοντες που επηρεάζουν, συνήθως, τη συμπεριφορά των νέων. Παρόλα αυτά, οι σχολικοί κανονισμοί, το ηθικό κίνητρο των μαθητών, η ποιότητα των θεμάτων του μαθήματος και η ενδιαφέρουσα προσωπικότητα των δασκάλων κεντρίζουν το ενδιαφέρον των μαθητών για την παρακολούθηση του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας (Θρησκευτικών).

Η αλήθεια είναι ότι υπάρχει αναγκαιότητα για πολλές ακόμα επιστημονικές μελέτες που θα απελευθερώσουν τη γυναίκα και θα επανεξετάσουν το ρόλο της ώστε να έχουμε μια δυνατή κοινωνία. Τέλος, ο Νίκος Γιακουμέλος, αναφέρει ότι η θέση της γυναίκας στο κοινωνικό στερέωμα είναι ιδιαίτερα χαμηλή, ενώ η ίδια διαθέτει ελάχιστη ελευθερία σε σχέση με τους άνδρες. Οι γυναίκες στις χώρες που ασπάζονται τον Ισλαμισμό έχουν ρόλο σχεδόν διακοσμητικό, καθώς υπάρχουν για να αναπαράγουν τους άνδρες πολεμιστές του ιερού τους πολέμου¹⁵⁴.

¹⁵⁴ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Μίτσελ Τ. (1981), *Η Εποχή της Γυναίκας*, σ. 166

Πίνακας (44) Δάσκαλοι

Για ποια θέματα της ισλαμικής παιδείας ενδιαφέρονται περισσότερο οι μαθητές ;	Αριθμός Απαντήσεων	Αριθμός Απαντήσεων%
Η συμπεριφορά στη καθημερινή ζωή	67	26.8%
Η εξωτερική εμφάνιση και ο χαρακτήρας	41	16.4%
Quran –sonny	142	56.8%
Σύνολο	250	100%

Από τα αποτελέσματα του πίνακα (44) φαίνεται ότι το πιο ενδιαφέρον θέμα για τους μαθητές, σύμφωνα με την άποψη των δασκάλων είναι το Quran –sonny με ποσοστό 56.8%, το οποίο αναφέρεται στην ισλαμική νομοθεσία. Επίσης, το 26.8% αυτών θεωρεί ότι ένα από τα πιο σημαντικά θέματα είναι αυτό της συμπεριφοράς στη καθημερινή ζωή και τέλος, το 16.4% των δασκάλων υποστηρίζουν ότι οι μαθητές εκδηλώνουν περισσότερο ενδιαφέρον για θέματα σχετικά με την εξωτερική εμφάνιση και τον χαρακτήρα.

8 (Γ) Έχουν τα κορίτσια συντηρητικό ντύσιμο στο σχολικό χώρο;

Πίνακας (45) Κορίτσια

Έχεις συντηρητικό ντύσιμο όταν πας στο σχολείο;	Αν απάντηση (Ναι) τι φοράς ακριβώς;			Απαντήσεις
	Μαντήλι και Καλύπτρα	Μαντήλι, Μπλούζα και μακριά φούστα	Άλλα ρούχα	
Ναι	1196 99%	29 2%	274 18%	1499
Όχι	1	0	0	1
Σύνολο	1197	29	274	1500

Πίνακας (46) Κορίτσια

Έχεις συντηρητικό ντύσιμο μόνο όταν παρακολουθείς το μάθημα των Θρησκευτικών (ισλαμικής Παιδείας);	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	90	6%
Όχι	1410	94%
Σύνολο	1500	100%

Σε αυτό το κεφάλαιο θα δούμε, εάν τα κορίτσια που ζουν στην Ιορδανία, έχουν συντηρητικό ντύσιμο όταν πηγαίνουν στο σχολείο.

Στον πίνακα (45) βλέπουμε ότι από τα 1500 κορίτσια που ρωτήσαμε, τα 1499 φοράνε συντηρητικά ενδύματα, όταν πηγαίνουν στο σχολείο τους, ανεξάρτητα από το αν το σχολικό τους πρόγραμμα περιλαμβάνει το μάθημα των Θρησκευτικών. Το 99% αυτών φοράνε μαντήλι και καλύπτρα, το 2% φοράνε μαντήλι, μπλούζα και μακριά

φούστα, ενώ το 18% των κοριτσιών φοράνε άλλου είδους ενδυμασία. Όσον αφορά στο μάθημα των Θρησκευτικών στον πίνακα (46), παρατηρούμε ότι το 94% των κοριτσιών δεν επιδιώκουν συντηρητικό ντύσιμο μόνο όταν προβλέπεται να παρακολουθήσουν μάθημα Θρησκευτικών, σε αντίθεση με το 6% των κοριτσιών που υποστηρίζουν ότι φοράνε συντηρητικά ρούχα όταν το πρόγραμμά τους συμπεριλαμβάνει το μάθημα των Θρησκευτικών.

Από τα παραπάνω στοιχεία μπορούμε να πούμε ότι η παρακολούθηση του μαθήματος των Θρησκευτικών δεν αποτελεί το βασικό κίνητρο της συντηρητικής ενδυμασίας των κοριτσιών. Η σεμνή αυτή εμφάνιση των κοριτσιών πηγάζει από τη δυνατή πίστη που τους έχει εμφυτεύσει η οικογένειά τους, καθώς και από την προσήλωση τους στα ήθη και στα έθιμα της κοινωνίας¹⁵⁵.

Βλέπουμε ότι η πλειοψηφία των κοριτσιών φοράει μαντίλα και καλύπτρα. Το συγκεκριμένο γεγονός οφείλεται σε τρεις λόγους: πρώτον, αυτού του είδους το ντύσιμο υποδεικνύεται από την ισλαμική νομοθεσία: *«Προφήτη...παρήγγειλλε στις γυναίκες σου, στις κόρες σου και στις γυναίκες των πιστών, να αφήνουν την καλύπτρα τους να κρέμεται μέχρι τα πόδια¹⁵⁶»*. Δεύτερον, λόγω σεβασμού στα ήθη και έθιμα και τρίτον, αυτό το ντύσιμο δεν επιβαρύνει οικονομικά την οικογένειά τους¹⁵⁷. Επίσης, η κελεμπία έχει και άλλα πλεονεκτήματα όπως το να μη διαγράφει το σώμα στη περίπτωση που έχει κάποια παραπανίσια κιλά και το αντίθετο. Τέλος, ο οικονομικός παράγοντας επηρεάζει ιδιαίτερα το ντύσιμο των κοριτσιών που φοιτούν στο Πανεπιστήμιο, καθώς τα κορίτσια σε αυτό το ηλικιακό στάδιο έχουν αποκτήσει άλλα ενδιαφέροντα. Πρέπει να τονίσουμε ότι η ιορδανική κοινωνία θεωρείται νεανική καθώς το 57,7% του πληθυσμού είναι από 15-65 ετών, ενώ το 39,6% είναι κάτω από 15 χρονών¹⁵⁸.

¹⁵⁵ Βλ. f.fraga 1987, *Η επίδραση της μικτής παιδαγωγικής*, Πανεπιστήμιο Γιαρμούκ (παιδαγωγικό τμήμα)

¹⁵⁶ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, §59 Αγιέτ, Κεφ. σούρα «ελ-εχζαμπ», 643

¹⁵⁷ Γενική Στατιστική Υπηρεσία 2006, Οικογενειακές δαπάνες Ιορδανίας, πίνακας (1-2) , σ.29

¹⁵⁸ Γενική Στατιστική Υπηρεσία 2008, Η κατανομή του πληθυσμού, σ.89

8 (Δ) Λόγοι συντηρητικής ενδυμασίας των κοριτσιών στο σχολείο

Πίνακας (47) Κορίτσια

Επιλογές	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων %
Θρησκευτική ανταμοιβή	1079	71.9%
Δεν επιβαρύνει οικονομικά τους γονείς	1	1%
Προστατεύει από παρενοχλήσεις στο δρόμο	73	4.9%
Άλλες επιλογές	238	15.9%
Δεν απάντησαν	109	7.3%
Σύνολο	1500	100%

Στον πίνακα (47) παρατηρούμε τους λόγους για τους οποίους τα κορίτσια φοράνε συντηρητικά ενδύματα στη σχολική τους κοινότητα.

Αναλυτικά, το 71.9% των κοριτσιών απάντησαν ότι η συντηρητική ενδυμασία αποτελεί μια θρησκευτική ανταμοιβή. Συγκεκριμένα, τα κορίτσια, μέσω της σεμνής ενδυμασίας, αποδεικνύουν από τη μία πλευρά, την αγάπη τους στον προφήτη και από την άλλη πλευρά, το σεβασμό τους προς την κοινωνία. Το 4.9% των κοριτσιών πιστεύουν ότι τα συντηρητικά ρούχα τις προστατεύουν από πιθανές παρενοχλήσεις στο δρόμο. Ας μη μας διαφεύγει ότι η σύνθεση του ιορδανικού πληθυσμού αποτελείται από διαφορετικές φυλές αλλά, όπως έχουμε αναφέρει και στις προηγούμενες σελίδες, χαρακτηρίζεται από ασφάλεια. Επιπροσθέτως, οι παρενοχλήσεις στο δρόμο είναι προφορικές και τίποτα παραπάνω. Στη συνέχεια, το οικονομικό κίνητρο δεν επηρεάζει τις απαντήσεις των κοριτσιών, καθώς μόνο το 1% αυτών χρησιμοποίησε τέτοιου είδους αιτιολόγηση. Τέλος, το 15.9% των κοριτσιών υποστήριξαν ότι το συντηρητικό ντύσιμο οφείλεται σε όλες τις παραπάνω επιλογές.

9. Η δυνατότητα των κοριτσιών να σπουδάσουν ισλαμική Θεολογία

Πίνακας (48) Κορίτσια

Σε ενθαρρύνουν οι γονείς σου να σπουδάσεις ισλαμική Θεολογία;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	1014	67.6%
Όχι	352	23.5%
Δεν απάντησαν	134	8.9%
Σύνολο	1500	100%

Ο πίνακας (48) μας δείχνει τις απαντήσεις που έδωσαν 1500 κορίτσια, σε σχέση με το αν οι γονείς τους τις ενθαρρύνουν να σπουδάσουν ισλαμική Θεολογία.

Έτσι λοιπόν, το 67.6% των κοριτσιών αναφέρουν ότι οι γονείς στηρίζουν και ενθαρρύνουν τις πανεπιστημιακές σπουδές στον τομέα της ισλαμικής Θεολογίας. Οι λόγοι παρότρυνσης είναι ποικίλοι: Πρώτον, το κορίτσι θα εργάζεται στον τομέα της εκπαίδευσης, ο οποίος αφορά μόνο γυναίκες¹⁵⁹. Δεύτερον, το επάγγελμα αυτό θα αποφέρει ικανοποιητικές οικονομικές απολαβές δεδομένου ότι οι οικονομικές συνθήκες της Ιορδανίας είναι δύσκολες¹⁶⁰.

Με το πέρασμα των χρόνων, παρατηρείται μία αλλαγή στον τρόπο αντιμετώπισης της γυναίκας, όσον αφορά στον επαγγελματικό τομέα. Είναι γνωστό, ότι οι γυναίκες στην Ιορδανία απαγορεύεται να βγουν έξω από το σπίτι χωρίς συνοδό. Ωστόσο, οι πολιτιστικές αλλά και οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες οδήγησαν στη συμμετοχή της γυναίκας στις οικονομικές δραστηριότητες. Έτσι, άρχισε να εργάζεται σε νοσοκομεία, δημόσιες υπηρεσίες κ.α., γεγονός το οποίο ήταν απαγορευμένο μέχρι τώρα.

¹⁵⁹ Η μική εκπαίδευση επιτρέπεται μόνο στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό, στα οποία, ωστόσο, δεν μπορούν να κάτσουν στο ίδιο θρανίο άτομα του ίδιου φύλου. Παράλληλα, τα σχολεία έχουν ξεχωριστούς δασκάλους, δηλ. τα σχολεία στα οποία φοιτούν αγόρια έχουν δασκάλους αρσενικού φύλου και το αντίθετο ισχύει στα σχολεία που φοιτούν κορίτσια.

¹⁶⁰ Η παγκόσμια τράπεζα. (1999) αναφέρει ότι το 11% του πληθυσμού αντιμετωπίζει δύσκολες οικονομικές καταστάσεις. Όσον αφορά στις οικογένειες με 5 άτομα, το 15% αυτών ζουν δύσκολα, ενώ, όσον αφορά στις οικογένειες με 8 άτομα και πάνω, το 46% αυτών ζουν δύσκολα.

Ο Δημήτρης Τομπαΐδης (1982:15) αναφέρει ότι παλαιότερα η εκπαίδευση φαινόταν σχεδόν περιττή σε ό,τι αφορούσε στη συμβολή της στην κοινωνική άνοδο του ατόμου, αλλά τώρα παρουσιάζεται ως στοιχείο απαραίτητο της κοινωνικής διάκρισης κι έτσι, όλο και περισσότεροι γονείς επιθυμούν να μορφώνουν τα παιδιά τους περισσότερο από τους ίδιους.

Η έκθεση της Εθνικής Επιτροπής γυναικείων θεμάτων¹⁶¹ ανέφερε τους λόγους ένταξης της γυναίκας στην εργασία. Αναλυτικά, έγινε λόγος για την εμφάνιση και την αύξηση της ανεργίας από τα μισά της δεκαετίας του '80 (μετά τον πρώτο πόλεμο¹⁶²), για αλλαγή στις παραδόσεις, για τα ήθη και τα έθιμα και για το κληρονομημένο πολιτιστικό περιβάλλον. Αυτή η αλλαγή έδωσε την ευκαιρία στη γυναίκα να εργαστεί και να συμβάλει έμπρακτα στην παραγωγική διαδικασία. Επίσης, ο πρόωρος γάμος¹⁶³, οι συχνοί τοκετοί και η αύξηση των υποχρεώσεων της γυναίκας αποτελούν γεγονότα ενός κληρονομημένου κοινωνικού πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο της Ιορδανίας για τους φοιτητές του τμήματος της ισλαμικής Θεολογίας παρατηρήθηκε ότι η εισαγωγή των φοιτητών στο τμήμα της ισλαμικής Θεολογίας δεν δημιουργείται με βάση την επιθυμία και τα ενδιαφέροντα των φοιτητών και δεν εξετάζει το γνωστικό επίπεδο των σπουδαστών. Επιπλέον, καθοριστικής σημασίας είναι ο έλεγχος του γνωστικού επιπέδου των φοιτητών, όσον αφορά σε θέματα θρησκείας, προκειμένου να αποφευχθεί η αποφοίτηση φοιτητών με γνωστική ανεπάρκεια. Φοιτητές του τμήματος της ισλαμικής θεολογίας (από διάφορα πανεπιστήμια της χώρας) αναφέρουν ότι δυσκολεύονται να επιτύχουν στα μαθήματα του Πανεπιστημίου λόγω του ότι δεν τους ενδιαφέρει το γνωστικό αντικείμενο των σπουδών τους.

Η παραπάνω μελέτη επισημαίνει ότι διαδικασία μεταγραφής είναι τόσο πολύπλοκη που αναγκάζει τον φοιτητή να παραμείνει στο ίδιο τμήμα χωρίς την επιθυμία του. Η ίση μεταχείριση αυτού του τμήματος με τα άλλα τμήματα του πανεπιστημίου, σε σχέση με την εισαγωγή φοιτητών, δεν του εξασφαλίζει την θέση

¹⁶¹ Πρόγραμμα ανάπτυξης της θέσης της γυναίκας στην Ιορδανία (1998-2002) στα πλαίσια του τέταρτου συνέδριου για τη γυναίκα (1995).

¹⁶² Δηλαδή ο πόλεμος μεταξύ Ιράκ και Ιράν που ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 1980 και ολοκληρώθηκε τον Αύγουστο του 1988. Θεωρείται από τους πιο σημαντικούς πολέμους του 20ου αιώνα. Σκοτώθηκαν γύρω στο ένα εκατομμύριο άνθρωποι και κόστισε 1,19 τρισεκατομμύρια δολάρια. Επίσης, άλλαξε τον πολιτικό χάρτη της Μέσης Ανατολής και οδήγησε στο δεύτερο πόλεμο του Κόλπου.

¹⁶³ Η δεύτερη έκθεση, για την καταπολέμηση της διάκρισης των γυναικών (1997), αναφέρει ότι ο γάμος και η φτώχεια είναι οι σημαντικότερες αιτίες εγκατάλειψης του σχολείου για τα κορίτσια. Συγκεκριμένα, το 1.37% των κοριτσιών διακόπτουν την παρακολούθηση σχολικών μαθημάτων στο Γυμνάσιο και το 1.87% στο Λύκειο.

και τη σημασία που του αρμόζει¹⁶⁴ αφού είναι ένα τμήμα στο οποίο φοιτούν εκκολαπτόμενοι δάσκαλοι.

Οι David Blackledge και Barry Hunt (1995:286) υπογραμμίζουν ότι παρά τη φτώχεια και το άθλιο περιβάλλον, οι γονείς διδάσκουν στα παιδιά τους την αξιοπρέπεια, την καλοσύνη και την εντιμότητα και συχνά κατορθώνουν, όσο βρίσκονται στη ζωή, να δουν τα παιδιά τους σε μια κοινωνική θέση ανώτερη από εκείνη που είχαν γνωρίσει οι ίδιοι. Για το θέμα αυτό κάνει λόγο ο Νίκος Κωνσταντάρας, τονίζοντας ότι όσο υπάρχει το παράδειγμα της χειραφέτησης και της ισότητας, θα υπάρχουν γονείς που θα ενθαρρύνουν τις κόρες τους να σπουδάσουν¹⁶⁵ και σύζυγοι που θα μοιράζουν τα βάρη της ισότητας με τις γυναίκες τους¹⁶⁶.

Οι Χρήστος Κατσίκας και Γιώργος Καββαδίας (1994:124) παρατηρούν ότι η πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση αφορά, πλέον, στο σύνολο των εκπαιδευτικών βαθμίδων και στα σχολικά θρανία το γυναικείο φύλο αντιμετωπίζεται ισότιμα με το ανδρικό. Οι Kathryn Paulsen και Ryan Kuhn (1976:267) επισημαίνουν πως όταν τα γυναικεία Πανεπιστήμια άνοιξαν τις πόρτες τους κι οι γυναίκες απέκτησαν πρόσβαση στην ανώτερη εκπαίδευση, πολλοί ήταν εκείνοι που ανησυχούσαν, όχι μόνο για τις προσωπικές συνέπειες αυτής της εκπαίδευσης, αλλά και για το σκοπό για τον οποίο οι γυναίκες θα τη χρησιμοποιούσαν και ποια θα ήταν η πρακτική της σημασία.

¹⁶⁴ Ράσα Σαλάμα, Πανεπιστήμιο της Ιορδανίας, 2-7-2006, *Ο ισλαμισμός στο χώρο του Πανεπιστημίου*.

¹⁶⁵ Σύμφωνα με τους P. Holt, Ann Lambton και Bernard Lewis (1970:724) η εκπαίδευση αποτελεί το κύριο μέσο χειραφέτησης των γυναικών.

¹⁶⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. εφημερίδα Καθημερινή, *Η Εποχή των Αμαζόνων*, Αριθμός φύλλου 26,466, σ. 22.

9. (Α) Λόγοι εισαγωγής των κοριτσιών στο Πανεπιστήμιο

Πίνακας (49) Κορίτσια

Για ποιους λόγους επιθυμούν τα κορίτσια να εισαχθούν στο Πανεπιστήμιο;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων %
Διευκόλυνση στο γάμο	31	2.1%
Οικονομική ενίσχυση της οικογένειας	127	8.5%
Ισότητα δικαιώματα των δύο φύλων	1322	88.1%
Οικονομική δυνατότητα της οικογένειας	14	9%
Δεν απάντησαν	6	4%
Σύνολο	1500	100%

Ο πίνακας (49) μας δείχνει τους λόγους που ενθαρρύνουν τα κορίτσια στη συνέχιση των σπουδών τους σε Πανεπιστήμια.

Συγκεκριμένα, το 88.1% των κοριτσιών απάντησαν ότι τα κορίτσια έχουν τα ίδια δικαιώματα με τα αγόρια, όσον αφορά στον τομέα της εκπαίδευσης. Αυτό οφείλεται στη γνώση και στην αντίληψη των γονέων για τα δικαιώματα του κοριτσιού, είτε αυτά σχετίζονται με τη θρησκεία, είτε είναι κοινωνικού περιεχομένου. Παρατηρούμε ότι οι δύο άλλες αιτίες υποστηρίζονται από μικρά ποσοστά κοριτσιών. Αναλυτικά, το 8,5% αυτών ανέφερε ότι οι πανεπιστημιακές σπουδές θα ενισχύσουν οικονομικά την οικογένεια, ενώ το 2.1% υποστήριξε ότι θα διευκολύνουν το γάμο τους¹⁶⁷. Βλέπουμε ότι μόνο 31 κορίτσια πιστεύουν ότι οι πανεπιστημιακές σπουδές θα προσφέρουν αρωγή στο γάμο τους και αυτό αιτιολογείται ως εξής: τα κορίτσια της

¹⁶⁷ Οι στατιστικές μελέτες του Αφάφ συλλόγου αναφέρουν ότι ο αριθμός των ανύπαντρων γυναικών (ηλικίας 30 ετών και πάνω) στην Ιορδανία ήταν 96.000 το 2007 (ενώ το 2006 ήταν 78.000). Στην ίδια μελέτη, αναφέρεται η αύξηση του μέσου όρου ηλικίας των αγοριών που πρόκειται να παντρευτούν από 20 χρονών (το 1979) σε 30 χρονών (2007). Συγκεκριμένα, το 1979 τα περισσότερα αγόρια παντρεύονταν στην ηλικία των 20, σε αντίθεση με το 2007, που τα αγόρια παντρεύονταν στην ηλικία των 30. Αντίστοιχα, τα κορίτσια από 18 ετών σε 26 ετών.

ιορδανικής κοινωνίας δεν επιθυμούν να εκφράζουν αντιλήψεις, οι οποίες είναι αντικρουόμενες με αυτές των ανύπαντρων κοριτσιών της Ιορδανίας,¹⁶⁸ όπως αναφέρεται στην έκθεση του συλλόγου Αλ Αφάφ¹⁶⁹.

9 (B) Λόγοι απαγόρευσης των πανεπιστημιακών σπουδών του κοριτσιού

Πίνακας (50) Κηδεμόνες

Για ποιους λόγους απαγορεύετε στα κορίτσια να συνεχίσουν τις σπουδές τους;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων %
Έλλειψη ενδιαφέροντος – αδιαφορία του κοριτσιού να συνεχίσει τις πανεπιστημιακές σπουδές	155	10.3%
Η οικονομική κατάσταση δεν το επιτρέπει	327	21.8%
Γάμος μετά το Λύκειο	93	6.2%
Σύνολο	575	38.3%

Σε αυτό το κεφάλαιο θα δούμε τι απάντησαν οι κηδεμόνες στην ερώτηση «Για ποιους λόγους απαγορεύετε στις κόρες σας τη συνέχιση των πανεπιστημιακών τους σπουδών¹⁷⁰».

Στον πίνακα (50) βλέπουμε ότι το 10.3% των κηδεμόνων υποστήριξαν ότι τα κορίτσια διακόπτουν τις σπουδές τους όταν αδιαφορούν και δεν εκδηλώνουν ενδιαφέρον γι' αυτές. Το 21.8% των κηδεμόνων αποθαρρύνουν τη συνέχιση των πανεπιστημιακών σπουδών των κοριτσιών όταν η οικονομική κατάσταση της

¹⁶⁸ Η μελέτη, επίσης αναφέρει ότι υπάρχει αύξηση παιδιών (και των δύο φύλων) που προτιμούν τις σπουδές από το γάμο. Στη μελέτη ακόμα αναφέρεται ότι μια διαζευγμένη ή μια χήρα γυναίκα έχει πολύ λιγότερες πιθανότητες να παντρευτεί ξανά από μια γυναίκα που είναι ελεύθερη.

¹⁶⁹ Ισλαμικός σύλλογος που στόχος του είναι η αγαθή πρόσφορα και υποστήριξη των νέων που αδυνατούν να παντρευτούν, μέσω οικονομικών ενισχύσεων ή οργανώσεων μαζικών γάμων.

¹⁷⁰ Η Άννα Φραγκουδάκη (1985:63) σημειώνει ότι οι κυριότεροι παράγοντες που επιδρούν στο αν οι απόφοιτοι του δευτεροβάθμιου σχολείου θα εισαχθούν στην Ανωτάτη Εκπαίδευση είναι η γεωγραφική προέλευση, το εισόδημα της οικογένειας και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων.

οικογένειας δεν το επιτρέπει. Τέλος, το 6.2% των γονέων απάντησαν ότι οι σπουδές αποτρέπονται όταν τα κορίτσια παντρεύονται μετά το Λύκειο. Το χαμηλό ποσοστό των γονέων που έδωσαν την τελευταία απάντηση οφείλεται στη μείωση του αριθμού των αγοριών που επιθυμούν να παντρευτούν¹⁷¹. Είναι γεγονός ότι οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες στην Ιορδανία, η αύξηση των ανέργων αγοριών, λόγω της εισόδου των κοριτσιών στην αγορά εργασίας, η αύξηση της προίκας¹⁷² που ζητάει η οικογένεια του κοριτσιού και η αύξηση του κόστους ζωής είναι κάποιοι από τους λόγους που οδήγησαν τους νέους στο να παντρεύονται κορίτσια που έχουν αποκατασταθεί επαγγελματικά, προκειμένου να μην αντιμετωπίσουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα στο μέλλον.

Οι Jane Ollenbyrger και Helen Moore (1992:109) αναφέρουν ότι η οικονομική κατάσταση και το κοινωνικό επίπεδο, αποτελούν κρίσιμους παράγοντες εισαγωγής στα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα¹⁷³. Οι David Blackledge και Barry Hunt (1995:286) υπογραμμίζουν ότι παρά τη φτώχεια και το άθλιο περιβάλλον, οι γονείς διδάσκουν στα παιδιά τους την αξιοπρέπεια, την καλοσύνη και την εντιμότητα και συχνά κατορθώνουν, όσο βρίσκονται στη ζωή, να δουν τα παιδιά τους σε μια κοινωνική θέση ανώτερη από εκείνη που είχαν γνωρίσει οι ίδιοι.

Η πανεπιστημιακή εκπαίδευση αποτελεί μεγάλο οικονομικό βάρος για την ιορδανική οικογένεια λόγω της αύξησης των πανεπιστημιακών διδασκτρών. Τα δίδακτρα κάποιων τμημάτων (διοίκησης, οικονομικών, πολιτικών επιστημών) των δημοσίων Πανεπιστημίων είναι ιδιαίτερα υψηλά, φτάνοντας έως και 700 δολάρια το εξάμηνο. Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τον αριθμό των μελών της οικογένειας, καθώς όσο αυτός αυξάνεται, τόσο πιο δύσκολα ανταπεξέρχεται μία οικογένεια οικονομικά.

¹⁷¹ Η Γενική Στατιστική Υπηρεσία αναφέρει ότι τα συμβόλαια γάμου του 1998 για κορίτσια ηλικίας 15-19 ήταν 13.599, ενώ για κορίτσια ηλικίας 20-29 ήταν 21.892. Το 2001 τα συμβόλαια γάμου των κοριτσιών ηλικίας 15-19 ήταν 15.386, ενώ των κοριτσιών ηλικίας 20-29 ήταν 28.801.

¹⁷² Στην Ιορδανία έχουν δημιουργηθεί κάποιοι σύλλογοι με άδεια από το κράτος, των οποίων στόχος είναι η οικονομική υποστήριξη νέων που αδυνατούν να παντρευτούν λόγω οικονομικής στενότητας. Συγκεκριμένα, οργανώνουν μαζικούς γάμους και ενισχύουν οικονομικά τους νέους. Συνήθως, οι σύλλογοι αυτοί έχουν ισλαμική προέλευση.

¹⁷³ Ανάλογες απόψεις συναντώνται και σ' άλλες περιπτώσεις παραδοσιακών κοινωνιών. Η Χριστίνα Μίλεση (2006:244) σημειώνει, στη μελέτη της για τους Αλβανούς μετανάστες, ότι το είδος εργασίας των γονέων δεν επηρεάζει άμεσα μόνο τον ψυχολογικό κόσμο του παιδιού, αλλά επιδρά κι έμμεσα στην οικονομική στέρηση που αντανάκλαται και σ' άλλες πτυχές της καθημερινής του ζωής (δηλαδή επηρεάζουν αρνητικά τη σχολική επίδοση του παιδιού).

10. Το σχολείο ενθαρρύνει τους μαθητές να αποστηθίζουν το Κοράνι

ολοκληρωτικά ή τμηματικά;

Πίνακας (51) Δάσκαλοι

Ενθαρρύνει το σχολείο τους μαθητές να μαθαίνουν το Κοράνι;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	222	88.8%
Όχι	28	11.2%
Σύνολο	250	100%

Στον πίνακα (51) βλέπουμε τις απαντήσεις που έδωσαν οι δάσκαλοι σε ερώτηση που τους έγινε για το εάν το σχολείο ενθαρρύνει τους μαθητές να αποστηθίζουν το Κοράνι.

Το 88.8% των δασκάλων απάντησαν θετικά στην ερώτηση, ενώ το 11.2% αυτών απάντησαν το αντίθετο¹⁷⁴. Εντούτοις, το πρόγραμμα του Υπουργείου Παιδείας δεν περιλαμβάνει την εκμάθηση ολόκληρου του Κορανιού αλλά κάποιων κομματιών του (παραγράφων του¹⁷⁵) που έχουν σχέση με το θέμα του εκάστοτε μαθήματος. Για να αποστηθιστεί το Κοράνι θα πρέπει να μελετηθούν τα Tafsir δηλ. οι ερμηνείες του Κορανιού, το Qira'a δηλ. η απαγγελία του Κορανιού και το Tajuit δηλ. η ψαλμωδία του Κορανιού.

Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχουν θρησκευτικά κέντρα και πολιτιστικοί οργανισμοί, που ανήκουν στο Υπουργείο Θρησκευμάτων ή και στον ιδιωτικό τομέα, και φροντίζουν την εκμάθηση του Κορανιού σε άτομα που εγγράφονται σε αυτά. Αυτά τα κέντρα υπάρχουν σε όλες τις ισλαμικές χώρες αλλά και στην Ευρώπη και στην Αμερική. Συνήθως τα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία προσφέρουν διάφορα κίνητρα,

¹⁷⁴ Ο αριθμός των κεφαλαίων του Κορανιού είναι 114, ο αριθμός των παραγράφων του είναι 6236 και ο αριθμός των ενοτήτων του είναι 30, όπου η κάθε ενότητα αποτελείται από 20 σελίδες. Επίσης, έχει 77439 λέξεις με 323.671 γράμματα.

¹⁷⁵ Το Κοράνι αποκαλύφθηκε κατά τη διάρκεια και των δύο αυτών εποχών, γι' αυτό και οι suwar¹⁷⁵ διακρίνονται σε 2 κατηγορίες, αναλόγως της εποχής κατά την οποία αποκαλύφθηκαν. Ο αριθμός των suwar που αποκαλύφθηκαν κατά την al Makia ήταν 82 ενώ κατά την al Madania 20. Για τις υπόλοιπες 12 suwar υπάρχει διαφωνία σχετικά με το πού αποκαλύφθηκαν.

όπως είναι η μείωση των διδάκτρων, η εκμάθηση ηλεκτρονικού υπολογιστή, η ανάληψη εξόδων Hajj¹⁷⁶ κ.α. Επιπρόσθετα, οι μαθητές που διδάσκονται το Κοράνι έχουν τη φροντίδα και το σεβασμό των δασκάλων.

11. Υπάρχει όφελος από την εκπαίδευση των παιδιών σας στα ισλαμικά σχολεία;

Πίνακας (52) Κηδεμόνες

Υπάρχουν οφέλη από την εκπαίδευση των παιδιών σας στα ισλαμικά σχολεία;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Τους βοηθάει να διαμορφώσουν το επαγγελματικό τους μέλλον	210	14%
Τους βοηθάει να διαμορφώσουν μια σωστή προσωπικότητα	340	22.7%
Προστατεύει το χαρακτήρα τους από τη διαφθορά	877	58.5%
Δεν απάντησαν	73	4.9%
Σύνολο	1500	100%

¹⁷⁶ Το προσκύνημα στην ιερή πόλη της Μέκκας, το οποίο πρέπει να πραγματοποιεί κάθε Μουσουλμάνος τουλάχιστον μια φορά στη ζωή του.

Πίνακας (53) Κορίτσια

Υπάρχουν οφέλη από την εκπαίδευσή σας στα ισλαμικά σχολεία;	Αριθμός Απαντήσεων	Αριθμός Απαντήσεων%
Βοηθάει στην απόκτηση καλής κοινωνικής θέσης	34	2,3%
Βοηθάει στην ενδυνάμωση του ισλαμικού ενστίκτου	667	44,5%
Ενδυναμώνει την προσωπικότητα και την αυτοπεποίθηση	307	20,5%
Όλες οι επιλογές	464	30,9%
Δεν απάντησαν	28	1,9%
Σύνολο	1500	100%

Από τα στοιχεία του πίνακα (52) παρατηρούμε ότι το 92% των κηδεμόνων θεωρούν ότι η φοίτηση των κοριτσιών στα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία αποφέρει σημαντικά οφέλη. Συγκεκριμένα, το 58.5% αυτών θεωρούν ότι η φοίτηση στα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία βοηθάει στη σωστή διαμόρφωση του χαρακτήρα των κοριτσιών. Το 22.7% των γονέων υποστήριζαν ότι η παρακολούθηση μαθημάτων σε ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία βοηθάει στη διαμόρφωση ορθών προσωπικοτήτων, ενώ το 14% πιστεύει ότι τα κορίτσια θα έχουν ένα ενδιαφέρον επαγγελματικό μέλλον.

Στον πίνακα (53) βλέπουμε τις απαντήσεις των κοριτσιών στην ερώτηση «Υπάρχουν οφέλη από τη φοίτησή σας σε ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία;».

Αναλυτικά, το 98.1% των κοριτσιών απάντησαν θετικά στην ερώτηση, γεγονός που μας δείχνει πόσο δημοφιλή είναι τα ιδιωτικά σχολεία στο νεανικό γυναικείο πληθυσμό. Ωστόσο, οι παράγοντες που θα εμποδίζουν τα κορίτσια να

εγγραφούν σε ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία είναι ο οικονομικός¹⁷⁷ και ο γεωγραφικός¹⁷⁸. Έτσι, λοιπόν, το 44.5% των κοριτσιών πιστεύουν ότι η εγγραφή τους σε ένα ιδιωτικό ισλαμικό σχολείο βοηθάει στην ενδυνάμωση του ισλαμικού τους ενστίκτου. Το 20.5% αυτών θεωρούν ότι μέσω των ιδιωτικών σχολείων ενδυναμώνεται η προσωπικότητα και η αυτοπεποίθηση τους. Μόνο το 2.3% των κοριτσιών λένε ότι η φοίτηση σε ένα ιδιωτικό σχολείο θα τους προσδώσει κύρος και, κατ' επέκταση, καλή κοινωνική θέση.

Το 30.9% των κοριτσιών ανέφεραν έναν συνδυασμό των προηγούμενων επιλογών.

Ο Μ. Αλσαρταούι (2008), ο οποίος ήταν πρόεδρος του τμήματος κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου της Ιορδανίας, θεωρεί ότι το Πανεπιστήμιο είναι ένας χώρος στον οποίο συνεχίζεται κάθε κοινωνικό και οικογενειακό φαινόμενο. Θεωρεί ότι το μαντήλι είναι ένα περιστασιακό φαινόμενο και το αποκαλεί “μόδα” που δημιουργούν οι φοιτητές σε ένα συγκεκριμένο στάδιο της ζωής τους. Επιπλέον, δεν συμφωνεί με την άποψη ότι είναι απόδειξη πραγματικής και έμπρακτης πίστης, καθώς και αντίληψης της πραγματικής λογικής της ισλαμικής θρησκείας. Υποστηρίζει την άποψή του αναφερόμενος σε κάποια κορίτσια που φορούν τη μαντίλα, διότι δεν έχουν την δυνατότητα να αγοράσουν άλλα ρούχα ή (αναφερόμενος) στους θρησκευόμενους φοιτητές που αδυνατούν να ενταχθούν ή να προσαρμοστούν σε οποιαδήποτε κοινωνική τάξη. Προσθέτει ότι αυτά τα φαινόμενα είναι αποδείξεις της πραγματικότητας και της σκέψης κάποιων ατόμων και εντείνονται όσο η ανεργία αυξάνεται.

¹⁷⁷ Η αύξηση των διδασκτρων μετά τη τελευταία οικονομική κρίση οδήγησε αρκετούς μαθητές στο να μεταγραφούν σε δημόσια σχολεία.

¹⁷⁸ Από τα πιο βασικά εμπόδια εγγραφής σε ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία θεωρείται η απόσταση, ειδικά όταν πρόκειται για τα κορίτσια.

**12. Επεμβαίνουν οι γονείς στη συνέχιση της εκπαίδευσης των παιδιών στα
ισλαμικά σχολεία;**

Πίνακας (54) Δάσκαλοι

Επεμβαίνουν ο γονείς στη συνέχιση της εκπαίδευσης των παιδιών τους στα ισλαμικά σχολεία;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων %
Ναι	158	63.2%
Όχι	92	36.8%
Σύνολο	250	100%

Πίνακας (55) Κηδεμόνες

Πιστεύεις ότι υπάρχουν οφέλη από την εκπαίδευση των παιδιών (αγόρια - κορίτσια) στα ισλαμικά σχολεία;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	1331	88.7%
Όχι	73	4.9%
Δεν απάντησαν	96	6.4%
Σύνολο	1500	100%

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μιλήσουμε για το κατά πόσο οι γονείς επεμβαίνουν στη συνέχιση της εκπαίδευσης των παιδιών τους στα ισλαμικά σχολεία.

Τα αποτελέσματα του πίνακα (54), μας δείχνουν ότι η πλειοψηφία των γονέων παρεμβαίνει στη συνέχιση των σπουδών των παιδιών τους στα ισλαμικά σχολεία, σύμφωνα με την άποψη των δασκάλων. Δεν ξέρουμε, όμως, αν αυτή η παρέμβαση είναι αρνητικού ή θετικού περιεχομένου, επομένως, ρωτήσαμε τους ίδιους τους γονείς

[πίνακας (55)], εάν θεωρούν ότι η φοίτηση των παιδιών τους στα ισλαμικά σχολεία αποφέρει οφέλη. Το 88.7% αυτών απάντησαν θετικά και μόνο το 4.9% απάντησαν αρνητικά.

Οι λόγοι που οδηγούν τους γονείς στο να εγγράψουν τα παιδιά τους στα ισλαμικά σχολεία είναι οι ακόλουθοι: Πρώτον, οι ίδιοι επιθυμούν να αποκτήσουν τα παιδιά τους περισσότερο ενδιαφέρον και περισσότερη γνώση για ισλαμικά ζητήματα¹⁷⁹, είτε μέσω του προγράμματος σπουδών, είτε εκτός του προγράμματος σπουδών. Δεύτερον, επιθυμούν να αποκτήσουν καλή φήμη στην ιορδανική κοινωνία καθώς, οι μαθητές αυτών των σχολείων έχουν άριστα αποτελέσματα στις δευτεροβάθμιες εξετάσεις, σύμφωνα με ετήσιες δημοσιεύσεις εφημερίδων. Τρίτον, οι οικογένειες που ανήκουν σε υψηλή κοινωνική τάξη επιδιώκουν την εγγραφή των παιδιών τους σε τέτοιου είδους σχολεία. Τέταρτον, κάποιες οικογένειες πιστεύουν ότι τα δημόσια σχολεία δεν έχουν την πλήρη υποδομή της σύγχρονης εκπαίδευσης¹⁸⁰. Αυτό δεν σημαίνει ότι τα δημόσια σχολεία δεν έχουν καλή υποδομή ή καλούς εκπαιδευτικούς χώρους. Οι συνέπειες του πολέμου του Ιράκ, που οδήγησαν στη μετανάστευση ενός εκατομμυρίου Ιρακινών στην Ιορδανία, είχαν σαν αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των μαθητών στα δημόσια σχολεία. Αυτό το γεγονός δημιουργεί μεγάλη πίεση στους Ιορδανούς μαθητές, των οποίων οι γονείς επιθυμούν καλύτερη ποιότητα και συνθήκες εκπαίδευσης για τα παιδιά τους¹⁸¹.

¹⁷⁹ Βλ. Aldavd *Τα ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία*, 1998 σ. 282. Ένα άλλο φαινόμενο της δυτικής πολιτιστικής εισβολής είναι το γεγονός ότι δεν δινόταν ιδιαίτερη σημασία και φροντίδα στο μάθημα της ισλαμικής Παιδείας στα δημόσια σχολεία, αφού όλο το μάθημα βρισκόταν σ' ένα βιβλίο το οποίο επικεντρωνόταν στο al Ebatat, ανήκε στα προαιρετικά μαθήματα, η διδασκαλία επικεντρωνόταν στην αποστήθιση κι όχι στην κατανόησή του και δε συνέβαλε στη διαπαιδαγώγηση των μαθητών.

¹⁸⁰ Τα ιδιωτικά ισλαμικά σχολεία έχουν επάρκεια μέσων εκπαίδευσης, όπως είναι τα εργαστήρια υπολογιστές, τα μαθήματα ξένων γλωσσών, ο μικρός αριθμός μαθητών στην τάξη, τα αμφιθέατρα, οι διάφορες δραστηριότητες.

¹⁸¹ Εφημερίδα *Μέση Ανατολή*, αριθμός 10.480, 8-8-2007: ο αριθμός Ιρακινών μαθητών, που πρόκειται να εγγραφούν στα δημόσια σχολεία μέχρι το τέλος του 2008, είναι 50000. Η Ιρακινή κυβέρνηση προσφέρει 25 εκατομμύρια δολάρια για την Ιορδανία και τη Συρία για υποτροφίες.

13. Το ισλαμικό σχολείο εξασφαλίζει τα απαραίτητα μέσα¹⁸² για τη σωστή εκμάθηση της ισλαμικής θρησκείας;

Πίνακας (56) Δάσκαλοι

Θεωρείτε ότι το ισλαμικό σχολείο εξασφαλίζει τα απαραίτητα μέσα για τη σωστή εκμάθηση της ισλαμικής θρησκείας;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	163	65.2%
Όχι	87	34.8%
Σύνολο	250	100%

Αναμφίβολα, η εξέλιξη της τεχνολογίας επηρεάζει απόλυτα τον τομέα της εκπαίδευσης, καθώς η γνώση μεταδίδεται με ακρίβεια και ταχύτητα. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει η κατάλληλη υποδομή, έτσι ώστε η τεχνολογία να μπορεί να εξελίσσεται. Πιο συγκεκριμένα, θα ήταν καλό να υπάρχει η κατάλληλη οικονομική υποστήριξη, η οποία θα προέρχεται από κάποια πολιτική η διοικητική απόφαση.

Ο ιδιωτικός εκπαιδευτικός τομέας ανταγωνίζεται το δημόσιο εκπαιδευτικό τομέα, όσον αφορά στην ανανέωση των μεθόδων και των μέσων που χρησιμοποιούνται στην εκπαιδευτική λειτουργία. Επίσης, οι ιδιόκτητες των εκπαιδευτικών επιχειρήσεων θεωρούν τα εκπαιδευτικά μέσα ως ένα μέρος της οικονομικής τους επένδυσης.

Από εκπαιδευτικής απόψεως, η εξασφάλιση των απαραίτητων μέσων¹⁸³ προσφέρει τα εξής:

- 1- Ανάπτυξη των δυνατοτήτων των μαθητών
- 2- Αύξηση της εμπειρίας του δασκάλου
- 3- Ευκολία στη λειτουργία του μαθήματος

¹⁸² Δηλ. υπολογιστές, οπτικά και ακουστικά μέσα όπως τηλεόραση, ραδιόφωνο κλπ.

¹⁸³ Dr. Altoypgh – Κουβέιτ, 1987, τόμος 2, σ.28 (www.riyadhedu.gov.sa/alan/fntok/islam/wsael.doc)

- 4- Μείωση αρκετού χρόνου θεωρητικής διδασκαλίας
- 5- Ανάπτυξη ορθών εννοιών
- 6- Βοήθεια στον καλύτερο προσανατολισμό των μαθητών
- 7- Βοήθεια στην εκλογίκευση της σκέψης του μαθητή

Από τις απαντήσεις των δασκάλων στον πίνακα (56) παρατηρούμε ότι το σχολείο εξασφαλίζει τα απαραίτητα μέσα στο μάθημα της ισλαμικής Παιδείας, καθώς το 65.2% των δασκάλων απάντησαν θετικά, ενώ το 34.8% απάντησαν ότι το σχολείο δεν χρησιμοποιεί τα κατάλληλα μέσα¹⁸⁴. Ανεξάρτητα από τα γνωστά τεχνολογικά μέσα εκπαίδευσης υπάρχουν και άλλα μέσα (μηχανήματα προβολής ταινιών, υπολογιστές, videos, ηλεκτρονικοί πίνακες κ.α.), τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε μαθήματα όπως είναι τα μαθηματικά, η γεωγραφία και η ιστορία. Συγκεκριμένα, μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα εξής:

1. χάρτες της γεωγραφίας που θα περιέχουν ισλαμικά και ιστορικά μέρη
2. ταινίες που θα δείχνουν τα στάδια δημιουργίας και ανάπτυξης του ανθρώπου μέχρι και τη γέννηση του (*Ο άνθρωπος είναι ένα πλάσμα που δημιουργείται από χώμα λεπτό και έπειτα τον κάνουμε μια σταγόνα σπέρμα, το οποίο υπάρχει μέσα σε μια στέρα σπερμοδόχη*¹⁸⁵)
3. μηχανήμα προβολής σταθερών φωτογραφιών ή videos που θα δείχνουν ντοκιμαντέρ, σχετικά με θέματα σεισμών (π.χ. συνέπειες που θα επέλθουν, όταν η γη κλονιστεί από κάποιον φοβερό σεισμό)
4. Videos που θα δείχνουν ντοκιμαντέρ, σχετικά με θέματα θρησκείας και θα βοηθούν στη διδασκαλία των παραγράφων του Κορανίου (*Όσοι ζητούν άλλον προστάτη εκτός από τον θεό, μοιάζουν με την αράχνη που υφαίνει την κατοικία της. Υπάρχει, άραγε, πιο εύθραυστη κατοικία από αυτήν της αράχνης, αλίμονο, που να το ήξεραν*¹⁸⁶)

Επιπρόσθετα, το φυσικό περιβάλλον θεωρείται μέσο εκπαίδευσης, είτε το αυτό είναι εντός σχολείου, είτε εκτός σχολείου, καθώς ο διδάσκων της ισλαμικής Παιδείας μπορεί να αναφερθεί σε στοιχεία της φύσης, όπως είναι ο ήλιος, το φεγγάρι, τα βουνά, η βροχή κλπ.

Να υπογραμμίσουμε ότι οι απαντήσεις των δασκάλων εξαρτώνται από το πώς αντιλαμβάνεται ο κάθε δάσκαλος τα μέσα εκπαίδευσης, αφού σε κάποια σχολεία, οι

¹⁸⁴ Δηλ. υπολογιστές, οπτικά και ακουστικά μέσα όπως τηλεόραση, ραδιόφωνο κλπ.

¹⁸⁵ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, § 12 (Αγιέτ), Κεφ. Σούρα: «ελ-μουμινουν» σ. 510

¹⁸⁶ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, § 41 (Αγιέτ), Κεφ. Σούρα: «ελ-ελ-ανκεμπουτ», σ.605

δάσκαλοι θεωρούν ως μέσο εκπαίδευσης το σχολικό μικρόφωνο, με τη βοήθεια του οποίου απαγγέλλονται κάποιοι παράγραφοι του Κορανιού και γίνονται αναφορές σε κάποιο hadith στην πρωινή προσευχή.

14. Η δυνατότητα του κοριτσιού να βλέπει ισλαμικά προγράμματα μέσω τηλεόρασης ή ραδιοφώνου

Πίνακας (57) Κορίτσια

Βλέπεις ισλαμικά προγράμματα μέσω τηλεόρασης ή ραδιοφώνου;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	958	63.9%
Όχι	542	36.1%
Σύνολο	1500	100%

Παρατηρώντας τον πίνακα (57) βλέπουμε ότι η πλειοψηφία των κοριτσιών παρακολουθεί ισλαμικά προγράμματα μέσω τηλεόρασης ή ραδιοφώνου.

Αναλυτικά, το 63.9% των κοριτσιών απάντησαν ότι βλέπουν ισλαμικά προγράμματα μέσω τηλεόρασης ή ραδιοφώνου, ενώ το 36.1% αυτών δεν παρακολουθούν ισλαμικά προγράμματα για διάφορες αιτίες όπως π.χ. γιατί δεν διαθέτουν τον κατάλληλο χρόνο ή γιατί δεν επιθυμούν τα άλλα μέλη της οικογένειας ή γιατί κάποιο άλλο μέλος παρακολουθεί αθλητικά προγράμματα ή κοινωνικά σίριαλ ταυτόχρονα κ.α.

Η Senih Mansor αναφέρει¹⁸⁷ ότι η ύπαρξη ισλαμικών καναλιών (όπως το ikra almgd¹⁸⁸) αποτελεί μία ισλαμική πηγή ενημέρωσης, ιδιαίτερα για τις γυναίκες που μέχρι τώρα δεν είχαν τη δυνατότητα να ενημερωθούν για ισλαμικά θέματα. Επίσης,

¹⁸⁷ www.islamonline.net/arabic/news/ (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-02- 2009).

¹⁸⁸ Είναι από τα πιο γνωστά ισλαμικά κανάλια που μεταδίδουν μόνο ισλαμικά προγράμματα.

αναπληρώνει το κενό της έλλειψης των ισλαμικών μαθημάτων στα τζαμιά¹⁸⁹. Η ύπαρξη αυτών των καναλιών έρχεται σε αντίθεση με την πλειοψηφία των υπολοίπων καναλιών¹⁹⁰, καθώς τα τελευταία μεταδίδουν προγράμματα τυφλής αντιγραφής δυτικών πολιτισμών, γεγονός που συγκρούεται, συχνά, με τα ήθη και τα έθιμα και των ισλαμικών αρχών.

Μία άλλη πρόσφατη έρευνα¹⁹¹ αναφέρει ότι η παρακολούθηση των video clips ήταν η άμεση ή έμμεση αιτία αύξησης του αριθμού των χωρισμών στην Αίγυπτο (σε 70.000 για το έτος 2006), σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Αιγύπτου. Το ίδιο ισχύει στη Σαουδική Αραβία, όπου ο αριθμός των χωρισμών αυξήθηκε από 25% σε 60% τα τελευταία 20 χρόνια.

Τέλος, η κοινωνική συμμαχία για την αντιμετώπιση κάθε κοινωνικού κινδύνου είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη και την ευημερία μιας κοινωνίας. Από την άλλη πλευρά, η κοινωνική αδιαφορία μπορεί να οδηγήσει στη διαφθορά και στη διάλυση της ίδιας της κοινωνίας. Ο δάσκαλος, λοιπόν, αποτελεί τον πιο σημαντικό πυρήνα στον τομέα της εκπαίδευσης και αναλαμβάνει τη μεγαλύτερη ευθύνη: «Μετά το θάνατο μου μη γίνετε άπιστοι και μην κάνετε κακό ο ένας στον άλλον¹⁹²».

¹⁸⁹ Το πρώτο αραβικό συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 11-15 Φεβρουαρίου 2007 στο Κάιρο, με θέμα τις επιδράσεις των δορυφορικών καναλιών στην αραβική οικογένεια.

¹⁹⁰ Το πρώτο αραβικό συνέδριο (Κάιρο, 2007) που επισημαίνει ότι η αύξηση των καναλιών που μεταδίδουν video clips, είναι από 3 κανάλια το 1999 σε 35 κανάλια το 2008, όπου το 95% της αραβικής νεολαίας τα παρακολουθεί λόγω των προκλητικών σκηνών που υπάρχουν σε αυτά.

¹⁹¹ Hanan K.: *Η σεξουαλική επιθυμία μέσω των video clips και οι επιδράσεις στην οικογένεια*, 2008, σ.49.

¹⁹² Alnauaoyi, hadith, αριθμός 1348.

15. Ενδιαφέρεται το σχολείο να έχει διδακτικό προσωπικό που τηρεί τους κανόνες της ισλαμικής συμπεριφοράς;

Πίνακας (58) Δάσκαλοι

Ενδιαφέρεται το σχολείο να έχει διδακτικό προσωπικό που να τηρεί τους κανόνες της ισλαμικής συμπεριφοράς;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	179	71.6%
Όχι	71	28.4%
Σύνολο	250	100%

Πίνακας (59) Δάσκαλοι

Για ποιο λόγο ενδιαφέρεται το σχολείο να έχει διδακτικό προσωπικό που να τηρεί τους κανόνες της ισλαμικής συμπεριφοράς;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Αποτροπή κάθε αποκλίνουσας – προβληματικής συμπεριφοράς	66	26.4%
Προτίμηση για μια γενιά ισλαμικής ιδεολογίας	76	30.4%
Η φύση του σχολείου το επιβάλλει	28	11.2%
Δεν απάντησαν	80	32%
Σύνολο	250	100%

Σε αυτή την ενότητα θα δούμε τι απάντησαν οι δάσκαλοι σε ερώτηση που τους έγινε για το εάν το σχολείο ενδιαφέρεται να έχει διδακτικό προσωπικό που τηρεί τους νόμους της ισλαμικής συμπεριφοράς, καθώς και τους λόγους αυτού του ενδιαφέροντος της σχολικής κοινότητας.

Στον πίνακα (58) βλέπουμε ότι το 71.6% των δασκάλων απάντησαν ότι το σχολείο ενδιαφέρεται να έχει διδακτικό προσωπικό που να τηρεί τους κανόνες της ισλαμικής συμπεριφοράς, σε αντίθεση με το 28.4% αυτών που θεωρούν ότι το σχολείο δεν ενδιαφέρεται. Οι τελευταίοι αιτιολογούν την απάντησή τους λέγοντας ότι η ιορδανική κοινωνία είναι ισλαμική και η σωστή διαπαιδαγώγηση των παιδιών δεν επιτυγχάνεται μόνο από το δάσκαλο αλλά και από την οικογένεια. Η σωστή διαπαιδαγώγηση των νέων είναι ευθύνη όλης της κοινωνίας, κυρίως, όμως, του εκπαιδευτικού συστήματος¹⁹³. Η κοινωνική ασφάλεια οδηγεί στη γαλήνη και στην ευημερία της κοινωνίας. Επίσης, αυτή η ασφάλεια ενώνει το σύνολο της κοινωνίας για ένα καλύτερο μέλλον, όμως, εάν συμβεί το αντίθετο, η κοινωνία μπορεί να καταστραφεί. Γι' αυτό επισημαίνουμε πάλι ότι η δημιουργία ασφάλειας είναι ρόλος και ευθύνη όλης της κοινωνίας και όχι μόνο ενός ατόμου. Έτσι, λοιπόν, είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει στο σχολικό περιβάλλον ένα διδακτικό προσωπικό που να εφαρμόζει τους κανόνες της ισλαμικής συμπεριφοράς, ιδιαίτερα στα ισλαμικά σχολεία, τα οποία λαμβάνουν μέρος στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών μας. Επιπρόσθετα, τα ισλαμικά σχολεία παίζουν καθοριστικό ρόλο στην ιορδανική κοινωνία, η οποία αρχίζει να επηρεάζεται από τις εξελίξεις της τεχνολογίας και από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Στον πίνακα (59) βλέπουμε τους λόγους που τα ισλαμικά σχολεία ενδιαφέρονται να έχουν διδακτικό προσωπικό που να τηρεί τους κανόνες της ισλαμικής συμπεριφοράς. Παρατηρούμε ότι το 30.4% των δασκάλων αναφέρουν ότι τα σχολεία επιθυμούν τη δημιουργία μιας γενιάς με ισλαμική μόρφωση και ιδεολογία, η οποία θα μπορέσει να αντιμετωπίσει την επιρροή των δυτικών πολιτισμικών στοιχείων. Επιπλέον, το 26.4% των δασκάλων απάντησαν ότι το σχολείο επιθυμεί να έχει ένα διδακτικό προσωπικό που να τηρεί τους κανόνες της ισλαμικής συμπεριφοράς, καθώς αυτό θα λειτουργεί σαν ένας διαφημιστικός παράγοντας της κοινωνίας και της οικογένειας, αφού η επιδίωξή του θα είναι η δημιουργία μιας γενιάς απαλλαγμένης από κάθε αποκλίνουσα συμπεριφορά (ναρκωτικά¹⁹⁴, κλοπή¹⁹⁵, κάπνισμα κλπ). Τέλος, το 11.2% υποστήριξαν ότι η φύση

¹⁹³ www.ksu.edu.sa/sites/Colleges Η έρευνα μιας αφελούς κοινωνίας από ένα έμπειρο εκπαιδευτικό σώμα, σσ. 5, 6, 7 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 02-03-2009).

¹⁹⁴ ...συνέντευξη τύπου από τον Υπουργό δημόσιας τάξης της Ιορδανίας. Εφημερίδα *al sawsane* (22-12-2008), σ. 25. Αναφέρεται σε 2.699 υπόθεσες με ναρκωτικά, από τις οποίες οι 540 αφορούν σε εμπόριο και οι 2.159 αφορούν σε προσωπική χρήση. Ο αριθμός ατόμων που καταδικάστηκαν, από την αρχή του έτους 2008, ανέρχεται στα 4.631 άτομα, από τα οποία τα 944 αφορούσαν σε υποθέσεις

του σχολείου απαιτεί την ύπαρξη ενός διδακτικού προσωπικού που να τηρεί το νόμο της ισλαμικής συμπεριφοράς, ώστε να κατευθύνει τη “μικρή” κοινωνία του σχολείου.

Από τα παραπάνω διεξάγουμε το συμπέρασμα ότι η ύπαρξη ενός διδακτικού προσωπικού που τηρεί τους κανόνες της ισλαμικής συμπεριφοράς στα δημόσια ή ιδιωτικά σχολεία κρίνεται απαραίτητος, καθώς μέσω αυτού, η εκπαιδευτική λειτουργία δεν θα είναι μονομερής αλλά θα αποκτήσει ευρύτερο ενδιαφέρον.

16. Προτιμούν τα κορίτσια να διδάσκονται το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας από καθηγητές;

Πίνακας (60) Κορίτσια

Προτιμάς τη διδασκαλία του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας από καθηγητή;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	311	20.7%
Όχι	1189	79.3%
Σύνολο	1500	100%

Από εκπαιδευτικής απόψεως, η μεικτή εκπαίδευση στα σχολεία της Ιορδανίας είναι απαγορευμένη και αυτό οφείλεται στην ιορδανική νομοθεσία¹⁹⁶. Αντίθετα, η μεικτή εκπαίδευση επιτρέπεται στα δημόσια και ιδιωτικά σχολεία μόνο στο προνήπιο,

εμπορίου και τα 3.687 αφορούσαν σε προσωπική χρήση. Επίσης, αναφέρεται ότι ο αριθμός ατόμων, που βρίσκονται σε κέντρο αποτοξίνωσης, ανέρχεται στα 848 άτομα, μέχρι εκείνη την μερομήνια.

¹⁹⁵ Εφημερίδα *al-arab al-awam*, (20-8-2006), σ. 33. (Στατιστική του Υπουργείου κοινωνικής ανάπτυξης αναφέρει ότι 30.000 παιδιά αντιμετώπισαν κάποια νομική διαδικασία σε ηλικία 15-18 χρόνων, από το 1999 ως το 2001. Επίσης, τα 11% από τα εγκλήματα που διέπραξαν αφορούσαν σε κλοπή. Το 96% των παιδιών ήταν αγόρια και το 56% ήταν μαθητές σε σχολεία.

¹⁹⁶ Παράγραφος 2: *Το Ισλάμ είναι η θρησκεία, το κράτος και η αραβική γλώσσα είναι η επιστήμη.*

στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό, ιδιαίτερα στην επαρχία¹⁹⁷. Κι εδώ ωστόσο, υπάρχει διαχωρισμός, όσον αφορά στις θέσεις τους στην τάξη¹⁹⁸ και στο μάθημα της γυμναστικής.

Στον πίνακα (60) βλέπουμε ότι το 79.3% των κοριτσιών δεν επιθυμούν τη διδασκαλία του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας από κάποιον καθηγητή, ενώ το 20.7% των κοριτσιών προτιμούν τη διδασκαλία αυτού του μαθήματος από καθηγητή. Βλέπουμε, ότι η πλειοψηφία των κοριτσιών απάντησε αρνητικά, γεγονός που μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ καθηγητή και κοριτσιού, ειδικά σε θέματα που αφορούν μόνο στο γυναικείο φύλο¹⁹⁹.

Το Ιερό Κοράνι αναφέρει σχετικά: «Και να πεις στις γυναίκες που πιστεύουν να κατεβάζουν τα βλέμματά τους (από τις αμαρτίες) και να προφυλάσσουν την αγνότητά τους και να μην εκθέτουν τα στολίδια τους (τις ομορφιές τους) εκτός απ' αυτά (που συνήθως) φαίνονται εξωτερικά. Και να σύρουν το πέπλο πάνω στα στήθη τους, και να μην εκθέτουν τα κοσμήματά τους (ομορφιές τους)...».

¹⁹⁷ Οι αιτίες που οδήγησαν στην αύξηση του αριθμού των μικτών σχολείων στην επαρχία είναι πολιτική που ακολουθεί η κυβέρνηση.

¹⁹⁸ Δεν υπάρχει η δυνατότητα να καθίσουν μαθητές διαφορετικού φύλου στο ίδιο θρανίο.

¹⁹⁹ Όπως η συμπεριφορά μιας γυναίκας απέναντι στον άντρα της στην καθημερινή ζωή, η νηστεία της γυναίκας κατά τη διάρκεια της περιόδου της, η προσευχή κατά τη διάρκεια της γέννησης της κλπ.

16 (Α) Λόγοι για τους οποίους τα κορίτσια δεν επιθυμούν τη διδασκαλία του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας από καθηγητή

Πίνακας (61) Κορίτσια

Λόγοι για τους οποίους δεν επιθυμούν τα κορίτσια να διδαχθούν το μάθημα της ισλαμικής παιδείας από κάποιον καθηγητή	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Το απαγορεύει το Ισλάμ	196	13.1%
Δεν το επιτρέπουν οι σχολικοί κανονισμοί	4	0.3%
Δυσκολία επικοινωνίας μεταξύ καθηγητή και μαθήτριας	1041	69.4%
Δεν απάντησαν	259	17.3%
Σύνολο	1500	100%

Πίνακας (62) Κηδεμόνες

Προτιμάς από κάποιον καθηγητή να διδάξει τη κόρη σου το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	236	15.7%
Όχι	1094	72.9%
Δεν απάντησαν	170	11.3%
Σύνολο	1500	100%

Στον πίνακα (61) βλέπουμε τους λόγους για τους οποίους τα κορίτσια δεν επιθυμούν τη διδασκαλία του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας από καθηγητή.

Συγκεκριμένα, το 69.4% των κοριτσιών υποστηρίζουν ότι υπάρχει δυσκολία επικοινωνίας μεταξύ ενός καθηγητή και μιας μαθήτριας. Επίσης, το 13.1% των κοριτσιών υποστηρίζουν ότι κάτι τέτοιο απαγορεύεται από το Κοράνι. Το 0.3% αυτών απάντησαν ότι οι σχολικοί κανονισμοί δεν επιτρέπουν κάτι τέτοιο. Τέλος, το 17.3% των κοριτσιών δεν έδωσαν απάντηση.

Στον πίνακα (62) παρατηρούμε τις απαντήσεις που έδωσαν οι κηδεμόνες σε ερώτηση που τους έγινε για το αν επιθυμούν η κόρη τους να διδαχθεί το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας από κάποιον καθηγητή. Αναλυτικά, το 72.2% αυτών απάντησαν αρνητικά, ενώ το 15.7% αυτών απάντησαν θετικά.

Το υψηλό ποσοστό αρνητικών απαντήσεων των κηδεμόνων οφείλεται στην αίσθηση φόβου των γονέων για πιθανή παράξενη συμπεριφορά ²⁰⁰ του δασκάλου προς κάποια μαθήτρια. Η αρνητική άποψη των γονέων ενισχύεται ακόμα περισσότερο από τη δυνατότητα διδασκαλίας του γυναικείου φύλου στην Ιορδανία (και γενικώς στον ισλαμικό κόσμο).

Από τις παραπάνω δηλώσεις συμπεραίνουμε πως τόσο τα κορίτσια όσο κι οι κηδεμόνες των δύο κοινωνιών, είναι επηρεασμένοι από τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας, καθώς όπως έχουμε αναφέρει μέχρι τώρα, η ιορδανική κοινωνία εμφανίζεται ταυτισμένη μ' αυτά ²⁰¹. Όπως αναφέρουν οι Askew S και Ross C. (1994:94): *Τόσο τ' αγόρια όσο και τα κορίτσια αισθάνονται πιο άνετα, πιο προσεκτικά και πιο πρόθυμα για συμμετοχή σε δραστηριότητες, όταν έχουν Εκπαιδευτικό του φύλου τους*. Επίσης, ο Νεοκλής Σαρρής (1985:131) σημειώνει ότι το άτομο αισθάνεται άνετα όταν εναρμονίζεται και αισθάνεται άνετα με το περιβάλλον και την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει.

Αξιοσημείωτο είναι το ότι οι μουφτίδες κι οι ιμάμηδες υπενθυμίζουν στο κοινό τα μηνύματα του Ιερού Κορανιού και του Haddeth, σχετικά με την απαγόρευση μιας τέτοιας ανάμειξης των δυο φύλων. Το Ιερό Κοράνι αναφέρει σχετικά: *Και να πεις στις γυναίκες που πιστεύουν να κατεβάζουν τα βλέμματά τους (από τις αμαρτίες) και να προφυλάσσουν την αγνότητά τους και να μην εκθέτουν τα στολίδια τους (τις ομορφιές τους) εκτός απ' αυτά (που συνήθως) φαίνονται εξωτερικά. Και να σύρουν το πέπλο πάνω στα στήθη τους, και να μην εκθέτουν τα κοσμήματά τους (ομορφιές τους) ..*

²⁰⁰ Στην Ινδία απαγόρευαν τους δασκάλους να διδάσκουν τα κορίτσια στα δημοτικά σχολεία, μετά από καταγγελίες για σεξουαλική παρενόχληση, όπως αναφέρει η Adriana Deaf (διευθύντρια του Υπουργείου Παιδείας στο Newdalhe). Αναφέρει επίσης, ότι δεν υπάρχει εμπιστοσύνη στο πρόσωπο των δασκάλων για προληπτικούς λόγους.

²⁰¹ Βλ. ανάλυση πρώτης ενότητας του ερωτηματολογίου (1α, 2α)

**17. Δυνατότητα διδασκαλίας του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας σε τάξη
που συνυπάρχουν και τα δύο φύλα**

Πινάκας (63) Κορίτσια

Δέχεται να διδαχθείς το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας σε τάξη που υπάρχουν και τα δύο φύλα;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	200	13.3%
Όχι	1297	86.5%
Δεν απάντησαν	3	2%
Σύνολο	1500	100%

Αναμφίβολα, η μικτή εκπαίδευση είναι απαγορευμένη στον αραβικό κόσμο και στην Ιορδανία από την ισλαμική νομοθεσία²⁰² και από τα ήθη και τα έθιμα που ισχύουν. Το Ισλάμ απαγορεύει την εκπαίδευση αγοριών και κοριτσιών σ' ένα σχολείο, ενώ οι καθηγητές πρέπει να είναι του ίδιου φύλου με τους μαθητές. Η μικτή εκπαίδευση επιτρέπεται μόνο στο προνήπιο, νηπιαγωγείο και δημοτικό. Κι εδώ ωστόσο, υπάρχει διαχωρισμός, όσον αφορά στις θέσεις τους στην τάξη²⁰³ και στο μάθημα της γυμναστικής. Άλλωστε, σε πολλές αναπτυγμένες χώρες όπως Αμερική, Αγγλία, Ρωσία, Ιαπωνία υπάρχουν σχολεία και Πανεπιστήμια ειδικά για τα κορίτσια και για αγόρια. Αυτό συναντάται εξίσου στις αραβικές και ισλαμικές χώρες²⁰⁴.

Από τις απαντήσεις των κοριτσιών στον πίνακα (63) βλέπουμε ότι το 86.5% αυτών αρνείται να διδαχθεί το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας σε μικτή τάξη²⁰⁵, ενώ μόλις το 13.3% των κοριτσιών δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα με το συγκεκριμένο θέμα.

²⁰² Νόμος 137/2, §2 (αναφέρεται ότι το Ισλάμ είναι η θρησκεία του κράτους και η αραβική γλώσσα είναι επιστήμη)

²⁰³ Δεν μπορεί να κάθεται στο ίδιο θρανίο αγόρι και κορίτσι.

²⁰⁴ - Al Haouani A.: ..., σ. 181, Moursi M.: ..., σ. 238

²⁰⁵ Οι στατιστικές μελέτες του Υπουργείου Παιδείας, για το έτος 2007/2008, δείχνουν ότι ο αριθμός των μικτών τάξεων στην Ιορδανία είναι 15.627 και ο αριθμός των σχολείων ανέρχεται στο 2.195.

Στον πίνακα που ακολουθεί θα δούμε τους λόγους για τους οποίους τα κορίτσια δεν επιθυμούν να διδαχθούν το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας σε μικτή τάξη.

Πινάκας (64) Κορίτσια

Για ποιους λόγους δεν επιθυμείς να διδαχθείς το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας σε μικτή τάξη;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Το απαγορεύει το Ισλάμ	692	46.1%
Δεν το επιτρέπουν οι σχολικοί κανονισμοί	178	11.9%
Δυσκολία επικοινωνίας μεταξύ καθηγητή και μαθήτριας	432	28.8%
Δεν απάντησαν	198	13.2%
Σύνολο	1500	100%

Συγκεκριμένα, η άρνηση της πλειοψηφίας των κοριτσιών για παρακολούθηση του μαθήματος της ισλαμικής Παιδείας σε μικτή τάξη οφείλεται στους ακόλουθους λόγους:

1. Κάτι τέτοιο απαγορεύεται από το Ισλάμ (46.1%)
2. Υπάρχει δυσκολία επικοινωνίας μεταξύ δασκάλου και μαθήτριας (28.8%)
3. Κάτι τέτοιο απαγορεύεται από τους σχολικούς κανονισμούς (11.9%)

Ο Αλέξανδρος Καριώτογλου (2005:164-5) επισημαίνει ότι η συνδιδασκαλία αγοριών και κοριτσιών στις ισλαμικές χώρες είναι, σε γενικές γραμμές, επιτρεπτή μέχρι την προεφηβική ηλικία. Ο ίδιος συνεχίζει παραθέτοντας ένα παράδειγμα για τον τρόπο διδασκαλίας των δυο φύλων στα Πανεπιστήμια της Σαουδικής Αραβίας, στα οποία οι γυναίκες έχουν τη δυνατότητα να φοιτούν, με την τήρηση, όμως, ορισμένων κανόνων. Για παράδειγμα, οι ερωτήσεις προς τους καθηγητές πρέπει να υποβάλλονται μέσω τηλεφώνου κι η επίσκεψη στις βιβλιοθήκες γίνεται σε ημέρες που δεν επιτρέπεται στα αγόρια να τις επισκεφθούν. Ο Ελευθέριος Αλεξάκης

(1980:273) τονίζει πως οι σχέσεις μεταξύ αγοριών και κοριτσιών ήταν κι εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να είναι σχεδόν απαγορευμένες.

Οι περιορισμοί αφορούν και στο πεδίο και στο επίπεδο μόρφωσης των γυναικών στις αραβικές χώρες. Οι γυναίκες δεν επιτρέπεται να σπουδάζουν σε τεχνικές σχολές, ενώ δε γίνονται δεκτές στο δημόσιο τομέα εργασίας. Η όποια απασχόλησή τους στον ιδιωτικό τομέα πρέπει να γίνεται σε ξεχωριστό χώρο από τους άντρες συναδέλφους τους, γεγονός που τους επιτρέπει ν' απασχολούνται μόνο σε εργασίες δευτερεύουσας σημασίας για την παραγωγή²⁰⁶.

Πινάκας (65) Κηδεμόνες

Δέχεσαι η κόρη σου να διδαχθεί το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας σε μικτή τάξη;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	520	34.7%
Όχι	980	65.3%
Σύνολο	1500	100%

Πινάκας (66) Κηδεμόνες

Δέχεσαι να διδαχθεί η κόρη σου το μάθημα της ισλαμικής Παιδείας σε μικτή τάξη;	Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Ναι	123 (8.2%)	77 (5.1%)	36 (2.4%)	284 (18.9%)	520 (34.6%)
Όχι	294 (30%)	237 (24%)	72 (8%)	377 (38%)	980 (65.3%)
Σύνολο	417	314	108	661	1500

²⁰⁶ Βλ. <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000006/5878/7/7/1/showdoc.html> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).

Όπως φαίνεται στον πίνακα (65) η μικτή εκπαίδευση δεν είναι επιθυμητή ούτε από τους κηδεμόνες των κοριτσιών. Συγκεκριμένα, το 65.3% αυτών δεν επιθυμούν τη συνδιδασκαλία αγοριών και κοριτσιών στο μάθημα της ισλαμικής Παιδείας, ενώ το 34.7% αυτών δεν ενοχλούνται από κάτι τέτοιο.

Στον ακόλουθο πίνακα βλέπουμε τις απαντήσεις που έδωσαν οι γονείς, αναλογικά με το μορφωτικό τους επίπεδο.

Κοιτάζοντας τον πίνακα (66) διακρίνουμε τις απαντήσεις των κηδεμόνων που δεν επιθυμούν τη μεικτή εκπαίδευση, ανάλογα με το μορφωτικό τους επίπεδο. Αναλυτικά, (30%)κάτω το Λύκειο ,(24%) Λύκοι ,(8%)με Τ.Ε.Ι ,ενώ (38%)με μορφωτικό επίπεδο Α.Ε.Ι .

Στον επόμενο πίνακα βλέπουμε τους λόγους για τους οποίους οι γονείς δεν δέχονται τη συνδιδασκαλία αγοριών και κοριτσιών στο μάθημα της ισλαμικής Παιδείας.

Πίνακας (67) Κηδεμόνες

Για ποιο λόγο δεν δέχεσαι τη συνδιδασκαλία αγοριών και κοριτσιών στο μάθημα της ισλαμικής Παιδείας;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Το απαγορεύει το Ισλάμ	979	65.3%
Δυσκολία επικοινωνίας μεταξύ δασκάλου και μαθήτριας	171	11.4%
Δεν το επιτρέπουν οι σχολικοί κανονισμοί	158	10.5%
Δεν απάντησαν	192	12.8%
Σύνολο	1500	100%

Όπως βλέπουμε, το 65.3% των γονέων δηλώνουν ότι κάτι τέτοιο απαγορεύεται από τη θρησκεία. Το 11.4% των γονέων πιστεύουν ότι υπάρχει δυσκολία στην επικοινωνία μεταξύ δασκάλου και μαθήτριας. Επιπλέον, το 10.5% των κηδεμόνων υποστηρίζουν ότι οι σχολικοί κανονισμοί δεν επιτρέπουν τη συνδιδασκαλία και των δύο φύλων. Τέλος, το 12.8% των γονέων δεν απάντησαν.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η θρησκεία (δηλ. τα ήθη και τα έθιμα) εξακολουθεί να επηρεάζει σημαντικά τις απόψεις που αφορούν στον τρόπο αντιμετώπισης της γυναίκας της ισλαμικής κοινωνίας. Οι Rosemary Breger και Rosanna Hill (1998:162-163) αναφέρουν πως ο διαχωρισμός μεταξύ των φύλων στη Σαουδική Αραβία είναι αυστηρά καθορισμένος σε όλους τους δημόσιους χώρους, συμπεριλαμβανομένων των επαγγελματικών χώρων, των εστιατορίων ακόμη και των ανελκυστήρων, οι οποίοι είναι διαφορετικοί γι' άνδρες και γυναίκες. Οι νεαροί άνδρες και γυναίκες μπορούν να συναντηθούν μόνο υπό τις σωστές κι αρμόζουσες περιστάσεις, δηλαδή συστημένοι από τους συγγενείς τους και με την προοπτική του γάμου. Στις αγροτικές περιοχές της Ιορδανίας οι γυναίκες δειπνούν ξεχωριστά από τους άνδρες, ενώ συχνά απαγορεύεται σε μία γυναίκα να δειπνήσει σε κάποιο εστιατόριο χωρίς να συνοδεύεται από κάποιον άνδρα συγγενή της.²⁰⁷

²⁰⁷ <http://www.cp-pc.ca/english/jordan/family.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 29/3/2009).

17 (Α) Σε ποια σχολική βαθμίδα θα πρέπει να διαχωρίζονται τα δύο φύλα

Πινάκας (68) Κηδεμόνες

Σε ποια ηλικία πιστεύετε ότι θα πρέπει να διακοπεί η συνδιδασκαλία αγοριών και κοριτσιών;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Δημοτικό	884	58.9%
Γυμνάσιο	458	30.5%
Λύκειο	158	10.5%
Σύνολο	1500	100%

Στον πίνακα (68) βλέπουμε ότι η πλειοψηφία των γονέων (58.9%) θεωρεί ότι τα δύο φύλα πρέπει να διαχωρίζονται στο δημοτικό. Αυτή η άποψη των γονέων συμφωνεί με την ισλαμική θρησκεία²⁰⁸. *(Τα παιδιά σας όταν φτάσουν στην εφηβική ηλικία πρέπει οποιαδήποτε στιγμή θέλουν να εισέλθουν σε έναν ιδιωτικό χώρο, να ζητούν την άδεια αυτού που βρίσκεται μέσα στο χώρο)*²⁰⁹. Επίσης, ο προφήτης Mohamed συμβουλεύει τους γονείς: *Να μάθετε τα παιδιά σας την προσευχή από την ηλικία των επτά και να τα διαχωρίζετε στην ηλικία των δέκα*²¹⁰.

Παρατηρούμε, επίσης, ότι το 30.5% των κηδεμόνων πιστεύουν ότι ο διαχωρισμός των δύο φύλων πρέπει να γίνεται στο Γυμνάσιο, ενώ το 10.5% αυτών θεωρούν ότι πρέπει να γίνεται στο Λύκειο.

²⁰⁸ Ο διαχωρισμός των δυο φύλων είναι μια διαδικασία που ξεκινά από το σπίτι, στο οποίο εξαιτίας του μεγάλου αριθμού μελών, τα παιδιά κοιμούνται στο ίδιο υπνοδωμάτιο το ένα δίπλα τον άλλο, μέχρι την προεφηβική ηλικία, κατά την οποία οι γονείς τα χωρίζουν. Η κατάσταση αυτή παραμένει μέχρι να παντρευτούν. Ο διαχωρισμός των δυο φύλων γίνεται, επίσης, στα σχολεία και συγκεκριμένα της Ιορδανίας τα οποία δεν είναι μικτά, αλλά κάθε φύλο έχει το δικό του σχολείο. Το ίδιο συμβαίνει στα νοσοκομεία, τ'αθλητικά κέντρα τα εστιατόρια, τα οποία διαθέτουν δύο χώρους: ένα για τους άντρες κι ένα για τις γυναίκες ή τις οικογένειες. Επίσης βλ. την ανάλυση στην ερώτηση (3).

²⁰⁹ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, Κεφ. Alnoor, §59, σ. 534.

²¹⁰ www.saaaid.net/Doat/moslem/3.doc/http://islamrevealed.wordpress.com (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 3-03-2009).

Η επιθυμία των γονέων για ξεχωριστή σχολική εκπαίδευση των δύο φύλων εξαρτάται, κατά πρώτο λόγο, από την ισλαμική νομοθεσία και δεύτερον, από τους σχολικούς κανονισμούς²¹¹. Ο Kneht Pekt, ο οποίος είναι Υπουργός Παιδείας της Αγγλίας, αναφέρει ότι η χώρα επανεξετάζει το θέμα της μικτής εκπαίδευσης μετά την αποτυχία του²¹². Επίσης, ο Γερμανός βουλευτής Pond Stag - μέλος της εκπαιδευτικής επιτροπής - ζητά να εφαρμοστεί το σύστημα της ξεχωριστής εκπαίδευσης των δύο φύλων²¹³.

Ο Pferil Shoo - συγγραφέας του βιβλίου *Οι δυτικοί αποχωρούν από τη μικτή εκπαίδευση*²¹⁴ - αναφέρει ότι εκείνοι που επιθυμούν την ισότητα μεταξύ των δυο φύλων γνωρίζουν τις αρνητικές συνέπειες που αυτή θα έχει στα δικαιώματα του γυναικείου φύλου. Οι ίδιοι δεν λαμβάνουν υπόψη ότι το κορίτσι αισθάνεται πιο άνετα μέσα σε μια τάξη που αποτελείται μόνο από κορίτσια και επομένως, εκπαιδεύεται με καλύτερο τρόπο.

18. Ποιο φύλο είναι προτιμότερο στην ιορδανική κοινωνία

Η γυναίκα του Ομράν κάνει την ακόλουθη δήση προς το Θεό: *Κύριε αφιέρωσα τον καρπό της κοιλιάς μου σε εσένα, θα σου ανήκει εξολοκλήρου, δόξασε τον εσύ που ακούς και γνωρίζεις τα πάντα. Όταν γέννησε είπε: Κύριε, γέννησα θυγατέρα ο Θεός γνωρίζει ότι γέννησα θυγατέρα γιατί το αγόρι δεν είναι το ίδιο με το κορίτσι και το όνομα αυτής ‘‘Μαρία’’. Θέτω αυτήν και τους απογόνους της υπό την προστασία σου, για να τους φυλάς από τις πανουργίες του καταραμένου σατανά*²¹⁵.

Πώς ερμηνεύεται αυτή η παράγραφος;

Πολύς κόσμος θεωρεί ότι εδώ υπάρχει μια προτίμηση στο αγόρι από ότι στο κορίτσι. Σε γενικές γραμμές, είναι μια λανθασμένη αντίληψη, καθώς, οι γυναίκες, παλιότερα, έταζαν το παιδί που πρόκειται να γεννήσουν (στην περίπτωση που ήταν αγόρι) στη χάρη κάποιου ναού. Όμως όταν γέννησε κορίτσι είδε ότι αυτό δεν είχε τις

²¹¹ Ο κανονισμός του Υπουργείου Παιδείας (16/1964) αναφέρει ότι η μικτή εκπαίδευση επιτρέπεται από το νηπιαγωγείο μέχρι την τέταρτη τάξη του δημοτικού. Για ό,τιδήποτε άλλο χρειάζεται γραπτή άδεια.

²¹² Έρευνα Fatima mansar, Πανεπιστήμιο Ιορδανίας: «Οι συνέπειες της μικτής εκπαίδευσης και του προγράμματος σπουδών στα κορίτσια του Ισλάμ», σ. 55. Ο Υπουργός Παιδείας της Βρετανίας Knet Bekar αναφέρει ότι η χώρα του σκοπεύει να επαναφέρει το σύστημα της ξεχωριστής εκπαίδευσης.

²¹³ <http://www.lojainiat.com/index.php?action=showMaqal&id=549> .τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 12-2-2009).

²¹⁴ Μεταφράστηκε από τον Abed Alraxman Wagh , οικ. έκδοση Alabekan 2006.

²¹⁵ Βλ. Ιερό Κοράνι, Κεφ. Αλιμραν, §§35-36, σ. 89

ίδιες δυνατότητες²¹⁶ με το αγόρι και γι' αυτό το λόγο ζήτησε από το Θεό να τη συγχωρέσει.

Ρωτήσαμε, λοιπόν, 1500 κηδεμόνες, αν έχουν μια μεγαλύτερη προτίμηση στη γέννηση αγοριού από ότι στη γέννηση κοριτσιού και οι απαντήσεις φαίνονται στους ακόλουθους πίνακες.

Πινάκας (69) Κηδεμόνες

Προτιμάτε το αγόρι πιο πολύ από το κορίτσι;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	260	17.3%
Όχι	1240	82.7%
Σύνολο	1500	100%

Πινάκας (70) Κηδεμόνες

Προτιμάτε το αγόρι πιο πολύ από το κορίτσι;	Μορφωτικό επίπεδο το πάτερα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Ναι	80 5.3%	66 4.4%	36 2.4%	78 5.2%	260 17.3%
Όχι	337 22%	248 16.5%	72 4.8%	583 39%	1240 82.7%
Σύνολο	417	314	108	661	1500

Στον πίνακα (69) βλέπουμε ότι το 82.7% των κηδεμόνων δεν επιθυμούν το αγόρι περισσότερο από το κορίτσι. Αντίθετα, το 17.3% αυτών απάντησαν ότι έχουν μεγαλύτερη προτίμηση στη γέννηση ενός αγοριού, γεγονός το οποίο μπορεί να

²¹⁶ Δεν επιτρέπεται στη γυναίκα να εισέρχεται στο ναό κάποιες συγκεκριμένες μέρες του μήνα ή όταν είναι έγκυος ή όταν έχει γεννήσει.

πηγάξει από το χαμηλό μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των κηδεμόνων ή από κάποια ήθη και έθιμα που είχαν κληρονομήσει από προγενέστερες γενιές²¹⁷.

Παρατηρούμε ότι η πλειονότητα των κηδεμόνων δεν κάνει διακρίσεις μεταξύ των δυο φύλων. Η άποψη αυτή μπορεί να οφείλεται στα παγκόσμια προγράμματα²¹⁸, στη κοινωνική και θρησκευτική ενημέρωση που διοργανώνει το κράτος²¹⁹, στο ρόλο των διαφόρων θρησκευτικών και ανθρώπινων οργανισμών, οι οποίοι δείχνουν τη σημαντικότητα της γυναίκας υποστηρίζοντας πως είναι το άλλο μισό της κοινωνίας²²⁰. Από την άλλη πλευρά, η εικόνα που διαμόρφωσε η γυναίκα στο χώρο της εργασίας στις αραβικές χώρες, απόδειξε ότι μπορεί να προσφέρει ό,τι θα προσέφερε και ένας άντρας στη κοινωνία και στην οικογένεια.

Η Βασιλική Καρακολίτσου (2000:38), αναφέρει σχετικά: *Οι γονείς φροντίζουν κι ενδιαφέρονται για τα παιδιά τους, ανεξαρτήτως φύλου ειδικά στις οικογένειες των οποίων ο πατέρας έχει βγει από τα όρια του χωριού και κατέχει κάποια μόρφωση*²²¹.

Στον πίνακα (71) διακρίνουμε τους λόγους για τους οποίους οι κηδεμόνες προτιμούν τη γέννηση αγοριών από τη γέννηση κοριτσιών. Η προτίμηση τους σχετίζεται με τα ήθη και τα έθιμα που κληρονόμησαν από τους προγενέστερους τους, οι οποίοι θεωρούσαν ότι τα κορίτσια δημιουργούν πολλά προβλήματα, ενώ τα αγόρια

²¹⁷ Η προτίμηση που εκδηλώνεται για το αγόρι στις αραβικές κοινωνίες οφείλεται σε πολλούς λόγους. Ωστόσο, μπορούμε να πούμε ότι ο κυριότερος συνίσταται στη τιμή, αφού η κοπέλα θεωρείται βάρος για τους γονείς και την οικογένεια, που είναι αναγκασμένη να την προσέχουν, να παρακολουθούν τις κινήσεις της και να επιτηρούν οποιαδήποτε συμπεριφορά ώστε να μη σπλωθεί τόσο το όνομα της ίδιας, όσο και το όνομα της οικογένειάς της, μέχρι να παντρευτεί. Το κορίτσι είναι «αντικείμενο» που αγοράζεται και πωλείται, με το αγόρι, σ' αυτές τις κοινωνίες, να έχει τη δυνατότητα να παντρευτεί ανά πάσα στιγμή. Αντίθετα, το κορίτσι περιμένει τη μοίρα του να παντρευτεί, ή να πωληθεί! Γι' αυτό παρατηρεί κανείς ότι οι Άραβες γενικότερα κι οι Ιορδανοί ειδικότερα, έχουν το έθιμο να παντρεύουν (λογοδοσία) το αγόρι με το κορίτσι ακόμα κι όταν βρίσκονται στη βρεφική ηλικία, ώστε οι γονείς του αγοριού να εξασφαλίσουν μια νύφη για το γιο τους, η οποία θα μεγαλώνει υπό το βλέμμα τους. Ομοίως, οι γονείς του κοριτσιού εξασφαλίζουν ένα γαμπρό για την κόρη τους. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ouwadi A. (1989) *Οι Φυλές στην Ιορδανία*, σ. 141. Επίσης, βλ. Diab F. (1980), *Άξιες Ήθη και Έθιμα* σελ. 252, 314.

²¹⁸ Το ενδιαφέρον για γυναικεία θέματα ξεκίνησε το 1975, το οποίο θεωρήθηκε ως το παγκόσμιο έτος της γυναίκας. Το 1979 πραγματοποιήθηκε ένα συνέδριο με θέμα το διακρίσεις του γυναικείου φύλου (www.saaaid.net/Doat/moslem/3.doc, τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-2-2009)

²¹⁹ *Πιστοί να φοβάστε τον θεό που είναι φοβερός και να μην πεθάνετε προτού αφιερωθείτε εξολοκλήρου σε αυτόν*, βλ. *Ιερό Κοράνι*, Κεφ. Αλιμραν, §102, σ. 101

²²⁰ Hddiht: *Οι γυναίκες το άλλο μισό των αντρών*, www.saaaid.net/Doat/moslem/3.doc (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-2-2009).

²²¹ Επίσης, βλ. Ειρήνη Καμπερίδου (XX:617), η οποία υπογραμμίζει ότι οι επαφές των Τούρκων με τους Ευρωπαίους έχουν ασκήσει μεγάλη επιρροή στην ανατολίτικη σκέψη, τα ήθη και τα έθιμα. Επιπλέον, αναφέρει ότι έχουν αλλάξει οι παλιές μέθοδοι Παιδείας, οι οποίες έχουν αποτύχει.

αποτελούν το στήριγμα τους²²², τη δύναμη της οικογένειας και τη συνέχεια του ονόματος της οικογένειας²²³. Η πληθώρα των εξελίξεων από την πλευρά των γυναικών και η έξοδός τους από τον κλειστό κύκλο των αντρών, η αδυναμία των διαφόρων δικαιολογιών που αποτέλεσαν προστασία του αρσενικού φύλου, η κοινωνική και πολιτιστική αντίληψη λόγω των ΜΜΕ και η εύκολη πρόσβαση στην πληροφορία οδήγησαν στη μείωση του ποσοστού των κηδεμόνων που έχουν προτίμηση στα αγόρια από ότι στα κορίτσια.

Πινάκας (71) Κηδεμόνες

Λόγοι προτίμησης του αρσενικού φύλου	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Επειδή το αγόρι υποστηρίζει την οικογένεια	180	12%
Το κορίτσι δημιουργεί πολλά προβλήματα	36	2.4%
Το αγόρι αποτελεί συνέχεια του ονόματος της οικογένειας	44	2.9%
Δεν υπάρχει προτίμηση ανάμεσα στο αγόρι και στο κορίτσι	1240	82.7%
Σύνολο	1500	100%

²²² Τα αγόρια στην ιορδανική κοινωνία συμμετέχουν στα έξοδα της οικογένειας, εργάζονται ως δημόσιοι υπάλληλοι, στα χωράφια, στο εμπόριο κλπ. Συμβάλλουν καταβάλλοντας μέρος της αμοιβής τους στον πατέρα, τη μάνα, τ' αδέρφια. Οι Ιορδανοί αναφέρουν σχετικά: «ο Θεός να βοηθάει τον τάδε», έκφραση που λέγεται για εκείνον που η πλειοψηφία της οικογένειάς του απαρτίζεται από κορίτσια κι έχει να τα φροντίζει μόνος του. Ο Μακρής Γ. (2004:497) αναφέρει ότι ο ισλαμικός νόμος είναι σαφής ως προς το ότι οι γυναίκες δεν έχουν την υποχρέωση να εργάζονται για να συντηρήσουν την οικογένειά τους, ενώ αντίθετα οι άντρες είναι υποχρεωμένοι να το πράττουν. Επίσης, βλ Alkabe Y. (2001), *Η Θέση της Γυναίκας στο Ισλάμ*, σ. 152.

²²³ Παρόμοιες αναφορές γίνονται κι από άλλους συγγραφείς οι οποίοι εξετάζουν την προτίμηση του γιου. Ο Μερακλής Μιχάλης (1998:56) συμφωνεί με τα παραπάνω σημειώνοντας, στην αναφορά του για τη σχέση των γονιών με τα παιδιά στην παραδοσιακή ελληνική οικογένεια, ότι η προτίμηση στα αγόρια αποτελούσε καθολικό φαινόμενο, συνδεδεμένο με οικονομικούς λόγους. Οι Peter Loizos και Enthyimios Papataxiarchis (1991:37) υπογραμμίζουν από την άλλη πλευρά, το στενό δεσμό που αναπτύσσεται στην Ελλάδα μεταξύ μητέρας και κόρης. Όταν μάλιστα ρώτησαν την προτίμηση των γονέων στην επαρχία στο φύλο του παιδιού, η απάντηση που πήραν ήταν: «Αγόρι για τον πατέρα και κορίτσι για τη μητέρα». Επίσης, ο Γιώργος Θανάσης (1983:65) αναφέρει, στη διατριβή του για τη νοοτροπία των Ελλήνων της Μ. Ασίας, ότι τα κορίτσια θεωρούνταν λίγο-πολύ βάρος, γιατί αυξάνουν τις ανάγκες της οικογένειας κι οι γονείς, ιδιαίτερα εκείνοι που είχαν πολλά κορίτσια, φρόντιζαν ν' απαλλαγούν γρήγορα απ' αυτά εξασφαλίζοντάς τα με γάμο.

Πινάκας (72) Κηδεμόνες

Μηνιαίο εισόδημα της οικογένειας	Προτιμάτε το αγόρι πιο πολύ από το κορίτσι;	Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα				Σύνολο
		Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Κάτω από 500 δηνάρια	Ναι	44	66	0	50	160
	Όχι	296	105	72	107	580
	Σύνολο	340	171	72	157	740
Πάνω από 500 και κάτω από 1000 δηνάρια	Ναι	36	0	36	0	72
	Όχι	2	39	0	173	214
	Σύνολο	38	39	36	173	286
Πάνω από 1000 δηνάρια	Ναι	0	0	0	28	28
	Όχι	39	104	0	303	446
	Σύνολο	39	104	0	331	474

Στον πίνακα (71) παρατηρούμε ότι το 2.4% των κηδεμόνων υποστηρίζουν ότι τα κορίτσια δημιουργούν πολλά προβλήματα²²⁴. Παρόλα αυτά η πραγματικότητα είναι διαφορετική, καθώς τα ήθη και τα έθιμα της Ιορδανίας καθορίζουν τη συμπεριφορά της ιορδανικής γυναίκας. Είναι γνωστό ότι το κορίτσι απαγορεύεται να βγει έξω χωρίς συνοδό, όπως και να βρίσκεται σε χώρο που υπάρχουν αγόρια. Έτσι, ο άνδρας υποχρεούται να συντηρεί τη γυναίκα, με αποτέλεσμα να είναι το κυρίαρχο φύλο της ιορδανικής κοινωνίας εδώ και πολλά χρόνια.

²²⁴ Η προτίμηση που εκδηλώνεται για το αγόρι στις αραβικές κοινωνίες οφείλεται σε πολλούς λόγους. Ωστόσο, μπορούμε να πούμε ότι ο κυριότερος συνίσταται στην τιμή, αφού η κοπέλα θεωρείται βάρος για τους γονείς και την οικογένεια, που είναι αναγκασμένη να την προσέχουν, να παρακολουθούν τις κινήσεις της και να επιτηρούν οποιαδήποτε συμπεριφορά ώστε να μη σπλωθεί τόσο το όνομα της ίδιας, όσο και το όνομα της οικογένειάς της, μέχρι να παντρευτεί. Το κορίτσι είναι «αντικείμενο» που αγοράζεται και πωλείται, με το αγόρι, σ' αυτές τις κοινωνίες, να έχει τη δυνατότητα να παντρευτεί ανά πάσα στιγμή. Αντίθετα, το κορίτσι περιμένει τη μοίρα του να παντρευτεί, ή να πωληθεί! Γι' αυτό παρατηρεί κανείς ότι οι Άραβες γενικότερα κι οι Ιορδανοί ειδικότερα, έχουν το έθιμο να παντρεύουν (λογοδοσία) το αγόρι με το κορίτσι ακόμα κι όταν βρίσκονται στη βρεφική ηλικία, ώστε οι γονείς του αγοριού να εξασφαλίσουν μια νύφη για το γιο τους, η οποία θα μεγαλώνει υπό το βλέμμα τους. Ομοίως, οι γονείς του κοριτσιού εξασφαλίζουν ένα γαμπρό για την κόρη τους. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ouwadi A. (1989) *Οι Φυλές στην Ιορδανία*, σ. 141. Επίσης, βλ. Diab F. (1980), *Άξίες Ηθης και Έθιμα*, σελ. 252, 314.

19. Συμφωνείτε με την παροιμία: «Οι γυναίκες έχουν μακριά μαλλιά και κοντά μυαλά²²⁵»;

Πινάκας (73) Κηδεμόνες

Συμφωνείτε με την παροιμία: «Οι γυναίκες έχουν μακριά μαλλιά και κοντά μυαλά»	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	216	14.4%
Όχι	1254	83.6%
Δεν απάντησαν	30	2%
Σύνολο	1500	100%

Πινάκας (74) Κηδεμόνες

Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα	Συμφωνείτε με την παροιμία: «Οι γυναίκες έχουν μακριά μαλλιά και κοντά μυαλά»;		Σύνολο
	Ναι	Όχι	
Δημοτικό / Γυμνάσιο	97	290 23%	387
Λύκειο	20	294 23%	314
ΤΕΙ	0	108 9%	108
ΑΕΙ	99	562 45%	661
Σύνολο	216	1254	1470

²²⁵ Βλ. «Οι γυναίκες στις παροιμίες των λαών», σ.78, shebr menace, 1999, μετάφραση Dr. Mona Abraham. Dr. Hala Kamala.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα δούμε την άποψη των κηδεμόνων της ιορδανικής κοινωνίας για τη σουηδική παροιμία «Οι γυναίκες έχουν μακριά μαλλιά και κοντά μυαλά».

Συγκεκριμένα, το 83.6% των κηδεμόνων δεν συμφωνούν, ενώ το 14.4% συμφωνούν, όπως φαίνεται στον πίνακα (73). Το 2% των κηδεμόνων δεν απάντησαν.

Στον πίνακα (74) βλέπουμε τις απαντήσεις που έδωσαν οι γονείς, στην ίδια ερώτηση, ανάλογα με το μορφωτικό τους επίπεδο. Παρατηρούμε ότι οι κηδεμόνες με πτυχίο ΑΕΙ δεν συμφωνούν με την παροιμία με ποσοστό 45%. Επιπλέον, οι κηδεμόνες με πτυχίο ΤΕΙ δεν συμφωνούν με ποσοστό 9% και τέλος, το 23% των κηδεμόνων με μόρφωση δημοτικού ή Γυμνασίου ή Λυκείου δεν συμφωνούν.

Το αυξημένο ποσοστό αρνήσεων των κηδεμόνων των διαφόρων μορφωτικών επιπέδων οφείλεται πρώτον, στις κοινωνικές εξελίξεις και δεύτερον, στην διαφορετική αντίληψη για τη θέση της γυναίκας στη σημερινή εποχή, σε σύγκριση με παλιότερες εποχές, όπως αναφέρει η Basemh Kaila²²⁶. Αν ανατρέξουμε στο παρελθόν, θα δούμε ότι η ελληνίδα ζούσε χωρίς ελευθέρια και αξία και δεν της επιτρεπόταν να φύγει από το σπίτι. Υποχρεούταν να κάνει όλες τις δουλειές του σπιτιού, να μαγειρεύει, να καθαρίζει, να μεγαλώνει τα παιδιά, περιμένοντας το σύζυγο να γυρίσει. Από νομικής απόψεως δεν είχε δικαίωμα στην κληρονομιά και ακόμα και να χώριζε από τον άντρα της, παρέμενε υπηρέτρια του. Στη Σπάρτη η γυναίκα απέκτησε κάποια δικαιώματα λόγω της συνεχούς ενασχόλησης των ανδρών με πολεμικά ζητήματα. Έτσι, η γυναίκα στην κοινωνία της Σπάρτης αναγκάστηκε να αναλάβει πολλές από τις υποχρεώσεις του σπιτιού. Μπορούμε να πούμε ότι η γυναίκα της Σπάρτης είχε καλύτερη θέση από την γυναίκα της Αθήνας και των άλλων πόλεων της Ελλάδος εκείνη την εποχή. Επιπρόσθετα, οι Άραβες έθαβαν τα κορίτσια ζωντανά μέχρι που εμφανίστηκε το Ισλάμ²²⁷.

Είναι γεγονός ότι οι περισσότεροι κηδεμόνες διαφωνούν με την παροιμία και αυτό οφείλεται στην άποψη που έχουν για τα κορίτσια. Συγκεκριμένα, θεωρούν ότι είναι δώρο θεού, όπως είναι και τα αγόρια. Επίσης, η θέση της γυναίκας βελτιώθηκε στην κοινωνία εξαιτίας της απομάκρυνσης των ανθρώπων από τα ήθη και τα έθιμα που υποτιμούσαν το ρόλο και τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία.

²²⁶ http://www.washwasha.org/details.aspx?new_ID=422 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-2-2009)

²²⁷ Βλ. Ιερό Κοράνι, Κεφ. «ελ-τεκβιρ», §8, σ. 941.

Στον πίνακα (75) βλέπουμε τους λόγους για τους οποίους οι κηδεμόνες δεν συμφωνούν με την παροιμία.

Πινάκας (75) Κηδεμόνες

Οι λόγοι για τους οποίους δεν συμφωνείτε με την παροιμία «οι γυναίκες έχουν μακριά μαλλιά και κοντά μυαλά»	Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Επειδή και τα δύο φύλα είναι δώρο Θεού	210	209	108	487	1014
Επειδή βελτιώθηκε η θέση της γυναίκας στην κοινωνία	74	48	0	38	160
Σύνολο	284	257	108	525	1174

Αναλυτικά, λοιπόν, 1014 από τους 1174 κηδεμόνες (ανεξαρτήτως μόρφωσης) διαφωνούν με τη συγκεκριμένη παροιμία για θρησκευτικούς λόγους πιστεύοντας ότι και τα δύο φύλα είναι δώρο Θεού. Οι υπόλοιποι κηδεμόνες (160 από τους 1174) διαφωνούν με την παροιμία υποστηρίζοντας ότι τα τελευταία χρόνια έχει βελτιωθεί η κοινωνική θέση της γυναίκας στην αραβική κοινωνία.

Πράγματι, η θέση της γυναίκας σε κάποιες αραβικές χώρες καλυτέρευσε εξαιτίας των ΜΜΕ που συμμετέχουν στη μετάδοση θρησκευτικών, κοινωνικών και πολιτιστικών εννοιών και αξιών, οι οποίες ενισχύουν το ρόλο της γυναίκας. Η εφαρμογή και η αποδοχή αυτών των εννοιών και αξιών θα πραγματοποιηθεί σταδιακά και με αργούς ρυθμούς, παρά την πίεση των διεθνών κανονισμών και την αναζήτηση της ελευθερίας της γυναίκας των αραβικών χωρών σε δυτικές χώρες. Η προβολή διαφόρων θρησκευμάτων, μέσω ισλαμικών δορυφορικών καναλιών και ραδιοφωνικών σταθμών, επηρεάζει το ρόλο και τη θέση της γυναίκας της αραβικής κοινωνίας. Έτσι, λοιπόν, οι αραβικές κοινωνίες έρχονται αντιμέτωπες με τα δυτικά πρότυπα, με αποτέλεσμα η γυναίκα να αποκτά σταδιακά δικαιώματα ²²⁸ Παρόλα αυτά

²²⁸ Η γυναίκα των αραβικών χωρών αποδεδειγμένα από τα απαγορευμένα (δουλεία, ελευθερία να παντρευτεί τον άντρα που θέλει, εκπαίδευση κ.α.) κατόπιν κοινωνικών μαχών.

η κοινωνία συνεχίζει να αντιμετωπίζει ρατσιστικά τη γυναίκα σε κάποια θέματα όπως είναι η χηρεία, το διαζύγιο, η σωματικά αναπηρία, ο βιασμός κ.α..

20. Συμφωνείτε με την παράγραφο του ιερού Κορανιού που αναφέρεται στην πονηριά της γυναίκας²²⁹;

Με βάση αυτή την παράγραφο, η πανουργία στην ισλαμική και αραβική κοινωνία καταλογίζεται στη γυναίκα²³⁰. Επίσης, μερικοί θεωρούν πιο επικίνδυνη τη γυναίκα από το διάολο, καθώς ο Θεός είπε ότι η πανουργία του διαβόλου είναι αδύνατη, ενώ η πανουργία της γυναίκας είναι κακοήθεια²³¹. Η άποψη του Θεού αναφέρεται σε όλες τις γυναίκες και χρησιμοποιήθηκε από την αραβική κοινωνία μέσω παροιμιών. Η παράγραφος αυτή, όμως, αφορά σε μια άλλη εποχή και μια άλλη χώρα – συγκεκριμένα του Ιωσήφ στην Αίγυπτο - και γι' αυτό δεν μπορεί να ισχύει για όλες τις γυναίκες²³².

Στους ακόλουθους πίνακες (76, 77, 78) θα δούμε, αν οι κηδεμόνες συμφωνούν με τη συγκεκριμένη παροιμία και τους λόγους για τους οποίους συμφωνούν ή διαφωνούν.

Πινάκας (76) Κηδεμόνες

Συμφωνείτε με την παράγραφο του ιερού Κορανιού που αναφέρεται στην πονηριά της γυναίκας;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	1125	75%
Όχι	309	20.6%
Δεν απάντησαν	66	4.4%
Σύνολο	1500	100%

²²⁹ Βλ. Ιερό Κοράνι, Κεφ. Ιωσήφ, §12, σ. 342

²³⁰ www.karamah.org/arabic/docs/2-2.doc (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 22-2-2009)

²³¹ Al zamkragh ..., Η αλήθεια στην ερμηνεία του Κορανιού, τόμος Β, σ. 252, εκδόσεις Λιβάνη

²³² Moyhmed reda, Ερμήνευσε το κοράνι, τόμος 12, σ. 288, εκδόσεις Λιβάνη

Πινάκας (77) Κηδεμόνες

Οι λόγοι για τους οποίους δεν συμφωνείτε με την παράγραφο του ιερού Κορανιού που αναφέρεται στην πονηριά της γυναίκας;	Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα			Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Γιατί αλλάζουν οι εποχές	0	0	76	76 22.5%
Γιατί τα παιδιά πρέπει να έχουν ίση μεταχείριση ανεξαρτήτως φύλου	30	44	112	186 55%
Δεν απάντησαν	0	0	76	76 22.5%
Σύνολο	30	44	264	338

Πινάκας (78) Κηδεμόνες

Οι λόγοι για τους οποίους δεν συμφωνείτε με την παράγραφο του ιερού Κορανιού που αναφέρεται στην πονηριά της γυναίκας;	Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Γιατί αυτή η παράγραφος αναφέρεται στις γυναίκες	169	167	0	172	508 43%
Γιατί η φύση της γυναίκας χαρακτηρίζεται κακοήθεια	86	59	108	138	391 33%
Δεν απάντησαν	132	87	0	51	270 24%
Σύνολο	387	313	108	361	1169

Στον πίνακα (76) παρατηρούμε ότι το 75% των κηδεμόνων συμφωνούν με την παροιμία, σε αντίθεση με το 20.6% που διαφωνούν.

Από τη μια πλευρά, οι λόγοι για τους οποίους οι κηδεμόνες διαφωνούν με την παροιμία είναι οι ακόλουθοι. Κατά πρώτο λόγο, το 55% των κηδεμόνων πιστεύουν ότι πρέπει να έχουν ίση μεταχείριση απέναντι στα αγόρια και στα κορίτσια. Δεύτερον, ορισμένοι κηδεμόνες (22.5%) πιστεύουν ότι το Κοράνι αναφέρεται σε παλαιότερες εποχές. Τέλος, το 22.5% των ερωτώμενων κηδεμόνων δεν απάντησαν.

Από την άλλη πλευρά, πολλοί κηδεμόνες συμφωνούν με την παροιμία προβάλλοντας τους εξής λόγους: το 43% των κηδεμόνων υποστηρίζουν ότι η παροιμία αφορά στις γυναίκες και το 33% αυτών θεωρούν ότι η φύση της γυναίκας χαρακτηρίζεται κακοήθης.

21. Ο γάμος αποτελεί εμπόδιο στις σπουδές του κοριτσιού;

Το υψηλό μορφωτικό επίπεδο των πολιτών της Ιορδανίας οδήγησε στην καθυστέρηση του γάμου²³³, ειδικότερα από την πλευρά των κοριτσιών. Το αυξημένο ποσοστό των φοιτητών που εισάγεται στα Πανεπιστήμια²³⁴ θέτει σε προτεραιότητα την εκπαίδευση και την επιμόρφωσή του και δίνει λιγότερη σημασία στο θέμα του γάμου (ειδικά όταν πρόκειται για το γυναικείο φύλο). Ο γάμος, σε πολλές περιπτώσεις, αποτελεί εμπόδιο στη συνέχιση των σπουδών του κοριτσιού. Εντούτοις, υπάρχουν δυο αντικρουόμενες απόψεις. Από τη μια πλευρά, πολλοί θρησκευόμενοι άνθρωποι πιστεύουν ότι ο γάμος σε μικρή ηλικία μειώνει το ποσοστό των ανύπαντρων γυναικών. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει η άποψη ότι ο γάμος, σε μικρή ηλικία, είναι ένα βασικό εμπόδιο στη μόρφωση ενός ανθρώπου και έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας κοινωνίας χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, γεγονός το οποίο μπορεί να προκαλέσει κοινωνικές “αρρώστιες” ή ακόμα και τη διάλυση της κοινωνίας.

²³³ Lotfie A. «Το πρόβλημα του φαινομένου των ανύπαντρων γυναικών και οι οικονομικοί παράμετροι του προβλήματος». Ο συγγραφέας αναφέρει ότι νέοι με πανεπιστημιακό μορφωτικό επίπεδο επιθυμούν να παντρευτούν με κορίτσια χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου.

²³⁴ Το 1979, οι νέοι (15-19 ετών) που συνέχισαν τις σπουδές τους ήταν το 63,5% του συνόλου των αγοριών. Οι ίδιοι για το 2004 αυξήθηκαν σε 73,7%. Όσον αφορά στα κορίτσια ίδιας ηλικιακής κατηγορίας, το ποσοστό από 52,8% αυξήθηκε στο 77,5% για τις ίδιες χρονιές αντίστοιχα. Επιπρόσθετα, το 1979, οι νέοι 20-24 ετών που συνέχισαν τις σπουδές τους στο Πανεπιστήμιο, ήταν 14.2% και αυξήθηκαν στο 26.7% το 2004. Παράλληλα, τα κορίτσια ίδιας ηλικίας από 9% σε 27% στις ίδιες χρονιές.

Στον ακόλουθο πίνακα, θα δούμε, αν οι κηδεμόνες συμφωνούν με την άποψη ότι ο γάμος αποτελεί εμπόδιο στο γάμο των κοριτσιών, αναλογικά με το μορφωτικό επίπεδο και το μηνιαίο εισόδημα του καθενός.

Πινάκας (79) Κηδεμόνες

Μηνιαίο εισόδημα της οικογένειας	Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα	Ο γάμος αποτελεί εμπόδιο στις σπουδές του κοριτσιού		Σύνολο
		Ναι	Όχι	
Κάτω από 500 δηνάρια	Δημοτικό / Γυμνάσιο	127	183	310
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	47	124	171
	ΑΕΙ	0	72	72
	ΑΕΙ	0	157	157
Σύνολο		174 25%	536 75%	710
Πάνω από 500 και κάτω από 1000 δηνάρια	Δημοτικό / Γυμνάσιο	1	37	38
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	0	39	39
	ΑΕΙ	36	0	36
	ΑΕΙ	30	143	173
Σύνολο		67 3%	219 77%	286
Πάνω από 1000 δηνάρια	Δημοτικό / Γυμνάσιο	0	39	39
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	0	104	104
	ΑΕΙ	116	215	331
Σύνολο		116 24.5%	358 75%	474
Γενικό σύνολο		357 24%	1113 76%	1470

Αναλυτικά, το 75% των κηδεμόνων, με μηνιαίο εισόδημα κάτω των 500 δηναρίων, πιστεύουν ότι ο γάμος δεν αποτελεί αιτία διακοπής των σπουδών ενός κοριτσιού. Τονίζουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών έχουν μόρφωση Δημοτικού ή Γυμνασίου. Το 25% των κηδεμόνων της ίδιας οικονομικής κατηγορίας δεν πιστεύουν ότι ο γάμος αποτελεί εμπόδιο σπουδών. Από αυτούς τους κηδεμόνες, οι περισσότεροι έχουν πτυχίο ΑΕΙ.

Στη δεύτερη οικονομική κατηγορία (πάνω από 500 και κάτω από 1000 δηνάρια) το 33% των κηδεμόνων πιστεύουν ότι ο γάμος αποτελεί εμπόδιο στις σπουδές του κοριτσιού. Αντίθετα, το 77% των κηδεμόνων, της ίδιας οικονομικής κατηγορίας, δεν συμφωνούν με την παραπάνω άποψη. Και σε αυτήν την περίπτωση, η πλειοψηφία των κηδεμόνων, που δεν συμφωνούν, είναι κάτοχοι πτυχίου ΑΕΙ.

Τέλος, το 75% των κηδεμόνων που ανήκουν στην τρίτη οικονομική κατηγορία (πάνω από 1000 δηνάρια), δεν θεωρούν ότι ο γάμος είναι εμπόδιο στις σπουδές των κοριτσιών, σε αντίθεση με το 25% των κηδεμόνων που πιστεύουν το αντίθετο. Είναι φανερό ότι η περισσότεροι από τους γονείς που δεν συμφωνούν είναι κάτοχοι πτυχίου ΑΕΙ.

Παρόλο που το Ισλάμ και τα ήθη και τα έθιμα που επικρατούν στην αραβική κοινωνία προβλέπουν ότι ο άντρας έχει κυρίαρχο ρόλο στη λήψη αποφάσεων της οικογένειας, δεν απαγορεύεται στη γυναίκα της σημερινής εποχής να παρεμβαίνει σε αυτές. Πριν από κάποια χρόνια, ο πατέρας συνήθιζε να αποφασίζει για το γάμο του κοριτσιού, χωρίς να λαμβάνει μέρος η μητέρα ή το κορίτσι ή ο αδελφός. Με το πέρασμα των χρόνων, τα ήθη και τα έθιμα άλλαξαν καθώς, η κοινωνία επηρεάστηκε από το δυτικό πολιτισμό, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, την εξάπλωση της παγκοσμιοποίησης και τις διεθνείς συμφωνίες μεταξύ των κρατών και ανθρώπινων οργανισμών.

22. Πως αντιμετωπίζετε το γάμο της κόρης σας σε περίοδο σπουδών;

Η αλήθεια είναι ότι η ιορδανική κοινωνία αρχίζει να υποφέρει από το πρόβλημα των ανύπαντρων γυναικών, όπως και οι άλλες αραβικές κοινωνίες²³⁵ με αποτέλεσμα, οι αραβικές κυβερνήσεις να καλούνται αντιμετωπίσουν την σοβαρότητα του προβλήματος. Λόγω των νέων δεδομένων και εξελίξεων στις αραβικές κοινωνίες²³⁶, οι οικογένειες επιθυμούν να εξασφαλίσουν στις κόρες τους όλα τα εφόδια για μια άνετη και ευχάριστη ζωή ένα από αυτά είναι η μόρφωση, η οποία θα εξασφαλίσει ένα πρόπον επαγγελματικό και οικονομικό μέλλον.

Στον πίνακα (80) βλέπουμε πώς θα αντιμετωπίζει ο πατέρας την επιθυμία της κόρης του για γάμο σε περίοδο σπουδών. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι οι περισσότεροι κηδεμόνες (54.5%) επιθυμούν να τελειώσει η κόρη τους τις πανεπιστημιακές της σπουδές και μετά να παντρευτεί. Φυσικά, η συνέχιση των σπουδών εξαρτάται άμεσα από την οικονομική δυνατότητα της οικογένειας και από την επιθυμία της ίδιας της κόρης. Η δεύτερη επιλογή των γονέων (27%) είναι η κόρη τους να παντρευτεί και, παράλληλα, να συνεχίσει τις σπουδές της. Σε αυτή την επιλογή, όμως, θα μπορούσε να αποτελέσει εμπόδιο η διαφωνία του συζύγου για κάτι τέτοιο (αυτό υπάρχει και σαν όρος στο συμβόλαιο γάμου), η αδυναμία ανταπόκρισης της κόρης στις υποχρεώσεις του σπιτιού και του Πανεπιστημίου και η οικονομική στενότητα του συζύγου ή της οικογένειας²³⁷. Τέλος, το 5% των κηδεμόνων αφήνουν στην κόρη τους περιθώρια επιλογής μεταξύ του γάμου και των σπουδών, ενώ το 11% των κηδεμόνων επιβάλλουν στην κόρη τους να διακόψει τις σπουδές της προκειμένου να παντρευτεί.

²³⁵ Το 33% των μητέρων θεωρούν ότι ο γάμος είναι αιτία διακοπής φοίτησης στο σχολείο για τα κορίτσια ενώ το 23% των μητέρων δεν θεωρούν ότι ο γάμος αποτελεί εμπόδιο.

²³⁶ Η εξάπλωση των δορυφορικών καναλιών, η εκπαίδευση των κοριτσιών, η αύξηση της ανεργίας στον ανδρικό πληθυσμό, η αύξηση της προίκας, η είσοδος του γυναικείου φύλου στην αγορά εργασίας οδήγησαν στην αύξηση του αριθμού των ανύπαντρων γυναικών. Συγκεκριμένα, η καθηγήτρια θεολογίας στο Πανεπιστήμιο του Λιβάνου Katragi N. αναφέρει ότι μια μορφωμένη γυναίκα αναζητεί κάποιον σύντροφο υψηλότερης μορφώσεως, ενώ μια εργαζόμενη γυναίκα θεωρεί ότι ο οποιοσδήποτε σύντροφος την πλησιάζει λόγω της επαγγελματικής της κατάστασης. Αντίθετα, τα αγόρια αναζητούν συντρόφους σύμφωνα με τα πρότυπα των δορυφορικών καναλιών. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 27/02/09 <http://www.almostshar.com/web/Consultant>

²³⁷ Τα δίδακτρα στα ιορδανικά Πανεπιστήμια διαμορφώνονται ανάλογα με την ειδικότητα και μπορούν να φτάσουν ακόμα και στα 200 ευρώ ανά ώρα στην Ιατρική.

Πινάκας (80) Κηδεμόνες

Πώς αντιμετωπίζετε την ανακοίνωση του γάμου της κόρης σας;	Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα				Σύνολο
	Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Διακόπτετε τις σπουδές της προκειμένου να παντρευτεί	94	0	44	28	166 11%
Περιμένετε να τελειώσει τις πανεπιστημιακές σπουδές της και μετά να παντρευτεί	162	188	0	468	818 54.5%
Την αφήνετε να διαλέξει μεταξύ γάμου και μορφώσεως	0	0	36	36	72 5%
Θα τη συμβουλευσετε να παντρευτεί χωρίς να διακόψει τις σπουδές της	161	126	28	129	444 27%
Σύνολο	417	314	108	661	1500

Τα αποτελέσματα του πίνακα (80) μας δείχνουν τη σημερινή πραγματικότητα της ιορδανικής κοινωνίας και της ιορδανικής οικογένειας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι συνεχόμενες αλλαγές στους διάφορους κοινωνικούς και οικονομικούς τομείς δεν αποφέρουν αλλαγές στην κοινωνική και οικονομική συμπεριφορά μιας οικογένειας ή ενός ατόμου ή της κοινωνίας γενικά.

Πινάκας (81) Κηδεμόνες

Μηνιαίο εισόδημα της οικογένειας	Ποιον θεωρείτε κατάλληλο σύντροφο για την κόρη σας;	Μορφωτικό επίπεδο του πατέρα				Σύνολο
		Δημοτικό / Γυμνάσιο	Λύκειο	ΤΕΙ	ΑΕΙ	
Κάτω από 500 δηνάρια	Καλός χαρακτήρας και θρησκευόμενος	340	171	72	157	740
Σύνολο		340	171	72	157	740
Πάνω από 500 και κάτω από 1000 δηνάρια	Καλός χαρακτήρας και θρησκευόμενος	38	39	36	173	286 100%
Σύνολο		38	39	36	173	286
Πάνω από 1000 δηνάρια	Καλός χαρακτήρας και θρησκευόμενος	38	68	0	295	401
	Υψηλής μόρφωσης	1	36	0	36	73 15%
Σύνολο		39	104	0	331	474

23- Επιτρέπετε στα παιδιά σας να μιμηθούν τη συμπεριφορά και την εμφάνιση των παιδιών των δυτικών χωρών;

Πινάκας (82) Κηδεμόνες

Επιτρέπετε στα παιδιά σας να μιμηθούν τη συμπεριφορά και την εμφάνιση των παιδιών των δυτικών χωρών;	Αριθμός Απαντήσεων	Ποσοστό Απαντήσεων%
Ναι	44	2.9%
Όχι	1323	88.2%
Δεν απάντησαν	133	8.9%
Σύνολο	1500	100%

Στις μέρες μας η τεχνολογία και τα μέσα επικοινωνίας (τηλεόραση, ιντερνέτ, ραδιόφωνο) μεταδίδουν ανεξέλεγκτες πληροφορίες, γεγονόδες που πολλές φορές δεν ταιριάζει με τη θρησκεία μας και τα ήθη και έθιμά μας. Αυτό διευκολύνει τη μεταφορά γνώσεων που σχετίζεται με τα ήθη και τα έθιμα καθώς και τον τρόπο ζωής των τα διαφόρων εθνών, και επομένως αυτό οδηγεί στην εξάπλωση μιας καινούργιας μόδας των νέων που έχει αντίκτυπο στη συμπεριφορά τους (τρόπος ντυσίματος, περπάτημα, εισβολή νέου λεξιλογίου, εθισμός σε κακές συνήθειες, παρενόχληση των κοριτσιών με πιο έντονο τρόπο). Ο νέος τρόπος ζωής των νέων αντικρούεται με αυτόν που ίσχυε μέχρι τώρα έχοντας πολλές διαφορές.

Από τα αποτελέσματα του πίνακα (82) παρατηρούμε ότι οι αρνητικές απαντήσεις των κηδεμόνων αντιστοιχούν στο ποσοστό 88.2% στην ερώτηση «επιτρέπετε στα παιδιά σας να μιμηθούν τη συμπεριφορά και την εμφάνιση των παιδιών των δυτικών χωρών» ενώ μόνο το 2.9% αυτών τους επιτρέπουν να μιμηθούν τη συμπεριφορά και την εμφάνιση των παιδιών των δυτικών χωρών.

Αυτό δείχνει ότι η μετάδοση του πολιτισμού μεταξύ δυτικών κοινωνιών και ισλαμικών ή αραβικών κοινωνιών δεν είναι παρά μια σύγκρουση αντιλήψεων των δυο κοινωνιών. Η δυτική πολιτισμική εισβολή, κατά την άποψη των ισλαμικών κοινωνιών, μπορεί να έχει κρυφούς στόχους πέρα από τα δικαιώματα και την ελευθερία της γυναίκας, την προστασία των παιδιών και την εξάπλωση της δημοκρατίας.

Παρόλα αυτά δεν μπορούμε να παραγκωνίσουμε τη θετική πλευρά της εισβολής της τεχνολογίας στη ζωή μας σε τομείς όπως είναι ο εκπαιδευτικός, ο οικονομικός, ο εμπορικός και ο τουριστικός.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τα αναφερθέντα, και τη μελέτη των ερωτηματολογίων που συμπλήρωσαν οι μαθήτριες, οι κηδεμόνες τους και οι καθηγητές της ισλαμικής παιδαγωγικής, διαπιστώνουμε, αφενός, τον αργό ρυθμό των κοινωνικών αλλαγών στην ιορδανική κοινωνία μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80 και, αφετέρου, ότι η κοινωνία έμεινε πιστή κατά κάποιο τρόπο στις δομές των κοινωνικών προτύπων που βασίζονται στη θρησκευτική παράδοση που κληρονόμησε από τους προγόνους.

Οι λόγοι που διαμόρφωσαν αυτά τα πρότυπα είναι πολλοί, όπως για παράδειγμα:

- Η γεωγραφική θέση της Ιορδανίας που θεωρείται κοιτίδα των θρησκειών στη Μέση Ανατολή.
- Η πολιτική σταθερότητα που επικρατεί στην Ιορδανία από την ίδρυση του Ιορδανικού κράτους, η οποία στηρίζεται στις θρησκευτικές αρχές -που επικρατούν ακόμα- λόγω του περιορισμού των εξωτερικών επιρροών και της αδυναμίας τους στην επιρροή των κοινωνικών προτύπων της ιορδανικής κοινωνίας, εξαιτίας των ανύπαρκτων πολιτικών και αντικειμενικών δομών που επιτρέπουν τις αλλαγές στις αναπτυγμένες χώρες (όπως η ελεύθερη επικοινωνία και η προηγμένη τεχνολογία).

Όμως, οι τεράστιες αλλαγές που δημιούργησε η τεχνολογική επανάσταση στους τομείς της πληροφορικής και του τύπου, οδήγησαν στο άνοιγμα στον εξωτερικό κόσμο, με όλες τις αντιφατικές αξίες, ήθη και έθιμα, τα οποία είναι ξένα προς την ιορδανική κοινωνία. Επίσης, οι οικονομικοί παράγοντες που συνόδεψαν την τεχνολογική εξέλιξη οδήγησαν στην εισαγωγή νέων κοινωνικών προτύπων, οι οποίοι εισχώρησαν στην κοινωνική δομή, γεγονός που έθετε τους θρησκευτικούς υπευθύνους σε επιφυλακή, οι οποίοι χαρακτήρισαν το εν λόγω άνοιγμα ως δυτική πολιτιστική επιδρομή επικίνδυνη για τις δομές της ισλαμικής κοινωνίας.

Το παγκόσμιο άνοιγμα που επέφερε η πληροφορική στον τύπο αντιμετώπισε στην αρχή μερικά διοικητικά και πολιτικά εμπόδια σε πολλές Αραβικές χώρες εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων που ελήφθησαν από τις Αραβικές Κυβερνήσεις, για λόγους θρησκευτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς, και που ανάγκασαν τις βιομηχανικές χώρες να επιλέξουν τρόπους που απέχουν πολύ από τον τρόπο της στρατιωτικής επιδρομής και της κατοχής.

Είναι γεγονός πια πως οι αναπτυσσόμενες χώρες είναι οι ίδιες που καλούν τις βιομηχανικές χώρες να έρθουν και να πραγματοποιήσουν έργα και επενδύσεις.... και η Ιορδανία δεν αποτελεί εξαίρεση λόγω των περιορισμένων οικονομικών δυνατοτήτων της και των περιορισμένων φυσικών της πόρων.

Το γεγονός ότι η Ιορδανία φιλοξενεί χιλιάδες μετανάστες από τις γειτονικές αραβικές χώρες, που λόγω των πολέμων και των εμφύλιων διαμαχών προτίμησαν να πάνε στην Ιορδανία για λόγους ασφαλείας και πολιτικής σταθερότητας, οδήγησε πολλούς οικονομικούς και πολιτιστικούς διεθνείς οργανισμούς και ιδρύματα, που έχουν οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα, να κατευθυνθούν και να ιδρύσουν έδρα στην Ιορδανία.

Η πολιτική των ανεπτυγμένων βιομηχανικά χωρών στοχεύει κατεξοχήν στη δημιουργία κατάλληλου επενδυτικού περιβάλλοντος στις αγορές των αναπτυσσόμενων χωρών για να μπορέσουν να επεκτείνουν το εμπόριο τους προς τον Τρίτο κόσμο.

Η ανάγκη των αναπτυσσόμενων χωρών για περισσότερα χρηματικά κεφάλαια τους ανάγκασε να συνάψουν συμφωνίες με διεθνείς οργανισμούς που στοχεύουν στην υλοποίηση κοινωνικών ανθρωπίνων στόχων σχετικών με το περιβάλλον, την υγεία, τη γεωργία και την παιδεία. Επιπλέον, ώθησε τις προσπάθειες που καταβάλλουν για την ενίσχυση της υγειονομικής, πολιτιστικής και κοινωνικής συνείδησης, μέσω των διάφορων σεμιναρίων και των θρησκευτικών αποστολών, ή των παρεμβάσεων για την αναθεώρηση κάποιων νόμων και νοοτροπιών. Πράγμα που βρίσκει αντίσταση από τα φανατικά ισλαμικά στοιχεία που τα θεωρούν δυτική πολιτιστική επιδρομή, η οποία έχει ως στόχο την καταστροφή ή την καταπολέμηση του Ισλάμ και της ισλαμικής κοινωνίας, με στόχο την κυριαρχία στο φυσικό πλούτο του αραβικού και ισλαμικού κόσμου.

Η τεράστια εξάπλωση της τεχνολογίας και το μεγάλο πολιτιστικό άνοιγμα ανάμεσα στις χώρες του κόσμου, καθώς και η αντικατάσταση της στρατιωτικής αποικιοκρατίας του Τρίτου κόσμου από την οικονομική και πολιτιστική επιδρομή, συνέβαλαν στην αποσταθεροποίηση της κοινωνικής δομής του αραβικού και ισλαμικού κόσμου και την αποδυνάμωση των ηθών και εθίμων που στηρίζονται στις διδασκαλίες του Ισλάμ εδώ και εκατοντάδες χρόνια και, οι οποίες μάλιστα κατάφεραν να αφανίσουν τις συνήθειες που επικρατούσαν πριν την εμφάνιση του προφήτη MOXAMENT πριν 1430 χρόνια, όπως το έθιμο να καίνε τα κορίτσια, τη βεντέτα, τον

αλκοολισμό, το στολισμό των γυναικών, των επιδρομών, την πειρατεία, την κλοπή, τη μοιχεία κτλ.

Η τεχνολογική εξέλιξη οδήγησε στον χαρακτηρισμό των χωρών του κόσμου βάσει οικονομικών και τεχνολογικών κριτηρίων και τη διάκριση τους σε χώρες βιομηχανικές, ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες.

Η εξέλιξη των μέσων επικοινωνίας είχε μεγάλη επίδραση στην ανθρώπινη ζωή σ' όλες τις χώρες, ειδικά από τα τέλη του εικοστού αιώνα μέχρι τις μέρες μας, και διαμόρφωσε νέες συμπεριφορές, τόσο υλικές, όπως τον τρόπο διαβίωσης, εργασίας και μεταφοράς, όσο και ηθικές, ειδικά τα ήθη και τα έθιμα.

Η ισλαμική αντίδραση χρησιμοποίησε με τη σειρά της τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας στην εκστρατεία ενάντια στη λεγόμενη δυτική επιδρομή κι έτσι δημιουργήθηκαν τα ισλαμικά δορυφορικά κανάλια και οι ηλεκτρονικές ισλαμικές θέσεις στο INTERNET, ιδρύθηκαν ισλαμικά σχολεία και πανεπιστήμια και διαμορφώθηκαν ισλαμικές ομάδες και ισλαμικά κόμματα.

Αν και στη ιορδανική κοινωνία είναι χαρακτηριστικά έντονη η ύπαρξη μιας φίλο-δυτικής κουλτούρας και παιδείας, ωστόσο υπάρχει μια αναδυόμενη ισλαμική εκπαιδευτική παρουσία τα τελευταία έτη

Η κατάσταση αυτή μας οδηγεί στη διαπίστωση κάποιων νέων στοιχείων, όπως:

1. Η δομή και οι βάσεις της ελευθερίας της Ιορδανής γυναίκας στηρίζονται στην ιστορική ισλαμική κληρονομιά της ιορδανικής οικογένειας, όπως εκφράζεται μέσα από τα δύσκαμπτα κοινωνικά ήθη και έθιμα που πηγάζουν από την ισλαμική σαρία (ιερός νόμος του Ισλάμ), που συμπληρώνουν τις διδασκαλίες των άλλων μονοθεϊστικών θρησκειών.

Η κληρονομιά αυτή υπέστη σε μικρό χρονικό διάστημα νέες αλλαγές στις περισσότερες δομές της ιορδανικής κοινωνίας, και ειδικά στην ισλαμική κοινωνία, λόγω της γρήγορης και εκτεταμένης επέκτασης των μέσων επικοινωνίας, οι οποίες συνοδεύτηκαν από το λεγόμενο Δημοκρατικό, κοινωνικό και πολιτιστικό άνοιγμα στα δυτικά πρότυπα, με βιαστικό τρόπο, παρ' όλο που η Αραβική κοινωνία δεν ήταν ικανή ακόμη να αποδεχθεί μία τέτοια αλλαγή.

Το εν λόγω άνοιγμα χαρακτηρίστηκε από μικρούς ισλαμικούς κύκλους ως λοξοδρόμηση από το σωστό δρόμο.

Η σύγχυση αυτή φαίνεται καθαρά αν κάνουμε σύγκριση ανάμεσα στις απαντήσεις που έδωσαν αμφότεροι οι μαθήτριες και οι κηδεμόνες τους στην ερώτηση

εάν τάσσονται υπέρ της ελεύθερης κίνησης των μαθητριών χωρίς συνοδό. Έτσι, ενώ το ποσοστό των μαθητριών που απάντησαν θετικά έφθασε στο 52,2 %, το ποσοστό των κηδεμόνων ανερχόταν μόνο στο 32%.

Το ίδιο ισχύει και για τις ελευθερίες στο πεδίο της εκπαίδευσης και τις άλλες υποχρεωτικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες, όπως η παρακολούθηση των ιδιαίτερων μαθημάτων και η συμμετοχή στις σχολικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα οι εκδρομές.

Επίσης, τα νέα κοινωνικά πρότυπα παίζουν ρόλο στην επιλογή της μαθήτριας σχετικά με το παιδαγωγικό κλάδο που θα επιλέξει, με σκοπό τη σίγουρη και άμεση εργασία. Διότι έχει παρατηρηθεί ότι οι νέοι προτιμούν να παντρευτούν με μια γυναίκα μορφωμένη με σταθερή δουλειά, γεγονός που οδήγησε στην άνοδο του ποσοστού των άγαμων γυναικών (γεροντοκορών).

2. Η ραγδαία εξέλιξη των μέσων επικοινωνίας που επεκτάθηκε και στην αραβική αγορά επέφερε ένα εκτεταμένο άνοιγμα της αραβικής νεολαίας προς το δυτικό πολιτισμό, και ταυτόχρονα δημιούργησε μια δύσκολη κατάσταση στην κοινωνική και πολιτισμική συμπεριφορά τόσο ανάμεσα στα δύο φύλα όσο και ανάμεσα στην ίδια γενιά, όπου εμφανίστηκαν έντονες αντιφάσεις στη συμπεριφορά της ιορδανικής κοινωνίας, εξαιτίας της επιμονής από τη μία των κηδεμόνων στα κληρονομημένα ισλαμικά και αραβικά ήθη και έθιμα, και της τάσης των νέων από την άλλη να υιοθετήσουν τα νέα κοινωνικά πρότυπα, που είχαν άμεση επίδραση στη ζωή της ιορδανικής γυναίκας, η οποία συμβάδισε με τους νέους στην υιοθέτηση μερικών δυτικών προτύπων και εννοιών (όπως ελευθερία, άνοιγμα, μόδα) για να τεκμηριώσει την προοδευτικότητα της · και έχει περάσει στους νέους που έλκονται από τις εν λόγω ιδέες στη φάση της εφηβείας και στα πανεπιστήμια, αλλά σύντομα τις εγκαταλείπουν όταν φθάσουν στην ηλικία του γάμου, όπου γυρίζουν στις ρίζες της ισλαμικής κουλτούρας και στα παραδοσιακά ήθη και έθιμα. Η κατάσταση αυτή οδήγησε στην άνοδο του ποσοστού των γυναικών που μένουν εκτός γάμου, πράγμα που δημιούργησε καινούρια κοινωνικά προβλήματα στην ιορδανική κοινωνία, ειδικά στους νέους που αποτελούν τη μεγαλύτερη μερίδα του ιορδανικού πληθυσμού, όπως:

- Μειωμένη εμπιστοσύνη των νέων στις νέες, που οδήγησε στην πτώση του ποσοστού του γάμου.
- Έλλειψη ικανότητας των νέων να προβούν σε γάμο, και ενίσχυση της τάσης προς απομάκρυνση από τα κοινωνικά πρότυπα.

- Αύξηση της τάσης προς απομόνωση, της απόγνωσης και της εσωστρέφειας, εξαιτίας της έλλειψης εμπιστοσύνης στον άλλον, που δημιούργησε αρνητικές ενδοοικογενειακές σχέσεις.

Οι εμπειρίες της νεανικής ηλικίας έκαναν πολλές γυναίκες στα επόμενα χρόνια της ζωής τους να επιστρέψουν στην εφαρμογή των νόμων της Ισλαμικής Σαρία, που εξυπηρετεί τις επιθυμίες και τις νοοτροπίες μεγάλης μερίδας της ιορδανικής κοινωνίας.

3. Αυξήθηκε το ενδιαφέρον των μέσων μαζικής ενημέρωσης για προβολή παιδαγωγικών προγραμμάτων που ενισχύουν την ισλαμική ηθική στους νέους. Η τάση αυτή βρήκε θετική ανταπόκριση από τους γονείς που τη θεωρούν θετικό βήμα για την αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων, οι οποίες απειλούν τα ήθη και έθιμα και που οδήγησαν στην αύξηση της εγκληματικότητας αναφορικά με τη γυναίκα, σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια.

4. Η ενίσχυση της ατομικής ελευθερίας της ιορδανικής μαθήτριας στην εφηβεία και, ειδικά σε ό,τι αφορά τις προσωπικές της επιλογές, όπως η επιλογή των κοινωνικών δραστηριοτήτων, των φίλων, της ενδυμασίας, οι οποίες δεν είναι παρά ένα είδος ανταλλαγής μεταξύ γονέων και παιδιών.

5. Παρ' όλη την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου και την επιρροή των ισλαμικών ραδιοτηλεοπτικών σταθμών στη διαμόρφωση της ιορδανικής κοινωνίας με ισλαμικά πρότυπα, οι απαιτήσεις των κοινωνικών αλλαγών δημιούργησαν τάσεις αντίθετες προς τα ισλαμικά ήθη και έθιμα. Και η καθημερινότητα ενίσχυσε τις κοσμικές, μη θρησκευτικές, επιθυμίες στην προτίμηση της οικογένειας να αποκτήσει αγόρι κι όχι κορίτσι.

6. Η άρνηση της ίδρυσης μεικτών σχολείων (163) στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση θεωρείται βασική υπόθεση, η οποία δεν επιδέχεται καμία αλλαγή στην παρούσα φάση, επειδή είναι μη αποδεκτή από τις διδαχές των ισλαμικών νόμων. Ενώ παρατηρείται μία χαλάρωση και αποδοχή των κοινών πανεπιστημίων που επιτρέπουν την επαφή ανάμεσα στα δύο φύλα, η εν λόγω χαλάρωση δημιουργήθηκε εξαιτίας των καθημερινών απαιτήσεων, που ενίσχυσαν την επιρροή των κοσμικών θέσεων έναντι των θρησκευτικών, και έπειθαν τους γονείς να αποδεχθούν αυτό το φαινόμενο.

7. Ο εφοδιασμός των σχολείων με τα απαραίτητα εργαστήρια και τις αθλητικές εγκαταστάσεις εντάσσεται στα οικονομικά πλαίσια που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση των νέων να συμπληρώσουν την εκπαίδευσή τους.

8. Εμφανίστηκε μία μεταβατική περίοδος που αρχίζει με τα πρώτα χρόνια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και τελειώνει με την αποφοίτηση από το πανεπιστήμιο και η οποία χαρακτηρίζεται από αστάθεια και σύγχυση στις ανατολικές και δυτικές πολιτιστικές επιρροές λόγω του έντονου οικονομικού, θρησκευτικού και πολιτιστικού ανταγωνισμού που επικρατεί στις διεθνείς σχέσεις.

9. Η συνέχιση της ενδοοικογενειακής διαμάχης στην ιορδανική κοινωνία λόγω των συγκρούσεων ανάμεσα στις σύγχρονες απαιτήσεις των μαθητριών και την παραδοσιακή κουλτούρα των γονέων.

10. Η μεροληψία των γονέων ως προς την επιλογή και την εφαρμογή των ισλαμικών νόμων οι οποίοι είναι ήπιοι, ώστε να μη έχουν αρνητικές επιπτώσεις στο μέλλον της κόρης τους.

11. Οι ψυχολογικές επιπτώσεις που προκύπτουν από την επιθυμία των γονέων στην απόκτηση αγοριού ή κοριτσιού.

12. Αύξηση του ποσοστού των γονέων που επιθυμούν τη μόρφωση των κοριτσιών τους λόγω των συνεχών θρησκευτικών, κοινωνικών και οικονομικών πιέσεων.

13. Επέκταση του φάσματος των παραχωρήσεων και υποχωρήσεων στις οποίες προβαίνουν οι γονείς προς τις κόρες τους εξαιτίας των οικογενειακών και κοινωνικών απαιτήσεων.

14. Την επιθυμία των γονέων να υπάρχει συνεχής επαφή των κοριτσιών τους με τα θρησκευτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, με σκοπό την προστασία της κοινωνικής και οικονομικής τους πορείας.

15. Η βελτίωση των ισλαμικών σχολείων δημιουργεί οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό όφελος.

16. Υπάρχει η πεποίθηση σε μεγάλο ποσοστό των θρησκευτικών δασκάλων ότι το μάθημα των θρησκευτικών δεν επιδέχεται τη χρησιμοποίηση των σύγχρονων μέσων εκπαίδευσης. Από την άλλη πλευρά, οι μαθητές έχουν αντίθετη άποψη και θεωρούν ότι το εν λόγω μάθημα έχει άμεση ανάγκη για μία διαφορετική διδακτική μέθοδο, λόγω των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι μικροί μαθητές στην κατανόηση των περίπλοκων εννοιών των θρησκευτικών μαθημάτων, δεδομένου ότι οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές μπορούν να παίζουν σημαντικό ρόλο σ' αυτό το πλαίσιο, ειδικά μετά την απόφαση της ιορδανικής κυβέρνησης στη διάθεση αφορολόγητων υπολογιστών.

17. Τα μεικτά δευτεροβάθμια σχολεία είχαν αρνητικό αντίκτυπο στην κατανόηση των μαθημάτων, πράγμα που οδήγησε στην αύξηση των μαθητών που είναι εναντίον των μεικτών σχολείων.

18. Η επικράτηση της πεποίθησης των γονέων που είναι ενάντια στα μεικτά σχολεία για θρησκευτικούς λόγους.

19. Η διακύμανση των γονέων που προτιμούν να αποκτήσουν αγόρι αντί για κορίτσι, λόγω της ανόδου του ποσοστού των γυναικών που εργάζονται και βοηθούν τις οικογένειες τους.

20. Αύξηση του ποσοστού των γονέων της κατώτερης οικονομικά τάξης που επιθυμούν να στείλουν τα κορίτσια τους στο σχολείο για οικονομικούς λόγους.

21. Η πτώση του φαινομένου των πρόωρων γάμων των γυναικών και η προτίμηση της συνέχισης των σπουδών τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνόγλωσση

- Γιαννουλάτος, Α. (1997). *Ισλάμ: Θρησκευολογική Επισκοπήσις*, Ζ΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πορευθέντες.
- Ζεγκίνης, Ε. (1994). *Οι Μουσουλμάνοι Αθίγγανοι της Θράκης*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου-255.
- Θανάτσης, Γ. (1983). *Αρραβώνες και Γάμοι «Μικρής Ηλικίας»*. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Κακλαμανάκη, Ρ. (1984). *Η Θέση της Ελληνίδας: στην Οικογένεια, στην Κοινωνία, στην Πολιτεία*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη
- Καμπερίδου, Ε. (XX). *Η Πολυεθνική Δουλεία του Οθωμανικού Χαρεμιού. Η Θέση της Γυναίκας στο Οθωμανικό Χαρέμι, κατά την Επιτόπια Παρατήρηση Ξένων Περιηγητριών του 17^{ου}, 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα. Η θέση της Γυναίκας στο Ισλάμ. Διδακτορική διατριβή, τόμος Α΄, τόμος Β΄*. Αθήνα: Πάντειον Πανεπιστήμιο
- Καρζής, Θ. (1990). *Γυναίκα της Νέας Εποχής*. Αθήνα: Εκδόσεις Φιλιππότη.
- Καρζής, Θ. (1997). *Η Γυναίκα στο Μεσαίωνα: Χριστιανισμός – Δυτική Ευρώπη- Βυζάντιο – Ισλαμισμός – 2^η έκδ. ξανακοιταγμένη και διορθ.* Αθήνα: Εκδόσεις Φιλιππότης.
- Καριωτόγλου, Α. (2005). *Σπουδή στη Θρησκευολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Κατσίκας, Χ.& Καββαδίας, Γ. (1994). *Η Ανισότητα στην Ελληνική Εκπαίδευση: η Εξέλιξη των Ευκαιριών Πρόσβασης στην Ελληνική Εκπαίδευση 1960-1994*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg – Παιδαγωγική Σειρά.
- Λεντάκης, Α. (1986). *Είναι η Γυναίκα Κατώτερη από τον Άντρα;: Ή πως Κατασκευάζεται η Γυναίκα*, 2^η Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Δωρικός.
- Μερακλής, Μ. (1998). *Κοινωνική Συγκρότηση*, 8^η Έκδοση, Α΄ Τόμος Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Μουσούρου, Λ. (2000). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg.

- 📖 Μουσούρου, Λ. (2005). *Οικογένεια και Οικογενειακή Πολιτική*. Αθήνα: Gutenberg.
- 📖 Μουσούρου, Λ. (XX). *Γυναικεία Απασχόληση και Οικογένεια: στην Ελλάδα και αλλού* Αθήνα: Εκδόσεις Εστία.
- 📖 Μωυσίδης, Α. (1986). *Η Αγροτική Κοινωνία στη Σύγχρονη Ελλάδα: παραγωγική και κοινωνική διάρθρωση στην ελληνική γεωργία, 1950-1980*. Αθήνα : Εκδόσεις Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών
- 📖 Νικηταράς, Ν. (1994). *Υπαίθρια Ζωή*. Αθήνα: Εκδόσεις Τελέθριον.
- 📖 Νικηταρά, Ν. (2003). *Η Πόλη και η Άσκηση του Πολίτη*, Αθήνα: Εκδόσεις Τελέθριον.
- 📖 Πατέλος, Κ. (1987). *Πολιτική Ιστορία του Ισλαμικού Χώρου 7^{ος} –18^{ος} αιώνας*, Αθήνα: Εκδόσεις Απ. Αναστασίου.
- 📖 Πατεράκης, Γ. (1988). *Γιατί οι Άνθρωποι Κάνουν Παιδιά*. Αθήνα: Εκδόσεις Δωρικός.
- 📖 Πατσαμάν, Χ. (1989). *Σταγόνες από το Ισλάμ*. Κομοτηνή: Τυποεκδοτική Α.Ε..
- 📖 Πιπερόπουλος, Γ. (1997). *Η Κοινωνιολογία*. Β Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- 📖 Σακαλάκη, Μ. (1985). *Το Απαγορευμένο στους Δεσμούς Συγγένειας*. Αθήνα: Εκδόσεις Κέρδος.
- 📖 Σαμψών, Α. (1995). *Σκοπέλου Λαϊκός Πολιτισμός*, 1^η Έκδοση, Λαογραφικό Μουσείο Σκοπέλου. Αθήνα: Εκδόσεις Σκόπελος.
- 📖 Σαρρής, Ν. (1990). *Η Οικογένεια στην Τουρκία: Κοινωνική Πλαισίωση και Θεσμική Προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδόσεις Ρήσος.
- 📖 Σιαννός, Δ. (1988). *Παραδοσιακά Σχολικά και Εξωσχολικά Παιχνίδια 1881-1967* Λεοντρίων Καρδίτσης. Αθήνα: Εκδόσεις Ι.Γ. Τζαβέλα.
- 📖 Σταμίρης, Γ. (XX). *Γενική Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ζήτα.
- 📖 Σταμίρης, Γ. (XX). *Κοινωνιολογικά Θέματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ζήτα.
- 📖 Στεφανίδης, Α. (1994). *Η Γυναίκα στο Ισλάμ: Μύθος και Πραγματικότητα*. Κατερίνη: Εκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ».
- 📖 Τηλικίδου, Ε.(2002). *Έρευνα Μάρκετινγκ*. 3^η έκδοση. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Global Bookstore.
- 📖 Φίλιας Β. (1996). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*, Δεύτερη Συμπληρωμένη Έκδοση, Αθήνα Gutenberg.

- 📖 Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης.
- 📖 Χατζηαναγνώστου, Ι. (1991). *Δημογραφικό - Πληθυσμιακό Πρόβλημα του Πλανήτη μας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελευθερουδάκης.
- 📖 Χουντουμάδη, Α. (1996). *Παιδιά και Γονείς στο Ξεκίνημα μιας Σχέσης*. Β΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

B. Ξενόγλωσση

B-1. Αγγλική

- 📖 Γκιζέλης, Γρ., κ.ά (1984). *Παράδοση και Νεωτερικότητα στις Πολιτιστικές Δραστηριότητες της Ελληνικής Οικογένειας: Μεταβαλλόμενα σχήματα*. (μετάφρ. Πασσά Ο.). Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- 📖 Κολλάνς, Κ. (1980). *Θέλω να Γυρίσω στο Σπίτι* (μετάφρ. Κουλεντιάνου Μ.). Αθήνα: Εκδόσεις Θυμάρι.
- 📖 Μίτσελ, Τ. (1981). *Η Εποχή της Γυναίκας* (μετάφρ. Αδαμάκη Μ.). Δ΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πύλη.
- 📖 Χάφτον, Ο. (2003), *Ιστορία των Γυναικών στην Ευρώπη (1500-1800)*, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.
- 📖 Abu-Lughod, L. (1998). *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East*. New Jersey: Princeton University Press.
- 📖 Afshar, H. (1998). *Islam and Feminisms: An Iranian Case-Study*. Women's Studies at York. Great Britain: MacMillan Press.
- 📖 Ahmed, A. & Donnan, H. (1994). *Islam, Globalization and Postmodernity*. London: Routledge.
- 📖 Alkhuli, M. (1990). *The Light of Islam*. Amman: Alfalah House for Publication & Distribution.
- 📖 Argyrou, V. (1996). *Tradition and Modernity in the Mediterranean: The Wedding as Symbolic Struggle*. London: Cambridge University Press.
- 📖 Askew, S. & Ross, C. (1994). *Τα Αγόρια δεν Κλαίνε*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- 📖 Badran, M. (1995). *Feminists, Islam, and Nation*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

- 📖 Bitton, W. & Provenzo, E. (1983). *History of Education & Culture in America*. New Jersey: Prentice-Hall.
- 📖 Blacklede, D. & Hynt, B. (1995). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. (μετάφρ. Δεληγιάννη Μ.). Αθήνα: Εκδόσεις Έκφραση.
- 📖 Blundell, S. (2004). *Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα: Η Θέση της Γυναίκας στην Τέχνη, στην Κοινωνία, στη Θρησκεία και στην οικογένεια*, (μετάφρ.-επιμέλεια Χατζηφώτη Α.), Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- 📖 Breger, R. & Hill, R. (1998). *Cross-Cultural Marriage: Identity and Choice*. New York: Berg, Oxford.
- 📖 Brooks, R. (2002), *Representing Sport*. Great Britain: Arnold.
- 📖 Cashmore, E. (1990). *Making Sense of Sport*. London: Routledge.
- 📖 David Lyle Light Shields & Brend Jo Light Bredemeier (1995), *Character Development and Physical Activity*, Human Kinetics, Champaign Illinois
- 📖 Davis, K. Leijenaar, M. & Oldersma, J. (1991). *The Gender of Power*. London: SAGE Publications.
- 📖 Diow, B. Fan Dain (1969). *Συστήματα Έρευνας στην Κοινωνική Διαπαιδαγώγηση και Ψυχολογία* (επιμέλεια Outhman S.). Κάιρο: Εκδόσεις χ.ό.
- 📖 Drury, B. & Schmid, A. (1973). *Introduction to Women's Gymnastics*. New York: Hawthorn Books.
- 📖 Duby, G. (1996). *Ο Ιππότης, Η Γυναίκα και ο Ιερέας: ο Γάμος στη Φεουδαρχική Ευρώπη* (μεταφρ. Μπνβενίστε Ε.). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- 📖 Early, E. (1993). *Baladi Women of Cairo*. Colorado: The American University in Cairo Press.
- 📖 Edwards, H. (1973). *Sociology of Sport*. Homewood, Illinois: The Dorsey Press. Εκδόσεις Salto.
- 📖 El-Azhary Sonbol, A. (2005). *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*. New York: Syracuse University Press.
- 📖 Espocito, J. (2002). *What Everyone Needs to Know About Islam: Answers to Frequently Asked Questions, From One of America's Leading Experts*. Oxford: Oxford University Press.
- 📖 Gennep, A. (1960). *The Rites of Passage* (translated by Vizedom M. and Caffee G. Chicago: The University of Chicago Press.

- Gerner, D. (2000). *Understanding the Contemporary Middle East*, United States of America: Lynne Rienner Publishers.
- Giddens, A. (1993). *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*. (επιμέλεια-πρόλογος Κονιαβίτης Θ. μετάφρ. Τριανταφυλλόπουλου Ν. Επιμέλεια κειμένου Γκράβαρης Δ.). Γ' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*. (μετάφρ. και επιμέλεια. Τσαούσης Δ.). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Goodlad, J. & Keating, P.(1990). *Access to Knowledge: an Agenda for our Nation's Schools*. New York: The College Board.
- Grimal, P. (1990). *Ο Έρωτας στην Αρχαία Ρώμη* (μετάφρ. Τσαγκάς Ν.). Αθήνα: Εκδόσεις Δημη. Ν. Παπαδήμας.
- Hirschon, R. (2004). *Κληρονόμοι της Μικρασιατικής Καταστροφής: Η Κοινωνική Ζωή των Μικρασιατικών Προσφύγων στον Πειραιά*. (μετάφρ. Κουρεμένου Κ., επιμέλεια Χουρμουζιάδου Ε.). Αθήνα: Έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης.
- Holt P., Lambton, A. & Lewis, B. (1970). *The Cambridge History of Islam: The Central Islamic Lands*. Volume 1. Great Britain: Cambridge University Press.
- Horkheimer, M., Fromm, E., Marcuse, H. (1996). *Η Αυθεντία και Οικογένεια: Θεωρητικά σχέδιασματα, Πολιτείες* . (επιμέλεια Κουζέλης Γ., μετάφρ. Αναγνωστέου Α.). Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Horst, Louis & Carroll. (1961). *Modern Dance Forms: In Relation to the other Modern Arts*, San Francisco: Impulse Publications.
- *Transitions and Transformations*. Champaign, Illinois: Human Kinetics Publishers.
- Jenny, J. (1955). *Introduction to Recreation Education*, Philadelphia: W.B. Saunders Company.
- Kamberidou, Irene (2006). The Body and Ottoman Society. *MESOGEOIUS: Mediterranee, Histoire, People, Langues, Cultures*, vol. 28: 13-29. Editions Herodotos, Paris, France.
- Klein, G. (1985). *Reading into Racism: Bias in Children's Literature and Learning Materials*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Koziara, K., Moskow, M., Tanner, L. (1987). *Working Women: Past, Present, Future*. Washington: The Bureau of National Affairs.

- 📖 Lahoud, N. and Johns, A. (2005). *Islam in World Politic*. Oxon: Routledge.
- 📖 Lerner, G. (1977). *The Female Experience: the American Heritage Series*. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company.
- 📖 Lewis, S. (1980). African Women and National Development, (in) Lindsay B. Comparative Perspectives of Third World Women. Τόπος...: Progr Pulishers.
- 📖 Lindbergh, G. (1963). *Πώς μας Βοηθάει η Παιδεία* (μετάφρ. Sharef A.). Βηρυτός: Εκδόσεις Βράκλεν.
- 📖 Lindholm, C. (2002). *The Islamic Middle East: Tradition and Change*. Revised Edition. USA: Blackwell Publishing.
- 📖 Loizos, P. & Papataxiarchis, E. (1991). *Contested Identities*. New Jersey: Princeton University Press.
- 📖 Louis J. Cantori & Iliya Harik (1984), *Local Politics and Development in the Middle East*, Westview Press, United States of America
- 📖 McNamee, M. & Parry, S. (1998). *Ethics and Sport*. London: E.& F.N. SPON.
- 📖 Mesbah, H., Bahonar, M., al-Faruqi, L. (1984). *Status of Women in Islam*. Techran-Iran: Islamic Propagation Organization.
- 📖 Mikfer, and Webind, (X.X.). *Η Κοινωνία* (επιμέλεια-μετάφραση Iissa A.). Κάιρο: Εκδόσεις Al Naahda.
- 📖 Moghadam, V. (2003). *Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East*. Second Edition. London: Lynne Rienner Publishers.
- 📖 Molloy, J.& Adams, R.(1987). *The Spirit of Sport: essays Abuuut sport and values*. U.S.A.: Wyndham Hall Press.
- 📖 Muge, Gocek F. & Balaghi, S. (1994). *Reconstructing Gender in the Middle East: Tradition, Identity and Power*, New York: Columbia University Press.
- 📖 Mujtaba, S. & Musawi, R. (1974). *Western Civilisation Through Muslim Eyes*. (translated by Goulding F.). Houston: Free Islamic Literatures.
- 📖 Ollenburger, J. & Moore, H. (1992). *A Sociology of Women: The Intersection of Patriarchy, Capitalism and Colonization*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- 📖 Peristiany, J. (1976). *Mediterranean Family Structures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 📖 Riordan, J. & Jones, R. (1999). *Sport and Physical Education in China*. London: E & FN Spon.

- 📖 Roberts, S. (1998). «*Children's Thinking 3Ed*». New Jersey: Prentice Hall Publishers.
- 📖 Second Edition. United States of America: Human Kinetics.
- 📖 Saktanber, A. (2002). *Living Islam: Women, Religion and the Politicization of Culture in Turkey*. New York: I.B. TAURIS.
- 📖 Schneider, L. & Silverman, A. (2003). *Global Sociology: Introducing Five Contemporary Societies*. Third Edition. New York: McGraw Hill.
- 📖 Shields, D. & Bredemeier, B. (1995). *Character Development and Physical Activity*. Champaign Illinois: Human Kinetics.
- 📖 Singly, F. (1996). *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας: Θεωρητική προσέγγιση της Σύγχρονης Οικογένειας (μετάφρ. Παλλαντίου Λ., φιλολογική επιμέλεια Καλαβρουζιώτιου Δ., γενική επιμέλεια Πολυχρονοπούλου Ν.)*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα.
- 📖 Tapper, R. (1991). *Islam in Modern Turkey: Religion, Politics and Literature in a Secular State*. London: I.B. Tauris.
- 📖 The American University (1985). *Morocco, a country study*, United States Government.
- 📖 Thomas, J. & Nelson, J. (2003). *Μέθοδοι Έρευνας στην Φυσική Δραστηριότητα II (επιμέλεια Καρτερολιώτης Κ.)*. 3^η έκδοση, Ιατρική έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πασχαλίδης.
- 📖 Toubia, N. (1988). *Women of the Arab World* (translated by Gamal N.). London and New Jersey: Zed Books
- 📖 Tranter, N. (1998). *Sport, Economy and Society in Britain 1750-1914*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- 📖 Tsemberis, S., Psomiades, H. & Karpathakis, A. (1999). *Greek American Families: Traditions and Transformations*. New York: Pella.
- 📖 Tuleja, T. (1987). *Curious Customs: The Stories Behind 296 Popular American Rituals*. New York: Harmony Books.
- 📖 Umphlet, W. (1985). *American Sport Culture: the humanistic dimensions*. London: Bucknell University Press.
- 📖 Winearls, J. (1990). *Choreography the Art of the Body: An Anatomy of Expression*, London. Εκδόσεις χ.ό.

B-2. Αραβική

- Άλι Σαΐτ Ισμαήλ 1992: *Ματιές στην Παιδαγωγική Σκέψη*, Αίγυπτος
- Αμπντελχαλίμ Α. 2004: Ο Ισλαμικός Πολιτισμός ως Περιεχόμενο της Εκπαίδευσης, Κάιρο, Αναφορά για τα Ισλαμικά Σχολεία 2006, Υπουργείο Παιδείας κι Ανώτατης Εκπαίδευσης της Ιορδανίας.
- Αρμστρογκ Κ.: *Ισλάμ μία Σύντομη Ιστορία*, Μετάφραση Τερζάκης Φ., Δεύτερη Έκδοση
- Γουάχμπατ Τ. 1983: Ο Ρόλος της Γυναίκας στην Ισλαμική Κοινωνία, Σαουδική Αραβία
- Δημοσιεύσεις κι Αναφορές για τα σχολεία του Αγαθού Κέντρου Ισλαμικής Κοινότητας, 2004-2005
- Δημοσιεύσεις του Υπουργείου Παιδείας 1994, *Το Γράμμα του Δασκάλου*, Αμμάν
- Καραμπιλιάς Γ. 2004: Τουρκία Θρησκεία, Κοινωνία και Πολιτική, Αθήνα. Κοράνι
- Μαχάζνα Μ. 2000: Φως στην Ιστορία της Μουσουλμανικής Επιστήμης, Ιορδανία
- Μαχμούντ Τσάκερ 1985: *Ισλαμική Ιστορία*, Λίβανος
- Μοχάμεντ ΧΑμμάνι Δ.Ε: Η Αποξένωση του Τρίτου Κόσμου, Αλγερία
- Πατέλος Κ. 2004: Η Πολιτική Εξέλιξη του Ισλάμ, Αθήνα
- Πέμπτο Παγκόσμιο Συνέδριο για την Ισλαμική Παιδεία, Τόμος 1
- Πυργιωτάκης Ι.Ε. & Κανάκης Ι.Ν. 1992: *Παγκόσμια Κρίση στην Εκπαίδευση: Μύθος ή Πραγματικότητα;*, από το Διεθνές Παιδαγωγικό Συνέδριο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος 6-8/10/1989, Αθήνα
- Σακκάς Δ. Γ. 2002: Οι Άραβες στη Νεότερη και Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα
- Abed Alla S. 1973: Η Ιστορία της Εκπαίδευσης στη Μέκκα, Νέα Υόρκη
- Abidaout ΔΕ: *Sunnan Abidaout*, Λίβανος
- Aboud A. Δεκέμβριος 1978: *Το Σχολικό Σύστημα στο Ισλάμ*, στο περιοδικό «Παιδεία», Τεύχος 2^ο, Κάιρο
- Adaoud F. 1996: *Μεταπτυχιακή Εργασία με θέμα «Ιδιωτικά Ισλαμικά σχολεία στην Ιορδανία»*, Αμμάν

- Abou Al Hasar Al Nadawi 1983: *Η Σημερινή Κρίση της Ισλαμικής Εκπαίδευσης*, Σαουδική Αραβία
- Abud Abdelgani 1981: *Ισλαμική Παιδεία και ο Δυτικός Συγκεντρωτισμός*, Λίβανος
- Ahmad M. 1981: *Η Ιστορία της Εκπαίδευσης στους Μουσουλμάνους*, Σαουδική Αραβία
- Al Bouti M. 1990: *Το Πείραμα της Ισλαμικής Παιδείας στη Ζυγαριά*, Δαμασκός
- Al Fakir N. 2003: *Επιστήμες στο Κοράνι*, Αμμάν
- Al Farhan Eshaq 1986: *Η Κρίση της Παιδείας στον Αραβικό Κόσμο από Ισλαμική Ματιά*, Αμμάν
- Al Ghazali A. 1990: *Η Αναγέννηση της Θρησκευτικής Επιστήμης*, Τόμος 1, Μπαϊρούτ
- Al-Ghazali M. 1991: *Τα Θέματα της Γυναίκας Μεταξύ Νέων και Παλιών Εθίμων*, Κάιρο
- Al Haouani A. 2002: *Η Παιδεία στο Ισλάμ*, Κάιρο
- Al Hatz M. 1992: *Η Ζυγαριά μεταξύ Sunna και Shi'a*, Παλαιστίνη
- Al Joundi M. 1984: *Ιστορία της Ισλαμικής Παιδείας*, Κάιρο
- Al Joundi A. 1978: *Η Ύπουλη Εισβολή στον Ισλαμικό Κόσμο*, Λίβανος
- Al Kilani 1988: *Οι Στόχοι της Ισλαμικής Παιδείας*, Σαουδική Αραβία
- Al Kilani M. 1985: *Η Εξέλιξη και η Έννοια της Ισλαμικής Παιδείας*, Δαμασκός
- Aluashali A. 1988: *Το Τζαμί κι ο Εκπαιδευτικός του Ρόλος*, Αίγυπτος
- Dahlan A. 2002: *Το Βασικό Περιεχόμενο της Ισλαμικής Παράδοσης*, Λίβανος
- Al Maidani Abdarahman 1985: *Εισβολή στο Επίκεντρο*, 2^{ος} τόμος, Δαμασκός
- Al Marouzi A. 1982: *Η Θεωρία της Ισλαμικής Παιδαγωγικής κι η Έννοια της Δυτικής Παιδαγωγικής Σκέψης*, Σαουδική Αραβία
- Al Mousaoui S. 2002: *Οι Σίιτες στην Ιστορία*, Κάιρο
- Al Mousaoui S. 2002: *Οι Σίιτες στην Ιστορία*, Κάιρο
- Ali S. 1981: *Η Μοντέρνα Παιδαγωγική Σκέψη*, Κουβέιτ
- Al Saeh A. 1994: *Βιβλίο της Iumma*, Κατάρ
- Al Salabi A. 2003,: *Η Ιστορία του Ισλάμ*, Α' τόμος, Αλεξάνδρεια
- Al Salabi A. 2003: *Η Ισλαμική ιστορία*, Β' τόμος, Αλεξάνδρεια

- Annajar Jagloul 1988: Η Σημερινή Κρίση της Ισλαμικής Εκπαίδευσης, Κουβέιτ
- Ashameri H. 1982: Η Αραβοϊσλαμική Παιδεία, Α' τόμος, Κάιρο
- Ashamiri F. 1989: Διδακτορική διατριβή με θέμα: *Η Σύγχρονη και η Παλιότερη Ισλαμική Εκπαίδευση*, Μεδίνα
- D.S. Roberts 1981, Islam: A Coincise Introduction, U.S.A.
- Dahiri A. 1996: Η al-sunna και η al-shi'a, Amman
- Kahalah O. 1980: *Αναδρομή στην Εκπαίδευση και την Παιδεία*, Δαμασκός
- Kotob M. 1983: *Ο Ρόλος της Παιδείας στη Θρησκεία*, Σαουδική Αραβία
- Kotob M. 1983: *Το Περιεχόμενο της Ισλαμικής Παιδείας*, Τόμος 1, Κάιρο
- Kotob M. 1988: *Η Σημερινή Πραγματικότητά μας*, Τόμος 2, Σαουδική Αραβία
- Lewis B.: *The Arabs in History*, London
- Mikbel F. 1978: *Οι Σχολικές Δραστηριότητες*, Λίβανος
- Montgomery William W. 1996: A Short History of Islam, Oxford
- Moursi M. 2003: Η Ισλαμική Παιδεία: οι Αρχές και η Ανάπτυξή της στις Αραβικές Χώρες, Κάιρο
- Moursi M. 1998: Το Σχολείο και η Εξάσκηση, Κάιρο
- Moursi M. 2001: Η Διοίκηση των Σχολείων, Κάιρο
- Najati M. μπν Σίνα 1988: Σημαία της Αραβικής, Ισλαμικής Παιδείας
- Nasher I. 1983: Η Παιδεία και Μόρφωση της Κοινωνίας, Αμμάν
- Peters F.E.: A Reader on Classical Islam
- Rida M. 2004: Οι Χαλίφηδες αλ-Ρασιντούν, Κάιρο
- Saed Al Din M. 1999: *Ισλαμική Σκέψη και Πολιτισμός, στο περιοδικό Αραβική Παράδοση*, Δαμασκός
- Sahada G. & Ibrahim A. 1984: *Το Αποδοτικό Σχολικό Περιεχόμενο*, Λίβανος
- Saleh Abdourahman 1986: *Η Ισλαμική Καθοδήγηση για την Παιδαγωγική Επιστήμη*, Σαουδική Αραβία
- Salem A. 1982: *Οι Μέθοδοι της Εκπαίδευσης στην Ισλαμική Παιδεία*, Κουβέιτ
- Shaker M. 1987: *Η Ισλαμική Ιστορία* (Τόμος Οθωμανικής Αυτοκρατορίας), Λίβανος
- Shalabi A. 1987: *Η Ιστορία της Ισλαμικής Παιδείας*, Κάιρο
- Skerat A. 1992: Η Ιστορία της Οθωμανικής Διοίκησης στην Ανατολική Ιορδανία, Amman
- Waijih B. 2001: Les Droits de laFemme, Λίβανος

- 📖 Zed M. 1977: *Πρώτο Ισλαμικό Παγκόσμιο Συνέδριο για την Ισλαμική Εκπαίδευση*, Σαουδική Αραβία, Πανεπιστήμιο «Βασιλιάς Αμπντελάζις»
- 📖 Zidan A. 1998: *The Rightly Guided Caliphs*, Egypt

- على سبيل المثال : الجمعيات التي أنشأتها الأقليات في الأردن هي رابطة الشيشان ، ورابطة الشركس الخ.
- فيما يتعلق بالمدارس الإسلامية /وزارة التربية والتعليم والتعليم العالي في الأردن ، 2006 ، ص 1 .
- مصطفى خالدي وعمر فروخ التبشير والاستعمار في البلاد العربية لبنان ، 1979 / ص 46
- اسحق الفرحان : أزمة التعليم في العالم العربي الإسلامي من نظرة اسلاميه ، عمان ، 1986 / ص 44-55 .
- علي أسعد وطفة. جامعة الكويت: فكر في التربية الحديثة ، الكويت 1981 ، ص 67
- عبد الرحمن الميداني : ، المجلد 2 ، دمشق 1985 ، ص 49 .
- مصطفى خالدي وعمر فروخ ، ص 68 .
- الشيخ الدكتور محمد سعيد رمضان البوطي. : تجربة التربية الإسلامية في الميزان ، دمشق 1990 ، ص 38 .
- مصطفى خالدي وعمر فروخ: ص 87 .
- على سبيل المثال ، مدارس فجر الصباح في الكويت ، وفيكتوريا في مصر.
- علي أسعد وطفة: ... ، ص 43 .
- مدراس الروم الكاثوليكيه ومدارس راهبات الناصره
- القرآن الكريم ، سورة البقرة ، آية 261 ، ص 75 .
- عبيدات - مدارس السنه، لبنان ، دي
- القرآن ، سورة آل عمران (آل عمران) ، آية 104 ، ص 101 .
- القرآن ، سورة الصف آية 8 ، ص 866 .
- الشيعه- كتاب الامه - قطر، 1994 ، 74 .
- المنصوري : مدينة مصر.
- د. عبد الله بن شاکر الجنیدی / الغزو الغادر للإسلام ، لبنان ، 1978 ، p. 105 ، 112، 294
- لمزيد من المعلومات راجع صفحة 41
- ائمة الازهر -
- الشيخ الدكتور محمد سعيد رمضان البوطي: ص 24-25 .
- محمد قطب : واقعنا اليوم ، المملكة العربية السعودية ، 1988. المجلد 2 ، ص 219-217
- محمد قطب :....، ص 220
- محمد قطب : ... ، ص 224-222

- محمد قطب :... ، ص 224-229
- عبد الرحمن الميداني: ... ، ص 208-211
- زغلول النجار : الأزمة الراهنة للتعليم الإسلامي ، الكويت ، 1988 ، p. 68-70
- النشومي. : صفحات 19-20
- البوطي :... ، ص 148 .
- سعيد اسماعيل علي : لمحة في الفكر التربوي ، مصر 1992 ، ص 190-193
- سحاق الفرحان ، ص 19-22 .
- محمد العماني : الاغتراب في العالم الثالث ، والجزائر ، أطروحة ، ص 142-149
- ف . الشمري . 1989 : أطروحة الدكتوراه في : التربية الإسلامية القديمة والحديثة ، المدينة المنورة ، ص 467 .

سعيد اسماعيل علي :... ، ص 190-193

-
- ¹ Πυργιωτάκης I.E. & Κανάκης I.N., Παγκόσμια Κρίση στην Εκπαίδευση: Μύθος ή Πραγματικότητα;, από το Διεθνές Παιδαγωγικό Συνέδριο της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος 6-8/10/1989, Αθήνα 1992, σελ. 141**

•

منشورات وزارة التربية والتعليم ، رسالة ماجستير ، عمان 1994 ، ص 180-186

، ، الأزمة العالمية في مجال التعليم : خيال Kanakis & I.N أي إي Pyrgiotakis

ام واقع ؟ -الوكالة الدولية للتربية 6-8/10/1989 مؤتمر نقابة المعلمين في اليونان ،

141 .أثينا 1992 ،ص

516 .الشمري :... ، ص

عبد الغني عبود : التربية الإسلامية والمركزية الغربية ، لبنان 1981 ، ص 61-64

المعروضي : نظرية التربية الإسلامية ومفهوم الفكر الغربي - علم أصول التدريس ،

المملكة العربية السعودية عام 1982 ، ص 117-120

محمد قطب : دور الدين في التربية والتعليم ، المملكة العربية السعودية عام 1983 ،

47 .ص

أول المؤتمر الإسلامي العالمي للتعليم الإسلامي ، المملكة العربية السعودية عام 1977

114 . مجلد زم. ،ص عبد العزيز" الامتثال الممارسات : s، جامعة "الملك

الأزمة الراهنة في التربية الإسلامية - المملكة العربية ابو الحسن الندوي :

40 .السعودية ، 1983 ،ص

8 . الكيلاني : أهداف التربية الإسلامية والمملكة العربية السعودية عام 1988 ، ص

18 الكيلاني ،ص

الباحث جمع الأهداف المذكورة أعلاه من قبل انظمة وتعليمات المدارس و والمنشورات

المدارسية :

34 . محمد قطب : مضمون التربية الإسلامية ، المجلد 1 ، القاهرة ، 1983 ، ص

Pyrgiotakis ¹ (p. 146) ... Kanakis & I.N. أي إي

I.E. & Kanákis I.N., Παγκόσμια Κρίση στην Εκπαίδευση: Μύθος

ή Πραγματικότητα;, από το Διεθνές Παιδαγωγικό Συνέδριο της

Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος 6-8/10/1989, Αθήνα(

منشورات وزارة التربية والتعليم ، رسالة ماجستير ، عمان 1994 ، ص 185-186

الدر المنتور : وتعني "النجم الساطع"

مسجد الأقصى : مسجد في مدينة القدس وهو ثالث أهم مسجد للمسلمين

العمرية : وترتبط باسم الخليفة الثاني للمسلمين (عمر بن الخطاب) بعد وفاة النبي

محمد عليه السلام.

دار الارقم : أول منزل استخدمه النبي محمد عليه السلام سرا لتعليم الاسلام .

دار العلوم : اي دار المعرفة والعلم " او بيت العلم

أول مؤتمر اسلامي عالمي للتعليم الإسلامي ، المملكة العربية السعودية عام 1977 ،

111. جامعة "الملك عبد العزيز " القيم والثوابت مجلد زم . ، ص

صالح عبد الرحمن : التوجيه الإسلامي للعلوم التربوية ، المملكة العربية السعودية ،

ص 28. 1986 ،

المؤتمر العالمي الخامس حول التربية الإسلامية ، المجلد 1 ، ص 2.3

ف. مقبل : الأنشطة المدرسية ، لبنان 1978 ، ص 4-26

المنشورات والتقارير عن المدارس الحديثه / مركز خدمة المجتمع الاسلامي ، 2004-

2005

.. إبراهيم : كفاءة نطاق المدرسة ، لبنان ، 1984 ، ص Sahada G & .A

3.10

31-38 .. & ابراهيم : ... ، ص Sahada G

المؤتمر العالمي الخامس حول التربية الإسلامية ، المجلد 1 ، ص 28-31

المنشورات والتقارير الصادره عن المدارس الحديثه / مركز خدمة المجتمع الاسلامي

، 2004-2005 ،

635 . القرآن الكريم ، سورة الاحزاب آيه 21 ، ص

مدرسة "النجم الساطع" استخدام المقابلات الشخصية للتأكد من مستوى الطالب

العلمي

الكلية العلمية الإسلامية ومدرسة "دار العلوم" سياسة استخدامها لمقابلة ن "البث في

قبول أو رفض من أحد الطلاب

الكلية العلمية الإسلامية ، فرض ارتداء الزي الاسلامي للطالبات

التخفيض لا ينطبق على تكاليف النقل للطلاب وتكاليف الأنشطة اللامنهجية.

مقارنه مع النظام فان العلامه 90 ٪ فما فوق كما هو 19 من أصل 20.

المدارس تعمل على تحفيز الطلاب للحصول على درجات فوق عاليه 95 ٪ ، لأن ذلك

يشكل دعايه تجاريه كبيره لمدارس والمعلمين على حد سواء

الاسره النموذجيه في البلدان العربيه: هي تلك الأسرة التي حجمها بالمتوسط من 3.4

أطفال

المفرق : مدينه في شرق شمل المملكه الاردنيه

أربد : مدينة في شمال الأردن

الزرقا : المدينة الاقرب من العاصمه عمان، وهي ثاني أكبر مدينة في الأردن من

حيث عدد السكان

عمان : عاصمة الأردن .

Γ. Διαδίκτυο

- <http://el.wikipedia.org>
- www.al3ez.net
- www.alshirazi.com
- www.astro.gr
- www.ert.gr
- www.isidore-of-seville.com
- www.mfa.gr/greek/foreign_policy/amii/jordan.html
- www.el.wikipedia.org/wiki/Ιορδανία
- www.mfa.gr/greek/foreign_policy/amii/jordan.html

- Γιακουμέλος, Ν., *Το Μπάσκετ Ταμπού για το Ισλάμ*,
<http://www.akatanomastos.gr/details.php?i=417>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 02-04-2007).
- Δελτίο Τύπου, *Η UNICEF Σηλητεύει τη Βία Κατά των Γυναικών*,
<http://www.unicef.gr/oldpress/2000/dt0800.php> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).
- Κεμαλάκης, Γ, *Προξενιό-Αρραβόννας στη Θράκη*,
<http://alex.eled.duth.gr/EThM/Thrakika/1999/11.htm>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-01-2007).
- Νικολαΐδης, Η, *Γυναίκα και Ισλάμ*,
<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000006/5878/7/7/1/showdoc.html>
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).
- Την 2^η Ετήσια για τη μείωση του ρατσισμού κατά την γυναίκα (1998). *Η Εθνική Επιτροπή για Θέματα της Γυναίκας. Amman*.
<http://www.arabwomenconnect.org/hdocs/mainform.asp?p=lib/LibList&lang=ar&keyword=&cat=&scat=&country=&pg=8> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006).
- Φουρούλη, Σ, *Η θέση της γυναίκας στο Ισλάμ*,
<http://www.papaki.panteion.gr/teuxos8/islam.htm> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).
- Χαντσούλη, Ε, *Η γυναίκα στο Ισλάμ*,
http://www.iekakmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).
- Arabic News: *Jordanian Women Can Appeal for Divorce Raising Marriage Age*,
<http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/011215/2001121509.html>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).
- BBC News: *Saudi Arabia bans forced marriage*
[http://newsvote.bbc.co.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/2/hi/middle_eas
t/44](http://newsvote.bbc.co.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/44) (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 28-03-2007).

- BBC News: *World: Middle East Jordanian “honour killings” Condemned*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/419627.stm, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).
- Bdour, S. *Jordanian Women: Past & Present* http://www.alrai.com/pages.php?articles_id=8840 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-01-2006).
- *Family Life*, <http://www.cp-pc.ca/english/jordan/family.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29/3/2007).
- Freedom House. Special Reports: *Women’s Rights in the Middle East and North Africa: Jordan*, <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=166&year=0> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 22-05-2007).
- Hirst, D, *Educated for Indolence*, <http://www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,3888923,00.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 05-04-2007).
- Hussein, R, *Women Activists Examine Changing Marriage Law*, <http://www.jordanembassyus.org/080498009.htm>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

Δ. Άλλες - πηγές

- *Islam in Jordan*,
- Υπουργείο Παιδείας. (1980). *Ιστορία της Παιδείας στην Ιορδανία 1921- 1970*. Amman: Εκδόσεις Μέση Ανατολή.
- Υπουργείο Παιδείας (1988). *Νόμος «27» για το έτος 1988, Εθνικό τμήμα της ανάπτυξης και ερευνάς*, Amman, Εκδόσεις Εθνικό τυπογραφείο.
- Υπουργείο Παιδείας. (1988) *Το Εθνικό Συνέδριο για την Παιδαγωγική Ανάπτυξη*, τόμος 29, Amman, Εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας.
- Υπουργείο Παιδείας. (1989). *Οι Βασικές Γραμμές του Μάθημα της Φυσικής Αγωγής*. (Εθνική ομάδα για την το μάθημα της Φ.Α).Amman, Εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας.

- Υπουργείο Παιδείας. (1992). *Η κατάσταση τις Αθλητικές Δραστηριότητες στα Δημόσια Σχολεία της Ιορδανίας*: Αναλυτική Καταγραφή, Amman, Εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας.
- Υπουργείο Παιδείας της Ιορδανίας (XX). *Οδηγός των Μαθητών στην Φυσική Αγωγή*, Amman, Εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας.
- Υπουργείο Νέας Γενιάς (1994). *Το Αναθεωρημένο Σύστημα των Αθλητικών Συλλόγων (1994)*, αριθ. 8, Amman. Υπουργείο Νέας Γενιάς.
- Υπουργείο Πολιτισμού της Ιορδανίας (XX). *Η Ροδοκόκκινη Πόλη*, Amman: Έκδοση Υπουργείου Πολιτισμού.
- Ένωση Αραβικών Πανεπιστημίων (1985). *Μελέτη στην Αραβική Κοινωνία*. Amman.
- Ετήσια Βρετανική Έκθεση, Palestine and Trans Jordan Administration Report.V.2.1928.
- Ετήσια Βρετανική Έκθεση, Palestine and Trans Jordan Administration Report. V.3. 1929-1931.
- Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για τον Πολιτισμό και την Επιστήμη (UNESCO): *Αραβική Ερμηνεία για την Κοινωνική Επιστήμη*. Και την Αραβική Ερευνητική των Κοινωνικών Επιστήμων. Κάιρο.
- Στατιστική Υπηρεσία της Ιορδανίας για το έτος 2003, Μάιου - 2004. τεύχος 6 Amman.
- Bayomy, I. (επιμ.) (1975). *Η κοινωνική επιστήμη*. Κάιρο: Εκδόσεις Γενικής Επιτροπής Βιβλίου.
- MENA Development Report (2004). *Gender and Development in the Middle East and North Africa: Women in the Public Sphere*. Washington: The World Bank.

Ε. Εφημερίδες

- ✓ Εφημερίδα Έθνος. (2006). *Λιγότερες Διακρίσεις για τις Γυναίκες, Καλύτερο Μέλλον για τα Παιδιά*, 12 Δεκεμβρίου, Αριθμός Φύλλου 7602.
- ✓ Εφημερίδα Μέτρο. (2006). *Βελτιώνεται η Θέση της Γυναίκας στην Σαουδική Αραβία*, 22 Μαρτίου, Αριθμός Φύλλου 1320.
- ✓ Εφημερίδα Μέτρο. (2006). *Οι Γυναίκες «το Κλειδί» για την Αναγέννηση του Αραβικού Κόσμου*, 8-10 Δεκεμβρίου, Αριθμός Φύλλου 1490.

- ✓ Abu Tooq A.(2007). *Η Συνεργασία με τον Έφηβο*, εφημερίδα Al Dustour. Μέρος Νεολαία.15 Αύγουστο, Αριθμός Φύλλου 14396.
- ✓ Abu Doura, S.(2007). *Η Νεολαία και Πατριαρχική Μορφή στην Ιορδανική Κοινωνία*, εφημερίδα Al Dustour, Μέρος Νεολαία.15 Αύγουστο, αριθμός φύλλου 14396.

Στ. Περιοδικά

- ✓ Aldeen Refaae, D.(1993). *Το Αμμάν του Χθες*, περιοδικό της Τέχνης, Τεύχος 1ο.
- ✓ Alktbee, I. (2006). *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Αραβικό Πολιτισμό*, περιοδικό Al-Rssaleh. The National Center For Human Rights. No 6 June-2006, Second Year Issue, Amman.
- ✓ Al Mallah, M. (XX). *Ποιητική Συλλογή*, περιοδικό Al Hikmah, Τεύχος 5, Μάιος, Amman:Υπουργείο Πολιτισμού.
- ✓ Al Mallah, M.(XX). *Διδασκαλία των Κοριτσιών*, περιοδικό Al Hikmah, Τεύχος 9, Αύγουστος, Amman:Υπουργείο Πολιτισμού.
- ✓ Al Roysan, S. (1946). *Μιλάει για το Πρώτο του Σχολείο*, περιοδικό Alraad, Τεύχος 7, 8 Ιουλίου. Amman:Υπουργείο Πολιτισμού.
- ✓ Amen, N. (1996). *Το Πέρασμα από τα Έθιμά μας*, περιοδικό Ibdaea, Ιούλιος, Τεύχος 7. Amman:Υπουργείο Πολιτισμού.
- ✓ Satti, S. (1975). *Ο Ρόλος της Γυναίκας στην Σύγχρονη Αιγυπτιακή Κοινωνία*, περιοδικό Εθνική Κοινωνία, Ειδικό Τεύχος για τις Γυναίκες, Σεπτέμβριος, Τεύχος 12.
- ✓ Shbshakh, A. (1997). *Οι Επιλογές των Εργαζόμενων Γυναικών προς τον Ελεύθερο Χρόνο και την Καθημερινότητά τους*, Περιοδικό της Τέχνης, του Αθλητισμού και της Επιστήμης. 9^{ος} Τόμος. Κάιρο: Η Σχολή Θηλέων για τη Γυμναστική των Κοριτσιών.
- ✓ Wohba, O. (1945). *Η Γυναίκα στην Ιορδανία*, περιοδικό Alrapeta Alfekria, Απρίλιος, Αριθμός 4, Amman.

Ζ. Πρακτικά Συνεδρίων

- ❖ Παπαγεωργίου, Ν. (επιμ.) (1994). *Εκπαίδευσης και Ισότητας Ευκαιριών*: παιδαγωγικό υλικό και ισότητα ευκαιριών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Ευρωπαϊκό Συνέδριο 7-8-9 Απριλίου. Αθήνα: Εκδόσεις
- ❖ Παρασκευόπουλος, Ι., κ.ά (1998). *Διαφυλικές Σχέσεις «Εισαγωγή στο Σεμινάριο Κατάρτισης Εκπαιδευτικών – Στελεχών σε Θέματα Σεξουαλικής Αγωγής και Ισότητας των Δυο Φύλων»*. Γ΄ Έκδοση, Β΄ Τόμος. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- ❖ Μαρματάκης, Μ. & Πετρινιώτης, Ξ. (επιμ.) (1986). *Γυναίκες, Εργασία, Νέες Τεχνολογίες-Ελλάδα-ΕΟΚ*. 16-17 Μάιος 1986. Συνέδριο για τα Δικαιώματα της Γυναίκας. Αθήνα: Εκδόσεις: Σύνδεσμος.
- ❖ Ναφάα, Α.(1996). *Η Θέση της Γυναίκας στην Ζωή του Amman*, στο Συνέδριο με Θέμα *Amman:Πραγματικότητα και Αισιοδοξία*, 27-29 Ιουνίου 1990. Amman.
- ❖ Ευρωπαϊκό Συνέδριο .(1996). *Οι Γυναικείες Σπουδές στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*, 4-6 Νομβρίου 1993. Αριστοτέλειο πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής.
- ❖ Alexandria University. (1995). *Women and Sport. Faculty of Physical Education for Girls*. International Congress. October 24-27. Alexandria University.
- ❖ Alexandria University. (1999): *Women, Sport and Future Science*. Third Scientific International Conference. October 19-22. Alexandria University.
- ❖ Alexandria University.(2001). *Life Long Learning*. 14th International Congress. October 26-29. Alexandria University
- ❖ Alhorane, H. & Alabade, M (επιμ.) (1996). *Αμμάν Πραγματικότητα και Ελπίδα: Πολιτισμός και Περιφερειακή Ανάπτυξη*. 27-29 Ιουνίου 1990, 1^η έκδοση. Amman: Εκδόσεις Νέου Ιορδανικού Κέντρου.
- ❖ Drink, B. (1995). *Physical Activity and Health Outcomes in Women Towards Active Living*. Proceedings of the International Conference of Physical Activity, Fitness and Health, Human Kinnetic Publishers.

- ❖ Oja, P. & Telama, R. (1991). *Sport for all from the World Congress on Sport for All*, held in Tampere, Finland, 3-7 June 1990. Elsevier.
- ❖ UNESCO Final Report (1990). *Islam, Perestroika and the Education of Women: Principles and Possibilities*, International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, UNESCO/Kirghiz Teacher Training Institute for Women, Final Report. Frunze, Kirghizstan, 26 November-1 December 1990.